

Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

SD191

Rudolf Steiner

Petnaest predavanja održana u Dornachu
između 3. listopada i 15. studenog 1919

Naziv originala: Soziales Verständnis aus geisteswissenschaftlicher
Erkenntnis

SADRŽAJ

I	Prvo predavanje, Dornach, 3. listopada 1919.	6
	Pokret trostrukog socijalnog poretka i antropozofija. Njemačka, Švicarska i trostruki socijalni poredak. Neznanje antropozofa o socijalnim problemima. Budući oblik ljudskih odnosa: udruženja. Konvergencija astronomskog sa socijalnim. Grčka svijest o zemlji, današnja svijest o zemlji, buduća svijest o svijetu.	
II	Drugo predavanje, Dornach, 4. listopada 1919.	17
	Intuicija, inspiracija, imaginacija, u tri razdoblja mladenačkog razvoja. Pamćenje i probava. Zemaljske sile su aktivne u prvom zračne sile u drugom, a vanjski utjecaji u trećem. Nakon dvadeset i prve godine života, te sile su aktivne u krvi. Od 15. stoljeća dolazi do pada nesvjesnih sila krvi. Potrebna je nova pedagogija kako bi se postiglo ono što je krv prethodno postizala. Duhovni život mora razviti razumijevanje ljudske prirode i socijalnu savjest.	
III	Treće predavanje, Dornach, 5. listopada 1919.	28
	Ljudska bića kao stanovnici Zemlje i univerzuma. Socijalne ideje pretpostavljaju da ljudi sebe doživljavaju kao građanine svijeta. Razumijevanje koncepta robe zahtijeva imaginaciju, koncepta rada zahtijeva inspiraciju, a koncepta kapitala zahtijeva intuiciju. Ljudska bića se smatraju trostrukim bićima (tijelo, duša i duh), za razliku od učenja Carigradskog koncila iz 869. Učinak mrtvih ljudskih tijela kao nužna regeneracija Zemlje. Materijalizam kao put do slobode. Moderna teologija.	
IV	Četvrto predavanje, Dornach, 10. listopada 1919.	39
	Sile propadanja u našoj civilizaciji: nedostatak kozmogonije; fatalizam ili osjećaj prirodne nužnosti umjesto slobode; nedostatak altruističnih osjećanja, umjesto toga egoizam. Sklonost različitih naroda djelomičnim istinama: Azijati bratskom osjećaju, Europljani slobodi, Zapadnjaci kozmogoniji. Koncepti odvojeni od stvarnosti. Konzervativne i liberalne političke frakcije u njihovoj povezanosti s poljoprivredom i industrijom.	
V	Peto predavanje, Dornach, 11. listopada 1919.	51
	Predispozicije naroda. Intelektualizam Europljana ometa razvoj religijskih i ekonomskih impulsa. Ponor između znanja i vjere. Površno razmišljanje Luj Brentana. Ekonomska struja od Europe do Amerike. U posljednje vrijeme u srednjoj Europi stagniraju religijska struja s Istoka i ekonomska struja prema Zapadu. Reorganizacija tih struja moguća je samo kroz tročlanstvo.	

VI Šesto predavanje, Dornach, 12. listopada 1919. 59

Površnost materijalističkog pogleda na povijest, koji proizlazi iz ekonomskog restrukturiranja stanovništva u vrijeme reformacije. Inicijati su vladali u egipatsko-kaldejsko doba na temelju duhovnih-spiritualnih impulsa, kao i svećenici u grčko-rimsko doba. Od reformacije prevladava vladavina ekonomskog čovjeka. Preobrazbe u konfiguraciji ljudske duše: stvarna veza s duhovnim svjetovima do 8. stoljeća prije Krista, svijest o božanskom podrijetlu ljudske inteligencije do 15. stoljeća. Od tada, vjerovanje u ovisnost inteligencije o fizičkom tijelu. Produhovljenje intelekta. James I od Engleske kao nasljednik starih kraljeva-svećenika, Cromwell, predstavnik modernog ekonomskog čovjeka. Brza reinkarnacija vodećih ličnosti modernog doba. Propadanje fizičkog svijeta. Iscjeljenje kroz neovisan duhovni život.

VII Sedmo predavanje, Dornach, 17. listopada 1919. 72

Osjetilno i moralno znanje. Znanje o prirodi ne pruža ni etičke ni socijalne ideje. Kantove kritike 'čistog' i 'praktičnog' razuma izražavaju jaz između etičkih ideja i osjetilnog znanja. U poganskoj kulturi oboje je bilo ujedinjeno: 'Izgubljena Riječ'. Prvobitna mudrost morala se izgubiti kako bi se omogućila sloboda čovječanstva. Misterij Golgote nastavlja ovu drevnu mudrost i nastavlja moralni impuls. Od sredine 15. stoljeća pojavila se nova mudrost: znanje o prirodi bez morala. To se mora postići nadosjetilnim znanjem kako bi se mogli pojaviti socijalni impulsi. Metoda istraživanja i rezultat istraživanja, u prirodnoj znanosti i znanosti duha. Samozadovoljstvo kao glavna prepreka nadosjetilnom znanju.

VIII Osmo predavanje, Dornach, 18. listopada 1919. 83

Iscjeljenje socijalnih uvjeta moguće je samo kroz druge predodžbe koje nisu prirodoznanstvene, čiji rezultati u biti služe tehnologiji. Nedostatak 'čiste intuicije' u prirodnim znanostima se doista ispravlja promatranjem, ali ne i u socijalnim znanostima. Otuda iluzija da se socijalna stvarnost sastoji od ekonomskih procesa i da su oblikovne sile apstraktne ideje. Unutar čovjeka postoje 'unutarnji' i 'vanjski' aspekti. Kroz svoja osjetila ljudi žive u sadašnjosti; njihov misaoni život odraz je prenatalnog života; a element volje je klica za život nakon smrti.

IX Deveto predavanje, Dornach, 19. listopada 1919. 95

Ljudska sudbina: reinkarnacija i karma. Percepcija 'Ja' kroz isječke svijesti tijekom noći. Međutim, s obzirom na svoju volju, ljudi također spavaju i preko dana. Činjenica da vlastito 'Ja' možemo negativno percipirati, omogućuje nam da percipiramo 'Ja' druge osobe. Percipiramo ih kroz našu volju; oni nas, zauzvrat, na trenutak uspavljaju. Ovo vibriranje naprijed-natrag temeljni je element socijalnog suživota među ljudima. Stari oblici krvnih i etničkih veza

moraju se prevladati. Od Reformacije imamo tri etape: vladavima ekonomskog čovjeka, bankara i kapitala. Sada se mora pojaviti socijalno razumijevanje koje, za sljedeću inkarnaciju, njeguje razumijevanje karme - to jest, razumijevanje sudbine pojedinca.

X Deseto predavanje, Dornach, 23. listopada 1919. 104

Život je nedokučiv bez proširenja svijesti na prenatalno i postmortalno. Crkva je čovjeku uskratila uvid u prenatalni život kako bi stekla moć. Sve individualno posljedica je prenatalnog; socijalno je sjeme postmortalnog. Tko god poriče preegzistenciju, poriče individualni potencijal. Rezultirajuće obrazovanje vodi do izjednačavanja: socijaldemokracija je također proizašla iz katoličanstva. Ograničenja jezika moraju se prevladati. Od egipatskog piktografskog pisma do moderne stenografije. Zgrada Dornach kao hijeroglif svijeta.

XI Jedanaesto predavanje, Dornach, 1. studenog 1919. 112

Treća post atlantska epoha i sadašnjost. Drevna poganska kultura bila je kultura mudrosti. Ljudi su se u to vrijeme osjećali kao dio kozmosa; zapravo im nisu bili potrebni moralni impulsi. Posvećenici su iz zvijezda čitali što bi ljudi trebali činiti. Ova poganska mudrost bila je inspirirana mudrošću Lucifera, utjelovljenog u Aziji u 3. tisućljeću prije Krista. Na prekretnici vremena uslijedila je inkarnacija Krista. Prije nego što prođe i dio 3. tisućljeća nove ere, na Zapadu će se dogoditi inkarnacija Ahrimana. On se već priprema za ovu inkarnaciju: promicanjem pogleda na kozmos kao da je stroj, osjećajem da je dovoljno da javni život ljude zadovolji ekonomski, nacionalnim principom i stranačkim stavovima te jednostranim tumačenjem Evanđelja. Suradnja Lucifera i Ahrimana.

XII Dvanaesto predavanje, Dornach, 2. studenog 1919. 122

Duhovni život mora biti odvojen od pravnog života i ekonomskog života. Ahriman ima interes za ispreplitanje duhovnog života, s državnim i ekonomskim životom. Romain Rolland. Čovječanstvo mora napredovati od 'Riječi' do intuicije duha. Prostor i vrijeme prenose samo vanjski aspekt stvari. Prirodna znanost - ahrimanska iluzija. Iznutra, Lucifer dobiva posebnu moć kada ljudi samo mistično produbljuju ono što su primili pri rođenju. Čovječanstvo mora uspostaviti ravnotežu između luciferske i ahrimanske moći: ahrimansko mora biti prožeto luciferskim, a lucifersko iznutra ahrimanskim elementom. Čežnja kardinala Newmana za 'novim otkrivenjem'.

XIII Trinaesto predavanje, Dornach, 9. studenog 1919. 130

Ljudi kao bića volje i intelekta. Snaga volje i prirodne sile. Nemoral je vodio do atlantske katastrofe. Volja ima sposobnost propadanja; povezana je s destruktivnim silama našeg planeta. To je osnova crne magije. Na polu inteligencije ljudske prirode, kako funkcionira pri spavanju, leže konstruktivne snage za svijet. Čovječanstvo snosi

odgovornost za ono što Zemlja prolazi u kozmičko vrijeme. S globalnom svijješću, ljudska odgovornost se širi na globalnu odgovornost. Prava umjetnost odraz je nadosjetilne istine. Goetheov 'Faust'. Pojava pejzažnog slikarstva, kao simptoma materijalističkog razmišljanja. Suvremena civilizacija sve što se čini izvanjskim smatra stvarnošću. Čovječanstvo nije stvarnost bez Zemlje, a Zemlja nije stvarnost bez čovječanstva.

XIV Četrnaesto predavanje, Dornach, 14. studenog 1919.

142

Izvorna mudrost postala je specifična i izbljedjela. Bez novog utjecaja, čovječanstvo bi se diljem svijeta diferenciralo prema svojim teritorijima: na Zapadu samo ekonomija; na Istoku duhovne istine; Srednja Europa bi njegovala intelektualnu sferu. Istok bi postao objekt ekonomske eksploatacije za zapad. Tri strane zemaljskog kulturnog života: Orijent, domovina etike; Zapad, načelo korisnosti; u sredini se pojavio estetski tip (Kant, Schiller, Goethe). 'Umjetničko' u 'Filozofiji slobode'. Tirpitz, Bethmann i Ludendorff: misao pretkršćanskog Rima. Tipovi 'praktične' i 'fantastične' osobe u 19. stoljeću. Iz životnih činjenica (Svjetski rat) i povijesti (Bismarck), ljudi moraju naučiti revidirati svoje sudove.

XV Petnaesto predavanje, Dornach, 15. studenog 1919.

154

Bez prvobitne luciferske mudrosti, čovječanstvo bi ostalo djetinjasto. Drevni indijski mudraci bili su prisiljeni koristiti je u službi evolucije Zemlje, a ne da podlegnu Luciferu. Govor i misao bili su oslobođeni Luciferovog utjecaja. Lucifersko razmišljanje generalizira, ahrimansko diferencira. Goethe je najmanje razmišljao u luciferskim terminima. Budući da se čovječanstvo više vezalo za Zemlju, otuđilo se od luciferskog elementa; on donosi manje koristi. Umjesto luciferske mudrosti, nova mudrost mora se osvojiti slobodnom ljudskom voljom, inače će čovječanstvo podleći Ahrimanu. Biće Krista postalo je svojevrsni pratitelj čovječanstva, vodeći ga iz borbe s Luciferom u borbu s Ahrimanom.

PRVO PREDAVANJE

Dornach, 3. listopada 1919.

Nedavno, iz raznih perspektiva, također sa raznih strana i u Švicarskoj, skrenuta je pažnja na odnos između našeg trenutnog pristupa i onog što je godinama njegovano u našim krugovima kao antropozofski orijentirana znanost duha - tako njegovano da je to vodilo do izgradnje ove zgrade, Goetheanuma, i konačno do onog što namjeravamo dovesti u svijet, povezujući se sa suvremenim socijalnim pokretima i aspiracijama. Činjenica da smo našim antropozofskim težnjama dodali ova socijalna nastojanja susrela se s širokim spektrom reakcija, i pozitivnih i negativnih. To ne može, naravno, biti odlučujuće u određenju kako trebamo nastaviti; međutim, ipak je nužno razmotriti razne činjenice koje su u tom pogledu izašle na vidjelo.

Antropozofi često kažu da se ovaj antropozofski pokret ne bi trebao opterećivati s implikacijama trostrukog socijalnog organizma. S druge strane, neki od onih koji su zainteresirani za socijalni pokret koji ima za cilj postići ovo tročlanstvo, smatraju zabrinjavajućim što je ideja tročlanstva proizašla upravo iz antropozofskog razumijevanja, koje se često doživljava kao mistično, opskurno i nejasno. Stoga antropozofi često kritiziraju zagovornike trostrukog poretka i obrnuto. I s obje strane, druga zajednica se ponekad promatra sa sumnjom.

Kao što sam rekao, to nas ne može odvratiti; ali važno je u potpunosti shvatiti takvu činjenicu i sjetiti se unutarnje veze koju smo često morali imati na umu između to dvoje u razmatranjima koja su ovdje iznesena.

Ali nešto drugo također je sve više izlazilo na vidjelo, i rekao bih da je to nešto što možda treba pažljivije razmotriti za naš zadatak; jer u konačnici, ako se povezanost s antropozofijom kritizira iz socijalno osviještene perspektive, ne možemo ništa učiniti po tom pitanju, jednako kao kada antropozofi naglašavaju da bi bilo bolje da se nismo opterećivali socijalnim promišljanjem. Mi ne možemo ništa posebno učiniti po tom pitanju, već moramo nepokolebljivo nastaviti svojim putem, jer smo ga prepoznali kao ispravan. Ali ono što je možda hitnije uzeti u obzir jest da se sve više čuju glasovi onih koji kažu da je potrebno stvoriti antropozofski temelj za individualno razumijevanje koncepta trostrukog socijalnog poretka. Trostruki socijalni poredak bio bi puno bolje shvaćen kada bi se takav temelj uspostavio. I, naprimjer, posebno u proleterskim krugovima, postoji sve veća potražnja za takvim antropozofskim temeljem. To je nešto što neke može iznenaditi, iako zapravo nije toliko iznenađujuće.

Baš kao što su se u prošlosti često javljale antropozofske težnje, naši prijatelji - djelomično zbog klasnih razlika - već su zauzeli stav da se malo

antropozofije može uvesti u proletherske krugove. I sada je neizbježno da svatko tko se susretne s konceptom trostrukog socijalnog poretka nekako čuje nešto o antropozofiji, upozna se s njom, makar površno. I izvanredno je da se sada pojavljuje živa potreba za antropozofijom.

Naprimjer, u Stuttgartu, nakon što se koncept trostrukog socijalnog poretka neko vrijeme razvijao bez ikakve rasprave o antropozofskim aspektima, smatrali smo potrebnim održati seriju predavanja o isključivo antropozofskim temama. To je bilo dobro utemeljeno i ta će se predavanja nastaviti.

To je nešto što ovdje zaista zaslužuje posebnu pozornost i upravo tu misao želim vam danas predstaviti kao uvod. Ovdje u Švicarskoj nalazimo se u vrlo specifičnoj situaciji u pogledu ova dva smjera: socijalne struje i antropozofske struje koja je s njom povezana - barem za nas. Pitanje socijalnih nastojanja rođenih iz antropozofske misli doista je sasvim drugačije za Srednju Europu nego za Švicarsku. Za Srednju Europu situacija je takva da je to pitanje života i smrti, samog života i smrti naše nacije. Možda danas ima mnogo ljudi koji ne shvaćaju ozbiljnost situacije; ali to je doista pitanje samog života i smrti naše nacije. Ljudi previše površno razmišljaju o tim stvarima. Kada kažete 'smrt nacije' misle: sigurno ne možete ubiti osamdeset milijuna ljudi u kratkom vremenu, pa ne može biti pitanje samog opstanka nacije.

Svatko tko tako razmišlja jednostavno ne razumije što je zapravo u pitanju. Sasvim je prirodno da se ne može fizički ubiti osamdeset ili devedeset milijuna ljudi u kratkom vremenu. Ali smrt nacije znači nešto sasvim drugo. Treba se samo sjetiti da kada je Jeruzalem uništen, to nije bila smrt pojedinačnih Židova koji su tamo živjeli u to vrijeme. Ipak, to je u određenom smislu, bila smrt nacije, a ta smrt nacije može se manifestirati na potpuno drugačiji način nešto što se tada. To je pitanje života ili smrti! A život se može istinski spasiti - moglo bi se misliti mnogo drugih stvari o trostrukom socijalnom poretku - samo uvođenjem trostrukog socijalnog poretka. U prvom redu - i zaista za vrlo neposrednu budućnost - to je pitanje ili/ili: ili razumijevanje trostrukog socijalnog poretka ili smrt nacije. To se danas ljudima može činiti neskromnim, a možda čak i apsurdnim. Ali tako je. Stoga se može reći: postoji dobro utemeljen razlog, vođen određenom prisilom, da se postupno prihvati trostruki socijalni poredak. Može trajati dulje ili kraće, ali postoji razlog za tu prisilu. Ta se prisila proteže i na Istočnu Europu, na onaj Istok neopisivo zgažen svojom karmom.

Ovdje su stvari drugačije. Ovdje postoji mogućnost - još uvijek postoji - slobodnog prihvaćanja nečega poput trostrukog socijalnog poretka; jer ovdje, baš kao i na Zapadu, nije riječ o pitanju života i smrti, već o razvoju događaja u više ili manje duhovnom ili neduhovnom smislu. Naravno, netko može nastaviti život u Švicarskoj i na Zapadu dulje vrijeme u

materijalističkom smislu - bez ikakvog duhovnog impulsa - ili može, svojom slobodnom voljom, u eminentno duhovnom pokretu, poput pokreta za tročlanstvo, vidjeti ono što mora pružiti novi poticaj. Nema potrebe misliti da je to pitanje života i smrti.

Ali sasvim je druga stvar provesti nešto iz vlastite slobodne volje nego iz prisile, iz neslobode. I moglo bi se reći: za cjelokupni razvoj svijeta, to bi značilo nešto sasvim drugo kada bi se, kroz slobodan uvid, došlo do struje tročlanstva upravo na mjestu poput Švicarske. Danas je izvanredno teško, i meni, objektivno formulirati i izraziti te stvari. Vjerujem da bi bio veliki blagoslov kada bi netko sa Zapada, ili posebno iz neutralne zemlje, skupio hrabrost da to otvoreno izgovori; jer to bi vani značilo nešto sasvim drugo. Posebno se u obzir mora uzeti sljedeće: ono što bi došlo iz rijetkih zemalja koje su ostale neutralne bilo bi, iznutra gledano, najznačajnije. Stoga, ako bi nešto poput impulsa za trostruki socijalni organizam moglo proizaći iz zemlje ili teritorija neutralnog na ranije ratne uvjete, tada bi se postiglo nešto uistinu značajno za tijek svjetske povijesti.

Vidjeti to, također je upravo antropozofsko pitanje. Jer samo se antropozofski može odgovoriti na pitanje: što umetanje takvog impulsa znači u cjelokupnom razvoju ljudskih bića? - I nije nebitno što je taj impuls jednostavno formuliran u apstraktnom obliku, radije, značajno je iz kojih činjenica proizlazi: proizlazi li iz činjenice slobodnog uvida ili proizlazi li iz činjenice nužnosti, kao što se može pojaviti samo u Srednjoj Europi, jer tamo ne može nastati ništa drugo osim onoga što proizlazi iz ljute potrebe.

Dakle, vjerujem da bismo posebno ovdje u Švicarskoj, trebali razmotriti što bi moglo potaknuti entuzijazam za trostruki socijalni organizam. I tada se neizbježno postavlja pitanje: kako prevladati određenu dilemu? - Među vama su mnogi koji već neko vrijeme sudjeluju u našem antropozofskom pokretu i koji su također primijetili kako sporo - ili kako brzo, ali uglavnom sporo - ono što se podrazumijeva pod ovim antropozofskim pokretom prodire u duše ljudi. To ide sporo. I ako bi se radilo o tome da ljudi prvo postanu antropozofi kako bi potom mogli socijalno razmišljati na ispravan način, onda bi, pod određenim okolnostima, moglo biti previše, previše kasno. Stoga je bilo potrebno razmotriti uvođenje ideje o tročlanstvu u svijet, čak i ako izgleda manje utemeljenom, jer se ne može čekati da se iz antropozofski orijentiranog mišljenja pojavi kao samorazumljiva istina. Međutim, vjerojatno će biti potrebno da ova ideja o tročlanstvu dobije određenu podršku. Budući da se ta podrška ne može dovoljno brzo dobiti od samog širenja antropozofije, što je spor proces, idealno bi tu podršku trebala dobiti iz samog postojanja članova antropozofskog pokreta. To jest, članovi antropozofskog pokreta trebali bi, angažmanom u društvenim aktivnostima, težiti stjecanju povjerenja svojim ponašanjem.

U svakom slučaju, ovo je pitanje na koje se ne može odgovoriti teoretski, već samo praktično, na način koji odražava stvarni život, jer je to pitanje kako se predstavljamo. Moramo pokušati predstaviti socijalnu sferu na način da ljudi u načinu na koji je predstavljamo mogu vidjeti nešto pouzdano, čak i ako se temelj iz antropozofske perspektive ne može dovoljno brzo uspostaviti.

Sada ćete me pitati: da, kako je moguće, da tako kažem, pronaći pravi takt u pristupu socijalnom pokretu? - Naravno, ni za to se ne može dati nikakva uputa slična katekizmu. Ali jedno se može reći što je, ako se dovoljno razmotri, vrlo korisno: svaki od nas mora se sve više truditi da istinski razumije ono što se naziva socijalnim pokretom na živ način. Da to nije slučaj, bilo je sasvim očito kada je u našim krugovima započeo socijalno orijentirani pokret. Među benevolentnim i najviše dobronamjernim članovima našeg antropozofski orijentiranog duhovno znanstvenog pokreta, doista je bilo poprilično onih koji su potpuno propustili činjenicu da je u drugoj polovici 19. stoljeća pa sve do danas postojao, i nastavlja postojati, ono što se naziva suvremenim socijalnim pokretom. To jest, ne mislim da nisu svi članovi znali da socijalni pokret postoji. Ali samo znanje da socijalni pokret postoji nije dovoljno; niti je dovoljno pratiti što novine izvještavaju o socijalnom pokretu. Radije se radi o istinskom razumijevanju konkretnih izraza i težnji ovog pokreta. Upoznao sam ljude iz naših redova - ne tako davno - koji, kada se započelo s tročlanstvom, nisu ni znali da postoje sindikati ili što su oni. Previše smo se navikli prolaziti pokraj ljudi i ne mariti za ono što rade i u što su uključeni. Moramo se naučiti istinski zanimati za duše ljudi, istinski se brinuti za njihovu dobrobit. Tome postoji velika prepreka koju bih, bez namjere da ikog uvrijedim, nazvao 'buržoaska dobronamjernost' prema radničkom stanovništvu. Ta buržoaska dobronamjernost prema radničkom stanovništvu, koje često prožima socijalni žar, u osnovi je ozbiljna prepreka socijalnoj učinkovitosti u današnje vrijeme. Ono što zapravo mislim iskusili smo u raznim područjima. Samo razmislite kako smo svjedočili određenom upoznavanju s takozvanim 'narodom'. Vidjeli smo povijesne romane, narodne romane i narodne novele, u kojima su ljudi koji nisu ništa razumjeli o narodu - naprimjer, Berthold Auerbach ili slični autori - prikazivali kakvi su ljudi bili ili kakvi jesu, a ono što je dolazilo iz te perspektive tada je prihvaćeno kao zanimanje, zanimanje za narod. Čak se doživljavalo kao dio socijalnog pitanja kada se pogleda djelo Gerhart Hauptmanna 'Tkalci'. Svakako, u predstavi Gerhart Hauptmanna 'Tkalci' bijeda proleterskih masa prikazana je na pozornici u obliku siromašne obitelji prisiljene preživjeti od mrtvog psa. Ali neobično je shvaćanje socijalnog života kada u nekom velikom gradu ljudi sjede u parteru ili galeriji, gledaju ovu siromašnu obitelj kako preživljava od mrtvog psa, a zatim idu kući, recimo, na svoj uobičajeni obrok. Ne želim sugerirati da bi u naše vrijeme bilo moguće prevladati klasne podjele preko noći. Ali ono o čemu se radi jest da moramo istinski steći razumijevanje onoga što se

događa; da moramo prekinuti naviku da prolazimo pored ljudi ne poznajući kontekste u kojima žive. Ono što je danas zaista važno jest da svaka osoba može zamisliti veliki povijesni kontekst, kontekst koji se otkriva samo kada se osvrnemo na ranija vremena, koja su iza sebe ostavila mnogo toga što živi u sadašnjosti, i kada pogledamo prema novim stvarima koje u sadašnjosti izbijaju na površinu života kao iz iskonskih dubina.

Pitanje koje se stalno ponavlja kada se raspravlja o suvremenom javnom životu jest pitanje organizacije. Naši životni uvjeti postali su složeni. Rad postaje sve više fragmentiran. Pojedinaac je ograničen na usko definiranu sferu djelovanja i rada. Kao moderni ljudi, možemo raditi, možemo biti učinkoviti samo kroz organiziranost. Organiziranost je oduvijek postojala. Ali time se previđa činjenica da su starije organiziranosti bile nešto sasvim drugačije od organiziranosti koje se tek trebaju pojaviti. Danas živimo gotovo isključivo u takvim organiziranostima, od kojih neke nastavljaju stare načine, dok druge u sebi već sadrže novo, neprestano proživljavajući unutarnje preokrete. Međutim, još nije prodrla svijest da nešto fundamentalno novo mora izroniti na površinu iz samih dubina čovjekova razvoja.

Kada se pitamo o starijim organiziranostima, u biti možemo identificirati jednu stvar kao pokretačku snagu iza takvih organiziranosti: ljudska krv, povezanost kroz krv. Osvrćući se na ranija vremena, vidimo plemena i proširene obitelji koje su pripadale zajedno. Ono što pripada zajedno u osnovi je organizirano iz dubine ljudskih bića, kroz krv. To znači da je organizacijski princip često podsvjesni, da se u potpunosti ne uzdiže do svijesti. Ljudi su uključeni u proces organiziranja, ali to ne prodire u njihovu svijest. U ovo organiziranje uključeni su duhovi viši od ljudi.

Danas se suočavamo s potrebom da ostvarimo, putem ljudske svijesti, ono što se prije događalo nesvjesno - to jest, često od duhova viših od ljudi. Želimo se svjesno ujediniti u udruge i organizacije kako bismo promovirali socijalni rad. Ono što je ljude ujedinjavalo zajedničkom krvlju postupno gubi na značaju.

Ono promatrano, prepoznato, objektivno, mora pružiti osnovu za jedinstvo. Podsvjesno ili nesvjesno jedinstvo mora ustupiti mjesto svjesnom jedinstvu. Živimo usred ove međuigre dvije struje: svjesnog organiziranja i nesvjesnog organiziranja, a sadašnja previranja često su povezana s konvergencijom ove dvije struje. Razmotrimo, naprimjer, s čime se danas susrećemo u javnoj sferi: težnjama socijalističkih stranaka svih različitih nijansi. Unutar tih socijalističkih stranaka živi, iako još uvijek instinktivno, određeni poriv prema svjesnom organiziranju. Žele se organizirati. Ali s druge strane, još nisu uspjeli pronaći osnovu za to svjesno organiziranje.

Da biste to razumjeli, možete jednostavno pogledati, rekao bih, temeljni fenomen današnjih socijalnih težnji. Zamislite nekoga tko se ovdje pojavi - budimo potpuno nepristrani - i kaže: Trebali bi imati socijalne težnje! - Što bi time mislio? Mislio bi: U Švicarskoj bi trebali imati socijalne težnje. Ako biste očekivali da misli drugačije, to bi prirodno shvatio kao nametanje. Ili zamislite nekoga u Francuskoj tko kaže isto: on bi prirodno mislio da bi se socijalne težnje trebale provoditi unutar francuskih granica. Uostalom, teoretski je rečeno da bi socijalistički programi trebali koristiti stare državne granice kao okvir za velika socijalistička udruženja. Ali država je samo ono što je ostalo od starih udruženja koja su proizašla iz krvnih veza, starih krvnih veza. Dakle, nešto bi se jednostavno trebalo nametnuti onome što proizlazi iz tih starih krvnih veza.

Danas je od ljudi previše očekivati da jasno razmišljaju o ovoj stvari. I uopće neće moći jasno razmišljati o tim stvarima osim ako ne postanu antropozofi. Koliko god čudno zvučalo ono što sada govorim, istina je: ljudi uopće neće moći jasno razmišljati o ovome. Jer koji je poziv koji prolazi kroz ovaj svijet? Kroz naš svijet prolazi poziv: oslobođenje naroda, što znači da se stare krvne veze koje potječu iz davnih vremena trebaju na neki način reorganizirati. Oslobođenje naroda! - Dok ovaj poziv prolazi kroz svijet, on potpuno ignorira kakva bi trebala biti organizacija koja proizlazi iz svijesti. Stvari se tako žestoko sukobljavaju u našem sadašnjem vremenu. Stoga, samo istinski antropozofsko, univerzalno razumijevanje čovjeka može nas dovesti tamo gdje bismo trebali biti.

Ali tu ono ima svoj sigurni put. Jer antropozofsko shvaćanje, posebno ranije takozvano teozofsko shvaćanje, uvijek se zaustavljalo upravo na tom pitanju. Naravno, govorilo se da postoji bratsko razumijevanje među ljudima bez obzira na rasu, boju kože i tako dalje. - Ali je li to igdje postalo stvarnost u naše moderno vrijeme? Postalo je teorija, apstraktna teorija; nije postalo stvarnost. A najmanje od svega je stvarnost sada.

Upravo ta antropozofsko teozofska težnja sudjelovala je u tako univerzalnoj ljubavi prema apstraktnom, o kojoj se ovdje toliko puta govorilo - onoj univerzalnoj ljubavi prema apstraktnom koja živi u egzistenciji osjećaja i misaonoj egzistenciji koje su odvojene od života. Mi, kao moderni ljudi, kao ljudi sadašnjice, živimo život koji nam nije dopušten živjeti, dvostruki život: s jedne strane, život vanjskog rada, gdje imamo svoju profesiju, gdje imamo mnogo drugih stvari osim svoje profesije, a s druge strane, život u kojem mislimo, gdje osjećamo. Život svakodnevice, život nedjelje. Ne želimo čuti, kada se govori o duhu, nešto što se miješa u život ponedjeljka, utorka, srijede, četvrtka, petka i subote; želimo, kada se govori o duhu, imati život u kojem se osjećamo ugodno kada se proglašava s propovjedaonice u nedjelju, ujutro ili poslijepodne, bez potrebe da razmišljamo o tome što se događa u ponedjeljak, utorak, srijedu ili četvrtak, već sa samo doživljavamo određeno

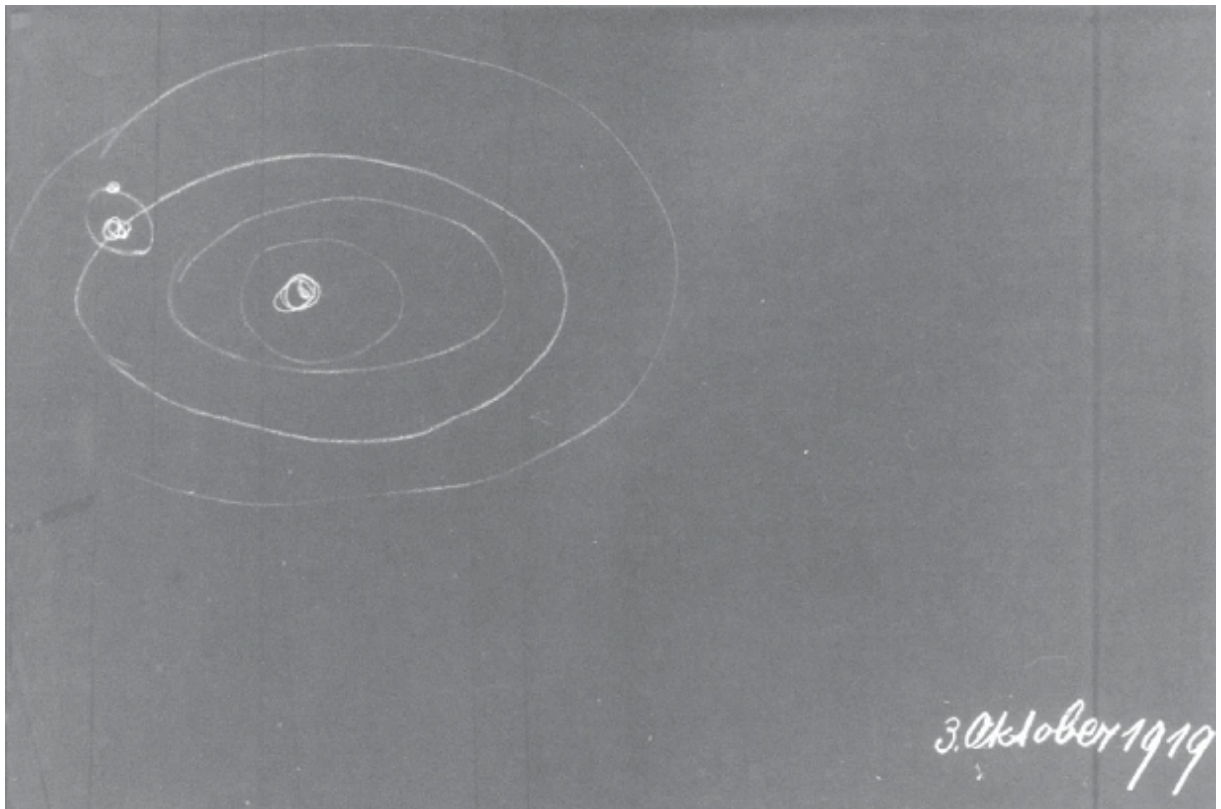
zadovoljstvo u riječima: bratstvo, ljubav i tako dalje. To se proteže čak i na život učenjaka. I posebno tu, postaje jasno kako je do toga došlo; taj povijesni proces treba uzeti u obzir.

Vidite, naše sekularne znanosti više si ne dopuštaju znati išta o duhu, pa čak ni o duši. Smatra se sasvim prirodnim da sekularne znanosti ne dopuštaju znati išta o duhu i duši. Znanstvenici danas proglašavaju da znanost mora biti slobodna od onoga što čini vjeru i vjeruju da time služe nepristranosti znanosti. Misle da je pristran ako netko još uvijek ima išta za reći o duši i duhu na području znanosti, jer, vjeruju, o tim stvarima odlučuje subjektivnost vjere. Ali odakle to zapravo dolazi? To proizlazi iz činjenice da se doba razvilo na takav način da su vjerske denominacije monopolizirale sklonost prema duševnom i duhovnom. Vjerske denominacije uspostavile su monopol na duševno i duhovno. I danas se čini sasvim prirodnim da kada se nešto poput antropozofije prosuđuje iz ove perspektive, ljudi jednostavno kažu: ovo se ne smije njegovati; znanost mora biti slobodna od takvih stvari, znanost nema pravo miješati se u pitanja duše i duha, jer odnos prema duši i duhu mora isključivo biti domena denominacija, vjeroispovijesti. - Zato je to tako smiješno - oprostite mi što ovaj izraz koristim u odnosu na vrlo ozbiljnu činjenicu, ali budući da postoji tragikomično, može postojati i ozbiljan humor, a tragikomično je ponekad značajnije za razvoj svijeta od pukog tragičnog ili komičnog - smiješno je kada se danas s propovjedaonica čuje izjava da znanost mora toliko biti objektivna da se, ne bavi pitanjima duše ili duha, jer bi to ugrozilo egzaktnost znanosti. Smiješno je čuti takve stvari, jer proizlaze iz činjenice da je određeno vrijeme onima koji ne predstavljaju vjeru bilo zabranjeno govoriti o duhu i duši. To je talog, ostatak, recidiv starih crkvenih zabrana koje nam se danas s propovjedaonica proglašavaju kao egzaktni znanstveni zahtjevi. Ljudi jednostavno ne znaju kako se ono što sada proglašavaju samorazumljivim, a ponekad i, po njihovom mišljenju, uzvišenim istinama, povijesno razvijalo. I ne bismo trebali ostati uspavani pred tim stvarima; radije bismo se za njih trebali probuditi i shvatiti ih. Jer bez buđenja i spoznaje tih stvari nećemo napraviti korak dalje. Možemo prenositi dalje svakakve lijepe stvari o socijalnom pitanju, ali nećemo nikamo stići ako se prepustimo bilo kakvoj iluziji o znanstvenoj laži koja postoji, znanstvenoj laži našeg vremena. Ovu znanstvenu laž još ne opažamo, ali moramo naučiti osjetiti je.

Ovo se ne misli emocionalno, misli se čisto teoretski, ono što sam upravo rekao, i može se pravilno razumjeti samo ako se shvati unutar ovog teorijskog okvira. Vidite, osjećam se pozvanim izreći izraz *znanstvena laž* samo zato što, baš kao što koristim taj izraz i bezrezervno kritiziram trenutnu znanost iz ove perspektive, ja je također i branim. Jer kroz sve što je postigla znanost je rasla, usredotočujući se, neko vrijeme, isključivo na tjelesno i fizičko, bez okretanja pažnje na duševno duhovno. Ali to se mora

smatrati samo načelom korisnosti i pedagoškim načelom ljudskog razvoja, a ne nečim epistemološkim.

Stoga, čak i danas, moramo prepoznati nužnost prožimanja sekularne znanosti istinskim uvidima u duševno i duhovno. Jer samo će iz toga proizaći snaga da se dovoljno duboko pozabavimo socijalnim problemima. U naše vrijeme, čovječanstvo se već suočava s potrebom drugačijeg razumijevanja nego što se trenutno uči u našim školama. Stvari sada, rekao bih, spadaju u spoznaju, stvari koje dugo nisu trebale biti spoznate. Dugo je bio dovoljan kopernikanski svjetonazor. Ljudima je bilo korisno da tako zgodno zamisle: ovdje Sunce, Zemlja se kreće po elipsi, oko Zemlje se kreće Mjesec, između Sunca i Zemlje Merkur i Venera, dalje Mars i tako dalje. - Ljudima je bilo zgodno predstaviti si cijelu sliku eliptičnih kretanja planeta oko Sunca. Ta je slika bila dovoljna do danas.

Ali kako je ova slika nastala povijesno? To sam već nekoliko puta spomenuo. Povijesno gledano, ova slika je nastala zato što je veliki Kopernik jednom napisao svoju knjigu o kruženju nebeskih tijela. Na samom početku sadrži tri tvrdnje. Ako u obzir uzmete sve tri, onda je dobro. Ali nisu uzete u obzir sve tri, samo prve dvije. Treća je zanemarena. Ako se uzmu u obzir samo prve dvije kopernikanske tvrdnje, tada se pojavljuje kopernikanski sustav, razvijen u Keplerovom i Newtonovom smislu. Međutim, ovaj sustav je netočan. Ako se, prema ovom sustavu, planet treba nalaziti na određenom položaju i tamo usmjeri teleskop - on tamo nije. Ali prema ovom sustavu, trebao bi biti. Stoga se već neko vrijeme koriste takozvane 'Besselove

redukcije'; uvijek se ispravlja položaj. Prije postavljanja teleskopa, ne usmjerava se prema točki za koju bi se morao podesiti prema ovom sustavu, već prema točki na koju su prvo primijenjene Besselove korekcije. Ove Besselove korekcije - što one zapravo znače? One znače da se mora kontinuirano primjenjivati ono što bi se primijenilo odjednom kada bi se promatrala sva tri kopernikanska zakona - to jest, kada se ne bi zanemario treći. Ali ako se uzme u obzir ovaj treći kopernikanski zakon, tada se priča više ne pokapa s prekrasnim revolucijama planeta oko Sunca. Tada se mora razmotriti drugačiji svjetski sustav. Ali ljudi neće razmatrati ovaj drugi svjetski sustav dok se pravilno ne pripreme za takvo preispitivanje kroz antropozofski orijentiranu znanost duha. Jer kako ljudi danas gledaju na svijet? - Ljudi ga gledaju danas kao da sjede u vlaku, nikada ne gledaju kroz prozor i nikada ne izlaze, već uvijek sjede unutra, jednostavno žive s drugim putnicima. Ali ljudi bi također mogli svijetom putovati poput vlaka, preći određenu udaljenost, zatim izaći iz vlaka, sići, doživjeti što grad nudi; mogao bi biti drugačiji vlak, nije važno, u koji bi se onda opet ukrkali. Putuju dalje, doživljavajući nešto u drugom gradu. To su etape, koje čovjek proživljava. I to je nešto što nosi sa sobom.

Današnja astronomska znanost zemljino putovanje kroz svemir doživljava kao da se sjedi u vlaku, ne doživljavajući ništa osim društva suputnika, nikada ne silazeći. Sada se možete pitati: kako netko može sići sa Zemlje? Je li uopće moguće sići sa Zemlje? - Da, jest, ali napuštanje Zemlje nešto je drugačije od silaska s vlaka. Silazak s vlaka znači izlazak iz vagona, a zatim odlazak negdje drugdje. Sići sa Zemlje znači prodrijeti u ljudsku nutrinu, u dušu. Ako istinski prođete u dušu, ako dosegnete ono što je u duši, onda ste sišli sa Zemlje; tada ste, u odnosu na Zemlju, prošli kroz isti postupak kroz koji prolazite kada siđete s vlaka, a zatim se vratite. Ali neobično je to što kada siđete, odnosno kada istinski zaronite u sebe, konkretno zaronite, ne kroz iluzije već konkretno zaronite, onda sa svakim silaskom doživljavate nešto drugačije, istinski sa svakim silaskom doživljavate nešto drugačije. Deklamiranje misticizma koji zalazi u ljudsku nutrinu, koji doživljava Boga u duši, samo je deklamiranje. Istinsko doživljavanje nečega iznutra pokazuje se drugačijim u različitim vremenima, uvijek obnovljenim iskustvom. Ako je netko istinski nešto iznutra doživio 1870, a zatim ponovno iznutra 1919, ta dva iskustva su različita. Zašto su različita? Zato što ljudi doživljavaju kozmos, uvijek na drugom mjestu.

Kroz takvo unutarnje iskustvo, drevni su narodi otkrili svoj nebeski sustav, a ne kroz isključivo vanjsko iskustvo. Kopernikanski sustav nastao je iz iskustva poput onog u vlaku. Sustav budućnosti ponovno će se morati doživjeti iznutra, kao što svoje putovanje kroz svijet ljudi mjere kroz unutarnja iskustva. Tada će se pojaviti nešto drugačije. Iznad svega, ono što će se pojaviti jest da ćemo naučiti svijet doživljavati konkretno, a ne, kao što je danas tako često slučaj, doživljavati ga apstraktno.

Nedavno mi se u Berlinu dogodilo nešto neobično, što mi je u biti, bilo prilično zadovoljstvo. Prije nekog vremena, u njemačkom časopisu 'Die Hilfe' pojavio se sramotan članak pod naslovom 'Lažni prorok'. Danas se takvi članci čitaju, a zatim ignoriraju. Ali kada sam bio u Berlinu prije nekoliko tjedana, posjetio me Amerikanac i rekao da me posjećuje upravo zato što je pročitao članak u 'Die Hilfe', koji je bio toliko strašno oštar i takav da se to nije moglo ne primijetiti. Govorim ovo samo kao uvod. Ono što mi je stvarno bilo zadovoljstvo bilo je pitanje koje je ovaj čovjek postavio, a koje je bilo potpuno objektivno. Rekao je da je vrlo brzo shvatio koncept trostrukog socijalnog organizma, ali je htio pitati: vjerujete li da je ovaj trostruki socijalni poredak vječna istina koja, jednom otkrivena, stvara socijalne uvjete koji moraju zauvijek ostati, ili je to istina za neko vrijeme, koja samo zamjenjuje stare stvari; je li to istina koju će zauzvrat zamijeniti nešto drugo? - Bio sam istinski zapanjen što se danas još uvijek mogu pronaći tako inteligentni ljudi koji ne vjeruju u hilijazam, u tisućljetni Reich, gdje se apsolut otkriva i ostaje, jednostavno jedna istina za svu Zemlju i za svu vječnost. Ako netko danas razmišlja socijalistički, misli: sutra se mora ostvariti socijalna država; jednom kada postoji, nikada neće trebati ništa drugo.

Zatim sam formulirao svoj odgovor rekavši: naravno, posljednjih nekoliko stoljeća težilo se jedinstvenom stanju; sada, u konkretnoj egzistenciji, došli smo do točke u kojoj ga moramo podijeliti na tri dijela. Nakon nekog vremena, ponovno će doći drugo, sinteza; tada će se, još jednom, morati pojaviti suprotno. - Vidite, nije tako zgodno uvijek se morati pridržavati konkretnih uvjeta; nije tako zgodno kao osmišljavanje apsolutnog sustava. Ali danas je nužno slijediti konkretne uvjete, biti svjestan: ono što moramo postići, moramo postići za današnju svjetsku situaciju. To se već danas može 'astronomski' razumjeti, prepoznajući, prvo, da se mistična iskustva razlikuju ovisno o tome stječu li se u ovom ili onom desetljeću, u ovom ili onom stoljeću, te da se može promatrati kretanje same Zemlje i mistično ga doživjeti iznutra. Ali 'veliko astronomsko' danas se mora promatrati i osjećati zajedno sa socijalnim. Moramo steći sposobnost napredovanja na takav način, da sada nadilazimo fazu koja se može usporediti samo s fazama ranijih vremena, koje također nisu bile samo prijelazi, već ključni trenuci u razvoju.

Uzmimo stare Grke. Imali su svoju zemaljsku oblast. Do Herkulovih stupova, zemlja je za njih bila nešto konkretno. Zatim je došlo ono neodređeno, potpuno neodređeno. Imali su svijest o zemlji. Zatim je došlo moderno doba, otkriće Amerike, putovanja u Istočnu Indiju i slične stvari. Pojavila se svijest o planetu Zemlji. Grčka svijest o zemlji, postala je svijest o Zemlji modernog doba. Kao što je za Grke ono što je ležalo iza Herkulovih stupova bilo neodređeno, tako je danas ono što leži iza svijesti o Zemlji za ljude neodređeno, tek matematička fantazija, Galilejeva, Newtonova fantazija i

tako dalje. Ovu fantaziju moraju zamijeniti stvarne činjenice. Zemaljsku svijest moramo transformirati u svjetsku svijest, baš kao što se grčka svijest o zemlji transformirala u svijest o Zemlji. Danas se nalazimo na ovoj točki i nećemo socijalno napredovati ako ne pronađemo način - baš kao što se grčka svijest o zemlji transformirala u svijest o planetu Zemlji modernog doba - da iz svijesti o Zemlji modernog doba razvijemo svjetsku svijest budućnosti.

Ako ne negujemo, kroz učenja antropozofski orijentirane znanosti duha, veliku astronomsku sliku svijeta onoga što postoji vani kao kozmički prostor, tada nećemo shvatiti istinu kozmičkog prostora. Ali ako ne shvatimo istinu kozmičkog prostora, ne možemo postati građani svijeta. I nećemo postati socijalni građani, sve dok ne postanemo građani svijeta u svojoj svijesti.

DRUGO PREDAVANJE

Dornach, 4. listopada 1919.

Na ovom srednjem od tri predavanja, posebno bih želio obraditi neke antropozofske istine. Zatim ćemo vidjeti kako te istine duboko utječu na svakodnevni ljudski život; o tome ćemo raspravljati sutra. Danas bih vašu pozornost želio skrenuti na neke dublje aspekte ljudske prirode.

Vrlo često se ne postavlja pitanje, putem kojih sila ljudske prirode se postiže znanje o nadosjetilnim svjetovima. Na pitanje se odgovara tek tvrdnjom da je moguće nadosjetilno percipirati određenim silama ljudske prirode. Ali pitanje kako se, na koje specifične načine, te sile odnose prema ljudskoj prirodi ne postavlja se uvijek. Posljedično, tako se malo pažnje posvećuje tome da uvidi u nadosjetilni svijet budu uistinu plodonosni za običan život. Moglo bi se reći da će, posebno u našem dobu, znanje o nadosjetilnom biti ljudima sve potrebnije. Stoga ga se mora shvatiti i u njegovom odnosu prema običnom, svakodnevnom životu.

Znate, prva sposobnost koja čovjeka vodi u nadosjetilno je moć imaginacije, druga je moć inspiracije, a treća je moć intuicije. Sada se postavlja pitanje: jesu li to sposobnosti koje čovjek jednostavno treba uzeti u obzir kada govori o spoznaji nadosjetilnih svjetova, ili su to sposobnosti koje također igraju neku ulogu u ostatku čovjekova života? - Ovo potonje je, vidite, slučaj. Kao što možete vidjeti iz kratkog spisa 'Odgoj djeteta iz perspektive znanosti duha', ljudski život pratimo kroz tri epohe: epoha od rođenja do nicanja zuba, od nicanja trajnih zuba do puberteta i epoha od puberteta do otprilike dvadeset i prve godine života. Svatko tko ne razmatra ljudsku prirodu površno, shvatit će da je cijela priroda ljudskog razvoja drugačija u prvih sedam godina, drugačija u drugih sedam i drugačija u trećih sedam godina djetinjstva i adolescencije. Nicanje trajnih zuba - tema o kojoj sam već raspravljao - nije povezano samo s razvojem sila smještenih, recimo, u čeljustima ili susjednim organima, već sa silama koje istiskuju zube, silama koje se nalaze unutar cijelog fizičkog čovjeka. Unutar ovog fizičkog čovjeka nešto se događa između rođenja i sedme godine života, što pronalazi svoje dovršenje, svoju kulminaciju, da tako kažem, unutar ljudske prirode, u nicanju trajnih zuba.

Te sile koje djeluju na ljudsko fizičko biće su - moglo bi se reći, samorazumljivo - nadosjetilne prirode. Osjetilan je samo materijal u kojem djeluju. Te nadosjetilne sile, aktivne u cijelom ljudskom organizmu tijekom prvih sedam godina života, u određenom smislu se deaktiviraju kada se postigne njihov cilj, kada izbiju trajni zubi. Nakon sedme godine, te moći,

rekao bih, zaspu. Skriveno su u ljudskoj prirodi; miruju u ljudskoj prirodi. I mogu se izvući iz te ljudske prirode vježbama poput onih koje sam opisao u 'Kako se stječe uvid u više svjetove?', koje vode do intuicije. Jer moći korištene u intuiciji, u intuitivnoj spoznaji, iste su moći s kojima čovjek raste do sedme godine, rast koji pronalazi svoj izraz u promjeni zuba. Te uspavane moći, aktivne u ljudskoj prirodi do sedme godine, koriste se kod nadosjetilne spoznaje kako bi se došlo do intuicije.

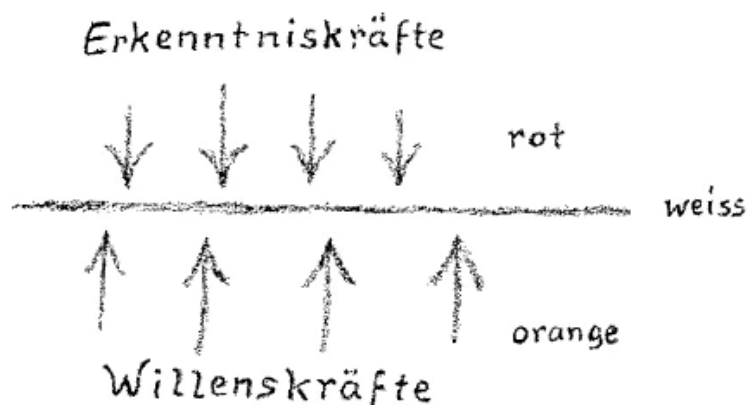
Sile koje su aktivne od sedme do četrnaeste godine, sve do puberteta, a zatim miruju, počivajući duboko u ljudskoj prirodi, izvlače se na površinu i čine moć inspiracije. I one sile koje su u ranijim vremenima usađivale mladenačke ideale u ljudska bića od četrnaeste do dvadeset prve godine - bilo bi pretjerano tvrditi da to i danas čine - i stvarale organe unutar fizičkog tijela za te mladenačke ideale, to su sile koje se izvlače iz svoj uspavanog stanja i mogu potaknuti imaginaciju.

Iz ovoga možete vidjeti da moći imaginacije, inspiracije i intuicije nisu proizvoljne sile izvučene iz nekog nepoznatog izvora, već su to upravo one sile s kojima rastemo od rođenja do dvadeset prve godine života. Stoga su te sile koje se nalaze u imaginaciji, inspiraciji i intuiciji, vrlo zdrave sile. To su sile koje su ljudima potrebne za zdrav rast, a koje se zatim, kada su odgovarajuće etape rasta završene, smiruju unutar ljudske prirode.

Time sam vam ukazao na to koje se izvanosjetilne spoznajne moći odnose na normalnu ljudsku prirodu. Ali isto se može reći i za moći same normalne ljudske prirode, ljudske prirode u običnom životu. To jednostavno tamo nije tako eksplicitno izraženo. Vrlo važna moć za običan život - često smo o tome raspravljali - jest ona pamćenja, sposobnost prisjećanja. Kada se sjetimo nečega što smo doživjeli, imamo duševnu kontrolu nad tom sposobnošću prisjećanja. Ali svi znate: nešto je neobično u vezi s tom moći pamćenja. Kontroliramo je, ali je ne kontroliramo u potpunosti. Mnogi se ljudi u jednom ili drugom trenutku svog života bore sa željom da se nečega sjete, ali ne mogu. Ta želja za pamćenjem i nemogućnost potpunog pamćenja, proizlazi iz činjenice da ista moć koju duševno koristimo kao moć pamćenja, također služi za transformaciju hranjivih tvari koje unosimo u naša tijela koje ona mogu koristiti. Dakle, kada pojedete komad kruha i taj se kruh u vašem tijelu transformira u tvar koja služi vašem životu, to se čini kao fizički proces. Ali tim fizičkim procesom upravljaju nadosjetilne sile. Te nadosjetilne sile su iste one koje koristite kada se sjećate. Dakle, ista vrsta sile koristi se s jedne strane za pamćenje, a s druge strane za obradu hranjivih tvari u ljudskom životu. I zapravo uvijek morate malo oscilirati između svoje duše i tijela ako želite koristiti moć pamćenja. Ako vaše tijelo previše dobro probavlja, onda, vidite, možda nećete moći izvući dovoljno energije iz tog tijela da biste dobro zapamtili određene stvari. Uvijek morate voditi unutarnju bitku, koja se odvija nesvjesno, između duševnog i tjelesnog, ako

želite išta zapamtiti. Razmatranje moći pamćenja na ovaj način, najbolji je način da shvatite koliko je u osnovi apsurdno, iz više perspektive, to da su neki ljudi idealisti, a drugi materijalisti. Obrada hranjivih tvari u ljudskom tijelu nesumnjivo je materijalni proces. Sile koje njime upravljaju iste su one koje su aktivne u procesu ideacije: sile pamćenja, moći prisjećanja. Samo tada čovjek može ispravno vidjeti svijet, ako ga ne vidi ni materijalistički ni idealistički, već ako je sposoban percipirati ono što se otkriva kao materijalističko na idejni način i biti sposoban pratiti ono što se otkriva kao idejno, u potpunosti materijalno. Duhovni aspekt svjetonazora ne sastoji se u tome da kažemo: postoji niži materijalizam, koji je za 'otpadnike' čovječanstva; postoji idealizam, koji je za odabrane - među koje osoba koja daje ovu izjavu obično ubraja i sebe, već bit istinskog duhovnog svjetonazora leži u sposobnosti da uroni, s onim što dokuči u duhovnom, u materijalnu egzistenciju, upravo kako bi shvatio materijalnu egzistenciju, tako da se ona može razumjeti a ne prezirati. To je velika pogreška mnogih vjerskih denominacija: da preziru materijalnu egzistenciju umjesto da je dokuče, umjesto da u njoj traže duh.

Dakle, radi se o bavljenju stvarima, a ne, kao što je danas još uvijek tako uobičajeno, življenju u frazama u mističnim oblastima; radi se o istinskom bavljenju stvarima. Sada kada sam, u određenom smislu, pokazao kako se netko može baviti tim stvarima, želio bih spomenuti nešto posebno važno. Kada govorimo o materijalnoj egzistenciji i nadosjetilnoj egzistenciji, obično govorimo kao da se materijalna egzistencija prostire po cijelom svijetu, a negdje iznad ili iza nje leži nadosjetilna egzistencija, koju ne možemo percipirati osjetilima. Ako stvari zamišljamo na ovaj način, jednostavno kao da imamo, s jedne strane, osjetilno fizičku egzistenciju, a s druge strane, nadosjetilnu egzistenciju, nikada nećemo razumjeti čovjeka. Ne postoji način

da se istinski shvati čovjeka ako se krene isključivo od ove dihotomije: osjetilno i nadosjetilno. Radije, važno je sljedeće. Osjetilni svijet i svijet u kojem radimo, svijet u kojem se odvija naš socijalni život, prostire se oko nas. Shematski ćemo prikazati kako se prostire ovaj svijet ovom linijom (vidi vodoravnu liniju na crtežu). Potpunu sliku onoga što zapravo postoji u

svijetu možete dobiti samo ako zamislite: iznad ove linije leže sile, nadosjetilne sile (rot). Ove nadosjetilne sile ne opažaju se običnim osjetilima, niti razumom, koji je vezan za obična osjetila. Opaža se samo ono što se nalazi unutar područja ove linije.

Ali postoje i sile ispod ove linije. O neosjetilnom, duhovnom, istinski govorimo samo kada govorimo o nadosjetilnim i podosjetilnim silama. Dakle, moramo također zamisliti, da se, ovdje nalaze i podosjetilne sile (orange).

Dakle, imamo osjetilni svijet, nadosjetilne moći i podosjetilne moći. Sami ljudi, kada tjelesno stoje pred vama, gdje pripadaju? Ono što tjelesno stoji pred vama, u potpunosti pripada unutar ovog okvira. Ali unutar onoga što spada u ovaj okvir u ljudima, nadosjetilne moći djeluju s jedne strane, a podosjetilne moći s druge. Ljudi su rezultanta nadosjetilnih i podosjetilnih moći. Koje su sile ljudske prirode nadosjetilne, a koje podosjetilne? Nadosjetilne su sve sile povezan sa spoznajom; sve što primjenjujemo za spoznaju je nadosjetilno. I to su iste sile koje oblikuju našu glavu. Dakle, možemo reći: nadosjetilne sile su sile spoznaje.

Sada, u nama također djeluju podosjetilne sile. Koje su to sile? To su sile volje. Sve sile volje, sve voljno u ljudskoj prirodi, je podosjetilno.

Sada ćete očito imati pitanje: otkuda dolaze te podosjetilne sile, te sile volje? - To su iste sile kao i sile planeta, odnosno za nas sile Zemlje. Doista, sile Zemlje neprestano djeluju u nama. A ono što je povezano s tim silama planeta, s tim silama Zemlje, jesu sile volje. Sile spoznajne prirode, dolaze nam s periferije svijeta; one se izlijevaju na nas, takoreći, izvana, od izvan planeta. Sile prirode volje prodiru u nas od planeta. Dakle, sile našeg vlastitog planeta Zemlje žive u nama. U trenutku kada uđemo u egzistenciju rođenjem, sile planeta Zemlje su aktivne u nama.

Postavlja se pitanje: kako je njihova aktivnost distribuirana u nama? Ovdje opet postoji značajna razlika između prve životne faze, prve životne epohe, druge i treće, do sedme godine, do četrnaeste godine, do dvadeset i prve godine. Ono što voljno djeluje u nama do sedme godine, djeluje u potpunosti od unutar planeta. Vrlo je zanimljivo pratiti, iz duhovno znanstvene perspektive, kako sile najdubljeg zemljinog bića djeluju u svemu što je aktivno u djetetu do sedme godine. Ako želite razumjeti sile zemljine unutrašnjosti u njihovoj manifestaciji, onda proučavajte sve što se događa u djetetu do sedme godine, jer su to sile zemljine unutrašnjosti. Potpuno je pogrešna metoda kopati po Zemlji kako biste pronašli te sile. Tamo ćete pronaći samo zemljine tvari. Sile koje djeluju unutar Zemlje, otkrivaju se u onome što postižu u čovjeku do sedme godine. I opet, od sedme do četrnaeste godine, sile atmosfere, odnosno one koje pripadaju Zemlji, djeluju unutar čovjeka. Zatim dolazi najvažnije razdoblje, od četrnaeste do dvadeset i prve godine života. Tijekom tog vremena, rekao bih, podosjetilno prelazi u

nadosjetilno. Stvara se svojevrsna ravnoteža između podosjetilnog i nadosjetilnog. Tijekom tog vremena, sile cijelog sunčevog sustava, sunčevog sustava koji pripada Zemlji, vrše organizirajući utjecaj na čovjeka.

Dakle, zemljina unutrašnjost u prvoj životnoj epohi; atmosfera u drugoj epohi, ona koja obavlja samu Zemlju. Sile koje teku iz kozmičkog prostora, ukoliko je taj kozmički prostor ispunjen našim vlastitim planetarnim sustavom: do dvadeset i prve godine života. Tek u dvadeset i prvoj godini života čovjek se, takoreći, oslobađa utjecaja onoga što u njega donosi planet i odgovarajući planetarni sustav.

Vidite, u svemu što sam upravo rekao o učincima na ljude, definitivno postoji tjelesni učinak. To su tjelesni procesi, uzrokovani silama od unutar planeta do sedme godine života. To su tjelesni procesi pokrenuti cirkulacijom zraka u vezi s disanjem između sedme i četrnaeste godine i tako dalje. To su potpuno tjelesni procesi, transformacije tjelesnih organa na koje se utječe; sve je povezano s odrastanjem, s razvojem ljudskog bića. Ljudska bića tako rastu iz onoga što Zemlja oblikuje u njima; to prestaje u dobi od dvadeset i jedne godine.

Ali što onda? Što se događa nakon dvadeset i prve godine? Do dvadeset i prve godine na opisani način crpili smo od Zemlje i njezina planetarnog sustava. Crpili smo iz onoga što je Zemlja organizirala u nama. Sada kada smo dostigli dvadeset i prvu godinu, moramo crpiti iz sebe. Moramo postupno crpiti ono što smo u svoj tijela izvukli iz sila planeta i planetarnog sustava.

To što se to uvijek tako događalo u prošlosti bila je posljedica sila ljudske krvi. Kao što sigurno znate, ljudi nisu učili crpiti sile planeta iz sebe nakon dvadeset i prve godine života. Ali ipak su to činili. To je bio nesvjestan proces. To je bilo u njihovoj krvi. Bili su organizirani da to rade. Naša značajna promjena u sadašnjosti - a sadašnjost, naravno, obuhvaća duže razdoblje od jednog stoljeća - leži u činjenici da ljudska krv gubi moć izvlačenja onoga što je na ovaj način uneseno u organizam do dvadeset i prve godine života.

Od onoga što se događa u sadašnjem čovječanstvu, važna stvar jest da krv slabi u svojoj moći. To se ne može utvrditi vanjskom anatomijom ili fiziologijom; morali bi pregledati tijela iz 9. ili 10. stoljeća kako bi otkrili da je krv tada bila drugačija. Za to otkriće ne bi čak imali ni kemijske reagense. Ali iz duhovne perspektive, sa sigurnošću se može znati: krv ljudi je oslabila. A glavni pomak prema ovom slabljenju krvi ljudi dogodio se sredinom 15. stoljeća.

Koja je posljedica? Posljedica je da ono što više ne možemo postići nesvjesno kroz svoju krv, sada moramo postići svjesno. Moramo se obrazovati kako bi

mogli svjesno postići ono što se prije postizalo nesvjesno jednostavno kroz ljudsku krv. Jer moć krvi se gubi i gubi se sve više i više. I što bi se u konačnici dogodilo, ako ne bismo pronašli način da to postignemo, u dobu u kojem ljudi potpuno gube svoju mladost, u kojem ne mogu plodonosno koristiti moći svoje mladosti, ako ono što je krv prije nesvjesno postizala ne bi moglo biti postignuto svjesno?

Ove stvari, naravno, ne smije se razmatrati samo teoretski. Ako se razmatraju teoretski mogu biti zanimljive istine. Ali razmatrati ih samo teoretski nije dovoljno. Ove stvari danas se moraju razmatrati praktično, jer su povezane s praksom ljudskog razvoja. Moraju se razmatrati praktično na takav način da postanemo svjesni: cijeli obrazovni sustav ljudi mora se promijeniti. Moramo voditi ljude da razviju snažnu, svjesnu moć da u kasnijem životu, kao kroz elementarno sjećanje, ponovno prožive ono što upiju u mladosti.

Ljudi se zasad svugdje još uvijek protive ovom zahtjevu. Naprimjer, ljudi su ponosni što u osnovnim školama prakticiraju ono što nazivaju 'vizualnom nastavom', učeći djecu svemu na vizualan način, i pridaju veliku važnost tome da se djetetu u razredu ne otkriva ništa što je, kako kažu, izvan njegova razumijevanja. Umjesto toga, učitelj, odgajatelj, trebao bi se spustiti što je moguće niže na djetetovu razinu razumijevanja. Doista, postavljaju računske strojeve na kojima podučavaju sve vrste aritmetičkih operacija brojenjem kuglica. Ništa ne bi trebalo premašiti djetetovu sposobnost razumijevanja. Ova vizualna nastava degenerira u strašnu trivijalnost i banalnost. Neizbježno dovodi do toga da se dijete uči samo banalnim konceptima, ako se treba spustiti na djetetov nivo razumijevanja. Svatko tko teži tome zanemaruje važno, doista, rekao bih, intimno iskustvo ljudskog života.

Zamislite dijete koje se uči na način da nešto upija, ne zato što to u potpunosti odgovara njegovoj sposobnosti razumijevanja, već zato što se učiteljeva toplina nadahnuća prenosi na dijete, a dijete je upija jer učitelj, kroz svoj entuzijazam u poučavanju, to prenosi djetetu. Dijete to upija upravo zato što živi u toplini koja izvire iz učitelja. Upija nešto što nadilazi njegovo razumijevanje, jednostavno kroz učiteljev zarazni entuzijazam; tada dijete još ne razumije što je upilo, kako to kažemo u svakodnevnom životu. Ali ono što je upilo prebiva u djetetovoj duši. Ono što je dijete možda upilo u svojoj desetoj godini, odrasla osoba se sjeća u svojoj tridesetoj. Ona to ponovno proživljava. Sada je sazrelo, razumije što može izvući iz dubine svoje duše, što je tada upila samo kroz entuzijazam, ali što sada može izvući iz zrelog duha. Vidite, to su najplodniji trenuci života, u kojima čovjek ne shvaća samo ono što mu se nameće izvana, već ono što je prije upijao s nedovoljnim, ograničenim razumijevanjem, što ponovno proživljava izvlačeći to na površinu, što je zatim sposoban upijati s dubljim razumijevanjem. Što

se u poučavanju može više osigurati da dijete ne upija samo ono što razumije na banalan način - jer to nestaje s djetinjstvom, a kasnija dob iz toga ne može razviti ni radost ni entuzijazam - to se više čini za kasniji razvoj osobe; jer ono što se upija isključivo iz topline učitelja, jest ono što, ponovno proživljeno, daje životnu snagu.

Tome treba posvetiti posebnu pozornost u današnjem poučavanju. Prije nije bilo potrebe tome posvećivati posebnu pozornost, jer je sposobnost rasta bila urođena; sada se mora osvijestiti. Nije svejedno razumije li netko stvari kao one koje sada postaju plodonosne kroz znanost duha. Ako ih netko shvati na pravi način, u nekom trenutku praktičnog života pronalazi mogućnost korištenja tih stvari na dobrobit čovječanstva. Dakle, pronalazi se mogućnost, ako se shvati činjenica da je naša krv oslabila, da se to iskoristi na takav način da se još više cijeni učiteljeva sposobnost nadahnuća.

Ali danas je malo svijesti o tome o čemu se radi. Jer u naše vrijeme normativna pedagogija, pedagogija koja djeluje unutar brojnih normi, još uvijek igra glavnu ulogu. Učimo pedagogiju, učimo kako podučavati dijete, kako postupati u učionici. U usporedbi s našom trenutnom svijesti o čovječanstvu, ovo bi nam se zapravo trebalo činiti kao da učimo: ljudi se sastoje od ugljikohidrata, proteina i tako dalje - od toga smo napravljeni, i oni se transformiraju u tijelu, i dok to ne shvatimo, ne možemo jesti; jer tek kada to shvatimo možemo jesti u skladu s fiziologijom. - Jednom sam vam rekao - a možda to znate iz vlastitog iskustva - da možete imati ovo iskustvo: posjetite nekoga i gle čuda, oni imaju vagu pokraj tanjura i pažljivo stavljaju komad mesa na nju, važu ga, jer smiju pojesti komad mesa samo određene težine. Fiziologija svakako diktira apetit. Ali srećom, ne slijede to svi. Važno je shvatiti da fiziologija nije izravno povezana s jedenjem, već radije služi svrsi koja ide dalje od jedenja. Može se jesti bez proučavanja fiziologije, bez razumijevanja fiziologije procesa prehrane. Međutim, to ne znači da se treba i poučavati, poučavati na živ način, bez internaliziranja standardne pedagogije. Za učitelja koji danas učinkovito poučava, ova standardna pedagogija je upravo ono što je estetika boje za slikara. Možda je dobro proučio estetiku boje, ali to ne znači da može slikati. Slikati se može naučiti na sasvim drugačiji način nego proučavanjem estetike boje. Poučavanje se može naučiti na sasvim drugačiji način od poučavanja pedagogije. Poanta danas nije u tome da se onima koji će poučavati prenese neka normativna pedagogija, koja dogmatski diktira ovaj ili onaj način proučavanja, već da se onima koji će poučavati, prenese ono što, slično kao što se postaje slikar ili botaničar, nekoga čini odgajateljem i učiteljem. To jest: odgajatelj se mora roditi iz čovjeka, a ne da se mora naučiti pedagogija.

To da pedagogija mora biti istinska umjetnost, nešto je što se mora shvatiti upravo zbog ove transformacije ljudske prirode. U prijelaznom dobu ljudi baš i nisu znali što učiniti s obrazovanjem. Stoga su izmišljene sve vrste

apstraktnih pedagogija. Sada je, međutim, ključna stvar prenijeti istinsko razumijevanje ljudske prirode, posebno onima koji podučavaju. Jer vidite, kada netko posjeduje istinsko razumijevanje ljudske prirode i primjenjuje ga na djecu, događa se sljedeća neobična stvar: pretpostavimo da ste učitelj; imate djecu u školi. Ako ste zagovornik standardizirane pedagogije, pedagogije koja djeluje prema pravilima, onda znate kako podučavati, jer ste naučili ta pravila. Poučavate prema tim pravilima danas, poučavali ste jučer i poučavati ćete prema tim pravilima sutra i prekosutra. Ako ste, kao odgojitelj, ujedno i umjetnik, onda niste te sreće; tada ne možete poučavati prema istim standardnima jučer, danas, sutra i prekosutra, već svaki puta morate učiti od samog djeteta kako podučavati; tada ono što morate učiniti mora svaki puta proizlaziti iz ljudske prirode, a za pedagoga je najbolje ako može poučavati tako jer mu dijete nalaže da podučava na određeni način, i ako tada svaki put zaboravi što je pedagogija zapravo, ako nema pojma o pedagoškim pravilima. U trenutku kada dijete ponovno stoji pred njim, on je potpuno naelektriziran ljudskim bićem u razvoju i zna što s njim učiniti.

Morate obratiti pozornost na način na koji se takve stvari danas moraju reći, kako se o tim stvarima danas mora raspravljati. Danas se o tim stvarima ne može govoriti na način da se pušta da se ljudi uvjere u svakakve principe, već se može govoriti samo na način koji ukazuje na nešto što živi, nešto što se ne može svesti na apstraktne principe, već nešto što živi, što budi život kroz život. To je ono što je važno. Stoga je znanost duha danas neophodna za neposredni život, jer znanost duha nije samo za glavu, već je to nešto što je tu za cijelog čovjeka i oslobađa impulse volje od unutar čovjeka. To mora prožimati mnoga područja života, tako da u konačnici sva ljudska aktivnost postane takva da se impulsi volje ulijevaju u ljudski život.

Ovo sam objasnio u odnosu na određeno područje života, naime obrazovanje, i kako obrazovanje koje prakticiramo s ljudima do dvadeset i jedne godine, možemo učiniti plodonosnim i za kasniji život. Međutim, obrazovanje se ne proteže samo do dvadeset i prve godine; ono se nastavlja tijekom cijelog života. Ali istinski je zdravo samo kada se ljudi obrazuju jedni od drugih.

I to je bilo u krvi u ranijim vremenima, u ranijim povijesnim epohama. Ljudi su to činili nesvjesno, da su se, kada su u socijalnom životu imali međusobni odnos, međusobno obrazovali, jedan više kroz drugog, drugi manje kroz nekog drugog; u svemu tome je posredovala krv. Ali krv je oslabila, krv je izgubila svoju moć. I to mora biti zamijenjeno sa više svijesti. Ljudi moraju doći do toga, da proporcionalno imaju više za sebe od drugih, nego što imaju kroz same sebe. U ranijim vremenima, rekao bih, bilo je dovoljno jednostavno se prepustiti životu. Krv je činila sve. Sada je izazov da ljudi istinski razviju osjećaj za biće drugoga. To se prirodno potiče

usmjeravanjem misli u smjeru koji potiče znanost duha. Znanost duha potiče misli koje se razlikuju od onih koje bi se pojavile bez nje.

U to nećete sumnjati, jer sam način na koji znanost duha primaju oni koji ne žele imati ništa s njenim mislima, pokazuje da su misli znanosti duha drugačije od onih koje do nas dopiru bez znanosti duha. Čovjek mora razviti potpuno drugačiji način razmišljanja. Ovaj način razmišljanja, koji se razvija navikavanjem na bavljenje nadosjetilnim, ovaj način razmišljanja istovremeno je onaj koji ima recipročan učinak na naš organizam. I ako bih vam danas rekao da je pamćenje, moć prisjećanja, isto što i moć pretvorbe hrane u tvari koje su u čovjeku u njegovom organizmu, onda vam više neće biti frapantno ako se i druge moći mogu transformirati u čovjeku, drugim riječima, ako nas, moć kojom percipiramo nadosjetilno, vodi do toga da čovjeka poznamo točnije nego kada bi bili bez zdrave sklonosti prema nadosjetilnom znanju.

Proučavajte ono što sam napisao u 'Tajna znanost u obrisima'. Tamo morate razviti određene koncepte koje većina ljudi danas još uvijek smatra čistom ludošću. - Prije samo nekoliko dana primio sam još jedno pismo u kojem netko prolazi kroz 'Tajnu znanost' i za gotovo svako poglavlje kaže da je to čisto ludilo. Razumljivo je da ljudi kažu da je to čisto ludilo. Zašto? Sasvim je prirodno da mnogi ljudi to danas kažu. Ali oni koji se ne trude apsorbirati takve koncepte, koji nas na taj način vode do Saturna, Sunca, Mjeseca, Jupitera, Venere, Vulkana, oni koji se ne bave razvijanjem ideja o svijetu koji se ne može shvatiti osjetilima, ti ljudi također ne uspijevaju steći nikakvo znanje o ljudskoj prirodi; ti ljudi prolaze pored drugih ljudi, primjećujući najviše da netko ima malo šiljast nos, drugi malo tuplji, da netko ima plave oči, treći smeđe oči; ali ne primjećuju ništa od onoga što se unutar osobe manifestira kao duša, koja organizira tijelo. Ista sila koja nam omogućuje da imamo interes - ne kažem sada da imamo nadosjetilne, okultne moći, već koja nam omogućuje da imamo interes za nadosjetilno znanje - ono je što nam prenosi znanje o ljudskoj prirodi kakvo nam je danas potrebno.

Možete osmisliti najgrandioznije socijalne programe, možete razviti najljepše socijalne ideje: ako ljudi ostanu zaglavljani u neuspjehu u razvijanju razumijevanja ljudske prirode, tako da jedni pred drugima stoje bez da se istinski prepoznaju, ne mogu prizvati nikakve socijalne uvjete. Ne mogu stvoriti socijalne uvjete bez da utemeljite mogućnost da postoje socijalna bića. Ali socijalna bića ne postoje kada ljudi prolaze jedni pored drugih, svaki živi samo u sebi. Socijalna bića postoje samo zato što se ljudi susreću u životu i zato što se nešto prenosi s jedne osobe na drugu. Tu se prvi put formulira pitanje koje danas nazivamo socijalnim pitanjem. Većina ljudi danas o socijalnom pitanju razmišlja tako da kažu: stvari morate urediti na određeni način, tada će ljudi moći živjeti socijalno. - To nije tako. Možete imati institucije, a socijalno osviješteni ljudi postat će dobri ljudi u

socijalnom smislu s tim institucijama, a antisocijalni ljudi biti će antisocijalni s bilo kojom vrstom institucije.

Stvar je u tome da moramo dosegnuti točku u kojoj možemo uspostaviti institucije unutar kojih ljudi istinski razvijaju socijalne nagone. A jedan od tih socijalnih nagona je spoznaja. Ali sve dok ljude obrazujete, naprimjer, s jedinim ciljem da ih učinite poštaram ili poručnikom ili nečim drugim za državu, nećete ih obrazovati da prepoznaju druga ljudska bića. Jer ova vrsta obrazovanja, koja je dobra za postajanje poštaram ili poručnikom, omogućuje drugoj osobi da prepozna samo poštara ili poručnika. Vrsta obrazovanja koja osobu istinski čini čovjekom, omogućuje joj da prepozna čovječnost u drugim ljudima. Ali ne postoji način da se prepozna čovječnost u drugoj osobi osim ako se ne razvije osjećaj za nadosjetilnu percepciju. A najvažnije područje gdje nadosjetilno opažanje mora djelovati jest upravo umjetnost obrazovanja. Stoga je tijekom modernog razvoja najveća šteta nanesena ta što je prirodoznanstveni, materijalistički način razmišljanja zavladao i znanošću obrazovanja. U tom pogledu čovjek uistinu doživljava vrlo, vrlo čudne stvari.

Danas, na svakom području, postoje, moglo bi se reći, dobronamjerni, dobroćudni ljudi koji žele sve reformirati, čak i revolucionirati; ali kada danas o tim stvarima razgovarate s ljudima, pojavljuje se nešto prilično neobično. Ljudi sasvim iskreno ispovijedaju određeni način razmišljanja kojim žele preoblikovati stvari. Jedna vas osoba pita: da, vidite, ja sam krojač, ako se uvjeti rekonstruiraju, kako će moj život kao krojača biti pogođen? - Druga, recimo željeznički službenik: ako se uvjeti rekonstruiraju kakav će mi biti život kao željezničkog službenika? - Ovo je samo primjer i u konačnici se sve svodi na činjenicu da se ljudi potpuno slažu da bi se sve trebalo promijeniti, ali ta promjena zapravo ne bi trebala ništa promijeniti; sve bi trebalo ostati isto. To je osjećaj koji danas pokreće izvanredan broj ljudi: sve bi trebalo ostati isto čak i ako se stvari promijene. Ne treba predvidjeti da su ljudske želje danas izvanredno apstraktan pojam u socijalnom životu: htjeli bi mnogo, ljudi žele, ali ništa se ne bi trebalo mijenjati u smislu njihove udobnosti.

I stoga je to posebno istinito tamo gdje je riječ o tome da se ljudi trebaju prilagoditi novim okolnostima, iznutra. Ipak, upravo to je važno: da ljudi pronađu mogućnost da izvrše prijelaz na ono o čemu se mora misliti na potpuno novi način, u odnosu na ono što trebaju iznutra promijeniti.

Sada, iz svega što smo razmotrili, proizlazi širok raspon pitanja, pitanja koja u konačnici upućuju na neposrednost života. Ta pitanja smo morali razmotriti na način da stvorimo dublji temelj za njih, raspravljajući o tome kako se određene sile, koje se u prvom redu čine duhovnim i duševnim, izražavaju i u području tjelesnosti. Jer danas nam jako nedostaje sposobnost da ono što zamišljamo duhovno, prevedemo u materijalni život. Ali dok stvari

koje sebi predočavamo duhovno ne budemo u stanju prevesti u materijalni život, ne možemo ni početi rješavati pravu bit socijalnog pitanja.

I stoga je zadatak težiti duhovnom životu koji istinski razvija razumijevanje ljudske prirode i, posljedično, socijalnih poriva. Doista, duhovni život oblikovan sasvim drugačijim životnim okolnostima nije dovoljan. Upravo duhovni život oblikovan državom ili ekonomskim životom stvara poštanske radnike ili poručnike. Ali duhovni život koji nam je potreban je onaj koji oblikuje ljudska bića. To ne može biti ništa drugo nego onaj koji je odvojen od ekonomskog i od državnog života. Stoga se ono što se dogodilo kroz naš 'trostruki socijalni organizam', moralo dogoditi. Moralo se radikalno istaknuti da svi oblici ovisnosti duhovnog života o ekonomskom i političkom životu moraju prestati, te da se duhovni život mora postaviti na vlastite temelje. Tada će duhovni život moći dati ekonomskom i političkom životu ono što politički i ekonomski život ne mogu dati duhovnom životu.

To je bitno, to je važno! Doista potpuno ljudsko biće ponovno će se pojaviti tek kada djelujemo iz samostalnog duhovnog života.

TREĆE PREDAVANJE

Dornach, 5. listopada 1919.

Posljednjih nekoliko dana govorio sam o tome kako ljudi mogu napredovati od svoje trenutne zemaljske svijesti do svjetske svijesti, baš kao što su napredovali od drevne Grčke i Rima do Srednjeg vijeka i kraja Srednjeg vijeka, kada se kopnena svijest transformirala u zemaljsku svijest. Tim stvarima ne pristupamo apstraktno, već pokušavamo u njih istinski proniknuti tako duboko da postanu konkretni elementi naše svijesti.

U vezi s ovom idejom širenja svijesti, rekao sam da je tijekom prve tri epohe ljudskog života osoba podložna silama koje zapravo možemo opisati kao podosjetilne sile. Od rođenja do sedme godine života, čovjek je povezan sa silama same Zemlje. Formativne sile koje su aktivne u ljudskom organizmu su u biti one koje su usidrene u samoj Zemlji, u samoj njezinoj jezgri. A ono što zatim djeluje, organizirajući i oblikujući čovjeka od sedme do četrnaeste godine, su sile atmosfere, koje, posebno kroz proces disanja, prožimaju i ispunjavaju čovjeka, omogućujući mu da iskusi oblike i forme uspostavljene tijekom prvih sedam godina života. Tada za čovjeka počinje vrijeme u kojem je, ali bez da to prodre u njegovu svijest, izložen silama koje na njega djeluju neizravno iz planetarnog sustava kroz Zemlju.

Ljudi su stoga organizirani na takav način da organizirajuće sile u njima nisu samo one koje nose u svojim tijelima ili unutar granica svojih tijela, već sile koje proizlaze od planete Zemlje, a kasnije iz cijelog planetarnog sustava. I postupno, kroz takva razmatranja, moramo doći do svijesti da ljudi tvore jedinstvo s cijelom Zemljom.

U ranijim vremenima često sam koristio usporedbu kako bih ovu svijest okarakterizirao iz drugačije perspektive. Rekao sam: ljudski prst je ljudski prst, ali samo dok je povezan s ljudskim tijelom. U trenutku kada ga odsiječemo, on vene. - Kao što se prst, često sam govorio, odnosi prema našem tijelu, tako se i ljudi odnose prema cijeloj Zemlji, zapravo cijelom planetarnom sustavu. Kad biste uklonili ljude sa Zemlje, i iz cijelog planetarnog sustava, oni bi venuli, umrli bi poput prsta kad se ukloni iz ljudskog tijela. Poanta je u tome da se u ljudskom životu postupno napreduje od percepcije dijela do percepcije veće cjeline. Čovjek, kako sebe percipira, uistinu je podijeljeno biće, utoliko što je fizički organizam, a također i utoliko što je etersko tijelo. Promatra se kao jedinstveni organizam, samo kada je povezan sa Zemljom, pa čak i s cijelim planetarnim sustavom. Međutim, kada se to u potpunosti i živo integrira u svijest, prepoznaje se kao da više pripada svijetu nego samoj Zemlji, jer Zemlja svoju snagu crpi iz

kozmosa, i nakon što smo u početku bili ovisni isključivo o Zemlji, postupno prelazimo na ovisnost o kozmosu.

Ali ta se pitanja mogu dublje istražiti. Među zvijezdama koje okružuju Zemlju kao planetarni sustav, najistaknutije su, kao što znate, Sunce i Mjesec. I kako postupno rastemo, od četrnaeste godine nadalje - to jest, u trećoj epohi ljudskog života - u stanje koje nas čini ovisnima o planetarnom sustavu, doista postajemo ovisni o ostalim članovima sustava, o Merkuru, Marsu i tako dalje, ali prvenstveno ostajemo ovisni o Suncu i Mjesecu. Međutim, ovisnost ljudi o Suncu i Mjesecu može se pravilno procijeniti, samo ako se ne shvati samo iz vanjskog promatranja ono što predstavljaju Sunce i Mjesec. Vanjsko promatranje ljudima predstavlja Mjesec - pun i mladi Mjesec, prvu i posljednju četvrt - kao disk, za koji pretpostavljaju da je inherentno taman, osvijetljen Suncem, i stoga zrači dio svoje biti prema njima. Ali to ne iscrpljuje prirodu Mjeseca. Čovjek može istinski razumjeti ono što postoji u kozmosu samo ako ga uvijek promatra kao zbroj sila, vezu sila. I mora se pitati: kakve su sile zapravo koncentrirane u Mjesecu? - Mjesec prvenstveno koncentrira ljudsku snagu volje, ili bolje rečeno, sile povezane s ljudskom snagom volje, sile povezane sa svime što na ljudska bića djeluje iz podsvijesti. Dakle, sile srodne podsvijesti ljudske prirode zrače iz Mjeseca. Fizičari Mjesec često opisuju kao neku vrstu troske, Sunce kao nešto poput užarenog, gorućeg nebeskog tijela s koronom, koje zračenjem šalje svoju vatru u svijet; tako da ljudi imaju ideju da bi, ako bi mogli polako ili brzo odlutati i približiti se Suncu, ušli u užareno tijelo. Mnogo puta sam prije rekao da to nije slučaj; već je istina da tamo gdje je Sunce postoji praznina, ništavilo, i da svjetlost zrači samo s površine Sunca. U stvarnosti, nema ničega gdje bi se posumnjalo da postoji nešto fizičko; jer sunčev sustav je u potpunosti nadosjetilan, baš kao što je i sustav Mjeseca podosjetilan. Ovaj nadosjetilni i podosjetilni aspekt planetarnog sustava, koncentriran u Suncu i Mjesecu, na ljudsku organizaciju počinje utjecati od otprilike četrnaeste godine. Prvo, na ljudsku organizaciju utječe utoliko što je lunarni aspekt srodniji ženskom elementu, svemu ženskom u svijetu, dok je solarni aspekt srodniji muškom u svijetu. Ali na ljude također utječe na takav način da je u svemu što se razvija spoznajno, u svemu što se razvija u smislu mišljenja, u svemu što žele, u svim impulsima volje, prisutan lunarni aspekt. Sunce i Mjesec nisu samo vani u kozmičkom prostoru; Sunce i Mjesec su u nama. I utoliko što mislimo, mi smo solarna bića; utoliko što imamo volju, mi smo lunarna bića. Bolje rečeno: utoliko što u sebi razvijam organe koji su posrednici mišljenja, solarne sile, nadosjetilno, rade na razvoju tih organa od naše četrnaeste godine nadalje; utoliko što razvijamo organe koji posreduju volju, lunarne sile, podosjetilno, rade u nama od naše četrnaeste godine nadalje.

Dakle, kada takav uvid transformiramo u živo biće, možemo osjetiti u sebi: ti, čovječe, takav si da u tebi ne živi samo ono što postoji ovdje na Zemlji, već

i ono što čine Sunce i Mjesec. Sunce i Mjesec su u tebi. Ti si građanin svijeta. Ne bi bio ono što jesi kao ljudsko biće da kozmos ne djeluje u tebi.

Apstraktno znati takve stvari nema veliku vrijednost; već osjećati u sebi da je netko takvo biće, u kojem su Sunce i Mjesec aktivni, što daje unutarnji život. Osjetiti sve što se može misliti nadosjetilno i htjeti podosjetilno, što dolazi od Sunca i Mjeseca, što čovjeku omogućuje da sebi kaže: mogu hodati po Zemlji, ali sa svakim korakom koji na Zemlji napravim, ne samo da ono što niče i raste, i što se raduje i pati živi u meni, već sa svakim korakom koji na Zemlji napravim, u meni žive Sunce i Mjesec. Nisam samo Zemljanin, ja sam građanin svijeta. - Kada se to, kao živi život, uzburka i ojača u čovjeku, tada se kroz njegovo mišljenje javlja određena snaga, snaga koju ne bi posjedovao bez te svijesti. Ljudi bi trebali naučiti osjetiti, posebno u sadašnjem trenutku, dok hodaju Zemljom, da u njima živi kozmos. To bi trebalo postati osjećaj, to bi trebalo postati osjet. Kao da bi osoba, gledajući u Sunce, trebala sebi reći: i ja sam od tvog bića, o Sunce! - I, gledajući u Mjesec, trebala bi reći: i ja sam od tvog bića, o Mjeseče!

Kada čovjek to u sebi nosi kao osjet, kao osjećaj, tada je dovoljno sazreo da shvati socijalne ideje. Inače, njegovo mišljenje nosi određenu zemaljsku težinu. Svakako, čovjek određene ideje može shvatiti apstraktno, ali ih ne može u konkretnom istinski oživjeti u sebi. Socijalno je nešto u čemu je čovjek aktivan kao ljudsko biće. Prirodna znanost shvaća samo ono u što čovjek nije uključen. Socijalne sile i socijalni koncepti nikada se ne mogu razumjeti prema modelu znanstvenih koncepata. Socijalna aktivnost može se razumjeti samo onim laganim mišljenjem koje proizlazi iz osjećaja koji nam omogućuje da sebe doživimo kao građane svijeta. Jednostavno je činjenica da takva kozmopolitska svijest mora proizaći iz našeg srodstva sa Suncem i Mjesecom. Tek kada se čovjek više ne osjeća kao da je nekako ovisan o Zemlji, kada se osjeća kao da je privremeni stanovnik Zemlje, donoseći solarne i lunarne sile u ovu zemaljsku egzistenciju, tek tada će njegovo mišljenje postati toliko snažno i istovremeno tako lagano, da može istinski shvatiti socijalne koncepte kakvi žive unutar socijalne egzistencije. Jer vidite, mnogi politički ekonomisti misle da socijalne koncepte mogu shvatiti uobičajenim načinom razmišljanja po uzoru na prirodne znanosti. Danas možete pročitati mnoge koncepte i tumačenja robe, rada - već sam aludirao na to - i kapitala u radovima o ekonomiji. Ali svi ti koncepti su zapravo prilično neupotrebljivi. Ne uspijevaju uhvatiti ono što zaista postoji u socijalnom životu. Ako pokušate stvoriti koncept onoga što cirkulira kao roba u ekonomskom životu, i taj koncept stvorite na isti način na koji stvarate koncept kristala, biljke, životinje ili čak fizičkog čovjeka, ništa od toga neće biti. Ne možete shvatiti koncept robe prema modelu znanstvenih predodžbi. Ako ga želite shvatiti u živom životu, kakav postoji unutar socijalnog života, onda vam je u osnovi potreba imaginacija; jer nešto je svojstveno robi što je neodvojivo od čovjeka. Svaka roba sadrži nešto ljudsko,

bilo da se sastoji od sašivene suknje ili slike - jer, iz perspektive političke ekonomije, slika je također samo roba - ili se sastoji od nastavnog sata. Čak je i nastavni sat, iz perspektive političke ekonomije, samo roba. Ali ono što čini koncept robe, povezano je s ljudskim doprinosom. I nije običan, potpuno svjestan život, ono što ulazi u robu, već u robu ulazi dobar dio podsvjesnog života. Stoga vam je potrebna imaginacija da biste ispravno shvatili koncept robe. I potrebna vam je inspiracija da biste shvatili koncept rada, i potrebna vam je intuicija da biste shvatili koncept kapitala. Jer koncept kapitala je vrlo duhovni koncept, samo duhovni koncept obrnuto. Stoga Biblija s pravom ono što se povezuje s kapitalizmom naziva Mamonom, kao nečim što ima veze s duhovnim; samo što nije baš najbolji duh uključen. Ali čovjek prodire u najviše sfere duhovnog razumijevanja kada želi shvatiti što kapital zapravo čini u ekonomskom životu.

Ovdje se susrećemo s doista neobičnom nužnošću: da bi se došlo do ispravnih koncepata u ekonomiji, mora se imati neka ideja o nadosjetilnim uvidima. Stoga su svi ekonomski koncepti koji se trenutno razvijaju toliko amaterski, jer ljudima nedostaju nadosjetilni uvidi i stoga krivo shvaćaju te koncepte.

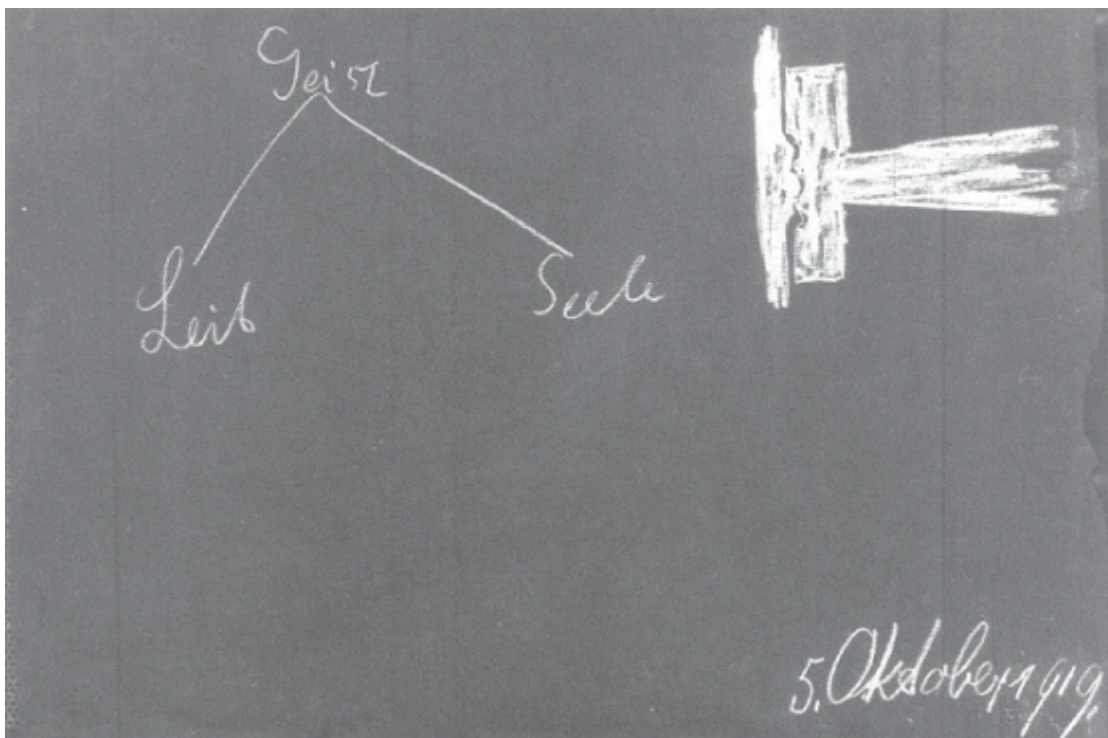
Nemojte me krivo shvatiti. Ako pročitate moje 'Ključne točke socijalnog pitanja', reći ćete: ali to nije imaginacija koju nudite kada govorite o robi, to nije inspiracija koju dajete kada govorite o radu, i to nije intuicija koju nudite kada govorite o kapitalu. - Svakako ne. Ne treba se uzdizati u više sfere, da bi se vidjela roba, rad i kapital, iako je također vrlo zanimljivo vidjeti odraze robe, rada i kapitala u višim sferama. Ali ne treba se uzdizati. Samo treba biti upoznat s onime što su imaginacija, inspiracija i intuicija, kako bi se ispravno govorilo o kapitalu. To je ono o čemu se radi. Onaj tko nije upoznat s imaginacijom, inspiracijom i intuicijom, jednostavno ne može ispravno govoriti o robi, radu i kapitalu. Dakle, znanost duha i suvremena socijalna znanost su suštinski povezane i ne postoji drugi put za ljude osim uzdizanja od zemaljske svijesti do svijest svijeta, kako bi mogli postići lakoću i moć mišljenja koja im omogućuje shvaćanje socijalnog života. Sve dok ljudi samo puze po Zemlji, vjerujući da nisu ništa više od onoga što upiju od biljaka, životinja i minerala, što je samo malo drugačije raspoređeno unutar njih, tada ljudi neće prepoznati sebe kao biće kakvo zapravo jesu. Tek kada čovjek sebi kaže: Sunce i Mjesec rade u meni - tada će se čovjek prepoznati kao pravo biće kakvo jest. Svijest svijeta mora se postići na duhovan način; na duhovan način, ljudi moraju spoznati kako pripadaju jednom većem dijelu svijeta nego što je Zemlja.

Sada, poanta je u tome da se istinski shvati kako se moraju nadići obični, svakodnevni koncepti da bi se došlo do vrste mišljenja na koju se ovdje misli. Znači, u svijetu postoje materijalistički mislioci. Danas je broj materijalističkih mislilaca vrlo velik i vjerojatno ste svi u suštini uvjereni da

se ne bi trebalo biti materijalistički mislilac. Barem ste bili uvjereni do određene mjere i stoga došli do duhovnijeg načina mišljenja, osjećali ste se privučeni duhovnim mišljenjem koje se njeguje u ovom antropozofskom pokretu. Zato zanemarimo ovdje sebe. Ali postoje i drugi ljudi koji predstavljaju duh, i brojni ljudi u svijetu koji kažu: pa, postoje svi ti ljudi koji kruže oko i smatraju sve samo materijalnim procesima i materijalnim entitetima. Nasuprot tim materijalističkim misliocima, koji materijalistički osjećaju, stoje oni koji duhovno misle, duhovno osjećaju. - Potonji vjeruju u duh i materijalisti ih često preziru kao fantaste. Međutim, oni prihvaćaju taj prijezir jer vjeruju da materijalisti ne vide koliko su oni, fantasti, u pravu što se tiče duhovnog. Ta razlika se u svijetu pravi i opaža između materijalističkog i spiritualnog mišljenja, i vodi se mnogo rasprava tko je u pravu, materijalistički mislilac ili spiritualni mislilac. Iz onoga što je ovdje raspravljano, trebali biste shvatiti da, u osnovi, oni koji raspravljaju o takvim stvarima još nisu shvatili bit znanosti duha, već samo onaj koji kaže: ti si materijalist; netko može biti to, to funkcionira prilično dobro. Ti si spiritualist, netko može biti i to, to također funkcionira vrlo dobro. - Baš kao što netko može fotografirati drvo s jedne strane i fotografirati ga s druge: izgleda drugačije s različitih strana, ali uvijek je isto drvo. Ako svijet shvaćate materijalno, to je samo fotografija s jedne strane. Ako svijet shvaćate spiritualno, to je fotografija s druge strane. Materijalizam izgleda sasvim drugačije od spiritualizma. Ali tajna leži u činjenici da ni materijalizam ni spiritualizam ne predstavljaju svijet kao cjelinu; to su jednostavno dvije fotografije snimljene iz različitih gledišta. U osnovi, materijalist je jednako u pravu kao i spiritualist, i obrnuto. Jer ovi koncepti, spiritualnost i materijalnost, vrijede samo na fizičkoj ravni. Čim se nadiđe fizička ravnina, ovi koncepti se prevladavaju. Tamo se više ne raspravlja je li svijet materijalan ili spiritualan, jer se zna da su to dva različita aspekta. Ali zašto ljudi uopće raspravljaju o tome, je li materijalan ili spiritualan? Zašto raspravljamo o tome je li netko samo tjelesno biće ili samo duševno biće? Zašto neki u nama vide samo, rekao bih, fizičku tjelesnost, dok drugi ne vide samo fizičku tjelesnost, već i duševno-duhovno? Jer čovjek je oboje! I tajna života zapravo leži u činjenici da su ljudi oboje. Ako kažete: misao je samo duhovni entitet, ona je samo nešto duhovno - onda ste u pravu, jer misao je samo nešto duhovno. Ali misao nije nikada u vama kao nešto duhovno-duševno, bez fizičkog otiska, tako da stvarno uvijek možete pokazati fizički otisak; on je tu. Tako da je svaka misao također nešto materijalno. Moglo bi se reći: kozmos je nepristrano osigurao da netko može biti i spiritualist i materijalist. Jer čovjek je doista duševan-duhovan; ako netko to shvati može biti spiritualist. Ali čovjek je također u potpunosti materijalni otisak duševno-duhovnog; ako netko to shvati i zanemari drugo, može biti materijalist, jer čovjek je oboje, jer je jedno samo otisak drugog, jer je jedno isto što i drugo. Stoga je jedino pravo pitanje usredotočuje li se čovjek više na svoje fizičko biće, u kojem slučaju postaje materijalist; ili se više

usredotočuje na svoje duševno-duhovno biće, u kojem slučaju postaje spiritualist.

Ne može se pobjeći od onoga što je pred nama sve dok se ostaje unutar okvira običnog, svakodnevnog života ili čak koncepata konvencionalne znanosti. Mogu se izmisliti svakakve teorije. Zar nema mnoštvo teorija o duševno-tjelesnom, o njihovom međusobnom odnosu, paralelizmu i tako dalje! Ali sve su to zamišljene stvari; nisu ukorijenjene u stvarnosti. Jer ljudi su zaboravili - i to sam često naglašavao - kako pravilno zamišljati te stvari, jer im je, kao što sam rekao, to bilo zabranjeno tijekom povijesnog razvoja. Godine 869. u Carigradu je održan Osmi ekumenski sabor koji je ukinuo koncept duha, uspostavio dogmu da se čovjek ne sastoji, kako je gnostička znanost prije smatrala, od tijela, duše i duha, umjesto toga je Osmi ekumenski sabor odredio da se čovjek sastoji samo od tijela i duše, a da duša posjeduje određene duhovne kvalitete. Zato su srednjovjekovni skolastici strašno nevoljko govorili o takozvanoj trihotomiji - tijelu, duši i duhu - jer je to bilo zabranjeno. Današnji profesori filozofije, ne oklijevaju, jer su prerasli to oklijevanje; međutim, još nisu nadišli rimski propis. I oni govore samo o tijelu i duši, vjerujući da prenose nepristranu, znanost bez predrasuda, dok u stvarnosti samo poučavaju rimokatoličku dogmu Osmog ekumenskog sabora u Carigradu. Vjeruju da to proizlazi iz njihovog nepristranog istraživanja, ali to govore samo zato jer su duboko ukorijenjeni u povijest.

Danas imamo zadatak ponovno se vratiti spoznaji tijela, duše i duha. Jer ako promatramo vanjski svijet i našu ljudsku organizaciju, ukoliko se percipira isto kao i vanjski svijet, percipiramo tjelesno. Ako zatim pogledamo u sebe,

bilo da promatramo svoje mišljenje, volju i osjećanje, u vanjskoj, površnoj samospoznaji, ili se mistično spuštamo u dubine: doživljavamo duševno - vani tjelesno, iznutra duševno. Ali povezanost, ispreplitanje to dvoje, kontinuirano ispreplitanje duhovno-duševnog i tjelesno-fizičkog, ostvaruje se trećim - nemamo čak ni pravu riječ za to, moramo riječ shvatiti s jedne strane - to ostvaruje duh. Tako da možemo reći: tijelo i duša su dva aspekta, ali vezu tvori duh.

Moramo se vratiti zdravoj predodžbi tijela, duše i duha, inače će tijelo i duša uvijek biti odvojeni. U duševnom se ne može pronaći ništa tjelesno, u tjelesnom ništa duševno, dok se duh ne nalazi u njima, u njihovom središtu.

Prije mnogo godina, kako bih ilustrirao ovu točku, upotrijebio sam analogiju. Zamislite pečat i na njemu ugravirano, recimo, da bi bio prilično 'rijedak', ime Müller. Sada uzmimo pečatni vosak, možda na pismu; mogu utisnuti ime Müller u pečatni vosak.

Sada bi se Kantovci i fiziolozi mogli pojaviti i reći: nema veze između pečata, koji može biti napravljen od bronce, i onoga što je napravljeno od pečatnog voska. - Svakako, bronca je u potpunosti brončana, drugo je u potpunosti pečatni vosak. Ništa nikada ne prelazi iz bronce u pečatni vosak, i ništa nikada iz pečatnog voska u broncu. To dvoje je potpuno različito. Isto je s tijelom i dušom. Jedno je utisnuto u drugo, ali ništa ne prelazi iz jednog u drugo; svako ima svoju supstancijalnost i ništa, apsolutno ništa, ne prelazi iz jednog u drugo. Ipak, kada ste napravili otisak, imate 'Müller' napisano u pečatnom vosku, i također 'Müller' na pečatu, jedno te isto. Ali veza se nije dogodila kroz neku vrlo finu tvar koja je curila ili kapala iz pečata u pečatni vosak; to se nije dogodilo; umjesto toga, dogodilo se nešto što nije ni pečatni vosak niti bronca, ali je isto u oboje. I činjenica što upravo to 'Müller' nije povezano s broncom ni s bilo čine što je u bronci, već leži u živom. To što je netko dobio ime Müller povezano je s životom; to ukazuje na cijelu širinu života. Tako imamo duhovno-duševno, a tako imamo i tjelesno. Duhovno-duševno se utisnulo u tjelesno. Ali ono što je isto u oboje, duh, jest cijeli jedan golemi svijet. Ali ne možemo shvatiti duh ako uvijek razmatramo samo duševno, baš kao što ne možemo naučiti prepoznati Müllera ako samo gledamo pečat. Niti možemo shvatiti duh ako samo gledamo u materijalni svijet, baš kao što ne možemo prepoznati Müllera ako samo gledamo pečatni vosak.

Dakle, poanta je u tome da nam duh prenosi ono što postoji kao odnos između duševnog i tjelesnog. A mi u našem dobu živimo u razvojnoj fazi čovječanstva, u kojoj moramo pravilno razumjeti upravo tu činjenicu.

Ako pogledate modernu prirodnu znanost, otkrit ćete da vam ona prenosi sve vrste tjelesnih stvari, zapravo samo tjelesne stvari. Ako uzmete u obzir neke psihološke koncepte iz ranijih vremena, oni vam prenose duševno. S oboje se

možemo nositi samo ako se uzdignemo na razinu duha, jer samo duhovnim shvaćanjem našeg bića postajemo građani svijeta, za razliku od zemaljskih građana kakvi smo bili do sada. Kao što iz ovoga možete vidjeti, ne smijemo shvatiti samo što čini tjelesno u čovjeku, kao što shvaćamo vanjsku tjelesnost, već moramo razumjeti čovjeka u širem smislu. Ispričat ću vam takav slučaj koji bi nam mogao poslužiti kao primjer.

Konvencionalna prirodna znanost promatra ljude samo do točke smrti. Zatim prati što ostaje, što je ostalo ovdje na Zemlji - tijelo - prateći ga dok se kremira ili dok se predaje Zemlji, pretvarajući se u prah. Sada biste mogli ispitati koje su komponente ovog čovjeka prah, što ostaje od ljudskog organizma. Tada će prirodna znanost reći: tvar čovjeka se raspada, postaje dio Zemlje. - Da, to nije ni četvrtina, ni osmina istine, to uopće nije istina kada se to tako kaže. Jer ono što se Zemlji predaje, bez obzira kremiranjem ili pokopom, imalo je ljudski oblik, ljudski oblik i zato što je prije rođenja ili začeca duhovno-duševno biće sišlo iz duhovnih svjetova i do smrti radilo u ovom fizičkom tijelu. Zatim se to fizičko tijelo predaje Zemlji. Ono što je u ljudskom obliku nastavlja djelovati na Zemlji, bez obzira je li kremirano ili pokopano; djeluje na Zemlji. Zemlja neprestano prima ono što ne bi imala da joj se ljudska tijela ne predaju nakon ljudske smrti. Za Zemlju je važno da joj se ljudska tijela predaju nakon smrti. Inače bi Zemlja, da joj se ljudska tijela ne predaju, imala samo zemaljske tvari.

Ali ovo ljudsko tijelo nastanjivalo je duhovno biće koje je sišlo iz duhovnih oblasti prije rođenja ili začeca, i ovom ljudskom tijelu podarilo svoju strukturu. Ta struktura ostaje kao bitan element u svakoj čestici prašine, prelazi u zemlju ili u atmosferu tijekom izgaranja, bez obzira na to kako, i Zemlja s ovim ljudskim tijelom prima ono što je sišlo iz duhovnih područja. To nije bez značaja. To nije samo obična istina, već ima vrlo, vrlo veliko značenje. Jer naša Zemlja se više ne razvija i odavno bi prestala biti nastanjiva za bilo koje ljudsko biće danas, čak i za životinje - možda čak i životinje - da nije stalne revitalizacije duhovno-duševnih sila kroz ljudska tijela. To što je Zemlja danas još uvijek nastanjivo mjesto za ljude, posljedica je činjenice da se ljudska tijela neprestano u nju ulijevaju. To stalno iznova revitalizira zemljine moći. Od sredine atlantskog doba, Zemlja vene. Više ne posjeduje nikakve živototvorne sile; imala ih je u drevno Polarno vrijeme, Lemurijsko i tako dalje. Ali od sredine atlantskog doba, Zemlja kao vlastite sile ima samo one venuća, i revitalizira se za svoj daljnji opstanak samo ulijevanjem formativnih sila ljudskih tijela. One nastavljaju djelovati unutar Zemlje. Samo one čine Zemlju nastanjivom za ljude.

Iz ovoga možete vidjeti da, kao što sam rekao, čovjek, s jedne strane, ima unutarnje sile planeta na djelu u sebi, sile atmosfere. Ali on, zauzvrat, vraća duhovno-duševne sile Zemlji; on također opskrbljuje Zemlju duhovno-duševnim silama. Rođenjem, on iz kozmosa nosi te duhovno-duševne sile na

Zemlju, treba ih koliko god mu trebaju, sve do njegove smrti, a zatim ih prenosi na Zemlju u formativnim snagama, postajući tako su-graditelj buduće Zemlje. Vanjski, znanstveni svjetonazor, ako bi se pitao što ljudi znače za Zemlju, rekao bi otprilike ovako: pa, da čovječanstvo nikada nije nastalo na Zemlji, sve bi ispalo onako kako jest; samo čovječanstva ne bi bilo. Kuće, naravno, također ne bi bile tamo. Gradovi ne bi bili tamo i tako dalje - to jest, sve što ljudi proizvode kroz svoju kulturu ne bi bilo tamo; ali sve ostalo bi bilo tamo, samo ljudi ne bi bilo. Znanost duha nas uči da čovjek ovdje na Zemlji nije samo promatrač, već da je svojim postojanjem su-stvaratelj, su-oblikovatelj Zemlje i da kroz tijelo koje daje Zemlji postaje posrednik između duhovnog svijeta i ovog fizičkog zemaljskog svijeta.

I to je dio postupnog razvijanja svijesti, da čovjek nije samo Zemljanin, već građanin svijeta. Zemljanin se rađa od majke i oca, nosi u sebi naslijeđene osobine, stječe određene stvari koje ostavlja u nasljeđe svojim fizičkim nasljednicima, ima djecu i tako dalje. Čovjek koji sebe smatra građaninom svijeta kaže sebi: ulaskom u egzistenciju rođenjem, u ovaj svijet unosim duševno-duhovno. Time doprinosim izgradnji buduće zemaljske egzistencije, čak i nakon što ovu Zemlju napustim smrću. Bivajući građaninom svijeta, čovjek istinski postaje svjestan kako je njegovo postojanje povezano sa zemaljskim postojanjem, kako je jedno biće sa Zemljom, ali biće koje u konačnici daje Zemlji njezinu duhovnost.

Svi koncepti koje čovjek stekne iz znanosti duha, ne bi se trebali stjecati kao obično znanje. Želio bih reći, iako ovo može zvučati pomalo paradoksalno: samo znanje nije osobito vrijedno. Vrijedno je ono što postajemo kroz to znanje. To se odnosi i na obrazovanje. Poučavanje djeteta zemljopisu, ima određeno vanjsko značenje, ali ne i istinski duševno. Izvana to znači da kasnije, kada dijete želi putovati iz Dornacha, recimo, u Zürich, neće brkati Zürich s Bernom i tako dalje. Dakle, izvana, učenje zemljopisa ima određeno značenje, ali unutarnje značenje za dušu ima u onome što se razvija unutar duše dok se uči zemljopis. Čovjek u duši postaje takav da se može orijentirati u svijetu. Oslobađa određene duhovne sile iz dubine, iz korijena duše, i upravo je to oslobađanje duhovnih sila ključno.

Ako uzmemo u obzir razdoblje od sredine 15. stoljeća, to je vrijeme kada su ljudi najmanje bili skloni oslobađanju duhovnih-duševnih sila u sebi. Više su se držali otiska, pečatnog voska. Ljudi su doista prešli u materijalno doba od sredine 15. stoljeća. Ali sada smo na točki gdje moramo postati svjesni toga i gdje se moramo vratiti spiritualnom i spiritualno ujediniti s materijalnim.

Zašto se sve to dogodilo? Površni mislioci bi mogli reći: da, Bog je mogao sebi olakšati stvari. Mogao je jednostavno dati ljudima spiritualni život još u 15. stoljeću, tada ne bi morali prolaziti kroz zaobilaznice materijalističke borbe. - Možda je i mogao. Vrijeđa protestantski osjećaj reći da nije mogao. Ali to je

nešto što nas ovdje manje zanima. Ali on to nije učinio; umjesto toga, dopustio je da ljude vodi materijalizam. I tako su u 19. stoljeću dosegli najnižu točku materijalizma. Ako su se sada htjeli probiti prema spiritualnosti, trebao im je snažan unutarnji potres; taj snažan unutarnji potres je otkupitelj slobode, otkupitelj koji omogućuje ljudima da se sami od sebe okrenu spiritualnosti, a ne božanskim cijepljenjem. Da ljudi nisu bili uronjeni u materijalni svijet, ne bi iz vlastite slobode mogli težiti dosezanju spiritualnog. Pozvati ljude na Zemlji na neovisnost, ta težnja, ta težnja kroz materijalno, bila je toliko intenzivna da su čak i religije i teologija postale materijalističke. Vidite, čak je i današnjem teologu teško shvatiti bilo što duhovno, ponekad najteže, uistinu najteže. Nedavno sam to mogao demonstrirati raspravljajući o nečemu s katoličkim teologom, i slučajno se dogodilo da sam s njim ovu raspravu vodio ispod poznate Rafaelove slike, takozvane 'Dispute'. Razgovor me naveo na nešto pokušam ilustrirati 'Disputom'. Rekao sam: moramo još jednom - svi oni koji teže duhovnom životu - shvatiti zašto je Rafael naslikao ovu 'Disputu' iz svijesti svog vremena. Gore su nebeski prostori s Trojstvom, dolje Presveti oltarski sakrament i crkveni oci i teolozi. Ali sve to nije suština na slici, već je suština da je teolog a ne neko lakomislen - iako ih je u to vrijeme bilo mnogo - koji je još uvijek ozbiljno shvaćao svoju teologiju, i iz čije je duše Rafael slikao, bio svjestan da kada se Hostija, Presveti oltarski sakrament, posveti i čovjek vidi kroz to, vidi svijet koji je Rafael prikazao u gornjem dijelu 'Dispute'. - Doista je posvećena hostija ta koja služi kao sredstvo da se kroz nju vidi u duhovni svijet. Zato ju je Rafael naslikao. To sam htio ilustrirati. Htio sam reći: moramo ponovno pronaći put natrag do razumijevanja takve slike, naslikane iz drugačije svijesti, s njezinim pravim značenjem. - U ovom trenutku ne mogu naslikati lice koje je ovaj teolog napravio kada se od njega očekivalo da vidi svoj Presveti sakrament u tako duhovnom smislu. Teologija je također postala prilično materijalizirana, možda više od svega ostalog. Više se ne povezuje ni sa čim istinski duhovnim, zbog čega je sama kristologija postala materijalistička. Za teologe 15. stoljeća, usredotočivanje na 'jednostavnog čovjeka iz Nazareta' bilo bi nezamislivo. Za njih je prebivanje Krista u Isusu iz Nazareta još uvijek bilo živo. Nestalo je iz svijesti. Jednostavan čovjek iz Nazareta samo je nešto naprednija figura od Sokrata, Platona ili Aristotela. Pa ipak, čak ga i teolozi definiraju i smatraju jednostavnim čovjekom iz Nazareta. Sama teologija se materijalizirala.

Moramo napraviti skok, prijeći iz najdubljeg shvaćanja same naše ljudskosti, u slobodi, u duhovno. To ne možemo učiniti jednostavnim izgovaranjem duhovnih fraza, govoreći o duhu; to možemo učiniti samo duhovnim mišljenjem. I to je duhovna misao kada kažemo: spoznaja je povezana sa solarnim silama, volja s lunarnim silama. Na način na koji se ljudska tijela formiraju ovdje na Zemlji kroz tijek nasljeđivanja, ne djeluje zemaljsko, već solarno u muškom, lunarna sila u ženskom. Zemlja je prekrivena i zasićena

solarno-lunarnim silama i u reprodukciji čovječanstva, a ta reprodukcija čovječanstva je pak povezana sa silama spoznaje i volje. Duhovno prožima fizičko, fizičko se izražava duhovno. Sinteza, ujedinjenje duše i tijela, upravo je ono što se danas mora tražiti, što se apsolutno mora tražiti. To ne uključuje one sjenovite koncepte koje je moderno doba razvilo od sredine 15. stoljeća - jer to su samo misli koje je moderno doba razvilo od 15. stoljeća - niti uključuje iznutra zamišljene koncepte; uključuje iznutra doživljeni duhovni život. Ali doživljeni duhovni život je ono što jedino može imati i praktičan učinak. Predugo smo imali fundamentalno nepraktičan duhovni život. Kao što sam već rekao, dugo vremena su ljudi mnogo govorili o tome kako biti dobar, kako biti bratski nastrojen, kako prakticirati dobročinstvo. Ali to su bili koncepti koji su ostali u određenoj sferi, koji nisu imali poticaj za praktičan život. Samo razmislite: pravi moderni poslovni čovjek, pravi moderni industrijalac ili, recimo, državni službenik - dakle, imamo sva tri tipa - on može, i to se događa, čak biti i pobožan čovjek. Ali postoji znatna razlika između onoga što poslovni čovjek može u svojoj duši doživjeti kao svoje religijsko uvjerenje i načina na koji živi, a koji pronalazi svoj izraz u njegovim poslovnim knjigama! Ono što živi u njegovom religioznom životu nema moć prodrijeti u poslovne knjige. A državni službenik nije obučen da bude čovjek, već državni službenik. Kakve veze ima ono što je naučio kao državni službenik s onim što bi u sebi mogao ispovijedati kao religiju? - Religijski život je jedna struja; takozvani praktični život je druga. Budući da su koncepti i ideje oslabili i ne mogu prodrijeti u praktični život, danas ne možemo pronaći koncepte toliko žive i snažne da vode u socijalni život. To zahtijeva revitalizaciju kroz znanost duha, tako da koncepti postanu dovoljno jaki da prodru dalje od propovijedanja propovjednika nedjeljom popodne, što izaziva topao osjećaj u srcu, potiče unutarnje duhovne želje, ali ne uspijeva dosegnuti aktivnost koja pronalazi svoj izraz u poslovnim knjigama. Koncepti izvučeni iz najduhovnijih područja moraju dalje prodrijeti u praktičan život. Jer koncepti nisu duhovni ako svojom unutarnjom snagom ne dosežu do najdublje biti materije. Upravo je to duhovnost koncepta, da je koncept jak i prodire do same biti materije.

To nam je potrebno ako želimo premostiti jaz koji se otvorio između današnjeg čovječanstva, koje još uvijek nosi svakakve ostavštine iz ranijih vremena, i budućeg čovječanstva, koje mora istinski postići sintezu, integraciju materijalnog i spiritualnog. Prilično je nazadovanje prema ranijim oblicima percepcije, kada je čovjek s jedne strane materijalist, a s druge spiritualist. Samo kada se može biti oboje, tako da se isprepliću, može se istinski zadovoljiti današnje zahtjeve za čovječanstvo.

ČETVRTO PREDAVANJE

Dornach, 10. listopada 1919.

Ovih dana želio bih pred vama detaljnije objasniti nešto od onoga što je potrebno za razumijevanje i djelovanje unutar naše sadašnje civilizacije. Teško će biti zaključiti iz činjenica, koje su, takoreći, danas posvuda očite, da naša sadašnja civilizacija sadrži znakove propadanja, te da je potrebno suprotstaviti se tim silama propadanja i u nju ubrizgati novu snagu. Ako promotrimo našu civilizaciju, vidimo da ona sadrži prvenstveno tri sile propadanja, tri sile koje moraju postupno dovesti do njezina pada. Sve što smo već iskusili tijekom ljudskog razvoja, sve što ćemo tek iskusiti - u mnogim stvarima smo tek na početku - sve su to samo pojedinačni simptomi onoga što se u naše vrijeme odvija u velikim razmjerima kao fenomen propadanja.

Ako se ne usredotočimo samo kratkovidno na ono što se događa sada i što se posljednja tri ili četiri stoljeća dogodilo u našoj civilizaciji, već umjesto toga razmotrimo širi tijek ljudskog razvoja, primijetit ćemo da su davna vremena, kao temelj kulture, kao temelj svakodnevnog života, posjedovala nešto u što mi danas možemo samo vjerovati. Te drevne kulture, posebno poganska kultura, imale su određeni znanstveni karakter, tako da su ljudi bili svjesni da nešto od cijelog kozmosa živi u njihovim dušama. Trebate samo razmisliti koliko su živopisne bile grčke predodžbe o svjetovima, koji su se protezali izvan svakodnevnog, obuhvaćajući carstvo bogova i duhova iza osjetilnog svijeta. I trebate se samo prisjetiti koliko je živo ono što je tim ljudima drevnih kultura davalo određenu vezu s duhovnim svijetom za koju su znali da prožima svakodnevni život. U svim svojim svakodnevnim postupcima, zasigurno su bili svjesni egzistencije koja se ne iscrpljuje onim svakodnevnim, već u kojoj djeluju duhovna bića. Svakodnevne radnje provodile su se pod utjecajem duhovnih sila. Posebno, kada se osvrnemo na poganske kulture, nalazimo temeljni znanstveni karakter, za koji možemo reći: ovi ljudi posjedovali su - možemo to ovako izraziti - kozmogoniju. To jest, znali su da su članovi cijelog kozmosa; znali su da nisu samo bića koja izgubljena lutaju ovdje po zelenoj travi poput janjadi, već da su povezani s cijelim golemim kozmosom, i da njihova svrha leži u njemu. Ljudi drevnih vremena posjedovali su kozmogoniju.

Našoj civilizaciji nedostaje poticaj za istinsko stvaranje kozmogonije. Zapravo ne posjedujemo istinski znanstveni način razmišljanja u pravom smislu te riječi. Imamo popise pojedinačnih prirodnih činjenica i imamo idejni konceptualni okvir; ali nemamo istinsku znanost koja nas povezuje s duhovnim svjetovima. Kako je jadno ono što dopire u naše svakodnevne živote od onoga što se danas njeguje kao znanost, u usporedbi s onim što je

drevni čovjek znao da pulsira kroz njegova djela: sile duhovnog svijeta. Imao je kozmogoniju; znao je da je povezan s cijelim kozmosom. Nije gledao u Sunce, Mjesec i zvijezde kao u strane svjetove, već je znao da je u svom unutarnjem biću srodan Suncu, Mjesecu i nebeskim oblastima. Dakle, drevna civilizacija posjedovala je kozmogoniju, a ta je kozmogonija izgubljena za našu civilizaciju. Ljudi ne mogu biti jaki u životu bez kozmogonije. To je, rekao bih, ono što, kao znanstveni element, tjera našu civilizaciju u propadanje.

Drugi element koji potiče propadanje naše civilizacije jest nedostatak istinskog poticaja za slobodu. Našoj civilizaciji nedostaje sposobnost da na sveobuhvatan način uspostavi slobodu života. Malo ljudi danas shvaća pravi koncept slobode, iako mnogi o njoj govore, a još ih manje ima istinski unutarnji impulsa za ono što sloboda jest. Posljedično, naša civilizacija postupno tone u nešto što je ne može održati: tone u fatalizam. Imamo, ili religijski fatalizam, u kojem se ljudi predaju raznim religijskim silama, stavljajući se u njihovu službu i želeći da se njima manipulira poput lutaka; ili imamo znanstveni fanatizam. Znanstveni fanatizam izražava se u činjenici da su ljudi postupno počeli vjerovati da se sve odvija prema prirodnoj ili ekonomskoj nužnosti; da nema mjesta za slobodno ljudsko djelovanje. - Kad se ljudi osjećaju zarobljenima u ekonomskom ili znanstvenom svijetu, to nije ništa drugo nego pravi fanatizam. Ili imamo onaj fanatizam koji donose novije vjerske denominacije, a koji zapravo isključuje istinsku slobodu. Samo razmislite koliko srca i duša danas imaju svijest da bi se radije predali svemu što im Krist ili neka druga duhovna sila učini. To je čak i kritika koja se često upućuje antropozofiji: da antropozofija ne pridaje veliku vrijednost tome da se ljudi otkupljuju, kako se kaže, kroz Krista, već kroz sebe same. Ljudi žele biti vođeni, žele predvodnika, zapravo žele da fanatizam bude ispravna stvar. I koliko se samo priča o nesreći, tu i tamo, čulo posljednjih godina, o ljudima koji govore: zašto Bog ili Krist ne pomažu ovoj ili onoj zajednici naroda? Treba vjerovati da božanska pravda postoji. - Ljudi žele da se ta božanska pravda nametne poput sudbine. Ne žele iskusiti istinsko unutarnje osnaživanje impulsa slobode. Civilizacija koja nije sposobna njegovati ovaj impuls slobode slabi ljude i osuđuje se na propadanje. To je drugo. Nedostatak kozmogonije je prvo; nedostatak pravog impulsa prema slobodi je drugo, što je inherentno našoj civilizaciji kao sila propadanja.

I treće je da naša civilizacija nije sposobna stvoriti bilo kakav poticaj za istinski religijski osjećaj i volju. Naša civilizacija u biti samo nastoji njegovati i oživjeti stara religijska uvjerenja. Nedostaje joj moć uvođenja novih religijskih impulsa, i posljedično, nedostaje joj i snage za istinski altruistično djelovanje u životu. Naša civilizacija je toliko prožeta egoizmom jer joj nedostaje snažan altruistički poriv. Snažan altruistički poriv može proizaći samo iz duhovnog svjetonazora. Tek kad čovjek shvati sebe kao člana duhovnog svijeta, prestat će biti toliko strašno zainteresiran za sebe da

njegovo vlastito 'Ja' postaje središte cijelog svijeta; tada egoistični porivi prestaju a počinju altruistični. Naše vrijeme, međutim, ima malo sklonosti razvijati ovaj duboki interes za duhovni svijet. Jer taj interes mora rasti ako će se netko istinski osjećati kao član duhovnog svijeta.

I tako se dogodilo da su se, moglo bi se reći, impulsi reinkarnacije i karme uvukli u našu civilizaciju. Ali kako su ti impulsi reinkarnacije i karme primljeni? Čak su i oni koji su prihvatili te ideje, u osnovi ih shvaćali na vrlo egoističan način. Naprimjer, govorilo se da je osoba zaslužila svoju sudbinu u određenom životu. Moglo se čak i čuti inače inteligentne ljude kako kažu da ideje reinkarnacije i karme same po sebi već odgovaraju na pitanje postojanja ljudske patnje; socijalno pitanje je stoga u biti nebitno. Dakle, neki inače inteligentni ljudi rekli su da je siromašna osoba jednostavno to zaslužila onim što je učinila u prethodnoj inkarnaciji, i da samo treba preživjeti ono što je zaradila u toj prethodnoj. Čak ni ideje reinkarnacije i karme ne mogu utjecati na našu civilizaciju na način da stvore poticaj za osjećaj altruizma. Nije stvar samo u uvođenju ideja poput reinkarnacije i karme u naše vrijeme, već u načinu na koji ih uvodimo. Ako one postanu samo poticaj za egoizam, onda ne uzdižu našu kulturu; zapravo je vuku prema dolje. S druge strane, reinkarnacija i karma postaju neetične, čak i anti-etičke ideje kada mnogi ljudi kažu: moram postati dobra osoba kako bi moja sljedeća inkarnacija bila dobra. - Djelovanje iz ovog nagona da se postane dobra osoba, kako bi se u sljedećoj inkarnaciji iskusile najugodnije moguće stvari, jest dvostruka sebičnost, a ne jednostavno sebičnost. Ali ta dvostruka sebičnost, za mnoge je proizašla iz ideje o reinkarnaciji i karmi. Tako da se može reći: naša civilizacija ima tako malo altruističko-religioznog impulsa, da joj je nemoguće čak i shvatiti ideje reinkarnacije i karme na takav način da to postane motivacija za altruistično, a ne sebično djelovanje i osjećaje.

Ove tri stvari, dakle, sile su propadanja u našoj kulturi; nedostatak kozmogonije, nedostatak pravog temelja za slobodu i nedostatak osjećaja za altruizam. I vidite, gdje nema kozmogonije, nema prave znanosti, nema pravog znanja; tu znanje u konačnici postaje svojevrsna igra svijeta ili civilizacijska igra, što često i jest u naše vrijeme, ukoliko nije samo utilitaristički aspekt vanjske kulture, vanjske tehnološke kulture. Sloboda u naše vrijeme često postaje puka fraza, jer temeljito opravdanje slobode i širenje impulsa za slobodom nisu snaga naše civilizacije. Isto tako, nemamo mogućnosti istinskog napretka u socijalnom smislu u ekonomskoj sferi jer naša civilizacija ne sadrži altruističke porive, već samo egoistične, odnosno antisocijalne porive, a s antisocijalnim porivima nema socijalizacije. Jer socijalizacija znači stvarati socijalnu strukturu u kojoj jedna osoba djeluje za drugu. Ali zamislite samo da u našoj civilizaciji jedna osoba treba djelovati za drugu! Cijeli socijalni poredak strukturiran je na takav način da svatko može djelovati samo za sebe. Sve naše institucije su takve.

To nas dovodi do pitanja: kako možemo prevladati ove znakove propadanja naše civilizacije? - Preko znakova propadanja naše civilizacije ne možemo jednostavno prijeći. Važno je suočiti se s tim izravno, bez predrasuda ili rezervi, bez prepuštanja iluzijama. Treba priznati da su te sile propadanja nekako prisutne i ne smije se vjerovati da ih se može ispraviti ili nešto slično; radije, postoje snažne sile propadanja na djelu, koje se mogu okarakterizirati onako kako smo ih upravo opisali. Međutim, sada je poanta okrenuti se onome iz čega se mogu izvući sile za uspon. To se ne može postići teorijama; ljudi danas mogu izmisliti najljepše teorije, imati najljepše principe - ali same teorije nisu od koristi. Da bi se išta postiglo u životu, čovjek se mora osloniti na sile koje zaista postoje na ovoj Zemlji, sile koje se moraju prizvati. Kad bi naša civilizacija u potpunosti bila onakva kakvu sam opisao, onda ne bismo mogli učiniti ništa drugo nego reći sebi: moramo pustiti da ova civilizacija propadne i sudjelovati u njezinoj propasti. Jer svaki pokušaj ispravljanja ove pojave na temelju pukih ideja ili koncepata je uzaludan.

Može se samo pitati: ni leži li stvar možda zapravo dublje? - I leži dublje. Leži u činjenici da su ljudi danas - kao što sam često objašnjavao iz drugih perspektiva - previše usredotočeni na apsolutno. Kada pitaju: što je istina? - pitaju: što je istina u apsolutnom smislu? - a ne: što je istina za određeno doba? - Kada pitaju: što je dobro? - pitaju: što je dobro u apsolutnom smislu? - ne pitaju: što je dobro za Europu?, što je dobro za Aziju?, što je dobro za 20. stoljeće, što je dobro za 25. stoljeće? - Oni pitaju o apsolutnoj dobroti i istini. Ne pitaju o tome što se zapravo konkretno događa u razvoju čovječanstva. Ali moramo si postaviti pitanje drugačije, jer moramo gledati na stvarnost, a unutar stvarnosti pitanja se moraju postavljati drugačije, često na takav način da njihovi odgovori izgledaju paradoksalno u usporedbi s onim što je netko sklon pretpostaviti promatrajući površinu stvari. Moramo se pitati: ne postoji li način da se vratimo načinu razmišljanja kozmogonije? Ne postoji li način da se dođe do istinski socijalno učinkovitog impulsa slobode? Ne postoji li način da se dođe do impulsa koji je istovremeno i religiozan i impuls bratstva, te tako tvori pravi temelj za ekonomski i socijalni poredak? Ne postoji li način da se dođe do takvog impulsa? - A ako sebi postavimo ova pitanja na temelju stvarnosti, tada dobivamo i prave odgovore; jer ovdje se radi o sljedećem: nisu svi ljudi trenutno predisponirani za postizanje cijele, sveobuhvatne slike svijeta, već su različiti ljudi na Zemlji predisponirani samo za postizanje djelomičnih aspekata istinskog djelovanja. I moramo se pitati: gdje je u današnjem životu na Zemlji možda mogućnost razvoja kozmogonije, gdje je mogućnost razvoja dubokog impulsa slobode a gdje impulsa za religiozni i bratski suživot ljudi u socijalnom smislu?

Krenimo s potonjom točkom, nepristrano promatranje naših zemaljskih okolnosti otkriva da moramo tražiti raspoloženje, način razmišljanja za istinski bratski impuls na našoj Zemlji među azijskim narodima; među azijskim narodima, posebno u kineskoj i indijskoj kulturi. Unatoč činjenici

da su te kulture već pale u dekadenciju i unatoč takvom naizgled proturječnom površnom promatranju, tamo nalazimo one impulse ljubavi prema svim bićima, koji izviru iz samog srca ljudi, a koji jedini mogu pružiti temelj, prvo, za religijski altruizam, i drugo, za istinski altruističnu ekonomsku kulturu.

Neobična je situacija u tome što, iako Azijati posjeduju sklonost altruizmu, nedostaju im sredstva da ga provedu u praksi. Imaju sklonost, ali ne i sposobnost, nemaju talent, za stvaranje socijalnih uvjeta u kojima se počeci altruizma mogu izvana ostvariti. Tisućljećima su Azijati njegovali altruističke impulse svojstvene ljudskoj prirodi. Pa ipak, uspjeli su uzrokovati ogromne gladi koje su bjesnile u Kini, Indiji i drugdje. To je osobitost azijske kulture, sklonost je prisutna i ta je sklonost iznutra iskrena, ali ne postoji talent za ostvarenje te sklonosti u vanjskom životu. I to je čak osobitost ove azijske kulture, ona sadrži izuzetno značajan altruistički poriv unutar ljudske prirode, i nema mogućnost da ga u ovom trenutku ostvari izvana. Naprotiv, ako bi Azija ostala izolirana, upravo ta činjenica - da Azija posjeduje sposobnost njegovanja altruizma iznutra, ali joj nedostaje talenta da ga ostvari izvana - stvorila bi strašnu pustoš civilizacije. Dakle, može se reći da od ove tri stvari - impulsa prema kozmogoniji, impulsa prema slobodi i impulsa prema altruizmu - Azija najsnažnije posjeduje treću u svojoj unutarnjoj dispoziciji. Ali ima samo trećinu onoga što je potrebno za današnju civilizaciju ako se želi ponovno uzdići: naime, unutarnju dispoziciju za altruizam.

Što ima Europa? Europa ima hitnu potrebu riješiti socijalno pitanje, ali joj nedostaje sklonost da se time pozabavi. Zapravo bi joj trebao azijski način razmišljanja ako bi htjela riješiti socijalno pitanje. Svi preduvjeti za rješavanje socijalnog pitanja u Europi su prisutni zbog socijalnih potreba; ali Europljani bi prvo morali steći način razmišljanja koji je prirodan Azijatima; samo im nedostaje talenta da istinski vide socijalne teškoće izvana. Često im se one čak čine i ugodnima. U Europi je prisutan vanjski poticaj da se nešto učini po pitanju socijalnog pitanja, ali nedostaje odgovarajuća dispozicija. Međutim, Europa u velikoj mjeri posjeduje talent, sposobnost uspostavljanja impulsa slobode. Ono što je specifično europsko jest sposobnost njegovanja unutarnjeg osjeta, unutarnjeg osjećaja slobode do najvišeg stupnja. Moglo bi se reći da je specifično europski dar doći do istinske ideje slobode. Ali ti Europljani nemaju ljude koji djeluju slobodno, koji bi ostvarili slobodu. Europljani mogu veličanstveno shvatiti ideju slobode. Ali kao što bi Azijat odmah znao što učiniti ako bi, bez ostalih europskih poroka, primio neokaljanu europsku ideju slobode, tako i Europljanin može razraditi najljepšu ideju slobode, ali ne postoji politička mogućnost izravnog ostvarenja te ideje slobode s ljudima Europe, zbog toga što od tri uvjeta civilizacije - impulsa prema altruizmu, impulsa prema slobodi i impulsa prema kozmogoniji - Europljani posjeduju samo jednu trećinu: impuls

prema slobodi, nedostaju im druga dva. I time također, Europljanin posjeduje samo jednu trećinu onoga što je potrebno za istinski postići novo doba. Vrlo je važno da se te stvari konačno prepoznaju kao tajne naše civilizacije. Mi u Europi, možemo sa sigurnošću reći, na najljepši način posjedujemo sve preduvjete misli i osjećaja potrebne da bismo znali što je sloboda; ali nam nedostaje sposobnost da tu slobodu ostvarimo. Mogu vas uvjeriti, naprimjer, da su najljepše stvari napisane o slobodi u Njemačkoj, napisali pojedinci u vrijeme kada je cijela Njemačka stenjala pod tiranijom Ludendorffa i drugih. U Europi postoji talent za osmišljavanje impulsa slobode, ali taj impuls predstavlja samo trećinu istinskog napretka naše civilizacije, a ne cijelu sliku.

A ako izađemo izvan Europe, na Zapad - i u tome uključujem Veliku Britaniju u američki kontekst - u angloamerički svijet, tamo nalazimo još jednu trećinu impulsa, jedan od tri impulsa potreban za uzdizanje naše civilizacije: impuls prema kozmogoniji. Svatko tko je upoznat s angloameričkim duhovnim životom zna da je on u prvom redu formalistički, u prvom redu materijalistički, štoviše, da čak nastoji postići duhovno na materijalistički način, ali da ipak posjeduje sredstva i metode za doći do kozmogonije. Čak i ako se ta kozmogonija trenutno traži na potpuno pogrešne načine, ona se traži unutar angloameričkog karaktera. Opet, trećina: potraga za kozmogonijom. Ne postoji mogućnost povezivanja ove kozmogonije sa slobodnim, altruističnim pojedincem; svakako postoji talent da se drži ove kozmogonije, da se ona razvija, ali ne i talent da se pojedinac integrira u ovu kozmogoniju. Moglo bi se reći da su čak i nastojanja pogrešnog spiritualizma, onakva kakva su započela sredinom 19. stoljeća i zapravo se ni danas nisu u potpunosti smirila, bila kozmogonijska. Cilj je bio otkriti sile iza osjetilne percepcije; oni su samo slijedili materijalistički put, materijalističku metodu. Ali cilj nije bio razviti formalne znanosti poput onih koje posjeduju Europljani, već upoznati se s istinskim, stvarnim nadosjetilnim silama. Kao što je spomenuto, to je jednostavno bio krivi put, onaj koji se i danas naziva 'američkim'. Tako, još jednom, imamo trećinu onoga što je zaista potrebno za istinski napredak naše kulture.

Da, ne možemo naučiti tajne naše današnje civilizacije ako ne znamo kako tri impulsa koji čine uspon naše civilizacije rasporediti po različitim dijelovima Zemlje; ako ne znamo da težnja za kozmogonijom leži u talentima angloameričkog svijeta, težnja za slobodom u europskom svijetu, a težnja za altruizmom i za dispozicijom koja, ako se pravilno primijeni u stvarnosti, vodi socijalizmu, nalazi se samo u azijskoj kulturi. Amerika, Europa i Azija posjeduju po jednu trećinu onoga što je potrebno za težnju za istinskim novim usponom, za obnovu naše kulture.

Iz tih temelja, netko danas mora razmišljati i osjećati, tko je ozbiljan i iskren u radu na rekonstrukciji naše kulture. Danas se ne može jednostavno sjediti

i razmišljati o tome koji je najbolji program za budućnost. Mora se izaći u svijet i iz njega crpiti impulse koji su tamo. Rekao sam: ako se pogleda naša kultura s njezinim trenucima propadanja, mora se steći dojam da se ne može spasiti osim ako ljudi ne shvate: ovo je prisutno kod jedne osobe, ono kod druge, a ono kod još jedne, osim ako ljudi u velikim razmjerima diljem svijeta ne počnu surađivati i istinski priznati ono što pojedinac ne može postići sam u apsolutnom smislu, već ono što mogu postići samo oni koji su, ako smijem tako reći, predodređeni za to. - Ako Amerikanac danas želi stvoriti slobodu i socijalizam iz sebe, uz kozmogoniju: ne može. Ako Europljanin danas želi pronaći kozmogoniju i altruizam kako bi opravdao impuls slobode: ne može. Slično tome, Azijat ne može umetnuti ništa osim svog davno uspostavljenog altruizma. Tek kada taj altruizam usvoji ostala populacija Zemlje i prožme ga vlastitim talentima, mi ćemo istinski napredovati. Danas čovječanstvo ovisi o suradnji, jer ljudi posjeduju raznolike talente.

Moramo priznati da je naša civilizacija oslabila i da mora ponovno postati jaka. Da bih ono što sam upravo apstraktno izrazio učinio konkretnijim, dopustite mi da kažem sljedeće. Kao što znate, drevne predkršćanske orijentalne kulture također su stvorile velike gradove. Možemo se osvrnuti na raširene orijentalne kulture koje su također stvorile velike gradove. Ali ti veliki gradovi drevnih kultura, imali su određeni temeljni način razmišljanja. Sve orijentalne kulture dijelile su karakteristiku da su, kroz život u svojim velikim gradovima, njegovale stav da ako ljudi ne prodru izvan fizičkog u nad fizičko, da žive u praznini, u ništavilu. I tako su se veliki gradovi Babilon, Ninive, i tako dalje mogli razvijati, jer ljudi kroz te gradove, nisu smatrali ono što su ti gradovi proizveli istinski stvarnim, već ono što leži izvan svega toga. Tek je u Rimu urbana kultura postala regulatorni okvir za percepciju stvarnosti. Grčki gradovi su nezamislivi bez okolnog krajolika; oni se hrane od okolne zemlje. Kad naša povijest ne bi bila jedna 'Fable convenue' kakva jest, već da se može ponovno stvoriti pravi oblik ranijih vremena, pokazala bi kako je grčki grad ukorijenjen u zemlji. Rim više nije bio ukorijenjen u zemlji; radije, povijest Rima sastoji se od pretvaranja imaginarnog svijeta u stvarni, od pretvaranja svijeta koji nije stvaran u stvarni. U Rimu je građanin u biti izmišljen, ta strašna karikatura uz biće čovjeka. Jer čovjek je čovjek; i to što je ujedno i građanin je imaginarna stvar. To što je građanin zapisano je negdje u crkvenim registrima ili knjigama zakona ili slično. To što on, osim što je čovjek, i posjeduje određene sposobnosti kao čovjek, ima i registriranu imovinu, imovinu registriranu u zemljišnim knjigama, to je nešto imaginarno uz stvarnost. Ali sve je to rimsko. Doista, Rim je donio mnogo više. Rim je razumio kako pretvoriti sve što proizlazi iz odvajanja gradova od sela, od pravog sela, u stvarnost. Rim je, naprimjer, razumio kako uvesti rimske pravne koncepte u religijske koncepte drevnih. Svatko tko se istinski vrati drevnim religijskim konceptima neće u njima pronaći

rimске pravne koncepte. Rimska jurisprudencija se u biti stopila s religijskom etikom. U biti, u religijskoj etici - kroz ono što je Rim od nje učinio - kao da suci, poput onih koji sjede na našim sudovima rimskog tipa, sjede u nadosjetilnom svijetu, sudeći o ljudskim postupcima. Doista, to čak i doživljavamo, jer rimski pravni koncepti još uvijek postoje, u smislu da kada se raspravlja o karmi, većina ljudi koji danas tvrde da u nju vjeruju, zamišljaju njezin učinak kao neku vrstu onostrane pravde koja, prema zemaljskim konceptima, dodjeljuje nagradu ili kaznu, ili kažnjava ono što je netko učinio, u potpunosti prema rimskim pravnim načelima. Svi sveci i sva nadosjetilna bića u biti žive unutar ovog okvira predodžbi, u koji su se rimski pravni koncepti uvukli u ovaj nadosjetilni svijet.

Tko naprimjer, danas razumije veliku ideju grčke sudbine? Ne možemo razumjeti Edipa prema rimskim pravnim konceptima! Doista, pod utjecajem rimskih pravnih koncepata ljudi su potpuno izgubili sposobnost razumijevanja veličine tragedije. I ti rimski pravni koncepti uvukli su se u našu modernu civilizaciju, žive svugdje u njoj; u biti su u stvarnost pretvorili ono što je imaginarno - ne imaginativno, već imaginarno.

Stoga nam mora biti sasvim jasno na smo našim predodžbama odvojeni od stvarnosti i da moramo ponovno uspostaviti vezu između naših predodžbi i stvarnosti. Budući da su naši koncepti u osnovi prazni, našoj civilizaciji još uvijek nedostaje svijest da ljudi diljem svijeta moraju surađivati. Nigdje ne želimo uistinu ukazati na korijenski uzrok pojava; svugdje želimo više-manje ostati na površini.

Dopustite mi da vam dam još jedan primjer. Znate, u raznim parlamentima svijeta, u prošlosti, recimo, u prvoj polovici 19. stoljeća, ili čak malo kasnije, pojavile su se dvije stranačke frakcije koje su općenito bile prilično cijenjene: konzervativna i liberalna frakcija. Ostale stranke koje su se pojavile tek su se kasnije pridružile ovim dvjema osnovnim strankama. Ali vidite, danas je toliko potrebno ići dalje od retorike i doći do srži stvari, i pitati se, ne što o njima govore ljudi koji predstavljaju te stavove, već što leži u podsvijesti ljudi. I tamo ćete otkriti da su oni ljudi koji se identificiraju s više konzervativnim strankama oni koji imaju više veze s poljoprivredom, s obradom zemlje, samim temeljem ljudske kulture. Naravno, mogu se pojaviti sve vrste površnih pojava. Ne kažem da svaki konzervativac mora biti poljoprivrednik; naravno, posvuda postoje sljedbenici, oni koji se pridržavaju nekog načela temeljenog na praznoj retorici; ali treba pogledati glavnu stvar, a to je da je agrarno stanovništvo ono koje ima interes održati određene strukture socijalnog poretka, ne dopustiti da se prebrzo sklizne naprijed.

Ono što više proizlazi iz industrijske sfere, ono što više proizlazi iz rada odvojenog od sela, to je liberalno, to je progresivno. Ove stranačke orijentacije vode u nešto dublje; i svugdje se treba truditi da se te stvari pomaknu dalje od puke retorike, da se od riječi prodre do suštine.

Rudolf Steiner - Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

Ali u konačnici, sve nam to govori samo jedno: da smo u biti živjeli u kulturi riječi. Moramo napredovati prema kulturi supstance, civilizaciji supstance; moramo dosegnuti točku u kojoj nas više neće impresionirati riječi, programi, ciljevi izraženi riječima, već moramo dosegnuti točku u kojoj vidimo kroz stvarnost, i prije svega, moramo vidjeti kroz stvarnosti koje su dublje od ruralne i urbane kulture ili poljoprivredne i industrijske kulture. I dublji su impulsi pojedinačnih dijelova čovječanstva koje je raspoređeno danas po Zemlji: američki dio teži kozmogoniji, europski dio teži slobodi, azijski dio teži altruizmu, teži socijalizmu.

U početku se, međutim, to prakticiralo na neobičan način. Angloamerička kultura osvojila je svijet. Bilo je nužno da, osvajajući svijet, apsorbira ono što je moglo proizaći iz osvojenih dijelova: impulse slobode, impulse altruizma; jer je sama posjedovala samo impuls kozmogonije. Čak je i svoje uspjehe dugovala isključivo impulsu kozmogonije. Svoje uspjehe duguje okolnosti da se može razmišljati u terminima misli svjetova, kao što smo često raspravljali tijekom rata; da su uspjesi s te strane proizašli iz određenih nadosjetilnih impulsa koje drugi nisu željeli razumjeti. Kozmogonijsko, ne smije ostati izolirano, već mora prožimati područje slobode.

Da bi se prozrela ova izjava, naravno, potrebno je potpuno se odvojiti od fraza i doći do stvarnosti. Jer tko se drži fraza, prirodno će si reći: pa, tko se više zalagao za slobodu posljednjih godina od angloameričkog svijeta! - Svakako, to su činili riječima, ali poanta je u tome kako stvari zapravo stoje, a ne kako su predstavljene riječima.

Kao što znate, bilo je potrebno više puta isticati frazeologiju wilsonizma. Ova frazeologija wilsonizma bila je dugo vremena vrlo raširena u zapadnim zemljama. Zahvatila je čak i Srednju Europu od listopada 1918. nadalje. Iluzija tamo nije dugo trajala, ali ta se frazeologija ipak ukorijenila u Srednjoj Europi. Morala se stalno iznova isticati, i sjećam se kako se uvijek javljala mala uzburkanost kada bi se tijekom godina naglašavalo beznađe, praznina i apstraktnost onoga što se povezuje s imenom Woodrow Wilson. Ali sada, čini se, čak i u Americi ljudi donekle počinju prozirati tu apstraktnost i prazninu wilsonizma. To nije bilo pitanje nacionalnog antagonizma protiv Woodrow Wilsona; to što je došlo iz Europe nije bio antagonizam; to je bio antagonizam koji je proizašao iz same koncepcije snaga naše civilizacije. Poanta je bila u karakterizaciji wilsonizma kao oličenja apstraktnog, najnestvarnijeg ljudskog mišljenja. Wilsonovska misao bila je toliko jednostrana jer je apsorbirala američki impuls bez da je uistinu posjedovala impuls za slobodom - jer govoriti o slobodi ne znači da je impuls za slobodom zapravo prisutan - i bila je bez istinskog altruizma.

Ono što čini srednjoeuropski život, leži u ruševinama, više-manje utonulo u strašan san. Trenutno su Nijemci prisiljeni razmišljati o slobodi, ne samo na lijepo sročeni način kako se govorilo kada se jadikovalo o neslobodi pod

Ludendorffom, već nužda prirodno donosi izvjesno razumijevanje ideje slobode, iako s paraliziranim dušama i tijelima, s nemogućnošću da se skupi bilo kakva stvarna, intenzivna misao. Imamo sve vrste pokušaja demokratskih struktura, ali u Njemačkoj nemamo demokrate; imamo republiku, ali nemamo republikance. Sve je to fenomen koji je posebno karakterističan za europski identitet u Srednjoj Europi.

A u Istočnoj Europi: desetljećima i desetljećima, proletarijat cijelog svijeta hvalio je vrline marksizma. Lenjin i Trocki uspjeli su provesti marksizam u djelo: on postaje izrabljivanje, što se svodi na propast civilizacije. A te stvari tek počinju.

Unatoč tome, u Europi postoji talent za uspostavljanje slobode na idejnoj, duhovnoj razini. Ali ta se Europa mora istinski nadopuniti kroz suradnju s drugim narodima svijeta.

U Aziji vidimo ponovno pojavljivanje drevnog azijskog duha. Vodeće duhovne figure Azije - potrebno je samo pogledati primjer Rabindranath Tagorea, kao što sam već istaknuo - pokazuju samim svojim načinom govora da drevni duh altruizma nipošto nije izumro. Ali još je manje nego u ranijim vremenima, moguće postići civilizaciju kroz ovu trećinu ljudskih civilizacijskih impulsa.

Iz svega toga proizlazi da se danas raspravlja o mnogim stvarima koje zapravo pripadaju kulturi propadanja, a ipak se raspravljaju kao da predstavljaju nešto što bi trebalo imati idejni učinak. Godinama slušamo kako se proglašava: svaki narod mora imati priliku živjeti - pa, ne znam kako - na svoj način ili nešto slično. - Sada vas pitam: što je, za poštenog i iskrenog čovjeka današnjice, narod? To je zapravo samo fraza; to nije stvarnost. Može se govoriti o narodu kada se govori o duhu naroda, kao što se to radi u antropozofiji, kada iza toga stoji stvarnost, ali ne kada se misli na apstrakciju. A apstrakcija je ono što ljudi danas misle kada govore o slobodi naroda i tako dalje, jer ne vjeruju u stvarnost bilo kojeg bića naroda. U tome leži duboka unutarinja neistina koja se danas prihvaća, da se ne vjeruje u stvarnost bića naroda, već se govori o slobodi naroda, kao da narod za današnjeg materijalističkog čovjeka predstavlja nešto. Što je njemački narod? Devedeset milijuna ljudi, kojima se može dodati A plus A plus A! To nije samostalno biće naroda, u koje ljudi vjeruju. I tako je i s drugim narodima. I oni govore o tim stvarima, vjerujući da govore o stvarnostima, dok iznutra lažu sami sebi.

Nasuprot tome, stvarnost je reći, angloameričko biće: težnja za kozmogonijom; europsko biće: težnja za slobodom, azijsko biće: težnja za altruizmom. - A sada moramo nastojati shvatiti ove tri parcijalne sile unutar svjetske svijesti i iz te svjetske svijesti reći sebi: stara kultura, koja proizlazi iz parcijalnog, mora propasti, a htjeti je sačuvati zapravo znači djelovati

protiv svog vremena, a ne s njim. Trebamo novu civilizaciju na ruševinama stare. Ruševine stare postajat će sve manje i manje, i samo ona osoba koja ima volju i hrabrost za nešto istinski novo, razumije sadašnje doba. Međutim, to novo ne smije proizaći ni iz puke grčke ili rimske zemaljske svijesti, niti iz zemaljske svijesti modernog čovjeka, već mora proizaći iz kozmičke svijesti budućih ljudi, iz one kozmičke svijesti koja, pak, gleda s ove Zemlje prema kozmosu. Ali moramo doći do toga da ovaj kozmos promatramo na takav način da se ne bavimo samo kopernikanizmom ili galileoizmom. Europljani su razumjeli kako matematizirati zemljin okoliš; ali nisu razumjeli kako postići pravu znanost o zemljinom okolišu. Za svoje vrijeme, Giordano Bruno je svakako bio velika figura, velika osobnost; ali danas nam je potrebna svijest da tamo gdje je on vidio samo matematički red, vlada duhovni red, vlada stvarnost. Amerikanac, u stvarnosti, ne vjeruje u čisto matematički svijet, čisto matematički kozmos. Unutar svoje civilizacije teži spoznaji nadosjetilnih sila, čak i ako je još uvijek na krivom putu. U Europi se razumjelo kako težiti svim vrstama znanja. Ali kada je Goethe, na svoj način, postavio pitanje: što je znanost? - nije bilo puta naprijed; jer Europa nije mogla steći sposobnost proširivanja onoga što se može istraživati, recimo, o čovjeku, u kozmogoniju. Goethe je otkrio metamorfozu: metamorfozu biljaka, metamorfozu životinja, metamorfozu ljudi. Glava, u svom koštanom sustavu, transformirana je kralješnica i leđna moždina. Sve je to lijepo. Ali sve se to mora razviti u svijest da je ta glava transformirano ljudsko biće prethodne inkarnacije, a da je ljudsko biće udova priprema za sljedeću inkarnaciju. Prava znanost mora biti kozmička, inače nije znanost. Znanost mora biti kozmička, kozmogonija, inače nije nešto što daje unutarnje ljudske impulse, što održava čovjeka kroz život. Moderni čovjek ne može živjeti instinktivno; mora živjeti svjesno. Treba mu kozmogonija i treba mu istinska sloboda. Ne treba mu samo prazan razgovor o slobodi, ne treba mu samo sva ta frazeologija slobode; treba mu istinska integracija slobode u neposrednu egzistenciju. To se može postići samo putevima koji vode do etičkog individualizma.

I naravno, karakteristično je da mi je upravo u trenutku kada je objavljena moja 'Filozofija slobode', Eduard von Hartmann, koji je primio jedan od prvih primjeraka, napisao pismo s prijedlogom da se knjiga ne zove 'Filozofija slobode', već 'Epistemološka fenomenologija i etički individualizam'. U redu; bio bi to opširan naslov, ali ne bi bilo tako loše da se zvala 'Etički individualizam', budući da etički individualizam nije ništa drugo nego osobna spoznaja slobode. Ni najbolji ljudi jednostavno nisu razumjeli da su impulsi tog vremena zahtijevali nešto poput onoga što je predstavljeno u ovoj knjizi, 'Filozofija slobode'.

I pogledajmo preko Azije: Azija i Europa moraju naučiti razumjeti jedna drugu, i Azija i Amerika također moraju naučiti razumjeti jedna drugu. - Ali ako stvari ostanu kakve su do sada bile, nikada se neće razumjeti. Azijati

gledaju u Ameriku i vide da u biti postoji samo jedan mehanizam, vanjskog života, države, politike i tako dalje. Azijati nemaju razumijevanja za te mehanizme; Azijati razumiju samo ono što dolazi iz impulsa najvećih dubina ljudske duše. I Europljani su se doista donekle bavili onim što čini azijski duh, azijsku duhovnost, ali može se reći: do sada ne s pravim razumijevanjem! Nisu postigli konsenzus, a način na koji su se razilazili, pokazuje na nisu baš bili u stanju integrirati u europsku kulturu, s pravim razumijevanjem, ono što čini istinske impulse azijske kulture. Samo se sjetite Blavatsky: ona je iz indijske i tibetanske kulture htjela uvesti svakakve stvari u europsku kulturu; mnogo toga što je pokušala uvesti je upitno. Max Müller je azijsku kulturu u Europu pokušao uvesti na drugačiji način. Neke stvari koje se nalaze u spisima Blavatsky nedostaju u spisima Max Müllera; neke stvari koje se nalaze u spisima Max Müllera nedostaju u spisima Blavatsky. Sam sud koji je Max Müller izrekao o Blavatsky jasno pokazuje koliko se malo pažnje posvetilo samoj stvari. Müller je vjerovao da Blavatsky u Europu nije donijela autentičan indijski duhovni sadržaj, već imitaciju, te je to ilustrirao slikom rekavši: kad bi ljudi vidjeli svinju kako samo rokće, ne bi se iznenadili; ali kad bi vidjeli svinju kako govori kao čovjek, bili bi zapanjeni. - Sada, s obzirom na to kako je Max Müller koristio ovu sliku, mogao je samo misliti da, sa svojom azijskom kulturom, on rokće kao svinja, a što se tiče Blavatsky, misli samo kao kada bi svinja počela govoriti kao čovjek. Čini mi se da nije osobito zanimljivo kada svinja rokće, ali da bi sigurno izazvalo interes kada bi svinja odjednom trčala okolo i govorila kao čovjek. Dakle, već slika pokazuje da se zapravo tražila usporedba, koja je u velikoj mjeri klišej. Ali ljudi danas tome ne pridaju pažnju, a kad bi netko bez imalo srama ukazao na smiješnost takve stvari, onda bi ljudi mislili da to ne bi trebalo činiti pred, kako kažu, priznatim autoritetom poput Max Müllera; to jednostavno nije prikladno. Ali upravo je to poanta; približilo se vrijeme kada moramo govoriti sasvim izravno i iskreno. Taj iskren i izravan govor zahtijeva da otkrijemo, bez uljepšavanja, one stvari koje čine tajne suvremene civilizacije: angloamerikanizam posjeduje talent za kozmogoniju; Europa posjeduje talent za slobodu; Azija posjeduje talent za altruizam, za religiju, za socijalno ekonomski poredak.

Ta tri stava moraju se stopiti za dobrobit cijelog čovječanstva. Moramo postati kozmopolitska bića i djelovati iz perspektive kozmopolitskih bića. Tek tada se može ostvariti ono što vrijeme istinski zahtijeva.

PETO PREDAVANJE

Dornach, 11. listopada 1919.

Već je toliko kasno da ću ovo predavanje danas skratiti, a glavne točke koje imam reći u ova tri predavanja sačuvati ću za sutra. Sutra će sat euritmije biti zakazan ranije, pa će tada biti moguće predavanju dati odgovarajuću duljinu.

Prošli put sam istaknuo kako je, kako bismo ovladali onim što leži unutar naše sadašnje civilizacije u opadanju, potrebno razlikovati različite narode Zemlje na način da se istinski usmjeri pažnja na ono što živi unutar svakog od tih naroda - naime, anglosaksonskog stanovništva, europskog stanovništva i stanovništva Istoka. I vidjeli smo da u angloameričkom stanovništvu nalazimo sposobnost uspostavljanja moderne kozmogonije; sposobnost njegovanja impulsa slobode u europskom stanovništvu; i zatim sposobnost njegovanja impulsa altruizma, impulsa religioznosti i onoga što je povezano s bratstvom ljudi u stanovništvu Istoka. Nova civilizacija u budućnosti može se osnovati samo omogućavanjem istinske suradnje među ljudima diljem svijeta. Ali da bi to postalo moguće, da bi istinska suradnja postala moguća, potrebno je nekoliko stvari. Potrebno je istinski i činjenično prepoznati koliko sadašnja civilizacija griješi, koliko impulsa prema propadanju leži u njoj. Sile prisutne u sadašnjoj civilizaciji ne smiju se promatrati na način da se kaže: sve je loše. - To, prvo, ne bi bilo povijesno, a drugo, ne bi vodilo ni do čega pozitivnog. Impulsi svojstveni našoj civilizaciji bili su potpuno opravdani u nekom vremenu i na nekom mjestu. Ali sve što dovodi do pada u povijesnom razvoju ljudi, čini to zato što ono što je opravdano u jednom vremenu i mjestu, jednostavno postaje ukorijenjeno u drugom; i zato što se, vođeni određenim luciferskim i ahrimanskim impulsima, ljudi drže onoga na što su se navikli, i odbijaju sudjelovati u istinskom napretku čovječanstva koji zahtijeva kozmogonija.

Naše doba ponosi se svojom znanstvenom strogošću. Ipak, u osnovi, upravo ta znanstvena strogost ujedno je i izvor velikih socijalnih pogrešaka i apsurdnosti našeg vremena. Stoga je bitno temeljito ispitati funkcioniranje mišljenja i djelovanja, utoliko što je suvremeno djelovanje u potpunosti ovisno o suvremenom mišljenju.

Jučer smo, u kontekstu koji smo morali razmotriti, skrenuli pozornost na to kako se cjelokupna kultura Zemlje sastoji od znanstvene kulture, političke i liberalne kulture te altruističko liberalne kulture, koja u konačnici vuče korijene iz altruističko religioznog elementa. Kada ljudi danas - kao što sam već istaknuo - ispituju sile koje djeluju unutar naše socijalne strukture, one ostaju na površini; odbijaju prodrijeti u dubinu. U našim predavaonicama,

predavači poučavaju o tome što bi ekonomska mudrost trebala biti, na način izveden iz trenutne znanstvene metode. Međutim, ono što živi u ljudima i pokreće njihove umove i njihovo biće tretira se, takoreći, kao neukusna kaša. Istinski objektivna stvarnost se previđa.

Prvo razmotrimo kulturu Europe. Koja je njezina najistaknutija karakteristika? Da bismo razumjeli tu karakteristiku, moramo se vratiti prilično daleko u prošlost. Mora biti jasno kako se, kroz infiltraciju raznih kasnijih populacijskih skupina u drevno keltsko stanovništvo - koje je još uvijek prisutno u samom temelju europske egzistencije - ovo europsko stanovništvo, koje se sa svim svojim religijskim, političkim, ekonomskim i znanstvenim impulsima, razvilo iz drevnih keltskih impulsa. U Europi je, za razliku od američkog Zapada i azijskog Istoka, oduvijek prevladavao određeni intelektualizam. Ono što sam jučer opisao kao pravi romanizam, rimski element, ne bi moglo postati toliko dominantno da intelektualizam nije bio temeljna karakteristika europske civilizacije. Intelektualizam ima dvije inherentne osobine: prvo, ne može se natjerati da bezrezervno izražava religijske impulse. Religijski impulsi uvijek poprimaju apstraktan karakter pod utjecajem intelektualizma. Slično tome, intelektualizam se ne može razviti u istinski pokretačku snagu koja se proteže u praktičnu ekonomiju. Eksperimenti koji se trenutno provode u Rusiji pokazat će koliko je nemoguće da europski intelektualizam nametne red ekonomskom životu. Ono što lenjinizam njeguje je čisti intelektualizam. Sve je teoretski; socijalni poredak se gradi iz mišljenja. I taj intelektualno konstruirani socijalni sustav pokušava se naljepiti na stvarne odnose koji postoje među ljudima, i s vremenom će postati strašno očigledno koliko je nemoguće nametnuti intelektualno promišljene misli ljudskoj socijalnoj strukturi.

To su stvari koje ljudi danas još nisu u potpunosti spremni shvatiti. S jedne strane, postoji ta strašna sklonost letargiji u europskom stanovništvu, ta nemogućnost cijelog čovjeka da prati ono što je toliko potrebno da prožima socijalni život današnje Europe. Ali ono što se prije svega mora shvatiti jest ovo: čime se ova europska civilizacija zapravo hrani, odakle ova europska civilizacija u osnovi potječe. Kroz samu sebe, kroz svoju vlastitu bit, ova europska civilizacija proizvela je samo intelektualističku, kulturu mišljenja. Suhoća i trezvenost mišljenja prevladavaju u našoj znanosti; prevladavaju i u našim socijalnim institucijama.

Ovom intelektualizmu smo svjedočili u europskim parlamentima već mnogo, mnogo desetljeća. Kad bi se samo moglo osjetiti kako je ovo intelektualno, utilitarističko stajalište, ovaj inertni element kojem nedostaje poticaj za religijske impulse i bilo kakve ekonomske impulse, prožeo sve te europske parlamente! Samo razmislite kako je došlo do našeg religijskog života. Došlo je na takav način da cijelo povijesno širenje tog religijskog života pokazuje da sama Europa nije imala religijskih impulsa. Razmislite koliko je trezven,

beskrajno trezven bio svijet kada se Rimsko carstvo proširilo, prozaično trezven do točke pretjeranosti. A to je bio samo početak. Zamislite samo što bi Europa postala da je rimska kultura, sa svojom prozaičnom trezvenošću, nastavila bez impulsa koji je došao s azijskog istoka, impulsa koji je bio religiozan: bez kršćanskog impulsa. Ono što je proizašlo iz njedara Orijenta, što je moglo proizaći samo iz njedara Orijenta, nikada iz njedara Europe - religiozni impuls - došlo je s Istoka kao val kulture, val civilizacije. Europa nije učinila ništa više nego što je prvo u taj religijski impuls koji je došao s Istoka nagurala rimske pravne koncepte, prožimajući taj istočnjački impuls trezvenim, apstraktno intelektualnim, legalističkim formama.

Istočni religijski impuls u osnovi je bio stran europskom životu; takav je i ostao. Nikada se nije u potpunosti stopio s europskim karakterom. I, rekao bih, u protestantizmu se odvojio na neobičan način, kao u epruveti. Kao što se u epruveti promatraju tvari koje se odvajaju jedna od druge, tako se dogodilo i s europskom civilizacijom s obzirom na njezin religijski karakter. U 6, 7, 8, 9 i 10 stoljeću postojalo je nešto poput pokušaja stvaranja unutarnjeg jedinstva od religijskog osjećaja i sentimenta te od znanstvene i ekonomske misli. Ali onda, doista kao da se dvije stvari odvajaju u epruveti, to dvoje - trezveno razmišljanje intelektualizma i religijski impuls - razišli su se i konačno je došao protestantizam, luteranstvo. Znanost s jedne strane, jedna istina; vjera s druge, druga istina. To dvoje se ne smije dalje miješati! Praktički se smatra svetogrđem pokušavati prožeti sadržaj vjere sadržajem misli, zagrijati sadržaj misli sadržajem vjere. A onda je došao najtrijezniji od svih, iz Königsberga, kantizam, koji je 'Kritiku praktičnog uma' stavio uz 'Kritiku čistog uma', moral uz znanstveno, stvarajući time najstrašniji ponor između onoga što se mora osjetiti i doživjeti kao jedinstvena cjelina u ljudskoj prirodi. I upravo pod tim uvjetima europska civilizacija još uvijek živi. Pod tim uvjetima europska civilizacija će također sve više propadati. Religijski impuls je primljen kao nešto strano s Istoka i nije se organski integrirao s ostatkom duhovnog i fizičkog života Europe. To je ono što mislim pod duhovnim životom Europe.

Vidite, dovoljno je bilo pohvala za napredak moderne civilizacije. Toliko je dugo hvaljena, da su milijuni ljudi unutar ove civilizacije pobijeni, a tri puta ih je više osakaćeno. Isti licemjerni govori izgovarani su sa svake crkvene propovjedaonice sve dok se nije prolila beskrajna krv. Pohvala napretka proglašavana je sa svake akademske govornice sve dok taj napredak nije doveo do vlastite ništavnosti. Spasenje neće doći dok se s tim stvarima ne suočimo nepristrano. A danas ljudi lenjinističkih i drugih uvjerenja dolaze i razmišljaju o socijalizmu, ekonomiji, i namjeravaju reformirati naš ekonomski i socijalni poredak na temelju onih koncepata koji su se odavno pokazali neadekvatnima za vođenje europske civilizacije, bez dolaska do novih koncepata, bez ispitivanja temelja.

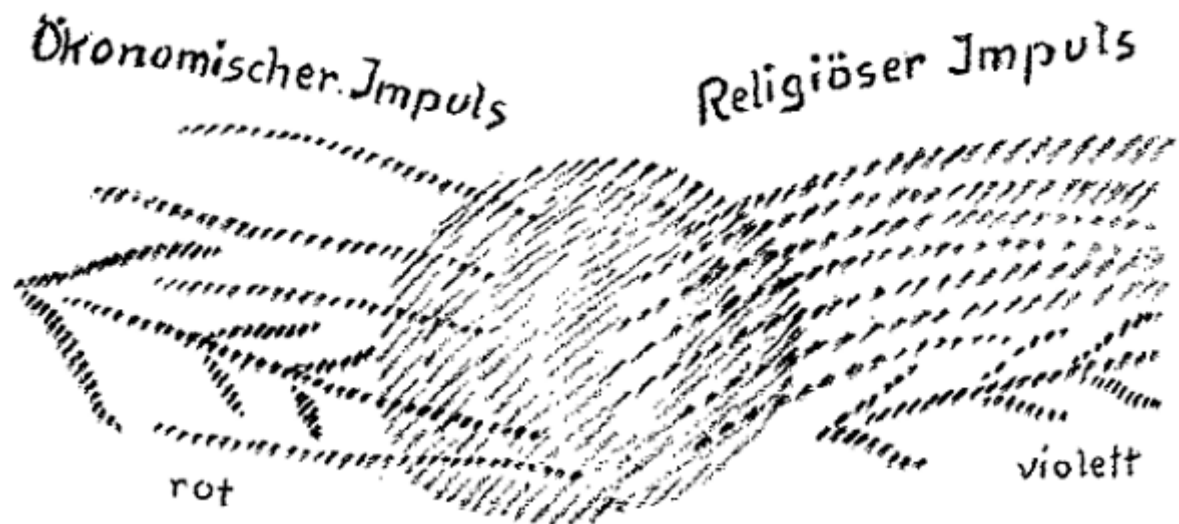
Mislim da sam ovdje već spomenuo divne koncepte do kojih su naša učena gospoda došli na ovom području, kao primjer. To je tako lijepo, pa bih to želio ponovno raspraviti. Postoji poznati nacionalni ekonomist, Luj Brentano. Njegov članak 'Poduzetnik', objavljen je prije nekog vremena. Brentano pokušava konstruirati koncept kapitalističkog poduzetnika. On sastavlja karakteristike kapitalističkog poduzetnika. Treća karakteristika koju Luj Brentano navodi jest da poduzetnik koristi sredstva za proizvodnju na vlastiti rizik, u službi čovječanstva. Sada, Luj Brentano ispituje funkciju običnog fizičkog radnika u socijalnom životu i kaže: fizička radna snaga fizičkog radnika je njegovo sredstvo za proizvodnju; on je koristi u službi društva na vlastiti rizik i na vlastitu opasnost. Dakle, radnik je poduzetnik. Nema nikakve razlike između poduzetnika i radnika; oni su jedno te isto! - Vidite, toliko je zbrkano ono što se danas naziva znanstvenim mišljenjem, da kada ljudi formiraju koncepte, više ne mogu razlikovati dva suprotstavljena pola.

Kod Brentana to nije tako uočljivo kao, recimo, kod profesora filozofije u Bernu koji je, između ostalog, imao naviku pisati užasno veliki broj knjiga i koji je morao pisati tako brzo da nije mogao pravilno razmotriti što piše. Ali on je predavao filozofiju na Sveučilištu u Bernu. I gle čuda, u jednoj od knjiga ovog profesora filozofije iz Berna, nalazila se i rečenica: Civilizacija se može razviti samo u umjerenom pojasu, jer se ne može razviti na Sjevernom polu - tamo bi se smrznula - a ne može se razviti ni na Južnom polu, jer je tamo vruće, za razliku od Sjevernog pola, tu bi civilizacija izgorjela! - Doista je slučaj da je jedan pravi profesor filozofije jednom napisao u knjizi da je na Sjevernom polu hladno, a na Južnom polu vruće, jer je pisao tako brzo da nije imao vremena razmisliti!

Ekonomske pogreške cijenjenog Brentana u osnovi proizlaze iz iste površne perspektive kao i mnogo toga drugog u Europi. Jer čovjek ono što postoji promatra kao jednostavno dano i svoje konceptualne okvire pripisuje onome što se tamo događa. To je ono što se uči znanstvenom metodom, to se prakticira u znanstvenim institucijama i to je ono što ljudi danas - u naše vrijeme, naravno, nitko ne propituje vjerodostojnost autoriteta - vjerno ponavljaju. Jer ako se čuje da je netko danas autoritet, onda je to dovoljan razlog da se pretpostavi da govori istinu! To se ne prihvaća kao istina iz uvida, već jednostavno zato što je autoritet. I tako se ekonomske činjenice promatraju jednu pored druge kao da imaju isto značaj, dok su zapravo isprepleteni elementi koji se moraju razmatrati odvojeno.

Kao što je europska civilizacija primila svoj religijski poticaj s Istoka, tako je i nešto drugo postalo nužno za europsku ekonomsku strukturu. Kako se približavalo peto post atlantsko razdoblje, sredina 15. stoljeća, tako su se dogodili i događaji koji su cijeloj modernoj civilizaciji dali njezin temeljni karakter, samu njezinu fizionomiju: otkriće Amerike, pronalazak morskog

puta oko Rta dobre nade do Istočne Indije; ti su događaji oblikovali modernu civilizaciju. I cijeli ekonomski razvoj Europe ne može se proučavati izolirano. Apsurdno je vjerovati da se proučavanjem ekonomskih činjenica može doći do ekonomskih zakona koji upravljaju europskim društvom. Do tih zakona može se doći samo imajući stalno u vidu da su se bezbrojne stvari iz Europe mogle izvesti u Ameriku. I cijela društvena struktura Europe nastala je samo zato što je u Americi stalno postojao novi teritorij, a ono što je Europa slala na Zapad, teklo je u taj novi teritorij. Kao što je s Istoka primala religijski impuls, tako je na Zapad slala svoj ekonomski impuls. Pod režimom te struje, razvijalo se njezino vlastito gospodarstvo, baš kao što se razvijao i njezin duhovni život pod utjecajem religijskih impulsa s Istoka. Europski život, cijeli proces nastanka europske civilizacije, odvijao se tijekom prethodnih stoljeća modernog doba pod utjecajem te dvije struje. Europska civilizacija nalazila se u sredini, s religijskim impulsom koji je pritjecao s Istoka poput pritoka (vidi crtež, violett), dok je ekonomski impuls tekao prema Zapadu poput odljeva (rot). Priljev religijskog impulsa s Istoka i odljev ekonomskog impulsa prema Zapadu - to je bila pokretačka snaga razvoja europske civilizacije.

I to je doseglo određenu krizu negdje oko početka 20. stoljeća. Počelo je posrtati. Više se nije odvijalo kao kroz četiri stoljeća. I mi danas živimo pod utjecajem te stagnacije. Poput nečeg stranog, religijski impuls se probio i stvorio naš duhovni život. A naš ekonomski život nastao je iz stalnog razrjeđivanja. Da Amerika nije postojala i da se našem gospodarstvu dopustilo da se razvija prema vlastitim zakonima, da se nije moglo kontinuirano izbacivati ono što mu nije trebalo, ne bi se moglo razviti u Europi. Taj je proces sada zastao. Stoga se mora pronaći unutarnje rješenje. Iznutra se mora pronaći način, da se ono što se više ne može prostorno postići izvana usmjeri u pravom smjeru.

To se treba postići kroz tročlanstvo. To se treba postići istinski strukturiranjem onoga što je neorganski isprepleteno. Ne postoji samo jedan

Rudolf Steiner - Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

razlog za pretpostavku trostrukog socijalnog organizma, već svi mogući razlozi; postoje znanstveni razlozi, postoje ekonomski razlozi, postoje povijesni razlozi, i samo netko tko je sposoban sagledati sve te različite osnove, može u potpunosti prosuditi valjanost trostruke strukture socijalnog organizma.

Čovjek bi ovo tako volio reći današnjim ljudima; jer današnji ljudi pate od siromaštva koncepata koje je postupno postalo strašno. To siromaštvo koncepata zaista je postalo toliko ozbiljno da svatko tko danas ima smisla za ideje, otkriva da u stvarnosti u našem duhovnom životu prevladava vrlo mala količina ideja, ideja koje se mogu naći posvuda. Svatko tko traži ideje doživljava ovo: proučava fizikalno djelo; u tom djelu nalazi se određeni broj ideja. Zatim proučava, naprimjer, djelo o geologiji; pronalazi različite činjenice, ali pronalazi potpuno iste ideje. Zatim proučava djelo o biologiji; pronalazi različite činjenice; ali pronalazi iste ideje. Proučava knjigu psihologije o unutarnjem životu: pronalazi različite činjenice, ali one se zapravo sastoje samo od riječi, jer je duša zapravo poznata samo kao zbroj riječi. Kad govorimo o volji, postoji riječ; ne znamo ništa o istinskoj volji. Kad govorimo o mišljenju - ne znamo ništa o istinskom mišljenju, jer ljudi misle samo u riječima. Također ne znamo ništa o osjećajima. Cijelo područje psihologije danas je igra riječima, koje su ispremiješane na najrazličitije načine: kao što se kamenčići u kaleidoskopu stalno preslaguju, tako je i s našim konceptima. Različito su ispremiješani u našim raznim znanostima, ali postoji samo vrlo mali broj ideja s kojima smo stalno iznova suočeni, koje se nameću činjenicama. I ljudi nisu potaknuti da pronađu odgovarajuće koncepte za neku stvar, da istraže odgovarajuće ideje za neku stvar! Oni jednostavno ne primjećuju te stvari.

Prije nekog vremena, u jednom srednjoeuropskom gradu održan je kongres radikalnih socijalista. Ti radikalni socijalisti bili su zaokupljeni osmišljavanjem socijalne strukture za Europu. To je otprilike ista socijalna struktura o kojoj sada možete čitati u nizu članaka u baselskim novinama 'Vorwärts'. Što je toliko karakteristično u toj socijalnoj strukturi? Ljudi je smatraju vrlo domišljatom; misle da ne može biti drugačije. Ali postala je ono što jest, jednostavno zato što su je stvorili ljudi koji nikada nisu imali nikakve veze s ekonomskim životom, koji nikada nisu naučili prave izvore i pokretačke snage ekonomskog života. Stvorili su je ljudi koji su sudjelovali u političkom životu posljednjih nekoliko desetljeća. Kako se sudjelovalo u političkom životu posljednjih desetljeća? Pa, netko je bio ili birač ili izabrani dužnosnik. Kao kandidat, netko je bio izabran na predizborima ili u drugom krugu. Recimo da netko nije izabran na predizborima; do tada je iscrpio ogromna sredstva za kampanju. Organizirao je prikupljanja, prikupio ogromnu svotu novca, tako da bi imao dovoljno birača za izbor. Te su svote potrošene. Pokrenuo je strašan napad na svog stranačkog protivnika, koji je bio nitkov, negativac i varalica, ako ne i nešto gore. Sada je došao drugi krug

izbora. Do tada nijedna stranka nije imala većinu; sada se radi o izboru nekoga među onima koji su imali relativnu većinu. Zatim je uslijedila druga taktika: protivnik, koji je do tada bio negativac, nitkov, varalica, vratio im je trećinu sredstava potrošenih za kampanju! Vraćen im je novac, odjednom su se pretvorili u govornike koji su govorili: apsolutno je nužno da ovaj čovjek bude izabran! - Čovjek koji je prije bio nitkov, prevarant, hulja, sada je morao biti izabran. Zar ne, dobili su natrag trećinu izbornih sredstava i postupno, vođeni željom da povrate ta sredstva, transformirali su se u njegove zagovornike. Jer je jedan morao biti izabran; drugi nije imao izgleda za uspjeh. U najboljem slučaju, još uvijek su mogli povratiti trećinu izbornih sredstava.

Dakle, zar ne, ljudi su sudjelovali u tom političkom životu; bili su uključeni u političko oblikovanje. Naučili su kako upravljati iz ureda i tako dalje - ukratko, upoznali su se s cijelim političkim aparatom, ali nisu imali pojma o ekonomskom životu. Ono što su stekli u smislu političkih koncepata - koncepata koji su, naravno, bili jako korumpirani, ali ipak su to bili politički koncepti - jednostavno su htjeli nametnuti ekonomskom životu. I tako, ako bi netko proveo ono s čime se zapravo baratalo, završio bi s ekonomskim životom s čisto političkom strukturom. Danas ljudi već brkaju strukturu ekonomskog života s političkom strukturom; više ne mogu razlikovati ono što se postupno ispreplelo, ono što je stisnuto zajedno. Ali sada je bitno da se razumijevanje onoga o čemu se doista radi proširi na mnogim, mnogim mjestima. Ljudi se danas oko toga ne žele angažirati.

Svakako ne treba vjerovati da se, pod utjecajem civilizacije koja ne uzima u obzir vanjsku stvarnost, već je tiranizira s nekoliko na brzinu nametnutih koncepata, s takvim skupom koncepata može približiti istinskoj stvarnosti koju traži antropozofski orijentirana znanost duha. Jer upravo kroz antropozofski orijentiranu znanost duha treba tražiti istinsku stvarnost. Stoga se antropozofski orijentirana znanost duha ne smije modelirati prema onome što se prije često nazivalo religijskim vjerovanjima.

Vidite, stari teozofski pokret je zbog toga strašno patio. Što je bio taj stari teozofski pokret osim želje za nekom vrstom ekstra religije! Nije se sastojao od novog impulsa koji je proizašao iz same europske civilizacije, već od osjećaja koji su bili prisutni i u staroj religijskoj tradiciji. Samo što su ti stari religijski koncepti, ideje i osjećaji postali dosadni, pa su se ljudi okrenuli nečem drugom. Ali te druge stvari bile su prožete istom atmosferom koja je prožimala stara vjerovanja. Ljudi su željeli biti jednako pobožni kao što su to bili kao protestanti ako su bili protestanti, baš kao što su bili kao katolici ako su bili katolici; ali u osnovi, nisu željeli ono što im je trebalo: istinski novi religijski impuls uz druge impulse - jer se europsko stanovništvo naviklo na život kroz strani, azijski religijski impuls. To je ono što je važno. I dok se te stvari koje su bile samo neorganski suprotstavljene na isprepletu

organski, ne može biti uspona europske civilizacije. To se mora shvatiti vrlo ozbiljno i to mora prožimati sve što treba živjeti u znanosti, ekonomiji, religiji i političkom životu.

ŠESTO PREDAVANJE

Dornach, 12. listopada 1919.

Iz različitih perspektiva, u ovim sam promišljanjima naznačio, kako je ono što se odvija na način kako se obično shvaća povijest čovječanstva, u mnogim aspektima, površan pogled na stvari. Sada, da bismo razumjeli sadašnje uvjete, posebno je potrebno ne gajiti nikakve iluzije o ovom površnom gledanju na novi povijesni razvoj čovječanstva. Ne smijemo pretpostaviti da se ono što vrijedi, a što sada želim opisati kao, da tako kažem, završnu fazu povijesnog razvoja, fazu koja spada u petu post atlantsku epohu, odnosi na cijeli tijek ljudske povijesti. To ne bismo trebali zamišljati. Ali ono što sada želim reći odnosi se na ovi završnu fazu.

Iz socijalističke perspektive tvrdi se da se cijeli tijek ljudske povijesti, u svojoj stvarnosti, može pronaći samo u ekonomskim procesima, u procesima ekonomskog života, u klasnoj borbi koja proizlazi iz tih procesa. Na temelju te ekonomske stvarnosti, navodno bi se razvila nadgradnja, koju vidimo kako se odvija u pravu, u običajima, u duhovnom životu općenito, uključujući umjetnost, religiju, znanost i tako dalje. Za cijeli tijek svjetske povijesti to je, naravno, besmislica. Ali treba se zapitati: kako je došlo do te besmislice? - Došlo je do nje jer, zapravo, za posljednju opisanu fazu ljudskog razvoja, za naše najnovije vrijeme, postoji nešto istine u tome. Među događajima koji su uveli ovo novije doba, primjećujemo jučer spomenute preokrete u zemaljskom razvoju, koji su se dogodili otkrićem Amerike i otkrićem morskog puta do Istočne Indije. Ali ovu najnoviju fazu ljudskog razvoja označavamo i ukazivanjem na veliku duhovnu transformaciju koja se dogodila na početku ovog modernog doba, koju nazivamo reformacijom.

Danas je potrebno razjasniti što je zapravo bila ta reformacija. I upravo kada se uzme u obzir sve što smo jučer pripremili, a što nam pruža dublji, a ne površan pogled na povijest, otkriva se da je ono što se čini kao duhovni prijelaz na početku modernog doba, reformacija, zapravo vrlo snažno utemeljeno na nečemu što je u osnovi ekonomske prirode. A iz uvida u ekonomsku osnovu reformacije, jednostran pogled doveo je socijalizam do zaključka da je sav povijesni razvoj u biti samo rezultat klasnih borbi i ekonomske stvarnosti.

Ako se ispita, u svijetlu istine, a ne u svijetlu iluzije, što se dogodilo i što je doživjelo metamorfozu kroz reformaciju na početku modernog povijesnog razvoja, mora se reći: doista se dogodio snažan ekonomski pomak, prilično brz demografski pomak na početku modernog doba. Ovaj demografski pomak dogodio se, zato što su prije reformacije drugačiji ljudi, posebno u Zapadnoj Europi, posjedovali zemlju nego nakon reformacije. Jer su vodeće

ličnosti koje su, u određenom smislu, bile odlučujuće za socijalnu strukturu prije reformacije, izgubile svoju moć kroz reformaciju. Mnogo više nego što bi se moglo pomisliti, svo vlasništvo nad zemljom prije reformacije bilo je, u najširem smislu, ovisno o vladavini svećenstva. Vladavina klera bila je, općenito, posebno odlučujuća za ekonomske uvjete prije reformacije. Oni koji su posjedovali zemlju uglavnom su je posjedovali, da tako kažem, u ime i putem delegiranja vlasti nekako povezanih s Crkvom.

Ako se sada ispita povijesni tijek događaja, možda manje idealistički, ali istinitije, otkriva se da je reformacija u gotovo cijeloj Europi dovela do oduzimanja stare crkvene i klerikalne imovine od vlasnika i njenog prenošenja na svjetovne vladare. To je uglavnom bio slučaj u Engleskoj; također je bio slučaj u kasnijoj Njemačkoj. U kasnijoj Njemačkoj, veliki broj teritorijalnih knezova prešao je na reformaciju. Ali nije svugdje - da previše ne bi sugerirali - bio entuzijazam za Luthera ili druge reformatore, već glad za crkvenom imovinom, čežnja za njenom sekularizacijom. Velika količina srednjovjekovne crkvene imovine prešla je u ruke svjetovnih vladara, teritorijalnih knezova. U Engleskoj je veliki dio zemljoposjednika bio razvlašten, eksproprijiran i emigrirao u Ameriku. Veliki dio imigranata u Ameriku - jučer smo, iz drugačije perspektive, istaknuli što leži u osnovi ovog problema - bili su eksproprijirani zemljoposjednici u Europi. Dakle, ekonomski uvjeti odigrali su ključnu ulogu u toj metamorfozi nedavnog povijesnog razvoja, općepoznatoj kao reformacija. Na površini se čini da se radi o potrebi da novi duh uđe u ljudske duše, o staroj crkvenoj upravi koja je prejako ispreplela svjetovne i duhovne elemente, te o potrebi da se pronade duhovniji put do Krista i tako dalje. Međutim, gledano dublje, manje površno, događa se ekonomska preraspodjela umjesto prijenosa duhovnih dobara svjetovnim ljudima.

Međutim, to je povezano s dalekosežnom činjenicom povijesnog razvoja svijeta, a spomenute pojedinačne činjenice nedavne povijesti mogu e razumjeti samo ako se osvrnemo na širi opseg ljudskog razvoja. Trebamo se samo osvrnuti na onu fazu ljudskog razvoja koju nazivamo egipatsko kaldejskim razdobljem, koje je, kao što znate, završilo sredinom 8. stoljeća prije Krista, kada je započelo grčko rimsko razdoblje koje je trajalo otprilike do sredine 15. stoljeća.

Ako se vratimo u staroegipatsku, starokaldejsku kulturu, otkrit ćemo da su istinski vladajuće sile bile sasvim drugačije od onih koje su vladale kasnije. Ljudi danas vrlo malo govore o velikim previranjima koja su se događala tijekom povijesti. Istinski vladajuće sile tog drevnog doba, koje je završilo oko sredine 8. stoljeća prije Krista, bili su ljudi koji su se, u starom smislu znanosti duha, mogli nazvati inicijatima, posvećenicima. Egipatski faraoni su, doista, bili ljudi inicirani do određene točke. Bili su inicirani u misterije kozmologije i promatrali su svoje djelovanje na Zemlji kroz prizmu

kozmiologije. Za moderne ljude, izražavanje ovih stvari predstavlja određene poteškoće u razumijevanju, jednostavno zato što nam moderna svijest govori: da, ali faraoni, a u konačnici i takozvani kaldejski inicirani, činili su mnoge stvari koje su vrlo upitne! - Sada bi se sigurno moglo prigovoriti da i moderni, vladari koji nisu inicirani čine stvari koje se baš ne uklapaju u najviše moralne principe, ali to bi, naravno, bio neprimjeren prigovor. Međutim, treba istaknuti da izvan osjetilnog svijeta postoje ne samo dobri bogovi, već i bogovi koji djeluju suprotno interesima ljudi, kako se obično vide. Stoga ne treba vjerovati da netko tko je istinski iniciran treba djelovati samo iz dobrih motiva. Ako se, kao što ja sada činim, govori o faraonima kao posvećenicima, mora biti jasno da su djelovali iz duhovnih impulsa. Duhovni impulsi živjeli su u njihovoj volji. Da su oni ponekad mogli biti prilično štetni, neće poreći nitko tko je, u našem smislu, upoznao što se krije iza osjetilnog svijeta u smislu božanskih i duhovnih moći, moći nadosjetilne prirode. Ali pravi inicijant, koji je mogao upiti u svoju volju, ne samo u svoju svijest, ono što su davale božanske i duhovne moći, bio je pravi vladar do sredine 8. stoljeća prije Krista. Tada je započelo razdoblje za koje se, oslobođeno svih raznih iluzija koje prožimaju našu konvencionalnu povijest, može reći da je pravi vladar bio svećenik. Svjetovni vladari, čak i Karlo veliki, bili su više-manje ovisni o svećenstvu. Mnogo više nego što se obično vjeruje, svećenička vlast ostala je dominantna sila u srednjovjekovnoj europskoj civilizaciji. Prožimala je sve, nametala se u svim aspektima života i bila je, prije svega, definirajući element socijalne strukture. A ljudi koji su posjedovali zemlju, u velikoj su mjeri primili to povjerenje od svećenstva. Ono što je bilo vojništvo, u davna vremena prije sredine 8. stoljeća prije Krista, bilo je vojništvo u službi iniciranih. Ono što je vojništvo postalo u 4. post atlantskom periodu, grčko rimskom razdoblju, od sredine 8. stoljeća prije Krista do sredine 15. stoljeća poslije Krista, bila je plaćenička služba svećenstvu. I u osnovi, čak su i pothvati poput križarskih ratova, bili u biti vojni pothvati koje je naručilo, ako se smijem tako izraziti, svećenstvo. Na neki način, ono što se radilo bilo je povezano sa svećenstvom.

Stoga možemo reći: tip iniciranog bio je dominantan u egipatsko kaldejskom razdoblju, tip svećenika bio je dominantan od sredine 8. stoljeća prije Krista do sredine 15. stoljeća. Od tada nadalje, ekonomski tip čovjeka postao je dominantan u povijesnom razvoju čovječanstva. U konačnici, imena nisu ono što je važno. Što se dalje ide u ljudsku povijest, imena su manje važna. Ali ono što je pružalo određenu osnovu za dominaciju bila je mogućnost miješanja u ekonomska pitanja. Kao što je bitna karakteristika svećenika, iniciranog, u davno vrijeme, bila ta da su se ti dominantni tipovi ljudi mogli miješati u ekonomska pitanja - iako su to činili iz više perspektive - tako se i u moderno doba ekonomski tip ljudskog bića, u principu, mogao miješati u sve što čini socijalnu strukturu.

Ali to je povezano s nečim drugim. Već sam to nagovijestio za inicirani tip vladara. Inicirani tip vladara djeluje kroz svoju volju, uključujući u tu volju duhovne impulse viših svjetova. To više nije slučaj s tipom svećenika. Tip svećenika, u biti, ne ostvaruje spiritualni život; tip svećenika ostvaruje intelektualni život. Stoga, čak i u civilizaciji u kojoj je tip svećenika dominantan - u europskoj civilizaciji - intelektualac je dominantan, suštinski.

U Aziji, na Orijentu, nije bitan intelektualni, već spiritualni život. Jer čak i ono što je ostalo od civilizacije danas je zapalo u znatnu dekadenciju, ali je još uvijek ostatak onoga što je nekoć bila kultura iniciranih, spiritualna kultura. Kada se religijski impuls Orijenta prenio u Europu, transformirao se u intelektualni pogled svećenstva. Od inicijacije u stvarne činjenice, u duhovni svijet, intelektualna obrada duhovnog svijeta postala je teologija. Teologija je intelektualna obrada činjenica duhovnog svijeta. Ali ovaj svećenički tip, koji je intelektualno obrađivao činjenice duhovnog svijeta i proglašavao ih u intelektualnom obliku, tako da su ljudi u biti primili samo intelektualni religijski element, na početku modernog doba u svom je pravom značaju nadmašen ekonomskim tipom čovjeka. Zapravo se na specifičnim pojavama može pokazati kako nastaje ovaj ekonomski tip ljudskog bića. O tome ćemo uskoro raspravljati.

No, naravno, prvo se moramo zapitati: kako se tako značajne transformacije događaju tijekom povijesnog razvoja? U osnovi ovoga leži temeljni razlog koji zahtijeva ne samo površno promatranje povijesnog života, već dublje istraživanje. Ako se malo zadubi u ono što danas nazivamo poviješću, postaje očito da povjesničari zapravo pretpostavljaju da se, u osnovi, nisu dogodile veće promjene u duševnom razvoju ljudi kroz povijest. Materijalistički mislioci tvrde: nekada davno, majmun, majmunoliko stvorenje, lutalo je Zemljom; zatim se iz tog majmunolikog stvorenja, kroz razne procese, iako prilično sporo - ali opet, znanost je poznata po svojoj sporosti - pojavilo čovječanstvo. Nakon što čovječanstvo postoji, njegova stanja svijesti i njegova konstitucija nisu se značajno promijenili. Moderni ljudi stare Egipćane možda zamišljaju kao nešto djetinjastije jer nisu bili toliko 'pametni', nisu znali toliko kao moderni ljudi; ali općenito, moderni ljudi zamišljaju konstituciju starih Egipćana sličnom njihovoj vlastitoj. Ipak, ako se vratimo u vrijeme prije 8. stoljeća prije Krista, konstitucija ljudske duše prilično je, prilično drugačija od one koja je bila kasnije, čak i nakon sredine 8. stoljeća prije Krista.

Ako se uzme u obzir samo konfiguracija duše modernih ljudi, gotovo je nemoguće zamisliti što je živjelo u duši nekoga tko je živio prije 8. stoljeća prije Krista. Ti su ljudi još uvijek održavali živu vezu sa svojom prethodnom inkarnacijom. Osim ako nisu pripadali hebrejskim jezičnim skupinama - gdje je situacija bila nešto drugačija - ali ako su pripadali širem krugu

takozvanih poganskih naroda, onda je ono što su doživjeli u svojim dušama u potpunosti bio rezultat prethodnih inkarnacija, prethodnih zemaljskih života, i bili su jasno svjesni da je ono što su doživjeli u svojim dušama spiritualno iskustvo duhovnih svjetova. Za takve ljude nije bilo sumnje da veći dio onoga što jesu nije naslijeđen od oca i majke, već je potekao iz duhovnih svjetova i ujedinio se s onim što je poteklo od oca i majke. Ti su ljudi posjedovali konstituciju duše u potpunosti utemeljenu na spiritualnoj kulturi. Stoga su njihov socijalni život mogli usmjeravati i voditi oni koji su bili inicirani, koji su do određene mjere istinski bili, ne intelektualno, ne samo kroz misao, uronjeni u duhovne činjenice. U to vrijeme, kada su ljudi govorili o spiritualnim činjenicama, govorili su o nečemu što su u potpunosti razumjeli. Zapravo, svi su sebe zamišljali kao kentaure. Vjerovali su da je njihovo fizičko tijelo doista nastalo iz tjelesnog nasljeđa; ali ono što je sišlo iz duhovnog svijeta umetnulo se u njega. Svi su to znali; svi su sebe zamišljali kao neku vrstu kentaura.

Zatim je došlo razdoblje koje počinje u 8. stoljeću prije Krista, otprilike s osnivanjem Rima. Tijekom tog vremena, prava spiritualna veza je izgubljena - već smo tu činjenicu razmatrali iz drugih perspektiva. Ali određena spiritualna veza s duhovnim svjetovima i dalje je ostala za ljudsku inteligenciju. Ljudi sebe više nisu zamišljali kao kentaure, ne više kao da je superiorno spiritualno biće doista sišlo na ono što je došlo putem krvnog nasljeđa; ali ljudi su imali jasnu svijest da njihova inteligencija, njihov svijet misli, nije ovisan o njihovoj krvi, ne o njihovom fizičkom tijelu, već da je duhovnog podrijetla.

Ne možemo pravilno razumjeti velikog filozofa Aristotela bez spoznaje da je, nazivajući najviši dio ljudske duše *Dianoetikon*, bio jasno svjestan: najviši dio ljudske duše, koji je intelektualan, proizašao je iz duhovno-duševnih svjetova. Aristotel je to savršeno dobro znao. Doista, ljudi su to savršeno dobro znali čak i u ranim danima kršćanstva. Ta svijest da je inteligencija božanskog, duhovnog podrijetla, izgubljena je tek u 4. stoljeću poslije Krista. Tek su u 4. stoljeću poslije Krista ljudi istinski prestali vjerovati da im se ono što posjeduju kao moć mišljenja slijeva odozgo, iz duhovno-duševnih svjetova, pri rođenju. Došlo je do velikog pomaka u nutрини ljudske duše. Osvrćući se na 1, 2 i 3 stoljeće poslije Krista, nalazimo ljude koji si govore: svakako, rođen sam od oca i majke, ali kao što znam i ne nagađam da moje oko vidi svjetlost, tako znam i da moja inteligencija dolazi od bogova. - To je bila neposredna svijest koju su ljudi posjedovali, poput svijesti koja proizlazi iz percepcije. Tek od 4. stoljeća raste osjećaj da: tamo gore, u ovoj koštanoj šupljini - jer to je doista šupljina, kao što sam objasnio pri raznim razmatranjima - nalaze se organi inteligencije, a ta inteligencija ima neke veze s nasljedstvom, s krvnim vezama. Tek u ovom dobu, u kojem se dogodio ovaj prijelaz od vjerovanja u božanstvenost inteligencije do nasljeđivanja inteligencije fizičkim sredstvima, moglo se dogoditi ono što bi se moglo

nazvati intelektualizacijom religijskog impulsa kroz svećeničku vlast. A kada je intelektualizacija jako napredovala, a jedini pogled na inteligenciju bio je da je vezana za ljudsko tijelo, tada je i svećenička vlast prestala. Svećenička vlast mogla trajati samo dok su se ljudima mogle objasniti stare tradicije božanstvenosti inteligencije. Ekonomski tip ljudskog bića pojavio se u povijesnom trenutku kada je vjerovanje u božanstvenost inteligencije oslabjelo, kada su se ljudi sve više pomicali, na razini osjećaja, prema vjerovanju da je fizičko ljudsko biće u biti vozilo, organ, za razvoj misli.

Treba samo znati kako se svećenstvo oduvijek borilo, štoviše, još uvijek se bori do danas. Svatko tko je upoznat s katoličkom teološkom literaturom, naprimjer, zna kako se svećenstvo i danas bori, svim mogućim filozofskim opravdanjima, da bi tvrdilo da je inteligencija koja prebiva u čovjeku nešto što je dodano čovjeku. Pročitajte bilo što a što možete pronaći u katoličkoj teološkoj literaturi i otkrit ćete kako se to više ne poriče, ono što se za suvremene ljude više ne može poricati: da su sve ostale funkcije vezane za ljudsko tijelo. Ali oni žele sačuvati ono što inteligencija jest kao nešto božansko-duhovno, nešto što nema nikakve veze s ljudskim tijelom. Međutim, to nije slučaj za opću svijest čovječanstva. Za opću svijest čovječanstva sve se više javljao osjećaj i senzacija da je tijelo ono što omogućuje mišljenje i da je temelj inteligencije. I tako je čovjek sve više dolazio do svijesti da je u biti samo fizičko biće. Tek pod utjecajem takve duhovnosti, koja pretpostavlja da je netko samo fizičko biće, mogao se pojaviti ekonomski tip ljudskog bića.

Dakle, postoje dublji duhovni razlozi zašto je ekonomski tip osobe izbio na površinu. Ali on je doista izbio na površinu, i to je jednostrano tumačeno i iskorištavano u socijalističkim teorijama. Međutim, ekonomski tip osobe dominantan je od reformacije. Stoga možete vidjeti koji duh zapravo prevladava u vjerovanjima koja su se pojavila od reformacije. Samo objektivno razmotrite taj duh: s jedne strane, sekularna znanost, koja svojom tehnologijom treba prodrijeti u vanjski život svakodnevice i koja apsolutno ne želi ovisiti o vjeri: krugove ove vanjske znanosti ne smije se uznemiravati svakakvim stvarima religije. Vjera bi trebala biti uredno smještena u zasebnu kutiju, što dalje od vanjske aktivnosti života! Znanost: stvar za sebe, zasebna kutija; vjera: stvar za sebe, zasebna kutija. Da, nikada ne miješajte to dvoje! Želimo vjeru, čak želimo biti pobožni ljudi - tako kaže ekonomski orijentirana osoba - sto pobožniji, to bolje. - Vidite ga nedjeljom, kako ide u crkvu, što je moguće uočljivije, sa svojim molitvenikom, dakako: ali religija ne smije igrati ulogu u glavnoj kutiji, tamo joj nije mjesto, osim možda što na njoj može pisati: 'S Bogom'. ali to je samo bogohuljenje, zar ne! - Ne brkajte naše krugove! Inače bi se mogao steći dojam da je reformacija u mnogim aspektima bila samo zaobilazni put do sekularizacije i konfiskacije crkvene imovine i njenog prisvajanja od svjetovnih vladara. Njemački teritorijalni knez ili engleski lord ne bi mogli

reći: uvodimo novo doba u svjetskoj povijesti oduzimajući zemlju onima koji su je prije posjedovali! To kažu moderni socijalisti: oduzimamo zemljoposjednicima! - Ali to nije ono što su ljudi govorili na početku modernog doba. Učinili su to i cijelu stvar obavili maglom: uspostavljamo novo religijsko vjerovanje. Ljudi tada ne znaju zašto su zapravo religiozni. Ali ta iluzija, koju šire o pravim razlozima svojih religijskih uvjerenja, dobro im odgovara. Tako je nastao ekonomski tip čovjeka.

Vidite, svijest o doživljavanju duhovnog u sebi postupno se gubi. To je dublja duhovna osnova stvari. Ako se vratimo dalje unatrag, prije treće post atlantske epohe, koja tako završava sredinom 8. stoljeća prije Krista i počinje u 3. ili 4. tisućljeću prije Krista, dolazimo do potpuno drugačije strukture. Koliko god to danas ljudima moglo izgledati paradoksalno, u 4. ili čak 5. tisućljeću prije Krista, na Zemlji nije bilo ljudskog bića koje je vjerovalo da je bitno ono što je naslijeđeno od oca i majke. U to vrijeme, ljudi su još uvijek čvrsto vjerovali da su, u smislu svoje biti, sišli s neba, ako se tako mogu izraziti. To je bilo čvrsto ukorijenjeno uvjerenje. Sebe nisu smatrali zemaljskog podrijetla; smatrali su da su duhovnog podrijetla. A Židovi razdoblje kada su se ljudi počeli osjećati kao fizička bića, kao bića u tijelu, označavaju kao Pad, kao početak kada je istočni grijeh zahvatio čovječanstvo. Ali zapravo, taj istočni grijeh zahvatio je čovječanstvo nekoliko puta. Prvo, obuzeo je ljude na početku treće post atlantske epohe, kada su ljudi dio sebe pratili do oca i majke, do krvi, i vjerovali da se spiritualno samo nameće. Drugi put je obuzeo ljude, kako se intelektualno počelo promatrati isključivo kao naslijeđeno. To je bilo oko 4. stoljeća nove ere, drugi Pad, jer se od tada intelekt smatrao nečim nasljednim, nečim povezanim s fizičkim tijelom. I u budućnosti će biti daljnjih padova.

U sadašnjici, naša je dužnost vratiti se spiritualnosti na drugačiji način. Da bismo to učinili, prvo se moramo vratiti spiritualnom intelektu. Moramo imati mogućnost, povezati se sa zemaljskim životom na takav način, da se u tom smislu otkrije nešto duhovno. Ako uzmemo, naprimjer, stvari opisane u mojim 'Obrisima tajne znanosti', ne može se reći da je intelekt kojim se to shvaća tjelesnog podrijetla, jer se do onoga što se tamo govori o kozmosu i čovjeku ne može doći tjelesnim razumijevanjem. To je, pak, povratak ljudi koncepciji intelektualnosti koja je spiritualna. Današnje čovječanstvo mora biti spremno za to: prvo, da ponovno bude u stanju promatrati samu intelektualnost kao nešto božansko-duhovno. Tek tada će povratak spiritualnosti uopće biti moguć. To je zadatak koji čovječanstvo mora svjesno poduzeti: vratiti se spiritualnosti, oduhoviti inteligenciju. Ljudi moraju naučiti ponovno razmišljati na način da to razmišljanje bude prožeto duhovnošću. Najbolji način za početak je promatranje etičkog i praćenje etičkog natrag do moralne fantazije, do moralnih intuicija, kao što sam učinio u svojoj 'Filozofiji slobode'. Ako netko u moralu vidi nešto što - kako sam to izrazio u 'Filozofiji slobode' - crpi svoje impulse izravno iz duhovnog

svijeta, onda je to početak produhovljenja intelekta. To sam u početku učinio oprezno i tiho u svojoj 'Filozofiji slobode' jer se, doista, od 19. stoljeća nije moglo očekivati da prihvati mnogo toga u smislu produhovljenja. Ali to je put kojim se mora ići.

Ekonomski tip čovjeka koji se pojavio s reformacijom u biti je vidio svoj zadatak u svođenju cjelokupnog intelektualizma na tjelesnu stvar. Ovaj ekonomski tip čovjeka, tijekom reformacije, brzo se na Zemlji odvojio od duhovnog temelja svog bića. To se jasno može pokazati konkretnim primjerima. Početkom i u prvoj polovici 16. stoljeća, čovjek po imenu Thomas Cromwell - da ga razlikujemo od Olivera Cromwell - živio je u Engleskoj. Thomas Cromwell imao je veliku važnost za uvođenje načela reformacije u Engleskoj. James I bio je osoba koja je još uvijek nastojala sačuvati staru svećeničku vlast, i Jamesa I najbolje je razumjeti kao čuvara, kao onoga koji je želio sačuvati staru svećeničku vlast. Ali te su planove osujetili drugi. A među onima koji su došli na vlast, koji su, takoreći, bili prvi ekonomskog tipa, jest Thomas Cromwell. Thomasa Cromwell možemo razumjeti samo ako znamo da on pripada onim ljudima koji se, nakon vrlo kratkog života između smrti i novog rođenja, ponovno utjelovljuju ovdje na Zemlji. Izvanredno je uobičajeno među tipovima vladara koji su se pojavili u novije vrijeme, da su imali samo vrlo kratak život u duhovnom svijetu prije svoje sadašnje zemaljske egzistencije. Kao što znate, često sam govorio o tome kako je jedna od najznačajnijih pojava u novijoj povijesti ta, da se za tip vladara događa odabir najgorih. Tijekom godina, to sam vam više puta rekao u raznim prigodama. Oni koji su zapravo na vlasti, oni koji vladaju, nisu odabir najboljih; vremena su takva da, posebno u novije vrijeme, najbolji ostaju na dnu, a oni odabrani za vrh, posebno na vodećim pozicijama, često nisu najbolji. Često je to bio odabir inferiornih. I taj izbor inferiornih, po svojoj prirodi, bio je utemeljen na činjenici da su imali zemaljski život s vrlo kratkim prethodnim razdobljem između njihovog posljednjeg zemaljskog života i ovog. Upravo ta činjenica izražena je kod mnogih vodećih osoba novijeg doba: da se vraćaju na Zemlju nakon kratkog duhovnog života. Kao rezultat toga, nisu jako prožeti duhovnim. Upili su malo duhovnih impulsa u svom prethodnom životu između smrti i novog rođenja. Ali su tim više prožeti svime što samo Zemlja ovdje može ponuditi.

To su prvenstveno bili ekonomski orijentirani tipovi ljudi, oni s kratkim prethodnim duhovnim životima, koji u bili potpuno prožeti onim što samo sama Zemlja može pružiti. Ne da u novijim vremenima nije bilo i ljudi koji su iskusili dulja razdoblja između smrti i rođenja, koja su bila relevantna za moderno doba; ali su bili potisnuti unatrag. To je sa sobom nosilo sudbinu povijesnog razvoja čovječanstva, opću karmu čovječanstva.

I upravo se s takvom pozadinom odvijao moderni život čovječanstva. Uistinu je žalosno vidjeti, kako se često u posljednje vrijeme, ljudi koji su u biti

daleko superiorniji od drugih, ugledaju na toliko inferiornih ljudi kao na posebne autoritete. To je raširena pojava. Autoriteti koji se poštuju zasigurno nisu oni koji predstavljaju izbor boljih tipova ljudi. Došlo je vrijeme kada moramo biti nepristrani i prestati s ulizivačkim hvaljenjem moderne civilizacije i suočiti se sa stvarnim činjenicama bez uljepšavanja. Jer se ljudi postupno moraju naviknuti gledati na život, ne samo iz njegove vanjske, površne perspektive, već i iz unutarnjeg ustroja duše. I jedna od činjenica koja ovdje dolazi u obzir, jest upravo ta da se mora razlikovati između onih koji imaju dulji duhovni život između smrti i rođenja i onih koji imaju kraći.

Ljude treba promatrati iz duhovne perspektive. Samo takav pogled na ljude iz duhovne perspektive, omogućit će svjesno uređenje socijalne strukture. Dublje razumijevanje onoga što je danas nužno u društvenim odnosima, može se postići samo traženjem tog razumijevanja na temelju duhovnih uvida.

Moj zadatak tijekom ova tri dana, bio je upravo ukazati kako se suvremena civilizacija mora promatrati s obzirom na mogući budući razvoj ljudi. Vidite, naša Zemlja, sa svime na njoj, već je ušla u svoje razdoblje propadanja, svoje razdoblje dekadencije. To sam već mnogo puta spomenuo, čak su i pronicljivi geolozi to već primijetili. Može se dokazati isključivo izvana, fizički, rigoroznim, preciznim geološkim metodama, da se Zemlja već raspada, da je njen uzlazni razvoj prestao, da doista hodamo po raspadajućim zemljinim pločama. Ne raspada se samo mineralno tlo, već i sve organsko što se kreće po Zemlji, već se raspada, već propada. Tijela biljaka, životinja, ljudi, više nisu u uzlaznoj razvojnoj fazi; ona propadaju. Više nemamo organizaciju koja je postojala do 4. stoljeća poslije Krista, ili koja je postojala u vrijeme antičke Grčke. Imamo organizaciju koja propada, i s nama je Zemlja u dekadenciji. Fizički aspekt Zemlje je u dekadenciji. Prvi put sam skrenuo pozornost na ovu pojavu prije mnogo godina na predavanju u Bonnu, ali te se stvari obično ne uzimaju s potrebnom težinom. Nalazimo se u krhkim tijelima, ali moramo uzeti u obzir i suprotno: iako smo u krhkim tijelima, upravo iz naših krhkih tijela duhovnost se razvija još više, ako joj se samo prepustimo.

Kod drevnih tijela, ako smijem shematski prikazati, tijelo (donji crtež lijevo, weiss) je bilo potpuno prožeto svojom duhovnošću (rot), tijelo je posvuda upijalo duhovnost. Danas su naša tijela često krhka. Krhka su, nalaze se u stanju dekadencije, a duhovnost (crtež desno, rot) izbija posvuda, oslobađajući se tijela posvuda. Ako se samo otvorimo tome, možemo shvatiti duhovnost iznutra, u našim dušama, upravo zbog krhkosti naših tijela.

Ali nužno je da se ne oslanjamo na fizičko; nego da se okrenemo duhovnom zbog naše krhkosti. Sve fizičko postaje krhko, sve fizičko na Zemlji već je u raspadanju i više se ne može polagati nada u fizičko, već se može očekivati

nešto samo od onoga - ako se smijem jednostavno izraziti - što se rađa upravo zato što je fizičko u raspadanju: od duhovno-duševnog.

Iz ovoga možete vidjeti jednu stvar. Tijelima smo povezani s fizičkim uvjetima Zemlje, a ti se uvjeti socijalno izražavaju u ekonomskim uvjetima; budući da je sve krhko, sve je dekadentno, ekonomski uvjeti su također, u određenom smisli, dekadentni. I budala je danas onaj koji vjeruje da se ekonomski uvjeti mogu jednostavno regenerirati kroz ekonomske mjere. U biti, onaj tko danas sanja o ekonomskom raju na Zemlji kroz čisto ekonomske mjere, sličan je nekome tko ima leš pred sobom i želi ga galvanizirati, vratiti u život. Stoga, uzmite sve isključivo ekonomske teorije koje danas postoje, slušajte ljude koji vam govore kako organizirati ekonomski život kroz ekonomske mjere prema njegovim vlastitim zakonima, slušajte ih kako vam govore kako strukturirati proizvodne odnose, kako prijeći iz privatnog u zajedničko vlasništvo i tako dalje: sve se to temelji na lažnom uvjerenju da se ekonomski život može regenerirati iz samog ekonomskog života, dok je istina da je sve fizičko, čak i u ekonomskom životu, u stanju propadanja kroz samog sebe. Ako je nešto u propadanju zbog samog sebe, onda se može izliječiti samo periodički; to jest, potreban nam je lijek za ekonomski život, koji se stalno raspada u samog sebe. Kad bi se ekonomski život prepustio samom sebi, kad bi se od njega napravilo ono što Lenjin i Trocki žele učiniti, on bi se stalno raspadao, stalno bi obolijevao. Stoga, iscjeljujući element mora biti stalno prisutan kao kontrapunkt ekonomskom životu: to je neovisni duhovni život koji mu stoji nasuprot. Ako imate bolesnu osobu ili nekoga tko je stalno sklon bolestima, morate imati i stalno dostupnog liječnika. Ako imate ekonomski život, koji je, zbog razvoja Zemlje, stalno zreo za propadanje, onda vam je, nasuprot tome, potreban stalno iscjeljujući unutarnji duhovni život. To je unutarnja veza. To da razvijamo neovisan

duhovni život, povezano je sa zdravom kozmogonijom. A bez neovisnog duhovnog života koji je stalna mudrost iscjeljenja uz ekonomski život, koji stalno ima tendenciju propadanja, čovječanstvo ne može napredovati. Jer ludost je pokušavati regenerirati ekonomski život od unutar samog sebe. Uz ovaj ekonomski život treba postaviti iscjeljujuću moć neovisnog duhovnog života, a oboje mora biti premostivo neutralnim pravnim sustavom. Ne možemo doći do pravilnog razumijevanja onoga što je nužno za sadašnjost, ako nismo u stanju prepoznati da je fizički život Zemlje već u propadanju. Upravo zato što se to ne prepoznaje, toliko ljudi danas vjeruje da se iz samog ekonomskog života mogu pozvati sve vrste sredstava za regeneraciju ovog ekonomskog života. Ta sredstva ne postoje. Jedini način da se održi ekonomski život, jest kroz odvojen i neovisan duhovni život. Samo netko tko može percipirati ovu tajanstvenu međusobnu povezanost naših života sa stajališta moderne kozmogonije, u potpunosti će je shvatiti.

Razmislite koliko je situacija ozbiljna, kako se mora prepoznati da ljudi srljaju u propast ako još uvijek vjeruju da ekonomski život mogu regenerirati iz samog sebe, ako ne priznaju ono što izvire iz krhkog fizičkog života i može postati neovisno, postojeći kao stalna sila iscjeljenja. Ljudi pitaju: što se može protiv revolucija? - Doista, kada se u krizama nakupi toliko impulsa za uništenjem koliko je potrebno za revoluciju, tada dolazi revolucija. Jer revolucijama se može suprotstaviti samo kontinuiranom, stalnom primjenom sile koja radi protiv. Ako se ekonomskom životu ne suprotstavi stalno revitalizirajući duhovni život, tada će se ekonomski život stopiti s revolucijama.

Bitno je da se stvari o kojima je riječ shvate u njihovoj punoj težini, u njihovoj cjelini, i nitko ne bi trebao vjerovati da se može igrati sa znanošću duha. Ne može se s njom igrati. Nedjeljna popodnevna propovijed ne može se sastaviti od istinske znanosti duha. Ono što su ljudi stekli kao navike iz starih denominacijskih vjerovanja, gdje samo njeguju duševno zadovoljstvo kroz svakakve doktrine reinkarnacije i karme, to se ne može razviti iz tih doktrina ako se shvate ozbiljno. Ove doktrine nastoje intervenirati u životu; ove doktrine nastoje postati djela kroz ono što same jesu. Stoga, nije samo subjektivni hir da se ono što živi u znanosti duha sada mora uobličiti u sve vrste socijalnih ideja, već je u osnovi samo po sebi razumljivo. Tiče se svega. Međutim, svatko tko govori o razvoju i evoluciji u modernom znanstvenom smislu i nema stvarnog razumijevanja da razvoj počinje usponom, a nastavlja padom, također neće shvatiti da, u pogledu zemljinog razvoja, već živimo u stanju propadanja, i iz onoga što propada pokušat će izvući snage za regeneraciju. To više nije moguće.

Ono što sam prvenstveno želio prenijeti kroz ova tri predavanja jest da istinski shvatite duboku ozbiljnost onoga što znanost duha uistinu jest. Znanost duha nije nešto s čime se treba igrati; najviše što se može je

razvodniti u sve vrste mističnog sektaštva, ali oni koji vjeruju da se s njom može igrati, jako loše prolaze. Sa znanošću duha se jednostavno ne može igrati.

Postoji mnogo protivljenja onome što je predstavljeno u ovoj antropozofski orijentiranoj znanosti duha. Gotovo svi oni koji se žele igrati - ili, kako bih ja to nazvao, 'mistificirati' - s duhovnim životom, suprotstaviti će se. Misticismizam: mistificiranje. Oni koji žele mistificirati, na kraju se neće moći nositi sa znanošću duha, jer ne žele istinski iskusiti ozbiljnost života. Zato postoji toliko protivnika znanosti duha, a posebno mnogo protivnika ima koji izlaze iz svakakvih mističnih rupa. Nedavno je pokrenut još jedan napad protiv znanosti duha, jer se kaže da ona ima znanstveni karakter, a da ono što predstavlja istinsko iskustvo duhovnog svijeta mora proizaći iz izravnog iskustva duhovnog, bez ikakvog znanstvenog uplitanja i tako dalje. Novi napad izranja iz samog ugla gdje smo obavili mnogo posla, ali gdje se pojavljuje sve više mističnih, ljigavih stvari, upravo u tom smjeru. Još jednom je sada objavljena knjiga iz Münchenskog kruga, iako možda od strane drugog izdavača, koja u biti ima za cilj predstavljati takav napad i nosi naslov 'O živom Bogu', mistična knjiga.

Vidjeti ove stvari u našim sadašnjim, socijalno ozbiljnim vremenima, otkriva koliko duhovne neozbiljnosti i cinizma postoji u našim životima. To se mora iznijeti na vidjelo. I izvlačenje duhovnog života iz ovog doba propadanja, mora se shvatiti ozbiljno. Čovjek mora biti sposoban hrabro i otvoreno se suprotstaviti propadanju Zemlje, jer ono što fizički umire, rađa duhovni život. Ali svako petljanje s duhovnim stvarima mora fino osjetiti istinski duhovni, antropozofski orijentirani znanstvenik duha, i ništa nam ne bi trebalo biti manje simpatično od bilo kakve vrste sektaštva, bilo koje vrste misticizma. Jer to ne prodire u duhovne svjetove; naprotiv, zakrčuje puteve do duhovnog svijeta. Ali upravo ti putevi u duhovne sfere su nam potrebni ako želimo istinski socijalno napredovati. Stoga je danas vrijeme kada bismo trebali ozbiljno razmotriti najvažnije životno pitanje i zapitati se: što možemo učiniti, kako bi trebali biti aktivni, da uhvatimo istinski relevantne impulse našeg vremena?

Vidite, ova zgrada sada stoji ovdje. Stoji i čeka da je svijet shvati ozbiljno, shvati tako ozbiljno da ljudi istinski vide: svjesno je izgrađena u doba propadanja, ali da bi se iz ovog doba propadanja uhvatilo duhovno. Ovdje ne bi smjelo prevladati uvjerenje da se može sačuvati staro, ono što je zrelo za propadanje, dekadenciju. Ovdje bi trebalo prevladati uvjerenje da se iz ovog ubrzanog propadanja može izvući duhovno, koje mora biti potpuno drugačije od starog. To se ne može postići manjim kulturnim metamorfozama. Radi se o suočavanju sa spoznajom nužnosti, da samo velikim kulturnim impulsima možemo postići ono što je bitno za napredak čovječanstva prema budućnosti. Trebali bismo se savjetovati jedni s drugima, kako bismo postali

dovoljno jaki da istinski prihvatimo te nove impulse. Moramo imati hrabrosti, koliko god možemo, da ljudima jasno damo do znanja što to znači: Zemlja je u dekadenciji, a ono što je kao civilizacija preživjelo do danas, na što smo navikli, propada. Ali iz tog propadanja, mora se spasiti nova duhovnost, ona koja se može prenijeti u druge svjetove kada Zemlja doživi svoj potpuni kraj.

Raditi s punom sviješću na obnovi umjetnosti, znanosti i slobode, to je upravo ono što bi trebalo biti povezano s ovom zgradom. S ovom zgradom pokušano je stvoriti nešto čiji se oblici, na neki način, rugaju svoj prošlosti. Stoga treba imati hrabrosti shvatiti što se može izvući iz same činjenice da ova zgrada stoji ovdje. Nećemo uspjeti ako se nastavimo držati samo malih stvari, ako ne radimo na tome da čovječanstvu svjesno predstavimo nužnost nove duhovne kulture. Jer samo će to biti prava polazna točka za novu socijalnu kulturu. Socijalno se više ne može izvući iz ekonomske sfere, već se samo iz duhovnog može uključiti u ekonomsku sferu. I moramo postati svjesni da je ekonomski tip čovjeka zastario, da se mora pojaviti drugi tip čovjeka, kozmopolitski čovjek, koji je svjestan da u njemu ne živi samo zemaljsko nasljeđe, već i sile Sunca, Mjeseca i zvjezdanog neba, sile nadosjetilnog svijeta. Ljudima bismo to trebali osvijestiti na načine koje mogu razumjeti; samo tada možemo doprinijeti istinskom napretku čovječanstva. Samo prenošenje mističnih učenja nam ne koristi. Ono što čini naš misticizam, mora biti istinski duhovni život, aktivan duhovni život.

Na ovo sam danas htio upozoriti. Ovu zgradu u Dornachu doista treba promatrati, bez skromnosti, kao početnu točku velikog, potpuno globalnog pokreta koji obuhvaća sva područja duhovnog života. Ova zgrada u Dornachu trebala bi biti početna točka za odbacivanje svake sklonosti prema onome što propada i prihvaćanje impulsa nečega što teži istinskoj obnovi ljudske svijesti. Kad bismo u svijet mogli unijeti nešto što bi činilo polaznu točku za izvlačenje duhovnog iz propadanja fizičke Zemlje, i kad bismo mogli reći: ovoj početnoj točki željeli smo podići spomenik ovom zgradom u Dornachu; željeli smo privući pažnju ljudi, moraju gledati ono što se želi - kad bismo mogli stvoriti nešto takvo, tada bismo ispunili ono što je zapravo svojstveno impulsima antropozofski orijentirane znanosti duha. Ali moramo se okupiti da stvorimo nešto što istinski govori čovječanstvu na takav način da mu privučemo pozornost: pogledajte, evo što se želi, što se njeguje u smislu istinskog daljnjeg razvoja znanstvene, umjetničke i religijske svijesti. Ako budemo u stanju o ovome pozitivno govoriti, bit ćemo daleko učinkovitiji nego ako se pokušamo podrediti svemu što i drugi žele. Trebali bismo biti svjesni da se želi nešto novo. Ako to možemo, tada ćemo ispuniti vrijedan zadatak. Ali u tom smislu, trebali bismo se obratiti svojim dušama, zadatku antropozofije trebali bismo pokušati pristupiti upravo u tom smislu.

SEDMO PREDAVANJE

Dornach, 17. listopada 1919.

Danas bih želio govoriti o nekim temeljnim uvidima iz znanosti inicijacije, koji bi nam onda trebali pružiti svojevrsni temelj za ono što namjeravamo razmatrati sutra i prekosutra. Prvo ćemo istaknuti nešto što leži u svijesti svakog čovjeka, nešto što se jednostavno obično ne shvaća dovoljno jasno. Kada raspravljamo o takvim stvarima, uvijek govorimo iz perspektive naše sadašnjosti, u stilu i smislu koji sam ovdje često objašnjavao: da znanje nipošto ne vrijedi zauvijek i svugdje, već za određeno vrijeme, čak i za određeno područje Zemlje. Dakle, određene perspektive znanja primjenjive su, naprimjer, na europsku civilizaciju; druge perspektive primjenjive su, recimo, na Orijent. Sada, svi znaju da se sa svojim znanjem nalazimo, u određenom smislu, između dva pola. Svi osjećaju da, s jedne strane, postoje uvidi koje stječemo osjetilnom percepcijom. Jednostavna, naivna osoba o svijetu uči putem svojih osjetila, dosežući određenu točku sazimanja onoga što vidi, što čuje, što općenito opaža putem svojih osjetila. I u osnovi, ono što znanost nudi, kakvu imamo na Zapadu, nije ništa drugo nego sažetak onoga što se predstavlja ljudskim osjetilima.

Sada, vjerojatno svatko osjeća da postoje druge vrste znanja, da se ne može biti potpuno ostvaren čovjek u uobičajenom smislu te riječi za svakodnevni svijet, osim ako se ne doda još jedna vrsta znanja onoj koja je upravo opisana. I to je vrsta znanja koja se tiče našeg moralnog života. Ne govorimo samo o idejama spoznaje prirode, kojima objašnjavamo jednu ili drugu stvar u prirodi; govorimo o moralnim idejama, o moralnim idealima, koje doživljavamo kao pokretačke snage naših djela, kojima dopuštamo da nama upravljaju ako želimo djelovati u našem svakodnevnom svijetu. I svaki čovjek sigurno osjeća da s jednim polom našeg spoznajnog života, osjetilnim znanjem i njegovim privjeskom, intelektualnim znanjem - jer intelektualno znanje je samo privjesak osjetilnog znanja - obično ne možemo dosegnuti moralne ideje. Moralne ideje su tu; ali ne možemo, naprimjer, baveći se prirodnim znanošću, moralne ideje pronaći promatranjem biljnog svijeta, promatranjem mineralnog svijeta ili na bilo koji drugi način, s našom trenutnom prirodnim znanošću. Doista, u tome leži tragedija našeg vremena: da, naprimjer, u socijalnoj sferi ljudi žele ideje za djelovanje pronaći koristeći znanstvene metode. To nikada neće biti moguće ako se istinski prepustimo zdravom razumu. Moralne ideje prisutne su na drugoj strani života. Doista, na naše živote utječu ove dvije struje: razumijevanje prirode s jedne strane, i razumijevanje morala s druge.

Iz moje 'Filozofije slobode' znate da nam se, shvaćajući moralne intuicije, daju najviše moralne ideje koje su nam potrebne kao ljudima, i da su te

moralne ideje, kada ih jednom posjedujemo, temelj naše slobode. S druge strane, možda također znate da je za određene mislioce, uvijek postojao svojevrsni jaz između onoga što s jedne strane čini znanje o prirodi i onoga što s druge strane čini moralno znanje. Kantova filozofija temelji se na tom jazu, na tom ponoru koji ne može u potpunosti premostiti. Stoga je Kant napisao 'Kritiku' teoretskog uma, 'čistog uma', kako ga on naziva, u kojoj se bavi isključivo znanjem o prirodi, u kojoj kaže sve što o tome ima reći. A s druge strane, napisao je 'Kritiku praktičnog uma', u kojoj govori o moralnim idejama. Moglo bi se reći da za njega sav ljudski život proizlazi iz sva potpuno odvojena korijena, koja opisuje u svoje dvije glavne 'Kritike'.

Sada bi, naravno, ljudi bili u teškoj situaciji kada ne bi postojao most koji bi povezivao ova dva pola našeg unutarnjeg života. I svatko tko se ozbiljno bavi znanošću duha s jedne strane, a s druge strane ozbiljno shvaća zadatke našeg vremena, mora se intenzivno zapitati: gdje je most između moralnih i ideja o prirodi?

Danas, kako bismo razumjeli ovaj most, odabrat ćemo perspektivu koju bih nazvao povijesnom. Kao što znate, iz različitih razmatranja koja smo ovdje iznijeli, ljudsko duševno stanje u ranijim vremenima bilo je temeljno drugačije od onoga što je postalo u kasnijim vremenima. Pojava kršćanstva uistinu predstavlja duboku prekretnicu u cjelokupnom razvoju čovječanstva. I samo razumijevanjem onoga što se zapravo razvilo pojavom kršćanstva tijekom ljudskog razvoja, može se istinski početi razumijevati samo čovječanstvo.

Ono što leži dalje u prošlosti od pojave kršćanstva, osim judaizma - koji smo nedavno ponovno spomenuli - jest cijeli opseg poganske kulture. Judaizam je bio samo pripremna faza za kršćanstvo. Cijeli ovaj opseg poganske kulture u osnovi se razlikuje od naše sadašnje kršćanske kulture. Ova poganska kultura bila je, što dalje idemo u prošlost, više ujedinjena kultura. Bila je to kultura prvenstveno utemeljena na ljudskoj mudrosti. Znam da je uvredljivo za moderne ljude kada im se kaže da su, u smislu mudrosti, davna vremena bila naprednija nego današnja; ali bilo je tako. Diljem svijeta u davna poganska vremena postojala je mudrost koja je bila bliža, mnogo bliža, temeljnim načelima stvari nego naše današnje znanje, posebno naša moderna prirodna znanost. I to drevno znanje bilo je vrlo konkretno, intenzivno povezano s duhovnom stvarnošću stvari. Spoznajući stvarnost stvari, ljudi su nešto primili u svoje duše. Ali posebno prepoznatljiva značajka ove drevne poganske mudrosti, bila je da su ljudi koji su je primili - znate, ljudi su je primili od posvećenika u misterijima - da su je primili na takav način da je ta mudrost istovremeno sadržavala znanje o prirodi i znanje o moralu. Ova istina, koja je izvanredno značajna za povijest razvoja čovječanstva, a koju sam upravo izrazio, danas se krivo shvaća samo zato što nam vanjska povijest ne dopušta da je pratimo do istinski

karakterističnih vremena drevne poganske mudrosti. Povijesno znanje ne seže toliko daleko da bi nam to omogućilo da shvatimo vremena kada su ljudi, gledajući u zvijezde, od zvijezda primali onu mudrost koja im je, na svoj način, s jedne strane objašnjavala kretanje zvijezda, a s druge strane im je govorila i kako bi se trebali ponašati u svojim postupcima ovdje na Zemlji. Ako bismo govorili pomalo slikovito, iako ne sasvim slikovito, već do određene mjere sasvim doslovno, moglo bi se reći da su čak i drevna egipatska i kaldejska kultura bile takve da su ljudi u kretanju zvijezda čitali prirodne zakone, ali su iz kretanja zvijezda čitali i propise o tome što bi trebali činiti na Zemlji. Kodeksi staroegipatskih faraona, naprimjer, sadrže propise o tome što bi trebalo postati zakon. Stoljećima su se davala proročanska predviđanja o tome što će kasnije postati zakon. Ali sve što je napisano u tim zakonima, izvedeno je iz kretanja zvijezda. Dakle, u tim davnim vremenima nije postojala astronomija kakvu imamo danas, koja sadrži samo matematičke zakone zvjezdanog ili zemaljskog gibanja, već znanost o kozmosu koja je istovremeno bila znanost morala, etika.

Zabrinjavajući aspekt novije astrologije, koja je sada pala u diletantizam, leži u činjenici da više ne prenosi osjećaj, da je ono što predstavlja, cjelovito samo kada su zakoni koje bilježi popraćeni moralnim zakonima za ljude. To je nešto vrlo značajno, izvanredno značajno.

Sada, tijekom ljudske povijesti, ta iskonska znanost ljudi, ta iskonska mudrost ljudi, u biti je izgubljena. To je osnova činjenice da su se određene ezoterične škole, koje su u svom ozbiljnom obliku zapravo prestale postojati do kraja 18. stoljeća. stalno i opetovano pozivale na tu izgublenu znanost, 'izgublenu riječ'. Kasnije obično više nisu znali što podrazumijevaju pod riječju 'riječ'. Ali u osnovi toga leži određena činjenica. I kod Saint-Martina se još uvijek mogu pročitati odjeci kako su ljudi, duboko u 18. stoljeću, vrlo jasno osjećali da su u davna vremena posjedovali duhovno znanje koje je išlo ruku pod ruku s njihovim znanjem o prirodi, znanje koje je uključivalo i njihovu znanost o moralu, a koje je izgubljeno - u biti izgubljeno u osam stoljeća koja su prethodila pojavi kršćanstva. Moglo bi se čak reći: rana grčka povijest je u biti postupni gubitak ove iskonske mudrosti.

Kad se proučavaju predsokratovski filozofi, koje je Nietzsche nazvao filozofima tragičnog doba Grka: Heraklit, Tales, Anaksimenes, Anaksagora - o njima sam raspravljao u svojim 'Zagonetkama filozofije', koliko se to može obraditi danas, budući da je toliko malo njihovih spisa sačuvano - u tim sačuvanim rečenicama, poput oaza u pustinji, uvijek se pronalazi kao da odjekuje veliko, sveobuhvatno znanje i razumijevanje koje je postojalo u vrijeme davnog čovječanstva. Ono što Heraklit kaže, što Tales, Anaksagora i Anaksimenes kažu, sve je to, moglo bi se reći, kao da je čovječanstvo zaboravilo svoju iskonsku mudrost i sjeća se samo pojedinačnih

fragmentiranih rečenica tu i tamo. Nekoliko rečenica koje su prenijeli Tales, Anaksagora i sedam grčkih mudraca izranjaju poput fragmentarnih sjećanja.

A onda, kod Platona, nalazimo neku vrstu izrazite svijesti o toj iskonskoj mudrosti, dok je kod Aristotela ona već transformirana u vanjsku ljudsku mudrost. Kod stoika i epikurejaca stvar postupno blijedi. Staro drevno znanje ostaje samo poput legende. To je bio slučaj s Grcima.

Kod Rimljana - koji su po prirodi prozaičan, pragmatičan narod - čak je bio slučaj da su poricali svaki značaj iskonskog znanja, sve su pretvorili u apstrakcije. Za razvoj čovječanstva bilo je nužno da tijekom bude onakav kakav sam vam upravo opisao u vezi s iskonskom mudrošću. Ljudi nikada ne bi mogli razviti slobodu da je iskonska mudrost, koja im je došla putem atavističke vidovitosti, ostala u svom izvornom intenzitetu i značaju za ljude. Ali s tom iskonskom mudrošću bilo je povezano sve što je ljudima moglo doći u smislu moralnih impulsa, rekao bih, s visina bogova. To je trebalo sačuvati. Moralni impuls ljudi morao se spasiti.

I među mnogim stvarima koje smo već rekli o misteriju Golgote, ovo je poanta: da je moralna sila, koja je sišla na Zemlju kroz čovjeka Isusa iz Nazareta, bila održavana tim božanskim principom, koji se prirodno postupno raspršivao i fragmentirao s postupnim propadanjem i nestankom drevne iskonske mudrosti. Doista je tako, čak i ako se modernim ljudima čini paradoksalnim, da se može reći: postojala je drevna iskonska mudrost (vidi crtež, weiß). Ta drevna iskonska mudrost bila je povezana s moralnom snagom, moralnom mudrošću ljudi. Bila je njezin sastavni dio (rot). Sada je ta drevna iskonska mudrost paralizirana. Više nije mogla biti nositelj moralnog impulsa.

Taj moralni impuls morao se uzeti pod zaštitu i štit otajstva Golgote (vidi crtež ispod, gelb), a njegovo daljnje širenje za zapadnu civilizaciju bilo je ono što je proizašlo iz otajstva Golgote kao Krist impuls, u koji je uneseno ono što je ostalo, kao moralni ekstrakt, od drevne iskonske mudrosti.

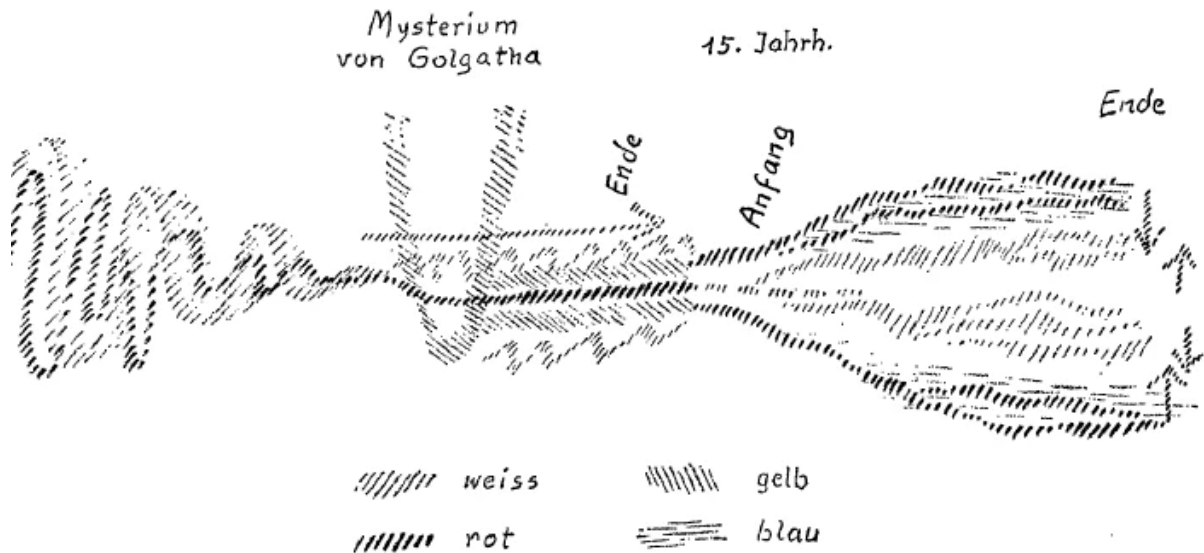
Vrlo je neobično pratiti, recimo, što čini istinsku znanost i mudrost u zapadnoj civilizaciji do 8. i 9. stoljeća poslije Krista. Pročitajte opis zapadnog znanja, kako sam to iznio u svojim 'Zagonetkama filozofije'. Vidjet ćete: u tom razvoju u biti nema ničega što se može nazvati znanjem u našem modernom smislu. To se pojavilo tek sredinom 15. stoljeća, u vrijeme Galileja. Ono malo znanja što je tada postojalo, u biti je sve tradicija prenesena iz drevne, iskonske mudrosti - više ne iznutra intuitivne, iskonske mudrosti, više ne iznutra doživljene, iskonske mudrosti, već je to mudrost prenesena izvana. Često sam pričao priču o Galileju, koja nije samo anegdota, o tome kako se mučio uvjeriti prijatelja u istinitost onoga što je tvrdio. Ovaj prijatelj, kao i drugi ljudi Srednjeg vijeka koji su se posvetili njegovanju mudrosti, bio je naviknut prihvaćati ono što je napisano u knjigama Aristotela ili u drugim prenesenim tekstovima. Sve što se u to vrijeme naučilo bila je, uostalom, tradicija. Ljudi su prenosili ono što je napisano u knjigama Aristotela. I ovaj učeni prijatelj Galileja rekao je, prema Aristotelu, da živci potječu iz srca. Galileo mu je pokušao objasniti da, na temelju empirijske znanosti s leševima, mora reći nešto drugo: da kod ljudi, živci potječu iz glave, iz mozga. Aristotelov čovjek, ovaj aristotelovski mislilac, nije vjerovao u to. Stoga ga je Galileo odveo do leša, pokazao mu činjenicu da živci potječu iz mozga, a ne iz srca, i rekao da sada mora vjerovati onome što vidi vlastitim očima. Čovjek je odgovorio: čini se da je svakako to slučaj; pogled pokazuje da živci nastaju u mozgu, ali Aristotel kaže suprotno. Ako se svodi na to da odlučujem između pogleda na prirodu i onoga što kaže Aristotel, onda vjerujem Aristotelu a ne prirodi! - To nije anegdota; to je istinita priča. U biti doživljavamo istu stvar, samo obrnuto, u naše vrijeme.

Vidite, svo znanje koje je postojalo temeljilo se na tradiciji. Novo znanje pojavilo se tek s vremenom Galileja, s Kopernikom i tako dalje. Ali moralni poticaj kroz ta stoljeća nosio je kršćanski impuls. Bio je u biti povezan s religijskim elementom. To nije bio slučaj u poganskoj kulturi. U poganskoj kulturi ljudi su bili svjesni da kada prime mudrost o svijetu, dobiju i moralni poticaj.

Sada, sredinom 15. stoljeća, pojavio se novi poticaj, onaj koji je u potpunosti prekinuo sa svime što se smatralo drevnom mudrošću, čak i ako je sada postojala samo prijenosom tradicije. Iznimno je zanimljivo vidjeti s kojim su se bijesom oni koji su donijeli to novo znanje, naprimjer, Giordano Bruno, moglo bi se čak reći, bunili protiv svega što je činilo drevnu tradiciju mudrosti. I Bruno praktički bijesni kada se buni protiv sjećanja na drevnu mudrost. Nastajalo je nešto sasvim novo. I čovjek se zaista udaljava od razumijevanja razvoja čovječanstva ako ovo novo ne može prepoznati kao početak.

Vidite, možemo reći, kada ovdje aludiramo na misterij Golgote (vidi crtež ispod, gelb), da se moralni poticaj nastavlja (rot). Što je misterij Golgote nosio

iz starijeg vremena u novije vrijeme, nošen u ovom smjeru (strelica desno)? - To je bio kraj. I što dalje napredujemo, to više stara mudrost nestaje, čak i u tradiciji. Možemo reći: ona se još uvijek širi poput valova kao tradicija (weiß); ali s 15. stoljećem pojavljuje se novo, početak.

Zaista još nismo daleko od ovog početka. Nekoliko stoljeća koja smo proživjeli od sredine 15. stoljeća donijelo nam je nešto prirodne znanosti; ali još uvijek nismo daleko od ovog početka.

Ali, kakva je to mudrost? Pa vidite, to je mudrost koja, kako se isprva činila, ima neobičnu karakteristiku da, suprotno staroj poganskoj mudrosti, ne sadrži apsolutno nikakav moralni impuls. Možemo proučavati minerologiju, geologiju, fiziku, kemiju, biologiju i tako dalje koliko god želimo u duhu ove nove mudrosti, ali iz našeg znanja o prirodi nikada nećemo izvući nikakav moralni poticaj.

Ako ljudi danas vjeruju da socijalnu znanost mogu temeljiti na prirodnoj znanosti, to je kolosalna iluzija. Jer je nemoguće iz znanja o prirodi kakvo trenutno posjedujemo, izvući vrstu znanja koja bi mogla biti idealna za ljudsko djelovanje. To znanje o prirodi još je uvijek u ranoj fazi razvoja, i možemo se samo nadati da će, kako se nastavlja razvijati, na kraju dosegnuti točku u kojoj može, zauzvrat, sadržavati moralne impulse. Ali ako bi se razvijalo samo na svoj način, kroz vlastitu prirodu ne bi moglo generirati moralne impulse. Da bi se to dogodilo, potrebno je da se uz ovo znanje o prirodi razvije i novo nadosjetilno znanje (blau). Tada će to nadosjetilno znanje moći u sebi sadržavati i zrake moralne volje (rot). A kada početak, koji je nastao sredinom 15. stoljeća, dosegne svoj kraj na samom kraju Zemlje, tada će se ono što je nadosjetilno znanje moći spojiti sa osjetilnim znanjem (weiß), i iz toga će moći nastati jedinstvo (strelice).

Vidite, kada je drevni poganski mudrac, ili čak zagovornik drevne poganske mudrosti, primio pogansku mudrost od svojih misterijskih posvećenika, primio je od njih, odjednom: znanje o prirodi, kozmičko znanje, antropogenezu i znanost o moralu, što je u isto vrijeme služilo kao njegov moralni poticaj. To je jedno.

Danas je nužno da se ljudi uzdignu do spoznaje da primaju, s jedne strane, znanje o prirodi, a s druge strane, nadosjetilno znanje. Spoznaja o prirodi, sama po sebi, bit će lišena moralnih impulsa. Moralni impulsi morat će se steći nadosjetilnim znanjem. A budući da, u konačnici, socijalni impulsi moraju biti i moralni impulsi, istinsko socijalno razumijevanje, ne čak samo ni zbroj socijalnih impulsa, nezamislivo je bez da se ljudi uzdignu do nadosjetilnog znanja.

Važno je da suvremeno čovječanstvo prepozna da mora slijediti drugačiji put do socijalnog znanja, od onog koji mu može ponuditi metoda prirodne znanosti. No, pritom je potrebno skrenuti pozornost i na jedan neobičan paradoks. Često sam ovdje govorio da se najdublje istine inicijacijske znanosti čine paradoksalnim i neobičnim, običnoj, svakodnevnoj svijesti, pa i apsurdnim, grubom materijalistu. Ali u naše vrijeme potrebno je upoznati se s tim mudrostima, koje se danas često čine paradoksalnim. Jer istina je, čak i u naše vrijeme, da je mnogo toga što se ljudima čini kao ludost, pred Bogom mudrost. Ne bi škodilo kada bi ovaj biblijski odlomak razmotrili oni koji danas, ili s podrugljivim osmijehom odbacuju antropozofiju, ili je žestoko kritiziraju. Jer time bi razmotrili, da bi možda ono što smatraju ludošću zapravo mogla biti mudrost pred bogovima. Nekim bi ljudima - a 'nekim' ovdje znači mnogim - zapravo jako dobro učinilo, posebno onima koji idu u crkvu sa svojim molitvenicama i protive se antropozofiji, da manje inzistiraju na ponosu svoje denominacije, a umjesto toga pomnije prouče što kršćanska ispovijest zaista sadrži. U naše vrijeme doista je potrebno upoznati se s nekim stvarima koje se čine paradoksalnim.

Naprimjer, danas su moguće dvije stvari. Može se upoznati s prirodnom znanosti našeg vremena - želim sasvim izravno reći ove dvije stvari, koje sada moram okarakterizirati. Može se, naprimjer, upiti ono što danas nude znanosti kemije, fizike i biologije. Može se marljivo i pomno proučavati ono što je proizašlo iz takozvanog darvinizma, kao povijest evolucije. Proučavajući sve to, može se postati materijalist u svom pogledu na svijet. Svakako se može postati materijalist, to se ne može poreći. I budući da ljudi danas, rekao bih, tako brzo formiraju sudove, oni doista postaju materijalisti kada su potpuno apsorbirali vanjsko znanje o prirodi, sljedeći namjere nekih svojih suvremenika. Ali čovjek može učiniti i nešto drugo. Može usmjeriti svoju pozornost ne samo na ono što nude fizika, kemija, mineralogija, botanika, zoologija i biologija, ono što te znanosti uče, već i na ono što radi u fizikalnom laboratoriju, u eksperimentiranju. Može se obratiti pozornost na

to kako se čovjek ponaša u kemijskom laboratoriju, što tamo radi; može se obraditi pozornost na to kako se ispituju biljke i životinje u njihovom razvoju.

Goetheovo znanje o prirodi temelji se, posebno, na njegovom opsežnom proučavanju načina na koji su drugi stekli svoje znanje. Doista, Goetheova veličina počiva upravo na toj činjenici: njegovom dubokom bavljenju metodama kojima su drugi došli do svog razumijevanja. I uistinu je značajno proučavati sam duh Goetheova traktata poput 'Eksperiment kao posrednik između objekta i subjekta'. Tamo se vidi s kolikom je pažnjom Goethe pratio rukovanje prirodnim pojavama. S velikom je pažnjom slijedio ono što se može nazvati metodom istraživanja. Ako konzultirate moj 'Uvod u Goetheove znanstvene spise', vidjet ćete veličanstvene rezultate koje je Goethe postigao ovom težnjom za znanstvenom metodom. U određenom smislu, Goetheov rad se tada može proširiti na postignuća prirodne znanosti u 19. pa čak i u 20. stoljeću, nešto što sam Goethe nije mogao učiniti.

Dakle, kažem: moguće su dvije stvari. Prvo to utvrdimo. Može se ostati pri rezultatima koje pruža prirodna znanost ili se može baviti ispitivanjem kako se netko ponaša da bi došao do tih znanstvenih rezultata. Stavimo na onome što smo do sada rekli o razumijevanju prirode. Onda razmotrimo ljudsku potragu za znanjem iz drugačije perspektive. Znate da osim prirodne znanosti postoji i duhovno znanje, da se može, naprimjer, baviti kozmologijom, antropologijom kao antropozofijom i razumijevanjem ljudi na način koji vodi do rezultata poput onih koje sam, recimo, opisao u 'Obrisima tajne znanosti'. Tamo se stječu pozitivni uvidi koji upućuju na duhovni svijet. Kao što se stječu pozitivni uvidi u prirodnim znanostima, minerologiji, geologiji i tako dalje, tako imamo i pozitivne uvide koji se odnose na duhovni svijet. Bilo mi je posebno važno u našem antropozofskom pokretu širiti takve pozitivne uvide u duhovni svijet u raznim knjigama koje sam napisao. Međutim, može se usredotočiti ne samo na te uvide, već i na promatranje kako ljudi dolaze do njih; kako opisuju kako prelaze od vanjskog do unutarnjeg promatranja, kako postižu višu duhovnu percepciju, ne samo kroz prirodnu znanost u laboratoriju, laboratoriju za fiziku, klinici ili opservatoriju, već i kroz svoj unutarnji duhovni razvoj mističnim putem. To bi bila paralela s ispitivanjem znanstvene metode, postupaka, načina na koji se provode. Dakle, i ovdje postoji dvostrukost: ispitivanje rezultata i ispitivanje duhovnog procesa kojim se ti rezultati postižu.

Sada hipotetski razmotrimo nešto što se čini paradoksalnim u samoj svojoj premisi. Pretpostavimo da je netko u prirodnoj znanosti prvenstveno zainteresiran za znanstvene metode, kao što je to bio Goethe - sigurno ne bi postao materijalist; gotovo sigurno bi prihvatio duhovni svjetonazor. U moderno doba, siguran način prevladavanja materijalizma, jest prozreti prirodu znanstvenog istraživanja. A ljudi u prirodnim znanostima postaju

materijalisti samo zato što se, ili uopće ne bave prirodom svog istraživanja, ili se ne bave dovoljno. Ostaju fiksirani na rezultate, na ono što donosi klinika, laboratorij, opservatorij. Ne prelaze na goetheizam, na promišljanje o prirodi samog istraživanja; jer tko god dopusti znanstveni način gledanja na svijet, manipuliranje stvarima kako bi došao do znanja, da bi djelovao unutar njih, postaje u najmanju ruku idealist, ali vjerojatno i spiritualist, ako samo prodre dovoljno daleko.

Ako netko pokušava izbjeći postizanje pozitivnih rezultata u znanosti duha, ako mu je dosadno baviti se detaljima znanosti duha i želi uvijek vidjeti samo opise kako duša postaje mistična, ako se prvenstveno usredotočuje na metode pristupanja duhovnom, onda je to u stvari najveće iskušenje da postane materijalist. Najveće iskušenje da postane materijalist jest izbjegavanje bavljenja konkretnim rezultatima znanosti duha i stalno iznova naglašavanje mističnog istraživanja, mističnog produbljenja duše, metode ulaska u duhovni svijet.

Vidite, to je paradoksalna stvar. Oni koji promatraju znanje o prirodi, istraživanje o prirodi, postaju spiritualisti; oni koji preziru postizanje istinskih duhovnih uvida i govore samo o misticizmu - to jest, kako doći do duhovnih uvida - izloženi su velikom iskušenju da postanu još veći materijalisti. To su stvari koje čovjek danas mora znati. Ne može se snaći bez tog znanja. Jer, vidite, danas postoje monistička društva; u tim društvima ljudi koji se predstavljaju kao vođe šire površan svjetonazor. Oni sažimaju vanjske, materijalističke rezultate prirodne znanosti u površan svjetonazor. To se sviđa današnjim ljudima koji se ne žele puno naprezati, koji bi radije išli u kino nego radili išta dugo, te stoga preferiraju neku vrstu 'kino znanosti' - jer to je materijalizam - u odnosu na ono što se mora razraditi iznutra. Ovi vođe monističkih društava tako nude površan materijalizam. Svakako, štetni su jer šire pogreške. Nije dobro što im se dopušta da se istaknu, jer materijalistički izvrću glave ljudi. Ali oni su manje opasni, jer su uglavnom poštteni. Ta ih iskrenost ne štiti od širenja zablude, ali barem su uglavnom jednostavno poštteni i njihove će se pogreške prevladati. Imat će samo privremeno značenje.

Ali postoje i drugi ljudi koji odbijaju - sustavno, svjesno - voditi ljude do konkretnih pozitivnih rezultata znanosti duha. Doista, oni potiču trenutnu averziju, rođenu iz određene lijenosti, prema bavljenju pozitivnim, konkretnim rezultatima znanosti duha. Znaju da stvari poput onih u mojoj 'Tajnoj znanosti', koju čovjek mora proučavati nekoliko godina da bi je istinski razumio, nisu prikladne za moderne ljude. Ti ljudi mogu poslati svoje sinove na sveučilište ili fakultet da postanu kemičari, ali očekuju da ako sin želi razumjeti i savladati nebo i Zemlju, to mora moći učiniti u jednoj večeri. I zahtijevaju da svako predavanje o nadosjetilnim svjetovima prenese cjelokupnu svjetsku mudrost. Konkretni rezultati pozitivnog duhovnog

istraživanja nezgodni su za te ljude. A određene suvremene osobe iskorištavaju tu tendenciju, uvjeravajući ljude da takve stvari nisu potrebne, da nije potrebno baviti se konkretnim, pozitivnim duhovnim činjenicama. Kažu: Oh, što ljudi pričaju o višim hijerarhijama o kojima se prvo mora učiti? Što ljudi pričaju o Saturnu, Suncu, Mjesecu, Zemlji, Jupiteru, Veneri, Vulkanu i tako dalje? Sve je to nepotrebno! - Govore ljudima: ako samo istinski uronite u sebe, ako istinski mistično kultivate svoju dušu, tada ćete u svom vlastitom biću prodrijeti do Boga. - Ljudima se to govori, daju im se općeniti nagovještaji o odnosu između materijalnog svijeta i nadosjetilnog svijeta. Potiče se odbojnost ljudi prema prodiranju u konkretne duhovne sfere. A zašto se to radi? Zato što navodno žele širiti duhovni pogled; ali u stvarnosti žele nešto drugo: žele upravo na taj način stvoriti materijalizam. Zato su vođe monističkih društava najmanje štetni. Oni koji danas šire misticizam i ljudima stalno govore o svim vrstama misticizma često su pravi propagatori, sofisticirani propagatori materijalizma. Oni ljude uvjeravaju da postoji neki put koji vodi u duhovni svijet, izbjegavajući konkretne primjere, govoreći uglavnom općenito i prilično su sigurni da će do treće generacije, ako postignu pobjedu, svijet biti potpuno materijalistički. Sigurniji i sofisticiraniji put u materijalizam danas je često prenošenje misticizma onima koji preziru bavljenje pozitivnim, duhovno znanstvenim nalazima. I mnogo toga što se danas pojavljuje u području takozvane duhovne literature, daleko je više propagator materijalizma nego, naprimjer, knjige Ernst Haeckela.

Takve stvari su danas ljudima neugodne za čuti jer se, predstavljajući im takve ideje, snažno obraća njihovoj razboritosti. Ali ljudi danas ne žele primiti takav apel na razboritost. Mnogo više vole da im se unutarne, duhovno zadovoljstvo probudi svakakvim mističnim stvarima. Zato se toliko protivljenja javlja upravo protiv onih nastojanja koja su istinski posvećena duhovnom životu, prezirući pristup ljudima općim 'mističnim' načinima. Svatko tko donosi istinsku znanost duha nailazi na protivljenje. Jer u današnje vrijeme postoje brojni pojedinci i skupine koji apsolutno ne žele da ljudi dosegnu istinsko duhovno uzdizanje i koji iskorištavaju činjenicu da ako se netko mističnim diskursom bavi općenito, gotovo sigurno njeguje materijalizam. Oni koriste tu činjenicu. Stoga se svim silama bore protiv poštenih puteva koji bi trebali voditi do znanosti duha.

Tako sam ukazao na bogatu literaturu koja danas postoji. Zapravo, stvari stoje tako da svatko tko uzme u ruke mističnu knjigu, kakve god bila prirode, mora snažno apelirati na vlastitu razboritost. To je apsolutno neophodno. Stoga se ne smije zavaravati činjenicom da se velik dio mističnih spisa koji se danas pojavljuju lako razumije. Naravno, ljudima je lako razumjeti, naprimjer, kada im se kaže: samo trebate duboko pogledati u sebe; u vama živi Bog, vaš Bog, kojeg možete pronaći samo hodajući vlastitim putem. Nitko drugi vas ne može podučiti o tom putu; jer svi govore

o drugom Bogu. - To ćete danas pronaći predstavljeno u mnogim knjigama na izvanredno primamljiv i zavodljiv način.

Potičem vas da vrlo pažljivo razmotrite ova pitanja. Jer ono što naš antropozofski pokret želi postići, može se postići samo ako ste barem mala skupina spremna težiti razboritosti koju sam opisao. Bilo bi strašno za čovječanstvo kad ne bismo težili ovoj razboritosti. Moramo čvrsto stajati na nogama čak i danas ako želimo ostati postojani usred trenutne zbrke i kaosa. Često se danas možemo pitati koji su stvarni uzroci tolike zbrke u čovječanstvu. Ali gotovo ih se može shvatiti, te uzroke. Oni leže u malim činjenicama. Jednostavno moramo biti u stanju ispravno procijeniti te male činjenice.

Konačno, želio bih s vama podijeliti jednu malu činjenicu koja mi je privukla pozornost prije samo nekoliko sati, a koja je sasvim sposobna rasvijetliti trenutno duševno stanje ljudi. Moj izdavač iz Leipziga, Altmann, napisao mi je - pismo sam primio prije nekoliko sati; ne znam kako stvari stoje inače - da se u teozofskom časopisu u Leipzigu pojavio oštar, napadački članak - to je sigurno dopušteno, zar ne! - protiv moje antropozofije, razoran članak u istom broju gdje su tiskani moj Kalendar duše i moj Apel civiliziranom čovječanstvu, tako da jedno pored drugog stoje stihovi Kalendara duše 'prema Rudolfu Steineru', moj 'Apel njemačkom narodu i civiliziranom svijetu', a nakon toga napadački članak: 'Rudolf Steiner apelira na instinkt osrednjosti' - o karakterizaciji suvremene antropozofije.

Vidite, u takvim stvarima se barem nešto otkriva od konstitucije suvremene ljudske duše. Ona se tamo samo manifestira u grotesknom obliku. Ali nije zgodno vidjeti, u mnogim oblicima, gdje je sve prisutna. Razne groteskne kontradikcije ne nalaze se samo na takvim pomalo nečistim mjestima, već su danas prilično prisutne u životu ljudi. I potrebno je istinski težiti jasnoći, rekao bih, oštroj jasnoći, ako se želi čvrsto stajati. To je ono što je važno.

OSMO PREDAVANJE

Dornach, 18. listopada 1919.

Poduzeli smo cijeli niz razmatranja, koja su se u biti bavila time kako se oporavak socijalnih i drugih uvjeta suživota ljudi, može postići samo ako ljude iznutra obuzmu drugačije predodžbe od onih koje su, takoreći, nastale tijekom posljednja tri do četiri stoljeća. Među utjecajima koji su bili posebno nametljivi u stvaranju takvih predodžbi, koje više ne smiju dominirati, posebno se isticao znanstveni način razmišljanja. Danas je teško sasvim nepristrano govoriti o ovom znanstvenom načinu razmišljanja, jer je sasvim neporecivo da je on potaknuo veliki, ogroman napredak čovječanstva. Međutim, mora se jasno reći da je upravo napredak novijeg doba koji se odnosi na ovo područje, onaj koji je umanjio istinski duhovni život ljudi. Postupno su se stvari razvile na takav način, da su ona područja ljudske spoznaje koja su se mogla primijeniti na vanjsku tehnologiju napravila najveći napredak. I ostatak kulturnog života također je bio pod utjecajem ove tendencije stalnog usmjeravanja ljudskog mišljenja, ljudskih predodžbi, prema tome kako se mogu koristiti u vanjskoj tehnologiji.

Bilo bi potpuno pogrešno vjerovati da ova tvrdnja obuhvaća samo onaj aspekt modernog duhovnog života koji ovisi o znanstvenom mišljenju. Tako se ovdje ne misli; radije, to znači da je cjelokupno mišljenje modernog čovječanstva, ukoliko nisu naslijeđene stare predodžbe ili elementi, takve prirode da je sada izraženo, i to nastavlja biti, u svom najekstremnijem obliku u znanstvenom mišljenju. Ne razmišljaju znanstveno danas samo oni ljudi koji su izravno pod utjecajem znanosti. Može se čak reći, pomalo paradoksalno i sasvim točno, da oni ljudi koji su izravno pod utjecajem prirodne znanosti najmanje misle u smislu koji se ovdje misli. - Jednostavno je ono što je opći način mišljenja ljudi pronašlo izraz u posebno karakterističnom obliku u prirodnoj znanosti, tako da se, u određenom smislu, u prirodnoj znanosti može najbolje vidjeti kako moderno čovječanstvo razmišlja. Stoga, više smo puta govorili o utjecajima tih vrsta predodžbi koje su pronašle svoju posebno karakterističnu manifestaciju u prirodnoj znanosti.

Sada bi posebno želio istaknuti karakteristiku koja se veže za naše mišljenje, cijelu sposobnost predodžbi, zapravo za naš moderni duševni život, naime obilje znanstvenih impulsa u njemu. Ta karakteristika sastoji se u činjenici da smo mi, kao moderni ljudi, u određenom smislu zaboravili kako nepristrano promatrati stvari. Ljudi vjeruju da nepristrano promatraju stvari; ali to nije tako. Čak je i naše školsko obrazovanje danas takvo da ljudima usađuje ogroman broj predrasuda koje boje njihov čist pogled na stvari. Mi, zapravo, trenutno ne posjedujemo čist pogled na stvari.

Možete postaviti pitanje: ne bi li posebno štetan aspekt ove činjenice - da nam nedostaje čist pogled na stvari - trebao biti najočitiji u znanstvenim istraživanjima, u samoj prirodnoj znanosti? - Čovjek bi sigurno tako pomislio. Ali nakon detaljnijeg ispitivanja, primjećuje se nešto drugo. Znanost se spašava od razorne i destruktivne prirode ove nemogućnosti pravilnog opažanja svijeta oko nas, tako što sve više usmjerava svoju pažnju isključivo na vanjski osjetilni svijet, na ono što se predstavlja vanjskim osjetilima. Vanjska osjetila, međutim, ne prilagođavaju se unaprijed stvorenim predodžbama i stoga stalno ispravljaju ono što proizlazi iz unaprijed stvorenih mišljenja i predodžbi, posebno iz unaprijed stvorenih pogleda. Promatranje neprestano ispravlja ono što ljudi sami unose u svoj pogled na stvari. Stoga, kada se provode znanstvena promatranja, ne primjećuje se da se u njih unose i sve vrste unaprijed stvorenih pogleda. Ali oni se ipak unose. I svatko tko razmotri kontekst onoga što se znanstveno producira, otkrit će kako se predrasude doista unose u cijelu znanstvenu perspektivu.

Ali posebno štetan aspekt ove nemogućnosti jasnog sagledavanja, posebno se očituje kada se od suvremenih ljudi očekuje da razmišljaju o socijalnim uvjetima. Činjenice uopće ne ispravljaju predrasude koje ljudi projiciraju na njih. I tako smo doista postupno došli do točke u kojoj se, u pogledu socijalnih životnih činjenica, u konačnici može tvrditi što god se želi. Danas ćete naći zastupljena svakakva mišljenja. S jedne strane, naći ćete mišljenje da se istinska socijalna stvarnost sastoji isključivo od ekonomskih procesa, da je sav duhovni život samo svojevrsna nadgradnja, neka vrsta dima koji se podiže iznad ekonomskih činjenica; to je jedna krajnost. Druga krajnost je sljedeća: budući da ljudi danas malo razumiju stvarne duhovne snage koje žive u svijetu, govore o prevladavajućim, apstraktnim idejama, idejama o stvarima i tako dalje, te tvrde da te ideje oblikuju - možda kroz ljude, ali one oblikuju - vanjsku ekonomski i drugu stvarnost.

Vidite, ovo su dva suprotstavljena mišljenja. Sada je zadatak dokazati jedno mišljenje i drugo mišljenje. Danas možete predstaviti savršeno valjane, nepobitne argumente za oba mišljenja, argumente koji su jednako valjani za svako. Ako netko danas istupi i tvrdi da svim događajima zapravo upravlja duh, ideje, može to dokazati. A druga osoba može istupiti i reći: ono što dokazujete je čista fantazija; u stvarnosti, sve ideje su samo refleksije, samo nadogradnja onoga što su ekonomske činjenice. Može se na najljepši način opovrgnuti ono što druga osoba kaže; može se dokazati svoju i tuđu poantu. Argumenti su podjednako dobri u oba slučaja.

To je pojava koja se premalo cijeni u duhovnom životu našeg vremena. Ljudi se danas dijele u stranke ili skupine i zagovaraju neku maksimu, neki program. Uvjereni su u tu maksimu, uvjereni su u taj program i mogu to dokazati. Drugi zagovaraju potpuno drugu maksimu, potpuno drugačiji

program; i oni to mogu dokazati, i ne može se reći da netko ima gore ili bolje razloge za svoje uvjerenje. To je fenomen javnog života koji bi se doista trebao primijetiti, jer je to doista karakteristični fenomen našeg vremena. Doista, ovaj fenomen u konačnici vodi do sasvim antisocijalnih činjenica i raspoloženja. Jer ako je netko uvjeren u određenu maksimu i ima dobre razloge za tu maksimu, onda osobu koja ima drugačije uvjerenje smatra budalom, nitkovom ili nekom vrstom nepoštene osobe. A druga osoba, koja može imati iste dobre razloge, koja može imati jednako dobre razloge, zauzvrat smatra prvu budalom, nitkovom ili nepoštenom osobom. To što se ta činjenica ne prepoznaje kao takva, u određenom smislu, tragedija je našeg vremena. Ljudi danas jednostavno vjeruju da je ono što danas vrijedi za ljudsku dušu oduvijek vrijedilo. I čim nekome danas skrenete pozornost na ovaj fenomen, možete biti prilično sigurni da će doći i reći: da, ono što govorite, da sva mišljenja koegzistiraju i dokaziva su, to je oduvijek bio slučaj u razvoju čovječanstva. - Kad bi ljudi bili iole zainteresirani da nauče nešto o istinskom razvoju čovječanstva, ne bi iznosili takvu tvrdnju; jer nije uvijek bilo tako; čvrsto dokazana mišljenja, maksime i programi nisu se tako otvoreno suprotstavljali jedni drugima kao danas. Jer danas se može vrlo dobro dokazivati. Danas, ako je netko pametan kao određeni ljevičarski socijalisti, može sasvim jasno i nedvosmisleno dokazati marksizam, i može sasvim jasno i nedvosmisleno dokazati, ako jednostavno želi zauzeti drugačije stajalište, da je marksizam potpuna besmislica. Doista, danas se to može vrlo, vrlo dobro dokazati; toga treba biti savršeno svjestan.

Ta se sposobnost dokazivanja već danas usađuje djeci. Ali u tome leži nešto izvanredno tužno za naše vrijeme: da se sve može tako jasno i tako rigorozno dokazati, te se stoga čovjek može tako lako uvjeriti u nešto. Jer od svih načina da se netko uvjeri u nešto, najlakši je - u današnjem smislu - to dokazati. Danas nema lakšeg načina da se stekne uvjerenje nego to dokazati. Upravo kroz tu sposobnost dokazivanja, ljudi su potpuno izgubili osjećaj, pravi osjećaj, da se za uvjerenja treba boriti i to zaslužiti u životu, da je prevladavanje prepreka nužno ako se uvjerenje zaista želi ukorijeniti u duši.

Odakle dolazi ta činjenica, ta činjenica koja tako duboko zarezuje u cijeli naš život, a koju možemo tako nevjerojatno lako dokazati? Dolazi iz činjenice da smo navikli razmišljati tako površno. Ljudi danas površno razmišljaju o stvarima, ne trudeći se da ih duboko prouče. I što je nečije razmišljanje površnije, to je lakše nešto dokazati. To je izuzetno važno razumjeti. Što su koncepti tanji - a na površini stvari, svi koncepti postaju tanki i apstraktni - to se čini da ti koncepti bolje pružaju dokaze za ono što netko želi vjerovati i prihvatiti iz sasvim drugih, vrlo nesvjesnih dubina, iz osjećaja, iz namjera i slično. Cijeli naš stranački život jednog bi dana trebao biti proučavan i opisan iz perspektive koja je ovdje razvijena pred vama.

Ono što se najmanje može postići pod utjecajem ovog površnog pristupa jest istinsko razumijevanje čovjeka. Zato danas toliko ljudi zahtijeva da se naše predodžbe konačno probude u smjeru dopuštanja čovjeku da prodre do samospoznaje, odnosno do razumijevanja vlastite prirode. U koliko spisa, predavanja, učenja i uzbudljivih govora se već raspravlja o ovoj nužnoj spoznaji čovjeka! Ali prvo, moramo postaviti temelj za mogućnost takvog razumijevanja čovjeka! Ne može se steći iz bilo koje početne točke. A ono što je nužno da bi se prevladala bijeda dokazivanja jest naučiti vidjeti bez predrasuda, jednostavno naučiti vidjeti stvari kakve jesu u vanjskom životu. Za zdrav osjećaj i zdravu percepciju posebno je potrebno da naučimo vidjeti stvari onakvima kakve jesu; jer to je ono što smo najviše zaboravili. Dokazujemo kakve bi stvari trebale biti; ali ih zapravo ne gledamo onakvima kakve jesu, jer je promatranje svakako neugodnije od dokazivanja da su stvari ovakve ili onakve. Određene tvrdnje, poput onih koje se danas iznose u socijalnoj sferi, mogu se iznijeti samo dokazivanjem. Ali ako se zadrži nepristran pogled na stvarnost, ne može se doći do takvih tvrdnji. Stoga je najvažnije stvarno gledati stvari, istinski ih vidjeti onakvima kakve jesu.

Ako pročitate Goetheove znanstvene spise, kao i njegove spise o umjetnosti, vidjet ćete kako se, čak i u svoje vrijeme, zalagao za nepristran način gledanja. Vidio je kako sve znanosti funkcioniraju na temelju koncepata koje treba dokazati. Smatrao je to nečim što se mora prevladati i želio je, prije svega, osigurati da se fenomeni, pojave i činjenice istinski shvate u njihovom izvornom značenju, da se shvate onakvima kakve jesu. To je bilo od toliko malo koristi, da je upravo ono tlo na kojem je Goethe tako jako pokušavao pustiti činjenice da govore samo za sebe - tlo njegove teorije boja - još uvijek takvo tlo, na kojem se Goetheu pravo da ima riječ o toj stvari potpuno uskraćuje.

Ali prije svega, za razumijevanje ljudi, potrebno je doći do istinske percepcije životnih činjenica, subjektivnog života. Ljudi danas, naprimjer, mnogo govore o tome što je ljudima izvanjsko, a što unutarne. Vjerujem da ako biste danas mnoge ljude pitali: vidite crvenu boju, čujete ovaj ili onaj zvuk, percipirate ovo ili ono u vanjskom svijetu - je li to unutarne ili vanjsko? - osoba bi vam rekla: ono što osjetila percipiraju, to je vanjsko! - Zatim bi pokazali na svoju nutrinu: to je suprotno od vanjskog. Sada pitajte osobu je li joj jasno što je taj kontrast između vanjskog i unutarnjeg svijeta. Gotovo sigurno će vam reći: da, potpuno mi je jasno; točno znam: ono što osjetila percipiraju je vanjski svijet, a ono što je unutra, ono što pripada samoj osobi, je unutarnji svijet. - Ali ako sada nastavite s ispitivanjem i kažete mu: gle, kažete o vanjskom svijetu: trava je zelena, nebo je plavo, Sunce izlazi i tako dalje, kažete što promatrate i pojedinačno to navodite, u redu. Ali opišite mi jednako detaljno što imate u sebi, ono što nazivate svojom nutrinom! - Pokušajte od većine ljudi dobiti bilo kakav jasan odgovor danas, odgovor koji se bavi konkretnim činjenicama, kroz koje osoba opisuje svoju

nutrinu. Prepuštaju se iluziji da prilično dobro poznaju tu nutrinu, za razliku od vanjskog svijeta; ali ako idete malo dublje i kažete im: opišite mi svoju nutrinu kao što opisujete vanjski svijet! - tada ćete vidjeti da to navodno znanje o nutrini nije veliko. A ako osoba doista uspije opisati tu nutrinu, postaje jasno: to nije ništa drugo nego zrcalni vanjski svijet, ono što se razvilo iz vanjskog svijeta, u najboljem slučaju sačuvano u sjećanju, izbljedjelo u sjećanju. Ali ono što vam osoba opisuje ne razlikuje se mnogo od vanjskog svijeta. U konačnici, netko kao moderna osoba, obično vam ne može reći ništa više o svojoj nutrini nego da je trava zelena, a nebo plavo; najviše će vam reći da se ovako osjeća prema plavom nebu, onako prema zelenoj travi i tako dalje, ali pravi kontrast i odnos između vanjskog svijeta i nutrine današnja vam osoba neće lako opisati.

Sada, ovo ima veliku posljedicu. To znači da ljudi danas nisu u stanju shvatiti kontrast između vanjskog i unutarnjeg na bilo koji stvarno točan način, čak ni izvana. Jer vidite, prirodna znanost, iz svoje trenutne perspektive, nastoji ispitati organe koji bi trebali biti nositelji unutarnjih procesa. I kad se uzme u obzir ono što se dokazuje, ali se zapravo ne vidi, iz današnje perspektive, kaže se: pa, stol je vani, unutra je duševni život. - A onda se ukaže na vlastitu nutrinu i vjeruje, naprimjer, u prirodnoj znanosti,

da je nutrina lubanje i nutrina čovjeka. Prenosi predodžbe, nejasno stečene vidom, na ljudsko tijelo i kaže: tamo unutra, negdje iza oka, to je nutrina (vidi crtež). - Čak i ako neki ljudi, kada žele točnije shvatiti koncepte, počnu stvari koje im se predstavljaju kao koncepti malo grickati, nesvjesno i dalje

misle: tamo, na vrhu mog prsta, to je vani, a tamo, iza oka, to je nutrina. - Ali to što netko tako kaže, a posebno to što netko izvodi ovaj zaključak u vezi s fizičkim organima, proizlazi samo iz neprecizne percepcije. Jer zapravo, sve što s pravom nazivate svojom nutrinom upravo je ono što doživljavate u vanjskom svijetu, takozvanom vanjskom svijetu. Stalno ste u interakciji s vanjskim svijetom, a ono što naizgled doživljavate iznutra, doživljavate s cijelim golemim vanjskim svijetom.

U jednoj od 'Osam meditacija' - možete je pročitati - istaknuo sam kako, promatrajući vanjski svijet, neprestano rastemo zajedno s njim i da je potpuno neopravdano razlikovati vanjsko od unutarnjeg, s obzirom na ono što doživljavamo u vanjskom svijetu. Ono što je u našoj neposrednoj okolini za našu svijest moglo bi se istinski nazvati našom nutrinom, samo ako bismo stvarno artikulirali ono što vidimo. Ali upravo to je ono što je naša nutrina. To je, doduše, neugodna točka za neke mistike, jer oni stavljaju veliki naglasak na introspekciju. Ali ta introspekcija obično nije ništa više od nazivanja određenih tjelesnih predodžbi vanjskog svijeta 'nutrinom', i čak preimenovanja u božansku nutrinu i tako dalje. To su omiljene predodžbe posuđene iz vanjskog svijeta. Ono što se može vidjeti bez predrasuda, i što se obično opisuje kao vanjsko, zapravo bi se trebalo nazvati unutarnjim. Čovjek je, u određenom smislu, unutar sebe, pred svojim licem. Uostalom, mi smo doista puno više kod kuće, recimo, u trenutku kada svi ovdje sjedite u ovoj dvorani, nego u svojoj takozvanoj nutrini, posebno ako ono što je unutar lubanje iza oka nazivate nutrinom. Jer o toj nutrini možete razmišljati kako god želite, imate samo nekoliko, prilično oskudnih koncepata koje ste pokupili iz anatomije ili fiziologije, znate užasno malo o tome što je iza vašeg oka ili vaše lubanje. A ako se zapitate: što je meni unutarnje, ono što je oko mene u ovoj sobi ili ono što je iza moje lubanje? - reći ćete si: unutarnje mi je, bez sumnje, više ono što je oko mene u ovoj sobi nego ono što je iza moje lubanje. - U svakom slučaju, u ovom trenutku vašu nutrinu mnogo više dotiče ono što se čini vanjskim svijetom u ovoj sobi, nego ono što se događa unutar vaše lubanje. Ono što se događa unutar vaše lubanje vrlo je izvanjsko za vas; to je nešto što nije istinski unutar vas. A ako objektivno opišete ono što vidite, morate reći: vanjsko je zapravo nutrina, a nutrina je, za ljudsku svijest, vrlo vanjska stvar.

Sada biste mogli reći: to su samo nategnuti koncepti. - Prije svega, to nisu samo nategnuti koncepti, već koncepti koji proizlaze iz promatranja onoga što se istinski percipira, za razliku od onoga što je teoretski dokazano. To je ono što se istinski percipira, istinski vidi. To je ono što neposredno leži u svijesti i što bi se smatralo ispravnim, kada bi se promatralo ono što je istinski prisutno u svijesti, a ne stvar konstruiralo kroz unaprijed stvorene poglede. To je ono što se prvo mora reći. Ali to ima značajnu posljedicu. Sve dok održavate uvjerenje da je ono što je vani vanjsko, a ono što je unutra unutarnje, ne možete doći do onoga što ja uvijek nazivam: razumijevanje

duhovno znanstvenih činjenica zdravim razumom; jer duhovno znanstvene činjenice mogu se razumjeti samo ako se temelje na nepristranom promatranju. Tada ih se može razumjeti, može ih se razumjeti mnogo prije nego što se nekako uzdigne do vidovitog pogleda. Ali s zamršenim konceptima svakodnevnog života danas, prirodno je vrlo teško razumjeti što je istina.

To što vanjski svijet vidimo - ono što obično nazivamo vanjskim svijetom - onako kako ga vidimo, i kako on također sadrži naš ispravno percipirani i definirani unutarnji svijet, proizlazi iz naših osjetila; povezano je s funkcioniranjem naših osjetila. Kroz naša osjetila živimo u neposrednoj sadašnjosti. I ono što se događa oko nas u sadašnjosti doživljavamo putem naših osjetila. Naša osjetila nas u biti čine svjedocima sadašnjosti. Međutim, iz naših osjetilnih percepcija, dok smo angažirani u vanjskom svijetu, nastaju naše predodžbe koje zatim nosimo u pamćenju. Sjećamo se onoga što smo doživjeli kao sudionici sadašnjosti. Nosimo to sa sobom. I to su u biti naši koncepti. Ljudski koncepti su uglavnom sjećanja na ono što smo prikupili iz takozvanog vanjskog svijeta. Ali te predodžbe, ti koncepti i ideje posredovani su - ne stvoreni, već posredovani - onim što se inače naziva unutarnjim svijetom, koji smo sada upoznali kao vanjski svijet. Kroz ono - o čemu zapravo ne znate ništa - što se nalazi iza vaših očiju, posredovane su predodžbe i koncepti. Svakako, to je upravo tako. Te predodžbe i koncepti posredovani su na ovaj način. Ali što se zapravo događa u ljudskoj glavi?

Ako se promatra što se zapravo događa u ljudskoj glavi, ne može se reći: ukoliko osoba misli, ukoliko osoba sebi nešto predstavlja, ona je, baš i kao kada percipira svojim osjetilima, sudionik u sadašnjim događajima. - Jer kao mislilac, ona to nije; radije, u mišljenju, ono što smo radili kao aktivnost prije rođenja ili začeca nastavlja imati učinak u našim glavama. To jest, ono što se događa unutra (vidi crtež), dok imate predodžbu, nije aktivnost koju obavljate kao sadašnje ljudsko biće, već se ta aktivnost provodi odjekom aktivnosti koju ste obavljali u nadosjetilnom svijetu između smrti i novog rođenja ili začeca.

Vi ste osoba sadašnjosti samo zahvaljujući opažanju putem svojih osjetila; otvaranjem prema vanjskom svijetu, opažate sadašnjost i živite kao sadašnja osoba s vanjskom sadašnjošću. Ali u trenutku kada počnete misliti, ono što se odvija u vašoj lubanji nije ono što jeste u sadašnjosti kao ljudsko biće, već odjek onoga što ste bili u duhovnom svijetu, u nadosjetilnom svijetu prije rođenja ili začeca. Ako to sebi želite predstaviti, možete zamisliti sebe kako mislite: udaram ton; ovaj ton nastavlja rezonirati dugo nakon što sam je prestao udarati. Sada zamislite da ste cijelo vrijeme između vaše posljednje smrti i ovog rođenja bili angažirani u nekoj aktivnosti u duhovnom svijetu, koju ću shematski opisati na sljedeći način (vidi crtež, crveno). Ova aktivnost nastavlja rezonirati; i vi provodite ovu rezonantnu aktivnost misleći kao

sadašnje ljudsko biće. Aktivnost sadašnjeg ljudskog bića ne izvodite misleći sada, već aktivnost koju ste izvodili u nadosjetilnom svijetu između vaše posljednje smrti i ovog sadašnjeg rođenja nastavlja rezonirati.

Istinski živite u sadašnjosti samo kao osjetilno biće. Kao misleće biće, bavite se aktivnošću koja je odjek onoga što ste prakticirali prije rođenja u nadosjetilnom svijetu. Jednostavno nije istina da mišljenjem obavljamo aktivnost koja potječe iz sadašnjosti. Ako znanstveno ispitajte sadašnjost, ono što je unutar vaše lubanje, prirodno ćete pronaći samo materijalne stvari, jer ono što je aktivno unutar vaše lubanje izvan materijalnog je prenatalno i samo odjekuje. Živi dokaz za one koji mogu ispravno vidjeti je činjenica da ljudska bića ne samo da izlaze iz nadosjetilnog svijeta, već čak i sada, živeći ovdje, nastavljaju ponovno proživljavati ono što su doživjela u nadosjetilnom svijetu.

Ako zamislite da ste ovdje u ovom fizičkom svijetu doživjeli intenzivnu bol, bol koja još uvijek rezonira u vama, onda je to odjek boli koja više ne potječe iz opipljivih činjenica. Slično tome, vaše mišljenje u sadašnjosti je odjek, odjek onoga što ste doživjeli na mnogo intenzivniji način prije vašeg začeca ovdje za osjetilni svijet.

Samo opažanjem putem naših osjetila mi smo ljudi sadašnjosti. Kad bismo bili samo ljudi sadašnjosti, nikada ne bismo mislili, jer nam mišljenje nije dano rođenjem u ovaj fizički svijet, već našom sposobnošću da dopustimo da aktivnost koju smo obavljali u duhovnom svijetu prije rođenja ili začeca odjekne u nama i da tu aktivnost primijenimo na ono što se ovdje oko nas odvija osjetilno.

Ova činjenica nikada se neće razumjeti polazeći od uobičajenih koncepata 'vanjskog' i 'unutarnjeg', a pravo stanje stvari izraženo u ljudskoj prirodi najmanje će se razumjeti polazeći od tog glupog misticismizma koji danas dominira tolikim umovima i koji kaže: ovdje u nutrini, može se pronaći nešto što je ljudsko nadosjetilno. - Ono što treba tražiti je oblast prije rođenja: ne biste trebali pokazivati prema nutrini gledajući izvan vanjskog svijeta osjetila; trebali biste ukazati na vrijeme koje ste proživjeli prije začeca i prije rođenja. Trebali biste izaći iz ovog sadašnjeg ljudskog bića u ono prije sadašnjeg; tada ulazite u istinski nadosjetilno. - To je to, na to se svodi. Budući da ljudi ne žele doći do ovog zdravog koncepta, govore riječima koje su u biti besmislene, o svakakvoj božanskoj nutrini ili slično. Nutrinu, koja se traži u sadašnjim ljudima, trebalo bi tražiti u onome što je postojalo prije nego što smo začeti za ovaj život.

A kada djelujemo, kada volja prijeđe u akciju? Uzmimo najjednostavnije djelo: hodamo po sobi; to je djelo, zar ne? Prvo, vidimo sebe kako hodamo. Kako je volja povezana s našim hodanjem, nešto je čega ljudi nisu svjesni, baš kao što u običnom životu ljudi nemaju svijest o tome što doživljavaju dok

spavaju. Ljudi sebe doživljavaju kao da spavaju. Vide izvana baš kao što vide plavu boju, ili drvo, ili zvijezde, a također i što ta osoba radi dok hoda. Čovjek promatra sebe samog. O volji, ne zna ništa. Zna samo da netko hoda okolo tko je on sam. I budući da je prisiljen misliti o sebi u onome tko hoda okolo, kaže: hoću hodati. - Ali kako je to htijenje povezano s ovim hodanjem okolo - ne može biti govora da o tome u svojoj običnoj svijesti čovjek išta zna.

Pa, ovo je dosta povezano s onim što se obično naziva 'vanjskim', što je zapravo 'unutarnje'. Kada hodate okolo, odnosno pomičete noge, vidite kako pomičete noge (vidi crtež). Vidite čovjeka kako hoda okolo i promatrate što želi. Vidite taj vanjski proces. Ali ovdje zapravo možete puno jasnije vidjeti da je to zapravo unutarnji proces, jer, čak i ako ne možete vidjeti kako se sve to uklapa, projicirate svoju volju na hodanje okolo. Ovo hodanje okolo je zapravo dio vas. Ovdje je to lakše vidjeti nego u osjetilnom svijetu; tako da ono što hoda okolo možete lakše nazvati unutarnjim nego što je to slučaj s nekim sadržajem osjetilnog svijeta. S onim što ide od volje do djelovanja, lakše vidite da je to unutarnje iskustvo.

Naravno, to ne odgovara ni suvremenim misticima, koji objašnjavaju vanjsko djelovanje kao vanjsku stvar, i koji kažu da se mora prodrijeti do božanskog u nutрини, što je jedini istinski čovjek i tako dalje. Ali baš kao što mi ovdje (vidi crtež, gore) imamo nutrinu u osjetilnoj percepciji i vanjsko u takozvanoj nutрини ljudske glave, tako imamo i, nasuprot ovoj nutрини (crtež dolje) ono što je čovjek udova.

I sada dolazimo do ove neobične predodžbe, koja se, doduše, ne slaže baš dobro s onim što se danas može dokazati, ali koja je, izvanredno, ako se stvar promatra nepristrano, točna. Međutim, vjerujem da je raspoloženje ljudske duše takvo - oprostite, moram se osvrnuti i na ove stvari - da mnoge od današnjih filistarskih naravi, a nije ih malo, vjeruju da područje kozmosa koje se proteže ispod njihove dijafragme, ima mnogo veze s njihovom nutrinom. Ljudi to nazivaju nečim što ima veze s njihovom nutrinom. Pa, istina je da je to najviše vanjska stvar u svijesti čovjeka. Možemo reći da ako ovo (vidi crtež, gore) nazovemo vanjskim, onda ono što se nalazi ispod dijafragme možemo nazvati najviše vanjskim kod čovjeka (vidi crtež, dolje). Ono što se nalazi ispod dijafragme, što je abdomen čovjeka, jest vrlo, vrlo vanjski dio ljudskog bića. Svako drvo, svaki kamen koji vidimo očima, bliži je nutрини nego naš abdomen. To je najviše vanjsko. Naša prava nutrina sastoji se od osjetilnih percepcija, od onoga što percipiramo kao svoje postupke. Sadržaj glave već je izvanjski, a najviše vanjsko od svega je ono što leži ispod ljudskih grudi. To je stvarna konstatacija onoga što se može vidjeti. I može se vidjeti.

Vidite, to ima vrlo specifično značenje. Samo razmislite, otkad smo počeli prakticirati antropozofiju, uvijek smo govorili: kada je čovjek budan, njegovo 'Ja' i astralno tijelo nalaze se unutar fizičkog i eterskog tijela. - To je točno.

Rudolf Steiner - Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

Ali kad čovjek spava, od uspavljivanja do buđenja, njegovo 'Ja' i astralno tijelo nalaze se izvan fizičkog i eterskog tijela. Često sam isticao od čega se ovo izvana prvenstveno sastoji. Ovo izvana sastoji se u činjenici da ono što je normalno dio 'Ja' i astralnog tijela u glavi, uranja ispod dijafragme. Možete čak imati, rekao bih, empirijski dokaz za to: sanjate najljepše zmije jer ste se upravo probudili iz boravka u vlastitom trbuhu, gdje ste percipirali svoja crijeva. To sjećanje na percipiranje svojih crijeva manifestira se kao sanjanje najljepših zmija. - Dakle, kada govorimo iz perspektive ljudskih odnosa, vanjsko i unutarnje se stvarno oblikuje tek kada znamo što je istinski vanjsko i unutarnje u čovjeku.

Ali samo ako netko može steći takve percipirane predodžbe, ne one koje se mogu 'dokazati', već percipirane predodžbe, zauzvrat dobiva mogućnost razumijevanja postignuća znanosti duha kroz zdrav razum. Jer ono za što imamo htijenje, proizlazi, na određeni način, iz onog najviše vanjskog.

Sada razmotrimo, koja zdrava predodžba treba zamijeniti stvarno nezdravu. Jer čovjek vjeruje da kada nešto želi, da to izvire iz njega samog. Izvire iz njegovog najviše vanjskog dijela, iz onoga u čemu uopće nije kada je budan, u čemu je najviše kada spava. Kada imamo htijenje, uopće nismo u sebi. Mi smo u kozmosu. Nosimo nešto što je kozmički događaj, nešto što nije samo naše subjektivno iskustvo.

Tijekom cijele svoje spisateljske karijere nastojao sam, rekao bih, uvesti koncepte koji su zdravi iz ove perspektive. Možete početi s mojim 'Uvod u Goetheove znanstvene spise', gdje sam pokušao zamijeniti nezdrave današnje koncepte sa zdravim temeljenim na Goetheovu svjetonazoru, i u kojima sam istaknuo da se određene stvari koje se događaju u ljudima mogu pravilno razumjeti samo ako se ne kaže: to se jednostavno događa unutra, čovjek to radi - već ako se ta takozvana ljudska nutrina smatra pozornicom za ljudske radnje koje na ovoj pozornici provodi kozmos, ako se takozvana ljudska nutrina smatra pozornicom za kozmičko. Cijeli moj razvoj epistemoloških koncepata u mojoj maloj knjizi 'Istina i znanost' kulminira, na posljednjoj i preposljednjoj stranici, time da je čovjek pozornica za ono što kozmos čini u njemu, i da to čini u vezi s kozmosom, od izvana prema unutra, a ne od iznutra. Ove posljednje dvije stranice najvažniji su dio moje knjižice 'Istina i znanost'. I budući da su ove dvije stranice najvažnije i najznačajnije, jer se najintenzivnije bave onim što se treba promijeniti u našem razumijevanju sadašnjosti, ovu malu knjigu, koja je u to vrijeme bila i moja doktorska disertacija, mogao sam oblikovati na ovaj način tek nakon što je disertacija bila završena. U obliku u kojem je predana kao disertacija, ove posljednje dvije stranice su nedostajale; jer bi bilo nerazumno očekivati da će znanstvenici iz ovih stvari izvući zaključke koji bi imali određeno značenje za transformaciju cijelog našeg svjetonazora. Epistemološka osnova bila je relativno neškodljiva u disertaciji, jer je to objektivan filozofski razvoj.

Ali ono na što se u konačnici svela moglo se dodati tek u kasnijoj publikaciji. Tek kada se stvari promatraju na način da se istinski upusti u ovo precizno promatranje, ne podliježući iluzijama rođenim iz predrasuda, tek tada je čovjek istinski sposoban steći odgovarajuće uvide u volju. Jer ono što vidimo izvana, kada se 'prijatelj' ili 'prijateljica' kreće okolo, kada promatramo sebe u najjednostavnijoj radnji, kada pomičemo noge naprijed, to je samo unutarnja strana naše volje. Najviše vanjska strana, ona koja ima značaj za kozmos, naizgled je skrivena u našoj nutrini. Ali skriveno u našem najviše vanjskom je duhovno, koje leži u osnovi onoga što ljudi radije ne nazivaju svojom nutrinom. I ono što se tamo događa, duhovno - ne, naravno, ono što se događa fizički, već ono što kao duhovno ide paralelno s fizičkim - zauzvat nije nešto prisutno trenutno. Ono što je prisutno je ono što se izvana opaža u prijatelju ili prijateljici. Ono što se događa unutra je nešto sasvim drugo; to je nešto što se tek počinje razvijati, u embrionalnom je stanju. Dok hodate okolo ili dok izvodite bilo koju drugu radnju svojim udovima, nešto se događa u vašem vanjskom što će pravo značenje dobiti tek nakon vaše smrti, što je jednako uvod u procese od smrti do sljedećeg rođenja, kao što je ono što je u vašem mišljenju odjek onoga što ste bili u duhovnom svijetu od vaše posljednje smrti do ovog rođenja ili začeca. Ono što odjekuje u vašem najviše vanjskom, ono što ljudi nazivaju vašim najdubljim bićem, jest embrij procesa koje poduzimate između vaše sljedeće smrti i vašeg sljedećeg rođenja. Ljudsku volju vidi onaj, istinski je vidi, samo onaj tko ne gleda sadašnjeg čovjeka, već tko vidi u onome što živi unutar čovjeka, prividno u čovjeku, ali u najviše vanjskom čovjeka, korelat, odgovarajući element djelovanja, i u djelovanju vidi odgovarajući element onoga što prolazi kroz vrata smrti, što između smrti i novog rođenja postaje aktivnost i tamo se razvija na način da se može vratiti i ovdje u vanjskom nastaviti rezonirati.

Kada se ispituje ljudska volja i u čovjeku današnjice i traži mistično duboko podrijetlo te volje, božansko podrijetlo te volje, 'mistici riječi' obično savjetuju da se to ne čini u utrobi, jer to za njih nije dovoljno plemenito; ne zanima ih istina, već posebne, zanosne fraze. Ali ako se ide do istine, onda se radi o činjenici da u onome što je, s obzirom na osjetilno-fizičku činjenicu, pa, recimo, najmanje privlačno, da doista postoji korelat koji prolazi kroz vrata smrti u kasniji svijet; tamo moramo tražiti budućeg čovjeka. I tako dobivamo dokaze iz mišljenja nerođenog ljudskog bića i iz volje postmortalnog ljudskog bića, kao što sam često objašnjavao ovdje, pa čak i na javnim predavanjima ti i tamo. Ali to su istine koje danas apsolutno moramo osvijestiti. Danas apsolutno moramo osvijestiti da je ljudsko mišljenje nešto što ne može proizvesti ljudsko biće koje živi u sadašnjosti sa svojim mesom, krvlju, kostima i živcima, već nešto što odjekuje iz nerođenog života; i da volja nije nešto što može proizvesti sadašnje ljudsko biće u svojoj ukupnosti, već da volja ima stranu koja ostaje i nakon smrti. Ako se istinski spozna ono što fizičko, tjelesno ljudsko biće ne može proizvesti u sadašnjem ljudskom biću,

tada se u osobi pred nama nalazi vječno ljudsko biće, koje uvijek stoji pred nama. Ali te se istine ne stječu nagađanjem o vječnom, već sposobnošću istinskog pozitivnog bavljenja time što je s jedne strane mišljenje, a s druge volja. Kroz to se dolazi do takvog znanja.

Uistinu je nužno: ako netko želi težiti višim uvidima u smislu današnje znanosti duha, mora, prije svega, riječ misticizam, koja se danas široko koristi, smatrati najštetnijom od svih stvari.

Stoga bi određene stvari koje se danas moraju zapisati sa stajališta iskrene znanosti duha trebale biti prihvaćene. I doista, često se prihvaćaju. Ali onda, kada dođe do onoga o čemu se zapravo radi, intervencije u konkretne činjenice ljudskog života, ljudi više ne pristaju na to, jer tada radije slušaju brbljanje mistifikatora koji iz riječi žele prizvati unutarjni svijet. Ali sadašnjost je preozbiljna da bi se prepustili takvoj razonodi - misticizam je, za većinu ljudi danas, samo razonoda. Ono što danas treba učiniti, jest nešto što oblikuje ljudsku dušu tako da može istinski razumjeti što živi u socijalnom životu s tim stečenim konceptima. Može li čovjek doći do socijalnih koncepata, ako ne može vidjeti, ako nauči stvarima pristupati iz prirodoznanstvene perspektive, opterećen predrasudama i unaprijed stvorenim sudovima? Čist pogled na stvarnost koji nam je danas potreban, može se postići samo ako se oslobodimo, kroz ideje znanosti duha, šipražja predodžbi kojima se predajemo - ideje koje u konačnici pronalaze svoje najekstremnije posljedice u nekim mističnim aberacijama našeg vremena. Mistične aberacije našeg vremena, nisu znak početnog uspona prema nečem boljem; često su one posljednja faza propadanja, apsolutni vrhunac prepuštanja pukim praznim riječima umjesto istinskim uvidima.

Pravi uvidi se daju govoreći: mišljenje je odjek prenatalnog života; volja je odjek postmortalnog života. - To su konkretni uvidi. O takvim konkretnim uvidima govori se sasvim drugačije od onih koji kažu: vječnost živi u vremenitom čovjeku, tamo živi božansko ja; kada čovjek živi u sebi, shvatio je božansko, to jest pravo ja; ono drugo je neistinito ja, i tako dalje. - Može se cijeli dan potrošiti na razigrane koncepte. To može stvoriti osjećaj velikog unutarnjeg blagostanja, ali se na taj način ne dolazi do pravih uvida.

DEVETO PREDAVANJE

Dornach, 19. listopada 1919.

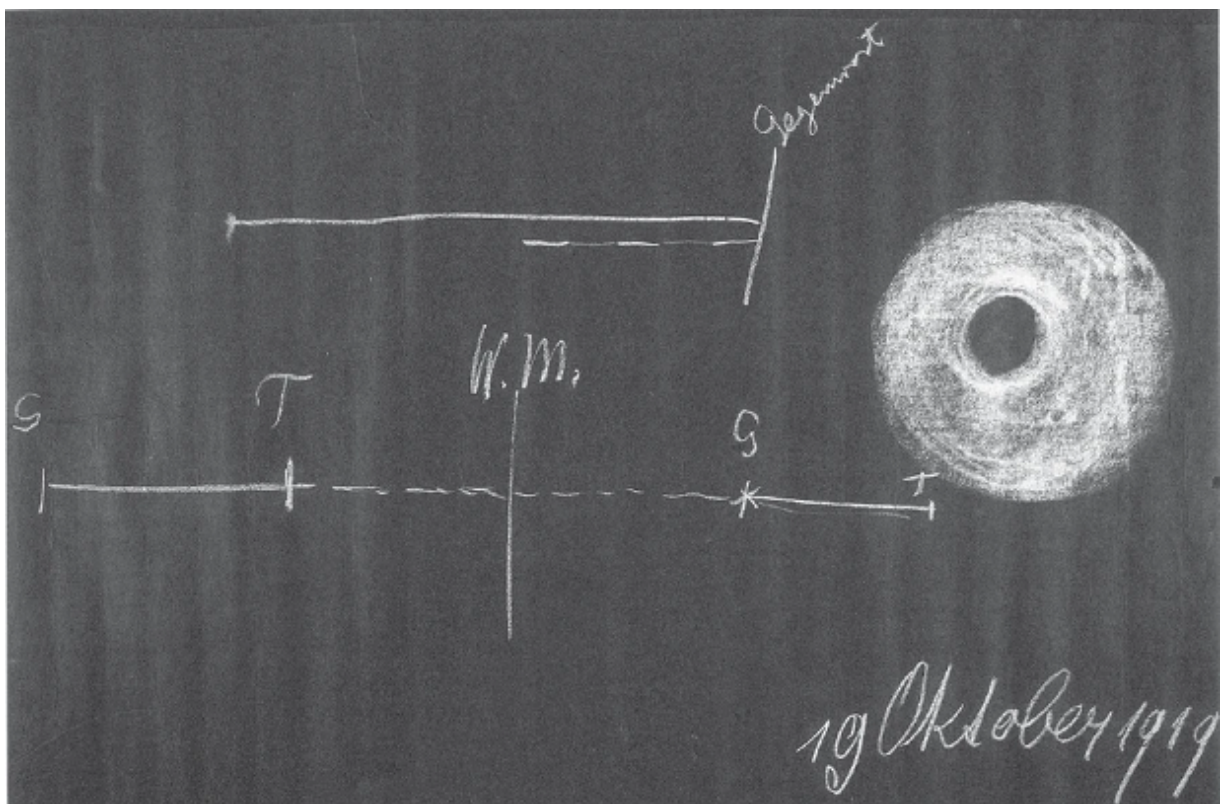
U ovim sam razmišljanjima iz različitih perspektiva govorio o vezi između stjecanja duhovno znanstvenog znanja i socijalnog razumijevanja, koje se sve više i više širi među čovječanstvom. Vjerojatno ćete osjetiti potrebu da pomnije istražite ovo pitanje: koji je unutarnji odnos bavljenja ljudi onim što se naziva socijalno, i onoga što se u nama može razviti kao osjećaj kroz naše postupno uranjanje u duhovno znanstvene predodžbe? - Duhovno znanstvene predodžbe otkrivaju nam, prije svega, određeno unutarnje raspoloženje duše čineći razumljivim ono što doživljavamo u običnom životu, a zapravo moramo percipirati kao stvar koju je najteže shvatiti: ljudsku sudbinu. Ta ljudska sudbina postaje razumljiva iz određene perspektive učenjem o zakonu ponavljanja zemaljskih života i njihovoj međusobnoj povezanosti, zakonu karme. Čovjek uči kako zemaljski život u koji se upuštamo i koji završavamo, ovisi o našim prethodnim zemaljskim životima. Već smo govorili o silama koje se prenose iz jednog zemaljskog života u drugi, i iz toga smo, u određenom smislu, vidjeli kako funkcionira kozmički mehanizam oblikovanja sudbine.

Sada, svi osjećate da danas, osim ako osoba ne postigne više znanje, može samo nejasno osjetiti kako je njezina sudbina oblikovana zakonima uzastopnih zemaljskih života. Ono što nazivamo karmom nešto je što se danas relativno lako može shvatiti u teoriji. To možete vidjeti u najnovijem izdanju moj 'Teozofije', u kojoj je relevantno poglavlje o karmi redizajnirano. Ali to istinsko viđenje života o kojem sam govorio jučer, to jednostavno, nezamagljeno viđenje života, neopterećeno predrasudama i pristranostima, koje bi odmah otkrilo zakone sudbine - to vrlo malo ljudi danas posjeduje. Kad bi ljudi stvarno vidjeli što se događa u životu kao što sam jučer opisao, to jednostavno, nepristrano viđenje, onda bi zdrav razum govorio o zakonu sudbine u smislu znanosti duha. Ali to za većinu ljudi danas jednostavno nije slučaj. Izdan svega, jednostavno zbog tog nedostatka viđenja, većini ljudi nije jasno kako 'Ja' svijest živi u duši. Danas čak postoje i filozofi koji govore o 'Ja' svijesti, kao da je ta 'Ja' svijest najsigurnija stvar, najstvarnija stvar, da ako kažem. Moglo bi se reći da je to s jedne strane jednako istinito koliko je s druge strane jednostrano, čak gotovo netočno. Jer kako zapravo percipiramo svoje ljudsko 'Ja'?

Jučer ste učili o našem unutarnjem životu, kako su naše misli zapravo samo odraz našeg prenatalnog života, kako je naša volja embrionalni, poput klice dio života nakon smrti, kako ono što se odvija u našoj duši u osnovi uopće nije povezano s onim što nas obavlja kao naše tijelo od rođenja do smrti, i kako naše izvantjelesno, doista izvanvremensko, biće igra ulogu u našem

mišljenju s jedne strane, a u našoj volji s druge. Ali također znate kako se osvrćemo na svoje živote i imamo osjećaj da smo cijeli tijek svojih života ostavili iza sebe kao sjećanje. Kao ljudska bića, vrlo lako možemo steći predodžbu da smo svjesno popratili tijek svog života i pohranili ga u pamćenje od točke u vremenu do koje ga se možemo prisjetiti. Čini nam se da ako je sadašnji trenutak ovdje (vidi crtež, gore), prisjećamo se tog trenutka u životu do kojeg jednostavno možemo ići. Lako možete vidjeti da je to ogromna pogreška. Ako svoj život pratite do trenutka kojeg se sjećate u djetinjstvu i to smatrate kontinuiranim tokom, onda je to, naravno, potpuno pogrešno, jer u takvom sjećanju percipirate samo događaje posljednjeg dana na koji se osvrćete; zatim je tu noć između, pa opet prethodni dan, pa noć u kojoj ne percipirate ništa, pa opet prethodni dan i tako dalje.

Dakle, ogromna je iluzija previdjeti činjenicu da vam ovo sjećanje, ne pruža kontinuirani tok, već stalno isprekidani tok, u smislu da su sva vremena koja ste prespavali izostavljena iz ovog sjećanja. Dakle, nemate kontinuiranu liniju sjećanja, već diskontinuiranu, stalno isprekidanu liniju sjećanja.

Sada, kako bih razjasnio značenje onoga što pokušavam reći, dopustite da vam dam sliku. Zamislite ovo: bijeli disk s tamnom mrljom unutra. Možda se pitate: što ovdje percipiram? - Bijeli disk. Gdje nema bijele boje, vidite tamnu mrlju. Neću raspravljati o tome je li tamna mrlja stvarna ili jednostavno odsutnost bijele boje. Ali vidite ovu crnu točku. Vidite, ova crna točka je tamo gdje nema bijele boje, unutar bijelog diska. Uzmite ovu sliku i možete je zapravo primijeniti na način na koji percipirate sebe u običnom životu. Kao što malo toga percipirate ovdje (u sredini), gdje je crna točka, toliko malo

percipirate vaše 'Ja'. Uopće ne opažate 'Ja'; radije opažate iskustva kroz koja ste prošli tijekom raznih budnih sati. I uopće ne opažate 'Ja'; samo činjenicom da negdje, kada promatrate svoja iskustva, vaša iskustva nisu tamo, baš kao što ovdje u crnoj točki nema bijele boje, opažate 'Ja'. Osvrćući se na svoj život, opažate iskustva i ne opažate te prekide. Umjesto toga, opažate svoje 'Ja'. Dakle, odsutnost dnevnih iskustava zapravo vam daje ideju o vašem 'Ja'; to jest, govoreći 'Ja', opažate vrijeme svog života koje ste prespavali.

Doista, ono što izostavljate u životu, kada se osvrnete unatrag, osnova je vaše 'Ja' svjesnosti. Zamislite da nikada niste spavali, da ste uvijek budni; tada ne biste imali 'Ja' svjesnost kada se osvrnete unatrag. Osjećali biste se kao biće koje pluta, lišeno 'Ja', u događajima egzistencije svijeta.

Iznimno je važno jednostavno vidjeti te stvari. Jer svi vjeruju, da je svjesnost 'Ja' iskustvo. Ne, svjesnost 'Ja' je odgovarajuća praznina u iskustvima. Molim vas da prije svega ovo imate na umu.

A sada vas molim da se sjetite kako sam vam uvijek iznova govorio da čovjek ne spava samo kada spava, već da spava i kada je budan. Čovjek je istinski budan samo u odnosu na svoj osjetilni i svijet predodžbi. Samo u svojim osjetilnim percepcijama i u svojim predodžbama čovjek je istinski budan. U odnosu na svoju volju, on spava. Kao što ljudi ne vide što postižu od uspavlivanja do buđenja, ne vide ni unutarnje impulse svoje volje. Jučer sam govorio o tome kako 'prijatelj' ili 'prijateljica' promatraju sebe u svojim postupcima, ali ne vide njihovu volju. Što se tiče volje, čovjek spava. Spava čak i danju, u smislu da je biće volje. Budan je samo u smislu da je biće koje osjetilno percipira i razumom oblikuje koncepte i predodžbe. Samo je napola budan; za drugi, voljni dio njegova bića, spava čak i dok je budan.

I sada ćete shvatiti kakav je odnos s 'Ja'. Ono kao stvarno biće ne ulazi u vaše osjetilne percepcije i vaše predodžbe, već ostaje uronjeno u oblast volje, nastavljajući tamo spavati od buđenja do uspavlivanja. Stoga ga nikada ne možete vidjeti kao stvarno biće, već samo kao prazan krug u sredini. Možete imati nejasan osjećaj da imate 'Ja', u tome što nešto rezonira u vama iz oblasti volje, nešto od onoga što doživljavate kao prazninu u svom unutarnjem iskustvu. Ali percepcija 'Ja' je inherentno negativna. To je izuzetno važno shvatiti. Potrebno je da se ova površna predodžba 'Ja', koja se pojavljuje i u mnogim modernim filozofijama, prepozna u svojoj ništavnosti. Jer samo kada netko prozre cijelu ovu situaciju koju sam ovdje objasnio, shvatit će, istinski razumjeti iznutra, odnos među ljudima u životu.

Ovaj odnos čovjeka prema čovjeku opisao sam u novom izdanju moje 'Filozofije slobode' u jednom od proširenja koje sam uključio u novo izdanje. Kao što sam upravo objasnio, ne percipiramo samo vlastito 'Ja', iako negativno, već i 'Ja' drugih ljudi. Ne bismo ga mogli percipirati da je 'Ja'

isključivo unutar naše vlastite svijesti. Kada bi 'Ja' bilo isključivo unutar naše vlastite svijesti, tada bi odnos među ljudima bio stvarno katastrofalan; išli bismo kroz svijet imajući samo 'Ja', 'Ja', 'Ja', unutar vlastite svijesti, unutar našeg osjetilnog i svijeta predodžbi. Prolazili bismo pored drugih ljudi i osjećali ih samo kao sjene, i bili bismo iznenađeni kada bismo pružili ruku, da te sjene to zaustavljaju. Ne bismo mogli sebi objasniti zašto ne možemo dosegnuti kroz osobu. Sve bi to proizašlo iz činjenice da posjedujemo 'Ja' supstancijalno, ne samo kao negativni koncept, unutar naših predodžbi i osjetilnog života. Nemamo ga tamo. Imamo ga samo u našoj volji i u osjećaju koji iz te volje proizlazi. Tu je 'Ja' zapravo prisutno, ali ne izravno u našim predodžbama ili osjetilnom životu.

Kad percipiramo drugu osobu, zapravo je percipiramo svojom voljom. Među onima koji se smatraju filozofima, nije neuobičajeno imati ovu pogrešnu predodžbu: kad stojimo pred nekim, nailazimo na sliku oblika: kosu na vrhu, zatim čelo, pa nos, usta i tako dalje. Često smo sebe vidjeli u ogledalu; izgledamo točno onako kao osoba koja stoji pred nama. A budući da imamo 'Ja', analogijom zaključujemo da i druga osoba ima 'Ja'. - To je suluda predodžba, potpuna besmislica! Jer mi zapravo uzimamo 'Ja' drugog jednako kao svoje vlastito 'Ja', iako također kao negativno. I upravo zato jer naše 'Ja' nije unutar naše svijesti, već izvan nje, baš kao i naša volja, možemo se smjestiti u 'Ja' drugog. Kad bi 'Ja' bilo unutar naše svijesti, ne bismo se mogli smjestiti u 'Ja' drugog, i percipirali bismo ih samo kao da su u sjenovitoj egzistenciji. A kako se događa ta percepcija drugog? Kada percipiramo drugoga odvija se vrlo složen proces. Stojimo pred njim: on, u određenom smislu, zahtijeva našu pažnju i uspavljuje nas na vrlo kratak trenutak. Hipnotizira nas, uspavljuje nas na trenutak. Naš osjećaj čovječnosti time se, na vrlo kratak trenutak, stavlja u stanje sna. Tome se odupiremo i potvrđujemo svoju individualnost. To je poput njihanja njihala: spavanje u drugome, buđenje u sebi, ponovno, spavanje u drugome, buđenje u sebi. I ovaj složeni proces osciliranja naprijed-natrag između uspavljivanja u drugome i buđenja u sebi, u nama se odvija kada se suočimo s drugim. To je proces u našoj volji. Jednostavno ga ne percipiramo jer uopće ne percipiramo svoju volju. Ali ovo stalno osciliranje se događa, kao što je opisano u mojoj 'Filozofiji slobode'.

Vidite, u toj vibraciji između uspavljivanja u drugome i buđenja u sebi, imate primarni element, atom, da tako kažem, socijalnog života ljudi. To je primarni element onoga što socijalni život među ljudima jest. Taj primarni element, a s njim i sve složene strukture socijalnog života, zapravo prebiva u onom dijelu našeg bića koji spava, čak i kad smo budni. Socijalni život je, u najboljem slučaju, uspavani dio ljudskog bića; to nije potpuno budan život koji ljudi žive unutar socijalnog života. Zato je ono socijalno tako teško shvatiti za običan život, jer to zapravo uopće nije potpuno budan život, jer je

to život sanjanja i jer, kako bismo se održali u sebi, moramo se uvijek braniti od socijalnog osjećaja, od osjećaja u drugima.

Sada razmislite koliko nam život postaje složen kada stupimo u odnose s različitim ljudima, što se sastoji od stalnog uspavljivanja i buđenja. Jedna osoba je ovakva, druga onakva. Zaspemo u njima. To uspavljivanje je, kao da smo druga osoba. U procesu uspavljivanja se stapamo s njime. Samo razmislite o ovome: zamislite da ste upravo razgovarali s toliko mnogo ljudi, možda tijekom pauze ili negdje drugdje u hodniku. U svima ste zapali, i nakon što se probudite iz njih, uvijek su u vama. S tim sa sobom nosite nešto od bića tih ljudi. Sve to vibrira od osobe do osobe, širi se od osobe do osobe. To je u biti sumračni, tamni element koji upravlja socijalnim suživotom ljudi. A sadašnja svijest ljudskih bića ima malo veze s ovim socijalnim osjećajem koji se tamno i sumračno širi od osobe do osobe.

U našem vremenu, upravo je naš zadatak kao suvremenih ljudskih bića - kao što možete vidjeti iz različitih razmatranja koja smo napravili - postupno se uzdići iznad starih krvnih odnosa i doći do razumijevanja onoga što se tako nejasno i mračno provlači i socijalno mreška pod nama. Jedan od najvažnijih zadataka današnjice je steći razumijevanje tog tkanja i mrežkanja. Ono što ja nazivam 'trostrukom strukturom socijalnog organizma' u biti je upravo takva struktura ljudskog suživota, da čovjek postupno, nakon niza generacija, može postati sposoban istinski i s razumijevanjem apsorbirati to tkanje i bit ljudske interakcije, koja se može opisati kao socijalni element. To razumijevanje može se postići samo kada se pravni i duhovni život pojave neovisno uz ekonomski život, a posebno kada duhovni život postoji u potpunoj slobodi u odnosu na druge dvije sfere života.

Najvažnija javna zadaća sadašnjeg i budućeg čovječanstva, jest dovesti do ovog trostrukog socijalnog poretka, kako bi čovječanstvo uopće moglo nastaviti postojati, kako bi moglo doći do istinski socijalnog, unutarnjeg razumijevanja ljudskog života. Čovječanstvo je započelo put prema tom razumijevanju u moderno doba, od sredine 15. stoljeća. Trenutno je to teško samo zato što se, prvi put u cijeloj povijesti ljudskog razvoja, božanske duhovne sile svijeta obraćaju ljudskoj svijesti. Sav prethodni napredak postignut je više-manje nesvjesno. Prvi korak je svjesno težiti socijalnoj strukturi. Drevne socijalne kulture nastale su iz krvnih veza, iz uže i šire obitelji, iz klanova, klasa i tako dalje. One su se zatim proširile u nacionalne zajednice. Danas čovječanstvo posrće, lažno vjerujući da se može držati takvih nacionalnih zajednica, dok je u stvarnosti odavno nadišlo ono što nacionalne zajednice zapravo jesu, dok odavno postoji potreba da se dođe do socijalnog pripadanja grupama koje nisu predstavljene krvnim vezama kroz razne nacije.

Rekao sam da je, u određenom smislu, prva faza na putu takvog razumijevanja, kakvo je nužno za sadašnjosti i neposrednu budućnost, bio uspon vladavine ekonomskog čovjeka s reformacijom. Istaknuo sam kako je u davna vremena vladao inicijant, zatim svećenik, a onda je, od sredine 15. stoljeća, ekonomski čovjek postao vladar. Od reformacije, oni koji su nekada nosili ljubičaste haljine i predstavljali vladare, morali su postati marionete ekonomskog čovjeka ako su željeli vladati. U istini, od sredine 15. stoljeća sve više vladaju ekonomski ljudi, oni koji su vladali ekonomijama i raznim teritorijima Zemlje. Ako su drugi vladali imenom, to je bilo samo imenom, a vladari su, u biti, bili potpuno prožeti ekonomskim načelima. Naravno, nitko ne voli priznati da je sve što je učinjeno od reformacije bilo vođeno ekonomskim razlozima. Govore o idealima i tako dalje. Ali za svakoga tko je upoznat s pravom poviješću, to su samo maske. Kako bi izbjegli da se previše otkriju, ministri kulture, obrazovanja, pravosuđa i tako dalje, nastavili su se imenovati od reformacije. Ali svi su oni u biti samo manje nijansirani ekonomski ministri. Svatko tko pogleda činjenice može to vidjeti: najviše što su mogli učiniti jest da održavaju stare tradicije, ali u biti, njihova su djela bila vođena ekonomskim razlozima.

U tom pogledu, Katolička crkva je zapravo razumjela kako biti prilično suvremena, posebno tijekom reformacije. U biti, u zoru reformacije, Katolička crkva je najbolje razumjela kako osigurati napredak u potpunosti u skladu s novim ekonomskim načelima. Treba samo jednu činjenicu izdvojiti od ostalih. Do tada je Crkva uspjela približiti najviša duhovna pitanja i najtrivijalnije svjetovne poslove. U davna vremena, grijehe se moglo iskupiti svakakvim djelima. Postupno se dogodilo da se grijehe moglo iskupiti plaćanjem. I Papa je, zapravo brže od ostalih svjetovnih moći, vrlo dobro razumio kako računati s napretkom modernog doba. Predvidio je svoje buduće prihode od iskupljenja grijeha. Ako netko ima moć biti plaćen za grijehe koje su ljudi počinili u zamjenu za njihov oprost, onda to uistinu predstavlja ogroman budući prihod. A ako je taj prihod siguran koliko god nešto može biti kroz vjeru, onda predstavlja vrlo siguran prihod. Najveća banka u Sieni stoga je smatrala sigurnom stvari kupiti određeni iznos budućih iskupljenja ljudi od Pape. Dok je Papa već dobro koristio ta sredstva, primao je ogromne iznose od jedne Sienske banke. A banka je unajmila Tetzela da prikupi te iznose. Zatim je putovao po Srednjoj Europi, prikupljajući novac za Siensku bankarsku kuću.

Vidite, Crkva se izvanredno uspješno prilagođavala uvjetima modernog doba. To je također povijest! Ovu povijest apsolutno treba uzeti u obzir.

Ekonomski čovjek došao je na vlast. Crkva je bila tu. Ali u konačnici, upravljanje duhovnim poslovima uz pomoć Sienske bankarske kuće i njezinog utjerivača dugova, njezinog agenta, samo je maska za ono što je istinski duhovno. A ako proučavate modernu povijest, otkrit ćete da ona ima

duboko značenje kada se govori o ekonomskom čovjeku koji postaje vladar. Papa je ostao tako snažan vladar samo zato što je u pravom trenutku shvatio da i on treba postati ekonomski čovjek, zato jer se prilagodio ekonomskom modelu.

Da, ekonomski tip bio je dominantan od reformacije. Zamijenio je stari svećenički tip. U 19. stoljeću čovječanstvo je u cjelini doseglo tek onu razinu napretka koju je Crkva, koja je daleko bolje razumjela napredak, već dosegla u vrijeme reformacije. Ali ekonomski tip čovjeka dominirao je samo do 19. stoljeća. U 19. stoljeću dominantan je postao drugi tip. Kada kažemo da je neki tip postao dominantan, to znači da su odlučujući utjecaji u socijalnoj strukturi ovisili o tom tipu. U 19. stoljeću, u prvom i drugom desetljeću 19. stoljeća, lihvar, odnosno bankar, postao je dominantan. Ako biste tražili definiciju bankara, stvar postaje izuzetno nesigurna. Ako biste tražili definiciju bankara, i velikog i malog, iz istinski socijalno ekonomske perspektive - nešto što se često izbjegava - onda apsolutno ne biste trebali istovremeno tražiti definiciju lihvara. Jer ove dvije definicije će biti identične; mogu biti samo identične. Ali to je nešto što je moderno čovječanstvo čuvalo pažljivo kao tajnu, baš kao što su određena tajna društva čuvala svoje 'znakove' i 'riječi'. Jednostavno se to nije širilo među širom javnošću. Ostalo je tajna unutar socijalnog života.

Bankar je postao vladar. A ako se ispita kako se socijalna struktura razvijala tijekom 19. stoljeća, otkriva se da od prvog i drugog desetljeća 19. stoljeća nadalje, bankar - onaj poseban ekonomski tip koji se bavi isključivo novcem - vrši odlučujući utjecaj, baš kao što je to prije činio ekonomski čovjek, na široj razini nad svime što se manifestira kao socijalna struktura, nad svim zakonima u zemljama i tako dalje. Vrlo je važno razumjeti te okolnosti; vrlo je važno shvatiti da ekonomski tip čovjeka vlada od reformacije, da bankar vlada od početka 19. stoljeća. I ne mogu se razumjeti javni poslovi civiliziranog svijeta u novije vrijeme, ako se u njima ne vidi povijest vladavine bankarstva. Pred kraj 19. stoljeća obistinilo se ono što sam već spomenuo na ciklusu predavanja u Nürnbergu 1908: u prvoj polovici 19. stoljeća, a nešto i u drugoj polovici, pojedinačni vlasnik novca bio je vladar; ali onda se to načelo vladavine transformiralo tako da je sam novac postao vladar. Međutim, u prvoj polovici 19. stoljeća pojedinačni čovjek kao bankar i dalje je bio vladar. Ilustrirao sam to primjerom, ako se sjećate. Rekao sam vam, kako je od pariškog Rothschilda nekoć trebalo uzeti zajam, pa, od strane francuskog kralja. Ne otkriva li to malo o tome tko zapravo drži moć? Kraljevi ne posuđuju izravno, zar ne? Dakle, dok je kralj slao svog ministra - ova vrsta ministra naziva se 'ministar financija', kako kažu - Rothschild je bio zauzet pregovaranjem s trgovcem kožom. Sluga je rekao ministru da pričekaj u predsoblju. To se, naravno, ministru učinilo vrlo neobičnim, da čeka dok Rothschild pregovara s trgovcem kožom. Treba li čekati? Nije čekao, već je upao kroz vrata: došao sam k vama u ime francuskog kralja. - Molim vas,

sjednite, rekao je Rothschild. To je, naravno, ministru bilo potpuno nerazumljivo. Da, ali ja sam izaslanik francuskog kralja! Uzmite dvije stolice i sjednite!

Vidite, tada je individualni bankar još uvijek bio vladar. To je postupno ustupilo mjesto vladavini dionica, novčanica kao takvih. I postupno smo uplovili u eru u kojoj pojedinačni vlasnik novca više nije bitan faktor, već apstraktni, akumulirani kapital. Danas se može biti bogat, sutra siromašan. Sami čovjek se uspinje i pada. Dioničko društvo, apstraktno - to sam objasnio još u Nürnbergu 1908 - ono je što je postalo dominantno.

Ali time je ljudski razvoj dosegao krajnost, krajnju točku. Jer čim novac zavlada, čim novac postane prava pokretačka snaga, došlo je vrijeme kada, rekao bih, puku golu znamenku novca mora zamijeniti stvarnost. Sada je novac najduhovniji aspekt gospodarstva. To je onaj dio gospodarstva koji se može shvatiti samo duhovno. Doista, novac ima samo duhovnu vrijednost, samo vrijednost u ljudskom prihvatanju. Može se jesti kruh i meso, ali se ne može jesti novac. Novcem se zaista može steći nešto korisno za ljude, ako se novac prihvati. Ima samo duševnu, duhovnu, konceptualnu vrijednost, reprezentativnu vrijednost. Vrijeme je zrelo; transformacija se mora dogoditi, prelazak s čisto ekonomskog duhovnog aspekta novca na onaj istinski shvaćen u duhu. I ono što se treba zahtijevati kao socijalno razumijevanje kroz trostruki socijalni poredak, upravo je ono što mora izravno slijediti vladavinu najapstraktnijeg ekonomskog principa: novca. Jer koliko god socijalno razumijevanje, kako sam ga opisao, bilo mračno i prigušeno među ljudima, ono zapravo mora postati mnogo svjetlije. Zamislite na trenutak da ovo (vidi crtež) predstavlja ljudski život u sadašnjosti, od rođenja do smrti. Taj bi se život živio na način da pojedinac stekne socijalno razumijevanje iznutra, tako da socijalni život, socijalna struktura, ne bi bila izgrađena na novčanoj vrijednosti koju netko posjeduje, već na socijalnom razumijevanju. Tada bi pojedinac prošao kroz vrata smrti, proživio vrijeme do sljedećeg rođenja, a zatim ponovno proživio svoj život od rođenja do smrti. Ono što pojedinac stekne ovdje između rođenja i smrti u smislu socijalnog razumijevanja leži u njegovoj nutrini. Iznad svega, to se apsorbira u uspavanu volju o kojoj sam jučer govorio; to se nosi kroz vrata smrti. Dakle, čovjek svoje socijalno razumijevanje nosi kroz vrata smrti do ponoći svijeta, a zatim ga ponovno nosi kroz rođenje u sljedeći zemaljski život.

Što će se od ovog razumijevanja, stečenog kroz socijalno razumijevanje, razviti u sljedećem zemaljskom životu? - To je veliko pitanje koje se danas mora postaviti. To će postati razumijevanje karme. To jest, u svjetsko povijesnom tijeku ljudskog razvoja, trenutno smo dosegli epohu u kojoj čovječanstvo mora steći socijalno razumijevanje; jer ovo socijalno razumijevanje osigurava razumijevanje karme za sljedeću inkarnaciju. Ali

nijedno ljudsko biće ne može steći socijalno razumijevanje osim stjecanjem razumijevanja duhovnog.

Vidite kako su stvari povezane; vidite kako socijalno razumijevanje ovisi o duhovnom razumijevanju, o duhovnom shvaćanju svijeta i svjetonazoru, i kako to, pak, određuje što se mora dogoditi čovječanstvu tijekom razvoja - svjesno prepoznavanje sudbine - tako da se oni koji tada prođu kroz vrata smrti sa socijalnim razumijevanjem ponovno rode i nakon ponovnog rođenja razumiju svoju sudbinu.

To je ono što je zaista važno, razumijevanje kako su stvari međusobno povezane tijekom ljudskog razvoja na Zemlji. Živimo u dobu u kojem je socijalno razumijevanje ključno. Ponovno ćemo se roditi u dobu u kojem razumijemo sudbinu svakog pojedinca. Nije samo apstraktni impuls to što nas navodi da danas govorimo o nužnosti socijalnog razumijevanja; radije je to povezano sa samom suštinom razvojnih impulsa zemaljskog čovječanstva.

To je ono što sam danas htio podijeliti, dragi prijatelji. O tim stvarima ćemo detaljnije raspravljati sljedeći put.

Predavanja u Zürichu - znate, sutra je javno predavanje u Baselu - moraju se odgoditi za dva dana jer je trebalo odabrati drugu dvoranu od one koja je prvobitno planirana. Prvo predavanje sada će se održati 24. listopada, nakon čega slijede predavanja 25, 26, 28, 29 i 30 listopada, te eurićmijski nastup u Zürichu 31. listopada. To mi, naravno, onemogućuje održavanje predavanja ovdje sljedeće subote i nedjelje, pa ću stoga nastaviti u četvrtak za one prijatelje koji imaju vremena i volje prisustvovati u pola osam sljedeći četvrtak.

DESETO PREDAVANJE

Dornach, 23. listopada 1919.

Raspravljali smo o različitim aspektima odnosa između duhovno znanstvenog svjetonazora i socijalnog pogleda na život. O tim pitanjima raspravljamo jer je danas potrebno iz različitih perspektiva razumjeti, kako su temeljno poboljšanje naših života i istinski plodonosan razvoj prema budućnosti mogući samo ako duhovno znanstveni stavovi i ideje prožimaju mišljenje i percepciju ljudi.

Osim onoga što sam nedavno rekao u vezi s osvrtom na život, postoji još nešto što treba razmotriti u vezi s ovom praksom. Istaknuo sam da kada se osoba osvrne na svoj život, zapravo bi trebala biti svjesna da običnom sviješću opaža samo diskontinuirane segmente svog života i da su među tim diskontinuiranim segmentima na koje se osvrće, stanja spavanja koja zapravo padaju izvan dosega ovog promišljanja, stanja koja su čak podložna određenoj zabludi. Čovjek vjeruje da je život kontinuiran; ali nije. Život je takav da nam pokazuje samo fragmentirane epizode. Ali iz perspektive znanosti duha, trebalo bi biti jasno da je ono što se ne opaža u osvrtu na život ipak nešto doživljeno, jednako doživljeno kao što je i ono ugrađeno u običnu svijest.

Pa, iskustva kroz koja ljudska duša uvijek prolazi između uspavljivanja i buđenja nije lako opisati, jer se čovjek mora osloboditi mnogih stvari koje pripadaju njegovom uobičajenom poimanju svijesti ako želi formulirati bilo kakvu ideju o iskustvima koja se događaju između uspavljivanja i buđenja.

Živimo običan život, u prostoru i vremenu. Kad potpuno spavamo - gledajući sa gledišta obične svijesti - ne živimo ni u običnom vremenu ni u običnom prostoru. Kad se prisjećamo što nam se događa u vremenu između uspavljivanja i buđenja, samo sjećanje je svojevrsna sjena slike, ili, kako neki kažu, projekcija onoga što je doživljeno pri spavanju, u prostor i vrijeme budnog života.

Ako želite pobliže ispitati ove odnose, morate uzeti u obzir i da stanje spavanja nije samo odmor u odnosu na budno stanje. Upravo u tom pogledu, susrećemo se s jednim od onih slučajeva gdje ljudi više prosuđuju na temelju unaprijed stvorenih predodžbi nego na temelju stvarnog promatranja. Ako uobičajeni budni život nazovemo normalnim stanjem ljudi, možemo se pitati: kada nastupa odmor? - Odmor zapravo postoji samo u dvije točke: trenutku uspavljivanja i trenutku buđenja. Uspavljivanje i buđenje su, u određenom smislu, nula u usporedbi s budnim stanjem tijekom dana. Ali stanje spavanja nije nula; stanje spavanja je suprotnost. Ovdje se moramo poslužiti lijepom analogijom iz matematike. Možete,

Rudolf Steiner - Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

naprimjer, imati neku imovinu, recimo pedeset franaka; tada nešto imate. Kada nemate ništa? Pa, upravo kada nemate ništa. Ali ako dugujete pedeset franaka, tada imate manje od ništa; tada imate u minus. Dakle, ništa - u odnosu na budnost - je uspavljivanje i buđenje; samo stanje spavanja je - u odnosu na uobičajeno budno stanje - negativno. Jer dok spavamo, odvijaju se procesi koji su suprotni onima koji se odvijaju dok smo budni, procesi potpuno drugačije vrste, procesi koji, prije svega, u svojoj stvarnosti nisu podložni zakonima prostora i vremena poput procesa budnog dnevnog života.

Ali nešto, kao što ste možda već osjetili na nedavnom predavanju, uistinu je u svom elementu samo u ovom stanju spavanja: naše pravo 'Ja'. 'Ja' svakako živi u našoj volji, ali čak i tamo, kao što znamo, spava. Pravo 'Ja' ne ulazi u naš obični misaoni život. Ne bismo čak bili ni svjesni pravog 'Ja' da ga ne doživljavamo na neki način kao u negativu. I kada se osvrnemo na svoja iskustva, ne kažemo si: doživjeli smo dane i noći - već se osvrćemo samo na dane. I umjesto da kažemo: osvrćemo se na noći - kažemo: 'Ja' - osjećamo sebe, doživljavamo sebe kao 'Ja'.

Takve istine moraju postupno prodrijeti u ljude, inače će ih zdrobiti čisto znanstveni svjetonazor koji je za većinu ljudi obuzeo sve ostale aspekte života, sve ostale perspektive o životu. Čovjek će sebe u potpunosti upoznati kao ljudsko biće tek kada si u svakom trenutku svog života kaže: ti nisi samo čovjek od krvi i mesa, koji posjeduje svijest kakvu poznaje većina ljudi koji danas žive, već si ljudsko biće koje je tek između uspavljivanja i buđenja iskliznulo iz svog tijela. Tada živiš u potpuno drugačijim uvjetima nego u običnom budnom životu i tek tada, tvoje je 'Ja' u svojem pravom elementu; tamo se može pokazati, tamo se može tvrditi da je supstancijalno. - Tijekom budnih sati, naše je 'Ja' prisutno samo u oblasti volje. U mišljenju, predodžbama, pa čak i u velikom dijelu osjećaja, osjeta, prisutna je samo slika 'Ja'.

Stoga je teška pogreška kada neki s filozofske strane tvrde da je ono što čovjek naziva svojim 'Ja' stvarnost. Tek kada se osoba probudi u višu svijest tijekom spavanja, postat će svjesna svog pravog 'Ja'. Ili, ako razumije proces volje, tada će svoje pravo 'Ja' iskusiti u činu volje.

Međutim, te stvari moraju postati dio čovjekova osjeta, osjećaja, ako će igrati svoju pravu ulogu u životu. Čovjek, u određenom smislu, mora biti sposoban sebi reći: ti si biće koje, sa svojim uobičajenim razumijevanjem svijeta, opaža samo jednu polovicu sebe; s drugom polovicom svog bića neprestano si ugrađen u nadosjetilna iskustva koja ne možeš percipirati svojom običnom sviješću. - Istinsko poštovanje prema principima koji leže kreativno u osnovi ljudi, može se postići samo ako se čovjek može povezati s nadosjetilnim na ovaj način. Stoga, u materijalističkom dobu poput našeg, ne samo da će se smanjiti percepcija nadosjetilnog, već će se smanjiti i poštovanje prema

kreativnim principima svijeta. Poštovanje će potpuno nestati iz ljudskih srca. Tako malo poštovanja, malo emocija sposobnih da istinski uzdignu um do nadosjetilnog danas postoji! I velik dio emocija za koje se ljudi pokušavaju držati nije ništa više od sentimentalnosti, a sentimentalnost je istovremeno neistinita; sentimentalnost nikada nije u potpunosti istinita.

Kada netko - i ovom prilikom to moram ponovno spomenuti - u svoju svijest ugradi takve osjećaje, pred dušom mu neizbježno izranja činjenica da ljudski život i egzistencija svijeta posjeduju nešto od karaktera velike misterije. A bez tog razumijevanja da su život i poredak svijeta misterij, istinski napredak u razvoju čovječanstva je nezamisliv. Doba poput našeg, u kojima nitko istinski ne želi vjerovati da život sadrži tajne, mogu biti samo epizode. Ona mogu poslužiti kao vrijeme kada se ljudi privremeno odvajaju od svog temeljnog podrijetla, i upravo kroz reakciju protiv tog odvajanja, mogu tim potpunije prodrijeti do istinskog razumijevanja misterije života. Ali taj misterij života ljudima se ne može otkriti kroz sentimentalnost ili apstrakciju. Može se otkriti samo kada su ljudi skloni konkretno se baviti činjenicama nadosjetilnog svijeta. I postojat će nešto poput početka takvog bavljenja nadosjetilnim činjenicama, kada se istinski razvije neka vrsta svetog osjećaja prema ulasku u stanje spavanja i sveti osjećaj u odnosu na osvrt na ovo stanje spavanja, koje se - bez da se govori figurativno - može karakterizirati: bio sam u prebivalištu bogova.

Jednostavno treba biti jasno koliko je trenutno shvaćanje života udaljeno od ove ideje, koliko nepromišljeno čovječanstvo gleda na ovu drugu stranu života. Ali kako možemo shvatiti ono što leži izvan rođenja i smrti, ako ne shvatimo ono što leži izvan uspavljanja i buđenja? - Izvan rođenja i smrti unutar ljudi leži ono što je prisutno i između rođenja i smrti; samo što je između rođenja i smrti skriveno iza fizičkog tijela. Ali kad bi bilo manje egoistične religioznosti, a više altruistične religioznosti - o tome sam već govorio - tada bi se ono što čovjek doživljava od rođenja nadalje smatralo nastavkom prenatalnog ili života prije začeca u duhovnom svijetu. Tada bi nam se pojava ljudskog života činila kao čudo, potičući stalno potrebu za otkrivanjem misterije. Čeznuli bismo da kroz razvoj ljudi vidimo otkrivenje onoga što se oblikuje, utjelovljuje, iz nadosjetilnih oblasti u osjetilnom svijetu. I u osnovi, već danas je slučaj da život nakon smrti možemo istinski razumjeti samo ako pogledamo život prije rođenja.

Vidite, postoje tajne života. Brojne od tih tajni u naše vrijeme se moraju otkriti, zbog zahtjeva razvoja čovječanstva. Ljudi ne mogu postići potpunu svijest o svojoj prirodi osim ako ne prošire razumijevanje sebe i uključe život prije rođenja i nakon smrti. Jer poznajemo samo dio svog bića ako ne dopustimo da nam se otkrije uplitanje onog prije rođenja i onog nakon smrti u ovu tjelesnu egzistenciju. I danas je izvanredno teško o tim stvarima govoriti ljudima koji već nisu donekle obrazovani kroz antropozofiju; jer, ili

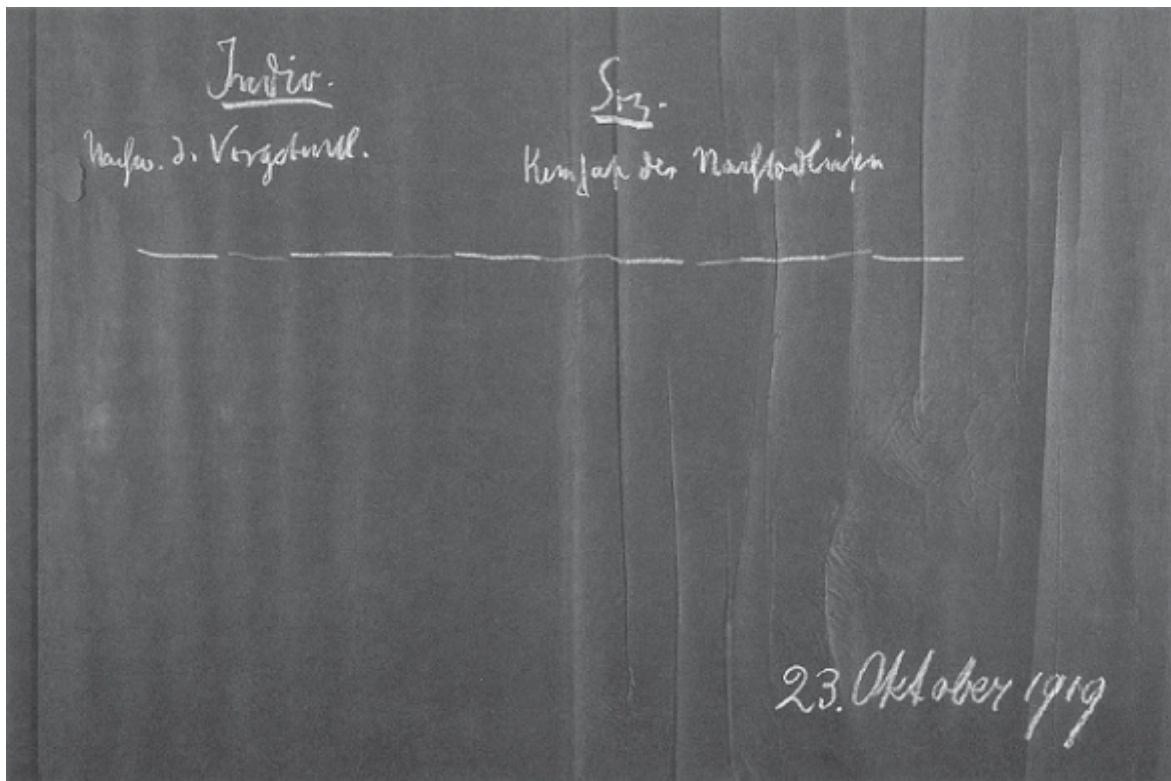
postoji najveći interes spriječiti da istina o tim stvarima dođe do ljudi, ili ne postoji istinsko razumijevanje. Trebate samo pogledati oko sebe, da biste otkrili da se prevladavajući svjetonazori danas vrlo, vrlo malo bave životom prije rođenja. Bave se životom poslije smrti iz egoizma, jer zahtijevaju da ne propadnu zajedno sa svojim fizičkim tijelima. I vjerske denominacije oslanjaju se na tu sebičnost, u biti govoreći samo o životu poslije smrti, a ne o životu prije rođenja.

Sada, stvar nije samo u tome, nego je danas teško govoriti o tim stvarima jer je dogma Katoličke crkve da se ne vjeruje u život prije rođenja, dogma koju su usvojile i druge kršćanske denominacije. Stoga gotovo sve kršćanske denominacije danas smatraju herezom govoriti o životu prije rođenja. Međutim, nešto se izvanredno duboko miješa i utječe na duhovni razvoj čovječanstva kada se dogmatski zabranjuje gledanje na život prije rođenja. Teško je zamisliti - i ne govorim uvijek o svjesnim stvarima, već o nesvjesnim aspektima ljudskog razvoja - da bi išta moglo biti učinkovitije u uljuljkivanju ljudi u iluzije o njihovoj pravoj prirodi, od uskraćivanja uvida u život prije rođenja. Jer potpuno razumijevanje ljudskog života iskrivljeno je zavaravanjem ljudi da vjeruju u pogrešnu predodžbu da su ljudi postavljeni na Zemlju od oca i majke jednostavno rođenjem. Crkva je tako stvorila ogroman instrument moći za sebe uskraćujući ljudima uvid u život prije rođenja. Stoga će se Crkva kao takva, na najstrašnji način boriti protiv svih onih učenja koja se tiču života prije rođenja. Crkva to neće tolerirati. Ne treba gajiti iluzije o tome; niti treba gajiti iluzije o činjenici da se život jednostavno ne može razumjeti ako se zanemari život prije rođenja.

Ali iz ovoga proizlazi nešto o čemu biste trebali duboko i temeljito razmisliti. Razmislite o tome: u interesu je crkvenih vjeroispovijesti bilo uskratiti ljudima važnu spoznaju. Crkvena vjerovanja su praktički sebi dala za cilj uskratiti ljudima najvažnije istine o njima. Ta crkvena vjerovanja su tako pronašla svoja sredstva da ljude obaviju tupošću, iluzijom. I danas je potrebno ne prepuštati se nikakvim zabludama o tom pitanju, ne pokušavati iz neke popustljivosti praviti kompromis sa tim stavovima crkvenih vjerovanja. O tome ne može biti kompromisa. I treba napomenuti da je uzaludno negdje tvrditi: antropozofija se bavi Kristom, nije ateistička, nije panteistička i tako dalje. - To vam neće pomoći, jer etablirane crkve neće biti ljute što se ne bavite Kristom - to ih malo zanima - već će ih ljutiti upravo to što se bavite Kristom. U tome leži to što žele monopol o tome da govore o Kristu. U tim stvarima ne smije se iskazivati unutarnja popustljivost, inače će se uvijek biti u iskušenju da se najvažnije stvari u životu zaviju u sumrak, maglu i iluziju. Čovječanstvo trenutno ima potrebu kretati se prema duhovnim uvidima. Međutim, ono što se najsnažnije protivi duhovnim uvidima su dogmatska crkvena vjerovanja, posebno ona dogmatska vjerovanja koja su se postupno razvila na Zapadu. Crkva kao takva zapravo ne može biti neprijateljski nastrojena prema duhovno znanstvenim uvidima;

to je sasvim nemoguće, jer bi se Crkva kao takva trebala baviti samo ljudskim osjećajima, ceremonijama, bogoslužjem, ali ne i misaonim životom. Obrazovani orijentalac uopće ne razumije zapadnjačka crkvena vjerovanja, jer obrazovani orijentalac savršeno dobro zna: vezan je za vanjsko bogoslužje; njegova je dužnost podvrgnuti se onim ceremonijama kojima se čovjek podvrgava u svom vjerovanju. Može misliti što želi. U orijentalnoj doktrini još uvijek postoji neko znanje o slobodi misli. Ta sloboda misli za Europljane je potpuno izgubljena. Odgajani su u misaonom ropstvu, posebno od 8. ili 9. stoljeća poslije Krista. Zato je ljudima zapadne kulture tako teško shvatiti stvari koje sam nedavno spomenuo: da je lako dokazati bilo koje mišljenje. Može se dokazati jedno mišljenje, a može se dokazati i suprotno. Jer činjenica da se nešto može dokazati nije dokaz istinitosti onoga što se tvrdi. Da bi se došlo do istine, treba zaroniti u mnogo dublje slojeve iskustva od onih u kojima leže naši uobičajeni dokazi. Ali određene crkvene doktrine odbile su iznijeti iskustvo na površinu: stoga su odvojile ljude od istina poput ove: ovdje stojiš, o čovječe! kako se tvoj organizam razvija od djetinjstva nadalje, ono što si iskusio u svom životu prije rođenja postupno se razvija u tebi.

I što se prvenstveno razvija iz života prije rođenja u individualnom ljudskom životu između rođenja i smrti?

Pa, kod ljudi razlikujemo individualni i socijalni život. Bez odvajanja ova dva pola ne možete doći ni do kakvog koncepta čovjeka: individualni život - onaj koji imamo, da tako kažem, kao najosobnije jedinstveno iskustvo svaki dan, svaki sat; socijalni život - onaj koji ne bismo mogli imati da se stalno nismo

bavili misaonom razmjenom i drugim oblicima interakcije s drugim ljudima. U ljudskom životu ulogu igra i ono individualno i ono socijalno. Sve što je individualno u nama u osnovi je posljedica života prije rođenja. Sve što razvijemo u socijalnom životu u osnovi je sjeme za život nakon smrti. Nedavno smo čak vidjeli da je to sjeme karme. Stoga možemo reći: u ljudskim bićima postoji individualno i socijalno. Individualno je posljedica života prije rođenja. Socijalno je aspekt sjemena za život nakon smrti.

Prvi dio ove istine, da je individualno, u određenom smislu, posljedica života prije rođenja, najjasnije se može vidjeti kada se proučavaju ljudi s iznimnim talentima. Recimo, jer je dobro gledati radikalno u takvim slučajevima, da proučavamo genije. Odakle dolazi moć genija, sam genij? Čovjek unosi genij u ovaj život kroz rođenje. To je uvijek rezultat života prije rođenja. A budući da se, razumljivo, život prije rođenja posebno izražava u djetinjstvu - kasnije se čovjek prilagođava životu između rođenja i smrti, ali u djetinjstvu sve što je osoba iskusi prije rođenja izlazi na površinu - stoga je kod genija dječji aspekt vidljiv tijekom cijelog života. Upravo je karakteristika genija da sačuva tu dječju kvalitetu tijekom cijelog života. I geniju je čak svojstveno održati mladolikost, zadržati dječju kvalitetu, sve do posljednjih dana, jer je sav genij povezan s životom prije rođenja. Ali ne samo genij, svi talenti, sve što osobu čini individuum, povezano je s životom prije rođenja. Stoga, ako se ljudima da dogma da ne postoji život prije rođenja, da ne postoji preegzistencija, što se implicitno radi? Širi se doktrina: nema osnove za posebne individualne talente. - Nije prihvatljivo poricati same osobne talente; ali ako se poriču njihovi razlozi, tada se osobni talenti mogu smatrati sasvim besmislenima.

To je povezano s činjenicom da su crkvene doktrine, kakve su prevladavale stoljećima, dovele do obrazovanja europskog čovječanstva koje je u konačnici dovelo do modernog izjednačavanja ljudi. Što su, u osnovi, individualni talenti danas? I što bi bili individualni talenti kada bi se primijenila konvencionalna socijalistička doktrina? U tim je stvarima manje važno gledati na vanjski naziv nečega, a više na unutarnje veze. Netko tko je, s jedne strane, dogmatski katolik, a s druge mrzitelj socijaldemokratskih doktrina, uhvaćen je u vrlo neobičnu nedosljednost. Uhvaćen je u nedosljednost kao i netko tko kaže: godine 1875. upoznao sam malog dječaka koji mi se jako svidio, i još uvijek mi se jako sviđa, taj mali dječak. - Ali onda mu netko kaže: gledaj, taj mali dječak iz 1875. postao je momak koji sada stoji pred tobom kao socijaldemokrat. - Da - glasi odgovor - još uvijek mi se sviđa mali dječak iz 1875, onaj kakav je bio tada, ali onaj kakav je postao, ne sviđa mi se, mrzim ga. - Ali socijaldemokracija je izrasla iz katoličanstva! Katolicizam je samo mali dječak koji je izrastao u socijaldemokraciju. Ni potonji to ne želi priznati, ni prvi, ali samo zato što ljudi ne žele vidjeti nikakvu vitalnost u vanjskoj socijalnoj sferi; oni žele vidjeti samo nešto napravljeno od kartona. Ako nešto napravite od kartona,

to ostaje kruto i zadržava svoj oblik dok traje; ali ono što je inherentno socijalnom životu raste i živi, i to se, naravno, može i sačuvati. Ali ovdje se mora razlikovati iluzija od stvarnosti. Vidite, razlikujete iluziju od stvarnosti kada, naprimjer, razmatrate sljedeću ideju. 8. stoljeće: katolicizam; 20. stoljeće: iz stvarnog katolicizma 8. stoljeća proizašla je socijaldemokracija! A ono što postoji uz nju kao katolicizam nije pravi katolicizam 8. stoljeća, već njegova imitacija, lažni katolicizam; jer je pravi katolicizam u međuvremenu prerastao u socijaldemokraciju.

To se općenito ne prihvaća jer se ljudi ne žele suočiti sa stvarnošću; umjesto toga, stvaraju iluzije i obmane kako bi to prikrili. I to lako mogu učiniti. Jer jednostavno daju isto ime nečemu što više nije ono što jest. Ali ako se danas ono što se u Europi predstavlja iz Rima - moram to preformulirati - naziva katoličanstvom u istom smislu kao što se predstavljalo u 8. stoljeću iz Rima, onda je to kao da se za šezdesetgodišnjaka kaže: to je osmogodišnjak! - Nekad je bio osmogodišnjak, ali danas više nije osmogodišnjak.

Ovdje skrećem vašu pozornost na nešto što treba razmotriti, jer se i socijalni život mora smatrati nečim živim, a ne nečim beživotnim ili mrtvim. I dok se takve stvari ne prozru, čovječanstvo se neće uzdići do istinskog razumijevanja socijalnog života. Socijalni život ima korijene u sferama koje danas više ne možemo shvatiti našim vanjskim imenima ni u jednom jeziku - možda najbolje u orijentalnim jezicima, a najmanje u engleskom ili američkom engleskom, koji je vrlo daleko od stvarnosti. Stoga su naši jezici prepreka razumijevanju onog što je socijalno. Čovječanstvo će napredovati prema razumijevanju socijalnog tek kada se oslobodi pukog jezičnog razumijevanja. Ali danas se sve što nadilazi puko jezično razumijevanje snažno osuđuje. I ono što se danas najčešće nalazi jest da se, kad god nešto treba objasniti, prvo predstavi neka definicija riječi. Ali sasvim je nebitno kako se nešto imenuje, koju riječ se za to koristi; poanta je u tome da se ljude vodi do same stvari, a ne do riječi. Stoga prije svega moramo prevladati ograničenja jezika ako želimo doći do razumijevanja socijalnog. Ali ta ograničenja jezika bit će prevladana tek kada se prevladaju najveće predrasude našeg vremena. U strašnim godinama koje smo pretrpjeli, vapaj je odjekivao svijetom: Sloboda za individualne nacije! - a ipak danas čak i najmanje nacije žele stvoriti vlastitu socijalnu strukturu. Strast, paroksizam nacionalizma, spustio se na čovječanstvo i jednako je štetan za socijalni život Zemlje kao što je materijalizam za misaoni život. I kao što se čovječanstvo mora probiti iz materijalizma prema slobodi i duhovnosti, tako se mora probiti iz svakog nacionalizma, u bilo kojem obliku se pojavio, prema općem čovječanstvu. Bez toga ne može biti napretka.

Ali u jezicima nećemo pronaći mogućnost potpunog izbjegavanja nacionalizma ako ti jezici ne crpe dublje oblike izražavanja duhovnog. Vidite, ova razmišljanja bih želio zaključiti, više ili manje, sa slikom. Ako razmislite

o ovoj slici koju ću upotrijebiti, moći ćete doći do raznih stvari koje mogu biti važne za razumijevanje našeg sadašnjeg vremena. Pogledajte bilo koji pisani rad danas. Ovi mali vragovi koji stoje na bijelom papiru - ti mali vragovi nazivaju se slovima, postavljeni su jedan pored drugog. Imaju groteskne oblike i u svojoj jukstapoziciji predstavljaju zvukove naših jezika. To seže natrag do drugih, izražajnijih oblika pisanja. A ako ovo pratimo jako daleko unatrag, dolazimo do oblika pisanja, recimo, kakav su imali stari Egipćani ili kakav je bio izvorni sanskrt, koji je više-manje, u potpunosti razvio svoje oblike iz zmijskog karaktera. Sanskrtski znakovi su transformirani zmijski oblici sa svim vrstama varijacija. Egipatski oblici pisanja još su uvijek bili oslikani, nacrtani oblici, mirne slike, a u svojim najranijim vremenima čak su bili i imaginacija za ono što se prikazivalo. Pismo je proizašlo neposredno iz duhovnog. Zatim je pisanje postajalo sve apstraktnije dok nije postalo ono što je već bilo više-manje dovoljno loše: naš uobičajeni sustav pisanja, koji održava vezu s onim što predstavlja samo učenjem njegovih oblika.

Zatim je došlo nešto još strašnije, stenogram, što je sada smrt cijelog sustava koji se razvio iz starog piktografskog pisma. Taj silazni razvoj mora, pak, ustupiti mjesto uzlaznom; moramo se vratiti razvoju koji nas izvlači iz svega u što smo gurnuti, posebno pisanjem. I s tim je napravljen početni pokušaj. Stoji ovdje na ovom Dornach brdu. Bez obzira na mnoge nedostatke u Dornach strukturi, bez obzira na mnoge stvari koje su nesavršene, on je sa svojim oblicima nešto što izražava, u svom sadašnjem obliku, nadosjetilnu suštinu kojoj bi čovječanstvo danas trebalo težiti. Rekao bih da je također zamišljen kao hijeroglif svijeta. Ako istinski proučite njegove pojedinačne oblike, moći ćete u njima pročitati mnogo više nego što možete shvatiti kroz opise duhovnog - barem je to namjera. Namjera je ostvariti pismo svijeta unutar njega. Pisanje je nastalo iz umjetnosti i pisanje se mora vratiti umjetnosti. Mora nadići simboliku, dopuštajući duhovnom da živi izravno u njemu, postajući hijeroglif na nov način.

Ono što stoji ovdje na ovom brdu bit će istinski shvaćeno samo ako se uzme u obzir ovo: u našem vremenu postoje mnogi zahtjevi čovječanstva, zahtjevi koje treba ispuniti. U osnovi, riječ jezika više nije dovoljna da na njih odgovori. Takav odgovor pokušava se dati kroz oblike ove zgrade. Mnogo toga u vezi s njom je nesavršeno; ali kroz ovu strukturu učinjen je pokušaj takvog odgovora. I ako se to promatra iz ove perspektive, onda će se to promatrati na pravi način.

To je ono što sam danas htio dodati prethodnim zapažanjima.

JEDANAESTO PREDAVANJE

Dornach, 1. studenog 1919.

Ako se o socijalnom pitanju sada raspravlja iz perspektive znanosti duha, to je, kao što sam već objasnio s različitih gledišta, doista, ne utemeljeno na nekoj subjektivnoj maksimi ili motivaciji, već na promatranju razvoja čovječanstva, na promatranju onoga što snage ljudskog razvoja posebno sadrže za naše vrijeme, na što nas posebno pozivaju u sadašnjosti i za neposrednu budućnost.

Mora se reći da je otkrivanje dubljih impulsa onoga što je istinski relevantno za trenutni razvoj čovječanstva pomalo neugodan zadatak; jer u današnje vrijeme ljudi nisu osobito skloni baviti se važnim stvarima, razmatrati ih s najvećom ozbiljnošću. Ali naše vrijeme zahtijeva istinsku, temeljitu ozbiljnost u pogledu stvari čovječanstva. Ono posebno zahtijeva oslobađanje od određenih predrasuda, a posebno od unaprijed stvorenih prosudbi. Danas bih želio ponuditi neke perspektive koje će omogućiti da se stvari o kojima smo često raspravljali razmotre s dubljeg gledišta. Ovdje ćemo ponovno morati usmjeriti pozornost na nešto šiti kontekst čovječanstva.

Razdoblje u kojem živimo u našoj sadašnjosti razlikujemo od drugih razdoblja, ono započinje sredinom 15. stoljeća i to razdoblje nazivamo, kao što znate, petim post atlantskim razdobljem. Odvajamo ga od razdoblja koje je tada završilo i započelo u 8. stoljeću prije Krista, koje nazivamo grčko-rimskim razdobljem, po populacijama koje su nosile njegovu kulturu. A ono što mu je prethodilo nazivamo egipatsko-kaldejskim razdobljem.

Sada, ako se razmotri egipatsko-kaldejsko razdoblje, njegova duhovna dimenzija, otkriva se za konvencionalna povijesna analiza uvelike zaostaje. Čak i kada se razmatraju rekonstruirane kaldejske i egipatske tradicije, ne može se jako daleko pratiti vanjska povijest u povijesnom razvoju čovječanstva. Ali ono što je značajno za sadašnjost, može se istinski razumjeti samo pravilnim shvaćanjem ovog trećeg post atlantskog razdoblja u svijetlu njegovih jedinstvenih karakteristika.

Sada, iznad svega znate jednu stvar. U konvencionalnoj povijesti, ono što je među ljudima postojalo kao kultura, kao civilizacija, nad tada poznatim svijetom, naziva se poganstvom. Poput oaze, unutar te poganske kulture, ležalo je ono što je židovsko, hebrejsko, što se mora shvatiti kao preteča kršćanstva. Ali ako zanemarimo judaizam, koji je potpuno drugačije prirode od ostatka kulture tog vremena i koji je ugrađen u pretkršćanski svijet, možemo usmjeriti svoju pozornost na poganstvo koje se u tom smislu širi civilizacijom. Što je karakteristično za ovu drevnu pogansku kulturu? Posebnost ove drevne poganske kulture jest da je ona prvenstveno kultura

mudrosti, kultura gledanja unutar stvari i procesa svijeta. Čak i ako ono što je drevni poganin prenosio o svom znanju o svijetu, koje proizlazi iz drevnih misterija, ima mitski, simbolički karakter za današnji 'razumni' svijet, ipak se mora reći da sve što je preneseno potomstvu u obliku takvih slika proizlazi iz dubokih uvida u bit stvari i procesa.

Treba se samo prisjetiti nadosjetilne mudrosti koju smo pokušavali otkriti iz raznih oblasti tog drevnog doba za sadašnjost, i vidjet ćemo da se radi o iskonskoj mudrosti koja je u osnovi svake misli, svake percepcije, svakog osjećaja drevnih naroda. Određeni odjek te iskonske mudrosti, tradicija koja je obuhvaćala tu iskonsku mudrost, cvjetala je u određenom obliku za određena tajna društva do kraja 18. stoljeća, pa čak i do početka 19. stoljeća. U 19. stoljeću to je više-manje presušilo, a ono što je preostalo stavljeno je u službu određenih skupina, posebno određenih nacionalnosti. A ono što danas postoji u običnim tajnim društvima više se ne može nazvati plodonosnom, autentično prenesenom drevnom poganskom mudrošću.

Ovaj skup poganske mudrosti posjeduje određenu kvalitetu koja se nikada ne smije izgubiti iz vida ako se želi razumjeti o čemu se zapravo radi. Ima kvalitetu upravo zbog koje se manja struja, judaizam, koji je tada utro put kršćanstvu, morao pozicionirati poput oaze unutar ovog toka drevne poganske mudrosti.

Ako netko istinski razumije drevnu pogansku kulturu, svugdje pronalazi uzvišenu, duboku mudrost, uvide koji nevjerojatno duboko prodiru u bit stvari; ali ta poganska mudrost ne sadrži istinski moralni poticaj za ljudsko djelovanje. U određenom smislu, čovjeku nisu bili potrebni ovi moralni poticaji za djelovanje; jer za razliku od onoga što ljudi danas smatraju znanjem ili razumijevanjem, ova drevna poganska mudrost bila je nešto što je ljudima istinski dalo osjećaj i senzaciju da su dio cijelog kozmosa. Ljudska bića, stojeći i hodajući ovdje na Zemlji, nisu osjećala da se sastoje samo od tvari i sila koje postoje izvan njih u zemaljskom životu - u mineralnom, životinjskom i biljnom carstvu. Ljudi su osjećali kako unutar njih djeluju moći koje kruže u zvijezdama i suncima. Ljudi su se osjećali dijelom cijelog kozmosa i nisu samo apstraktno osjećali kako su dio njega, već su iz njegovih misterija primali smjernice za svoje postupke i kako se ponašati u skladu s tokom zvijezda. Ova drevna astrološka mudrost nipošto nije bila astrologija računanja koju ljudi danas smatraju važnom. Umjesto toga, bila je to drevna astrološka mudrost koju su vođe drevnih poganskih misterija shvaćali na taj način da su iz tih misterija mogli istinski proizaći impulsi za djelovanje i ponašanje. Ljudi su se osjećali sigurno unutar kozmosa, ne samo općenito kroz mudrost, već i kroz vodstvo o tome što trebaju činiti od jutra do večeri bilo kojeg dana u godini, što su im pružali oni koje su prepoznavali kao inicirane u misterijima. Međutim, iz svega što su inicirani pokupili iz misterija, nije se mogao izvući nikakav moralni poticaj za

čovječanstvo, ni kaldejskom ni egipatskom mudročću. Pravi moralni poticaj za čovječanstvo prvo je pripremio judaizam, a zatim ga je dalje razvilo kršćanstvo.

I postavlja se pitanje: zašto je slavnoj drevnoj poganskoj mudrosti, koja je, naprimjer, još uvijek nosila prekrasan umjetnički i filozofski cvijet u grčkoj kulturi, nedostajao moralni impuls?

Ako bismo se, međutim, vratili dalje unatrag, izvan trećeg tisućljeća prije Krista, otkrili bismo da je impuls za mudročću bio popraćen moralnim impulsom, i da je to doista onako kako sam već objasnio: da je impuls za mudročću sadržavao ono što je drevnim ljudima trebao biti moral, njihov etos. Ali određeni etos, određeni moralni impuls, kakav je došao s kršćanstvom, nije bio inherentan poganskoj mudrosti kao takvoj. Zašto? Zato što je tisućljećima prije kršćanstva ta poganska mudrost bila nadahnuta mjestom daleko u Aziji, ali nadahnuta vrlo osebujnim bićem, bićem Lucifera, koji se zapravo utjelovio u Aziji, daleko na istoku, u 3. tisućljeću prije Krista.

I raznim stvarima koje smo naučili o razvoju čovječanstva, potrebno je dodati i spoznaju da je, baš kao što je postojala inkarnacija Golgote, inkarnacija Krista u čovjeku Isusu iz Nazareta, postojala i stvarna inkarnacija Lucifera u 3. tisućljeću prije Krista u Aziji. I veliki dio drevne kulture bio je inspiriran onim što se može opisati samo kao zemaljska inkarnacija Lucifera u ljudskom biću od krvi i mesa koje je živjelo. Doista, kršćanstvo, misterij Golgote, kako se odigravao među ljudima, u početku je shvaćen na način na koji su ga ljudi mogli shvatiti, kroz ono što se moglo izvući iz drevne luciferske mudrosti. Čak i jednostranost inače izvanredno duboke gnoze također proizlazi iz činjenice da je ova luciferska inkarnacija prožimala drevni svijet. Ne može se istinski razumjeti puno značenje misterija na Golgoti bez znanja da mu je prethodila - ne cijele tri tisuće godina - luciferska inkarnacija.

Da bismo ovoj luciferskoj inkarnaciji dodali ono što nadilazi njezinu jednostranost, došla je inkarnacija Krista. A s njom je došlo i ono što sada predstavlja obrazovni impuls za čovječanstvo u razvoju europske civilizacije i njezinih američkih saveznika. Ali od sredine 15. stoljeća, otkako se u razvoju ljudi pojavio impuls prema individualnosti i razvoju osobnosti, ovaj razvoj također je sadržavao sile koje se pripremaju za inkarnaciju novog nadosjetilnog bića. I baš kao što je došlo do fizičke inkarnacije Lucifera, baš kao što je došlo do fizičke inkarnacije Krista, tako će i prije nego što prođe dio trećeg tisućljeća nakon Krista, doći do istinske inkarnacije Ahrimana na Zapadu: Ahriman u tijelu. Čovječanstvo na Zemlji ne može izbjeći ovu fizičku inkarnaciju Ahrimana. Doći će. Jedino je pitanje da čovječanstvo na Zemlji nađe svoj pravi stav u odnosu na ovu zemaljsku inkarnaciju Ahrimana.

U svemu što se događa na ovaj način, dok se takve inkarnacije pripremaju, mora se obratiti pozornost na ono što postupno vodi do takvih inkarnacija u razvoju čovječanstva. Biće poput Ahrimana, koje se želi inkarnirati ovdje na Zemlji u zapadnom svijetu neko vrijeme nakon našeg vremena, priprema se za svoju inkarnaciju. Takvo biće poput Ahrimana, koje se želi inkarnirati na Zemlji, usmjerava određene sile u ljudskom razvoju na takav način da služe ovom biću u njegovu vlastitu korist. I bilo bi strašno kada bi ljudi živjeli uspavanim životima i ne bi percipirali određene pojave koje se događaju u ljudskom životu kao priprema za fizičko utjelovljenje Ahrimana. Samo prepoznavanjem toga u ovom ili onom nizu događaja koji pripadaju ljudskom razvoju, mora se razumjeti kako se Ahriman priprema za svoje zemaljsko postojanje. I danas je vrijeme da pojedinci znaju koji su od događaja koji se odvijaju oko njih spletke Ahrimana, koje - u njegovu korist - mogu pripremiti njegovu skorbu zemaljsku inkarnaciju.

Nesumnjivo, najpovoljniji scenarij za Ahrimana bio bi kada bi mogao osigurati da velika većina ljudi ostane nesvjesna onoga što bi moglo doprinijeti njegovom uspjehu; kada bi velika većina ljudi živjela na takav način da su ove pripreme za utjelovljenje Ahrimana u tijeku, ali da ih ljudi doživljavaju kao nešto progresivno, dobro i primjereno razvoju čovječanstva. Kada bi, u određenom smislu, Ahriman mogao skliznuti u usnulo čovječanstvo, to bi mu bilo najprihvatljivije. Stoga je bitno istaknuti one događaje u kojima Ahriman radi na svojoj budućoj inkarnaciji.

Vidite, takav razvoj u kojem bih rekao da je impuls Ahrimana jasno čujan jest širenje vjerovanja među ljudima da se kroz mehaničko matematičko shvaćanje kozmosa, koje je postignuto kroz Galileja, Kopernika i tako dalje, može istinski razumjeti što se događa vani u kozmosu. Zato antropozofski orijentirana znanost duha mora tako rigorozno naglašavati da se duh i duša moraju tražiti u kozmosu, a ne samo ono što galileoizam i kopernikanizam traže kroz matematiku i mehaniku, kao da je svijet veliki stroj. Bilo bi to zavođenje Ahrimana kada bi ljudi stali na pukom izračunavanju orbitalnih vremena nebeskih tijela, na pukom proučavanju astrofizike kako bi razumjeli materijalni sastav nebeskih tijela, nešto na što su ljudi danas toliko ponosni. Ali bilo bi katastrofalno kada se ovom galileoizmu i kopernikanizmu ne bi suprotstavilo ono što se može znati o kozmosu prožetom dušom i duhom. Upravo to Ahriman, radi svoje zemaljske inkarnacije, definitivno želi izbjeći. On želi, u određenom smislu, čovječanstvo držati u tako dubokom neznanju da shvaća samo matematičke aspekte astronomije. Stoga mnoge ljude zavodi da iskažu svoju dobro poznatu odbojnost prema znanju o duhu i duši kozmosa. Ali to je samo jedna od zavodljivih sila koje Ahriman, takoreći, ulijeva u duše ljudi.

Još jedna zavodljiva sila Ahrimana - rekao bih, djeluje na odgovarajući način s luciferskim silama - prirodno je povezana, zbog njegove inkarnacije, s

nastojanjem da se, koliko je to moguće, održi već rašireni osjećaj među ljudima da je za javni život dovoljno ako se osigura da su ljudi ekonomski zadovoljni. To dotiče točku koju moderni ljudi često ne vole priznati. Vidite, za istinsko razumijevanje duha i duše, današnja službena znanost zapravo ne nudi ništa; jer metode dostupne u današnjim javnim znanostima prikladne su samo za razumijevanje vanjske prirode, pa čak i u slučaju ljudskih bića, samo njihove vanjske prirode. Ali zamislite samo s kakvim prezirom prosječni građanin današnjice gleda na sve što mu se čini idealističkim, sve što mu se čini kao put, na bilo koji način, kao put u duhovnu oblast! On u biti uvijek pita: da, koja je poanta? Koja zemaljska dobra to donosi? - Svoje sinove šalje u gimnaziju, možda se i sam školovao u gimnaziji ili nekoj drugoj ustanovi, šalje ih na sveučilište ili na neko drugo visoko obrazovanje. Ali sve to zapravo služi samo da se postave temelji za profesiju, odnosno da se u životu stvore materijalna dobra koja će ih održavati.

Razmotrite čega se dotičemo kada se razmatra upravo ovo pitanje. Koliko ljudi danas više ne cijeni duh radi njega samog, dušu radi nje same! Takvi ljudi upijaju samo ono što se javnim diskursom predstavlja kao korisno. Ovdje se zaista mora osvijestiti vrlo važna, tajanstvena činjenica današnjeg čovječanstva. Prosječni građanin današnjice, koji je možda marljiv u svom uredu od jutra do večeri, a zatim prolazi kroz uobičajene 'večernje formalnosti', sasvim je nespreman sudjelovati u takvim 'glupostima' kakve se predstavljaju, naprimjer, u antropozofski orijentiranoj znanosti duha. To mu se čini nepotrebnim; jer misli: to se ne može jesti. - I konačno: sve što je istinski korisno u smislu znanja trebalo bi biti - čak i ako ljudi to ne priznaju uvijek, ali to je istina u javnom životu - priprema za ostvarivanje mogućnosti prehrane.

Da, to je neobična pogreška kojoj se ljudi danas prepuštaju, posebno u ovoj oblasti. Vjeruju da se duh ne može jesti. Ali vidite, ljudi koji to govore upravo su oni koji jedu duh! Jer u istoj mjeri u kojoj se odbija uzeti bilo što duhovno što bi se prihvatilo kao duhovno, u istoj mjeri, sa svakim zalogaajem koji se materijalno donosi iz usta u želudac, konzumira se duhovno i usmjerava se na drugačiji put nego kojim bi trebalo ići za dobrobit čovječanstva.

Vjerujem da mnogi Europljani smatraju korisnom svoju civilizaciju kad ipak mogu reći: Ipak nismo kanibali! - Ali proždirači duše, proždirači duha, to su Europljani i njihova američka pratnja! Bezumno konzumiranje materijalnih stvari duh vodi na stranputicu. Danas je te stvari teško reći čovječanstvu. Jer samo promislite kako se današnja kultura zapravo mora okarakterizirati kada se zna ta činjenica. A održavanje ljudi u takvom stanju jedenja duše i duha jedan je od impulsa Ahrimana za promicanje njegove inkarnacije. Što više uspijemo potaknuti ljude do točke u kojoj se ne bave samo ekonomskom aktivnošću u materijalnom smislu, već smatraju neovisnim, slobodnim

duhovnim životom, koji posjeduje pravi duh, i dijelom socijalnog organizma, baš kao što to jest ekonomski život, u istoj će mjeri ljudi čekati inkarnaciju Ahrimana na takav način da mogu zauzeti pravi stav prema toj inkarnaciji.

Druga struja u našem sadašnjem životu, koja je Ahrimanu potrebna za utjelovljenje, jest ona koja se danas tako jasno manifestira u takozvanom nacionalnom principu. Sve što može podijeliti ljude u skupine, što ih diljem Zemlje udaljava od međusobnog razumijevanja, što ih razdvaja, istovremeno promiče impulse Ahrimana. I zapravo treba razaznati Ahrimanov glas u onome što se danas tako često spominje kao novi ideal diljem Zemlje: oslobođenje naroda, čak i najmanjih, i tako dalje. Prošla su vremena kada krv određuje sudbinu. A ako se čuva takav stari poredak, onda se promiče ono to Ahriman želi promicati.

Isto tako, promiče se ono što Ahriman želi promicati ako se energično ne odbaci ono što sam ovdje već nekoliko puta okarakterizirao, pokazujući: danas postoje ljudi s najrazličitijim stranačkim mišljenjima i pristupima stranačkom životu. Može se dokazati jedno od njih, jednako dobro kao i drugo. Možete dokazati ono što predstavlja bilo koja socijalistička stranka, jednako dobro kao i ono što predstavlja antisocijalistička stranka, s jednako dobrim razlozima koje će ljudi prihvatiti. Ako ljudi ne prepoznaju da ova vrsta dokazivanja leži tako blizu površine egzistencije, da se istovremeno može dokazati i 'ne' i 'da' s našom trenutnom inteligencijom, koja je vrlo korisna za prirodne znanosti, ali beskorisna za druge oblike znanja, ako ljudi ne prepoznaju da ova inteligencija, koja tako dobro služi našoj znanosti, leži na površini, tada će tu inteligenciju primijeniti na ono što čini socijalni život, na ono što čini duhovni život. Tada će dokazivati suprotno: jedna osoba ovo, druga ono, jedna skupina ovo, treća skupina ono; a budući da se oboje može dokazati, ljudi će se spustiti u mržnju i ogorčenost, kojih u naše vrijeme ima u izobilju. Sve je to, pak, nešto što Ahriman želi promovirati kako bi unaprijedio vlastitu zemaljsku inkarnaciju.

A ono što će Ahrimanu najviše poslužiti u napredovanju prema njegovoj zemaljskoj inkarnaciji jest jednostrano tumačenje samog Evanđelja. Znete koliko je u naše vrijeme postalo nužno produbiti razumijevanje Evanđelja u duhovno znanstvenom smislu. Ali također znate koliko je još uvijek rašireno mišljenje da se ne treba duhovno upuštati u Evanđelja, da se ne treba baviti njima, govoreći ovo ili ono o Evanđeljima iz istinskog razumijevanja duha, kozmosa. Evanđelja treba jednostavno 'prihvatiti', ako ih uopće prihvaćamo, onakva kakva se danas predstavljaju ljudima. Ne želim čak ni sugerirati da se prava Evanđelja uopće ne predstavljaju; jer ono što ljudi danas imaju s izvornih jezika kao prijevode Evanđelja nisu Evanđelja. Ali ne želim se zadržavati na tome; radije, samo želim predstaviti dublju činjenicu, a to je da se ne može doći do pravog razumijevanja Krista ako se pokušava pronaći put do Evanđelja samo na jednostavan, odnosno prikladan način, kao što to

većina denominacija i sekti želi danas činiti. U vrijeme kada se dogodio misterij na Golgoti, i nekoliko stoljeća nakon toga, ljudi su dolazili do koncepcije pravog Krista jer su ono što je predano mogli shvatiti uz pomoć poganske luciferske mudrosti. Ta poganska luciferska mudrost je opala, i ono što ljudi danas pronalaze u Evanđeljima od denominacija i sekti ne vodi ih do pravog Krista kojeg tražimo kroz našu znanost duha, već ih vodi samo do iluzije, ili u najboljem slučaju do halucinacije, duševne ili duhovne halucinacije Krista.

Kroz Evanđelja se ne može doći do pravog Krista bez njihovog duhovno znanstvenog propitivanja. Evanđelja mogu dovesti samo do halucinacije pojave Krista u svjetskoj povijesti. To temeljito dokazuje moderna teologija. Zašto ova moderna teologija tako lako govori o 'jednostavnom čovjeku iz Nazareta' i Krista zamišlja samo kao Isusa iz Nazareta, koji se ističe iznad drugih povijesnih ličnosti? Zato što je izgubljena mogućnost približavanja pravom Kristu i zato što ono što su ljudi dobili iz Evanđelja ide samo do halucinacije, nečeg iluzornog; kroz Evanđelja ne mogu shvatiti istinsku stvarnost Krista, već samo halucinantni ili iluzorni koncept. I ljudi su to shvatili. Uzmite u obzir koliko teologa govori o tome da je Pavao imao 'samo viziju' prije Damaska. Zaključuju da, zapravo, njihovo promišljanje Evanđelja daje samo halucinaciju, viziju. To nije lažno, već je to samo unutarnje iskustvo koje nema nikakve veze sa stvarnošću bića Krista. Ne nazivam ovo halucinantnim s konotacijom neistine; radije, jednostavno želim to okarakterizirati kao način shvaćanja bića Krista na isti način na koji se halucinacija shvaća iznutra. Kad bi se ljudi tu zaustavili, ne uspijevajući prodrijeti do pravog Krista, već samo do halucinacije Krista, tada bi Ahriman najučinkovitije ostvario svoje ciljeve.

(I učinak Evanđelja može dovesti do halucinacija ako samo jedno evanđelje utječe na ljude.) Ovom principu pojedinačnog shvaćanja Evanđelja suprotstavljeno je predstavljanje četiri Evanđelja, iz četiri različite perspektive, i jednostavno je neprihvatljivo shvaćati ova četiri Evanđelja, koja, kao što smo često vidjeli, izvana proturječe jedno drugome, doslovno, riječ po riječ. Ali velika je opasnost shvaćati jedno jedino evanđelje doslovno. Ono što vidite u sektama koje se kunu u Evanđelje po Ivanu ili Evanđelje po Luki kao doslovni sadržaj, jest vrsta zablude, vrsta sumraka, zamagljene svijesti. S prigušenom svijesti, koja bi se razvila upravo kroz evanđelja koja nisu duhovno promišljena, pojavili bi se ljudi koji bi najbolje služili Ahrimanu u pripremi njegove inkarnacije, kako bi ljudi jednog dana stajali u potpunom skladu s njegovom voljom.

Vidite, još jedna neugodna istina za ljude danas! Ljudi danas žive unutar svojih denominacija i kažu: ne treba nam ništa poput antropozofije, držati ćemo se jednostavnog Evanđelja. - Iz poniznosti, kažu, držat će se jednostavnog Evanđelja. U istini, to je najstrašnija pretpostavka koju je

moguće zamisliti. A ta pretpostavka sastoji se od naizgled doslovnog shvaćanja Evanđelja, ali zatim prisvajanja onoga što se razvije kao mudrost, prosuđujući prema onome što je netko primio rođenjem i što izvire iz same nečije krvi. 'Najjednostavniji' ljudi obično su najarogantniji, posebno u vjerskim pitanjima, u pitanjima vjere. Ali ovdje se radi o tome da oni koji ljudima stalno propovijedaju: ne treba vam ništa više nego čitati Evanđelje!, najviše pripremaju put za utjelovljenje Ahrimana.

I začudo, dvije stranke, iako vrlo, vrlo različite jedna od druge, rade ruka pod ruku: oni koje sam prethodno nazvao žderačima duše i žderačima duha, i oni koji, na potonji način, promiču utjelovljenje Ahrimana jednostavnim doslovnim uranjanjem u tekst Evanđelja. To dvoje je strašno isprepleteno. Jer ako ništa ne bi prevladalo osim svjetonazora žderača duše i duha s jedne strane, i kršćana koji se izjašnjavaju kao kršćani i odbijaju zaroniti u dubine Evanđelja s druge strane, tada bi Ahriman sve ljude na Zemlji mogao pretvoriti u 'Ahrimance'. Ono što se danas uvelike širi u pozitivnom kršćanstvu u vanjskom svijetu jest priprema za utjelovljenje Ahrimana. I iz mnogo čega što se predstavlja, s pretpostavkom da predstavlja pravovjerna crkva, danas bi se zapravo trebala čuti priprema za rad Ahrimana.

Jer stvari nisu onakve kakvima ih ljudi doslovno opisuju. Kao što sam često objašnjavao, ljudi danas previše žive u riječima. Očajnički trebao ići dalje od riječi i prodrijeti u srž stvari. Danas je zaista slučaj da riječi, u određenom smislu, odvajaju ljude od prave prirode stvari. A ljudi se najviše odvajaju od te prave prirode kada pokušavaju protumačiti drevne tekstove, uključujući Evanđelja, kako se danas često sugerira s 'jednostavnim razumijevanjem'. Mnogo je jednostavnije pokušati prodrijeti u duh stvari i nastojati razumjeti sama Evanđelja iz perspektive duha.

Rekao sam: Ahriman i Lucifer će uvijek surađivati. Jedino je pitanje koji će od njih dvojice, takoreći, preuzeti prevlast u svijesti ljudi tijekom određenog razdoblja. Bila je to snažno luciferska kultura, koja se, kronološki gledano, protezala izvan misterija na Golgoti, od utjelovljenja Lucifera u Kini u 3. tisućljeću prije Krista. Odatle se mnogo toga proširilo prema van što je imalo posebno snažan učinak sve do prvih kršćanskih stoljeća, a što još uvijek ima učinak u našem vremenu.

Sada, u našem vremenu, tragovi Lucifera postaju manje vidljivi, da tako kažem, jer je utjelovljenje Ahrimana neizbježno u 3. tisućljeću, a u tragovima je posebno očit utjecaj Ahrimana u stvarima poput onih koje sam danas opisao. Ahriman je, u određenom smislu, sklopio pakt s Luciferom, koji bih opisao na sljedeći način: ja, Ahriman, smatram da je posebno povoljno za mene - tako je Ahriman rekao Luciferu - iskoristiti konzerviranu hranu; ostavit ću te da upravljaš želucem, ali samo ako meni prepustiš da uspavam želuce u sumrak, ili bolje rečeno, da uspavam svijest ljudi u odnosu na njihove želuce u sumrak.

Rudolf Steiner - Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

Jednostavno treba shvatiti što time mislim. Ti ljudi koje sam upravo nazvao žderačima duše i žderačima duha u sumrak su iznad želuca; jer oni izravno hrane lucifersku struju onim čime hrane svoje želuce, ako u svoju čovječnost ne unose duhovnost. Kroz želudac, ono što se jede i pije bez duhovnosti prelazi do Lucifera!

I što točno mislim pod 'konzerviranu hranu'? Pod 'konzerviranu hranu' mislim na knjižnice i slična mjesta gdje se čuvaju znanosti kojima se ljudi bave, ali se zapravo ne bave sa svojim istinskim interesom, koje ne žive među ljudima, već u knjigama pohranjenim u knjižnicama. Pogledajte ovu znanost, koja se prakticira odvojeno od ljudi! Posvuda u knjižnicama su mnoge knjige. Svaki student mora započeti pisati doktorsku disertaciju kada započne doktorat; onda se to opet smješta u knjižnice. Zatim je potrebna još jedna disertacija kada čovjek želi napredovati na neki položaj. Ali čak i inače, ljudi danas pišu i pišu i pišu. Ali vrlo malo od onoga što se danas napiše se zapravo i pročita. Tek kad se ljudi moraju pripremiti za ovo ili ono, citiraju ono što se tamo nalazi, trulo i sačuvano, u knjižnicama. Ove 'konzerve mudrosti' su ono što je posebno pogodno za promicanje Ahrimana.

Način na koji se to radi, i mnogo toga sličnog, što je u biti samo stavljeno u svijet, ali bi imalo smisla samo ako bi ljudi bili zainteresirani za to - nešto što nisu, što postoji samo na način odvojen od ljudi - može se pronaći u svim područjima. Samo razmislite, čovjek bi mogao očajavati kad bi bio tome sklon! Naprimjer, imate tužbu, pa morate unajmiti odvjetnika. Ovaj odvjetnik vodi slučaj. Zatim dolaze vremena kada morate razgovarati s odvjetnikom; papirologija se sve više gomila. On je drži u fasciklu. Ali kada razgovarate s njim, on nema pojma o kontekstu, ne zna ništa, otvara i otvara dosjee, i ne pronalazi ništa. Nema veze sa svojim dosjeima. Postoji jedan fascikl, postoji sljedeći. Dosjei rastu. Ali interesa nema apsolutno nikakvog. Dovoljno da vas bace u očaj kada se morate nositi sa stručnjacima koji se navodno bave tim stvarima. Oni su potpuno izvan kontakta s onim o čemu se radi, oni ne znaju ništa o tome, jer je sve u fasciklima. To su male limene kutije; knjižnice su velike limene kutije duha i duše. Sve je tamo sačuvano. Ali ljudi ne žele to integrirati sa sobom, ne žele u to prodrijeti vlastitim interesom. I u konačnici, upravo je to dalo povoda za raspoloženje koje ne želi dopustiti u svjetonazor ono što, doista, zahtijeva određeni angažman. Neki angažman je potreban da bi se nešto razumjelo. Ljudi žele svesti ispovijest, svjetonazor, isključivo na srce. Svakako, mora se svesti na srce; ali način na koji ljudi često danas govore o vjerskim uvjerenjima čini mi se kao da nalikuje poslovici koja se naširoko koristila u regiji u kojoj sam proveo mladost. Glasila je: "Ljubav, to je vrlo posebna stvar: ako je kupiš, zapravo kupuješ samo srce, a glavu dobivaš besplatno." Dakle, ljubav je vrlo posebna stvar: ako je kupiš, kupuješ samo srce, a glavu dobivaš besplatno kao bonus! - To je vidite, otprilike osjećaj koji stoji iza onoga što ljudi danas vole usvojiti kao sadržaj svog svjetonazora. Žele sve upiti bez upotrebe glave, kroz srce, kako

kažu, koje, naravno, ne kuca bez glave, ali kroz koje se stvari mogu dobro upiti, ako ono što zapravo misle jest želudac. A onda, ono što bi se u čovječanstvu trebalo postići glavom, trebalo bi biti besplatno, posebno u najvažnijim stvarima u životu.

Sve ove stvari je vrlo važno razmotriti, i jest vrlo važno razmotriti ih. Jer kada ih čovjek razmotri, vidi koliko ozbiljno moramo shvatiti današnji ljudski život i koliko je potrebno učiti čak i iz iluzija koje mogu proizaći iz Evanđelja, učiti iz načina na koji ljudi trenutno vole iluzije. S vrstom znanja kojem ljudi danas često teže, istina se ne može postići. Ljudi danas smatraju vrlo sigurnim računati s brojevima, statistički dokazivati stvari u svijetu. Ahrimanu je posebno lako sa statistikom i brojevima; jer je posebno zadovoljan kada neki znanstvenik danas uvjeri ljude da stvari na Balkanu moraju biti takve jer, naprimjer, u Makedoniji živi toliko Grka, toliko Srba i toliko Bugara. O brojevima se ne raspravlja, jer ljudi vjeruju u brojeve. A Ahriman u svoju korist koristi brojke u koje ljudi vjeruju, na način koji sam danas objasnio. Tek kasnije čovjek shvati koliko su ti brojevi 'pouzdati'. Brojevi svakako nešto dokazuju ljudima; ali ako se ne zaustavite na onome što piše u knjigama, gdje se stvari dokazuju brojevima, već pogledate pomnije, često primijetite: da, u tim statistikama, recimo, makedonskim, naprimjer, postoji otac naveden kao Grk, jedan sin kao Srbin, a drugi sin kao Bugarin; dakle, otac je naveden kao Grk, jedan sin kao Bugarin, a drugi kao Srbin. Razumijevanje kako je moguće da je u istoj obitelji jedan Grk, drugi Srbin, a treći Bugarin, i kako se to prevodi u brojeve, ono je što istinski vodi do istine, a ne samo usvajanje brojeva, što ljudi danas tako lako prihvaćaju. Upravo brojevi vode na krivi put, u smjeru kroz koji Ahriman najbolje može naći izračun za svoju buduću inkarnaciju u 3. tisućljeću.

O tome ćemo dalje raspravljati sutra.

DVANAESTO PREDAVANJE

Dornach, 2. studenog 1919.

Jučerašnja razmišljanja pokazala su da, kako bismo istinski razumjeli djelovanje ljudskog razvoja i ljudske prirode, moramo vrlo pomno ispitati djelovanje luciferske moći, Kristove moći i ahrimanske moći. Poanta je u tome da su te moći do sada zasigurno djelovale tijekom razvoja svijeta. Ali djelovale su u sferama koje nisu zahtijevale jasnu svijest o prirodi njihova djelovanja. Upravo je to svrha naše pete post atlantske epohe: da ljudi sve više stječu svijest o tome što zapravo djeluje kroz njih u njihovoj zemaljskoj egzistenciji. U biti bi već danas bilo potrebno otkriti daleko, daleko više tajni čovječanstva kada bi čovječanstvo bilo sklonije objektivnijem i više činjeničnom percipiranju stvari. Ali bez određenih uvida, posebno u smjeru prikazanom jučer, čovječanstvo neće moći napredovati, ni u socijalnom ni u unutarnjem životu. Razmotrimo, naprimjer, nešto vezano uz naša socijalna promišljanja proteklih mjeseci. Cilj tih promišljanja je pokazati nužnost odvajanja duhovnog života, uz pravni i politički život, od čisto ekonomskog života. Iznad svega, cilj im je uspostaviti uvjete diljem svijeta, ili barem - jer trenutno ne možemo učiniti više od toga - smatrati uvjete diljem svijeta ispravnima, onima koji uspostavljaju neovisan duhovni život, duhovni život koji nije ovisan o drugim strukturama socijalnog života, kao što je slučaj s našim sadašnjim duhovnim životom, koji je u potpunosti ugrađen u ekonomski život s jedne strane i politički život s druge. Ili će današnje civilizirano čovječanstvo morati prihvatiti takav neovisan duhovni život, ili će se sadašnja civilizacija morati suočiti sa svojom propašću, a za budućnost čovječanstva nešto će morati proizaći iz azijskih kultura.

Svatko tko još uvijek ne vjeruje da su stvari tako ozbiljne, na određeni način promiče ono što je priprema za buduću inkarnaciju Ahrimana. Doista, čak i danas se mnogo toga može razaznati iz vanjskih okolnosti, iz vanjske stvarnosti ljudskog života, što bi moglo osvijetliti ovu istinu. Ahrimanska inkarnacija bit će posebno potaknuta ako se odbaci uspostavljanje neovisnog, slobodnog duhovnog života i dopusti da duhovni život ostane ugrađen u ekonomski ciklus ili politički život. Jer moć koja ima daleko najveći interes za takvo daljnje ispreplitanje duhovnog života s ekonomskim i pravnim životom upravo je ahrimanska moć. Ahrimanska moć će slobodan duhovni život doživljavati kao neku vrstu tame. A interes ljudi za ovaj slobodni duhovni život ova će ahrimanska moć doživljavati kao goruću vatru, duhovnu vatru, ali snažno goruću vatru. Stoga je upravo na ljudima, kako bi pronašli pravi stav, pravi odnos prema ahrimanskoj inkarnaciji u bliskoj budućnosti, da uspostave ovaj slobodni duhovni život. Ali danas još uvijek postoji snažna tendencija skrivanja upravo činjenica o kojima se jučer raspravljalo. Velika većina ljudi skriva te stvari jer jednostavno ne žele

Rudolf Steiner - Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

gledati istinu, ono što je stvarnost u stvarima, puštaju da ih varaju riječi koje su daleko od stvarnosti. Ponekad je težnja da se izbjegne približavanje stvarnosti, takozvana iskrena, dobronamjerna.

Razmotrimo, naprimjer, nedavno objavljeno pismo Romain Rollanda, u kojem tvrdi da se više ne smijemo zasljepljivati onim što su sadašnje pobjedničke sile ranije rekle o pravdi, poštivanju zakona i tako dalje. Osjećao se primoranim da se na ovaj način oglasi zbog tretmana koji Rusija dobiva od sila Atlante. Kaže: bez obzira radi li se o kraljevstvima ili republikama, ono što se govori o pravu i pravdi samo je prazna fraza; naravno, u konačnici se radi samo o moći.

Moglo bi se reći: takvo prividno shvaćanje stvarnosti uvijek će iznova biti zaslijepljeno; jer je sljepoća Romain Rollanda danas jednako velika kao što je bila i prije; obmana se nije smanjila. Obmana bi se smanjila samo kada bi takvi ljudi nadišli puke fraze, kada bi vidjeli da je sve za čime na ovaj način žude besmisleno sve dok istinski ne shvate da je stara unitarna država kao takva, bez obzira na njezin ustav ili strukturu, bilo da je demokracija, republika, monarhija ili bilo što drugo, ako je unitarna država, ako nije trodijelna, put prema inkarnaciji Ahrimana. I stoga je sve ovo samo deklamacija, uključujući i ovu najnoviju 'globalnu encikliku' Romain Rollanda. Ljudi ne shvaćaju stvarnost, jer se stvarnost danas može shvatiti samo razumijevanjem kako se stvari moraju produbiti kroz duhovni uvid. I u tom smjeru, čovjek mora istinski, temeljito proniknuti u bit stvari.

Sigurno vam je poznata riječ, ili niz riječi, koje se često ponavljaju diljem svijeta: "U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše u Boga, i Riječ bijaše Bog." Pokušajte razmisliti shvaćaju li ljudi doista ozbiljno ova tri retka. Izgovaraju ih, ali često kao puku frazu. To je možda očito već iz sljedećeg. Većina ljudi ne pridaje posebnu važnost tome da se ovi stihovi izgovaraju u imperfektu:

U početku bijaše Riječ
i Riječ bijaše u Boga
i Riječ bijaše Bog,

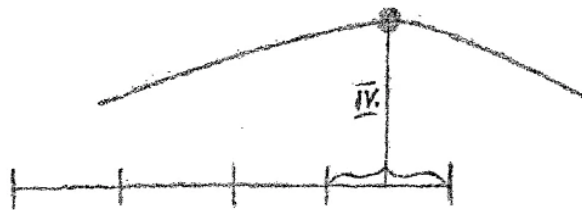
gdje 'Riječ' mora istovremeno zadržati svoje starije, grčko značenje. To nije Riječ kako je ljudi danas razumiju, puka Riječ-zvuk; to je unutarnje duhovno. Ali čak se i upućuje na to s imperfektom: "U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše u Boga, i Riječ bijaše Bog". Dakle, moralo bi se reći: budući da Riječ bijaše u početku, sada je više nema. - Inače bi to značilo: sada Riječ jest. I Riječ nije u Boga, nego bijaše u Boga. I Riječ bijaše Bog. Dakle, sada je više nema. - Nema je više. To je navedeno u samom Evanđelju po Ivanu; jer koje bi drugo značenje imalo to što kaže: "I Riječ je tijelom postala i nastanila se među nama"? Kazuje nam se što leži u daljnjem razvoju Riječi. A pod 'Riječ' se misli na sve što čovjek može steći svojim trudom, svojom inteligencijom, kao intelektualnu mudrost. Mora nam biti jasno da sve što

čovjek može steći onim što je ovdje predstavljeno s 'Riječ', nije ono što bi trebali tražiti ljudi sadašnjosti i bliske budućnosti. Ako bi se netko htio obratiti nečemu sadašnjem, onda bi zapravo morao reći: neka ljudi traže duh koji se otkriva u Riječi. Jer duh je s Bogom. A duh je Bog.

Čovječanstvo mora napredovati od Riječi do duha, do percepcije i razumijevanja duha. Podsjećajući se na nešto poput uvodnih riječi Ivanovog evanđelja, možete vidjeti koliko su ljudi danas malo skloni shvaćati ove stvari ozbiljno, da istinski idu izvan proizvoljna tumačenja. Doista, upravo se čisto proizvoljno tumačenje danas vrlo često usvaja, posebno za najozbiljnije stvari. Poanta je prepoznati da čak i unutar samog čovjeka, ono što čini inteligenciju treba biti malo pomaknuto i osvijetljeno onim što se otkriva duhovnom pogledu, gdje nije važno doći do duhovnog pogleda već je važno razumjeti ono što se duhovno promatra. Više sam puta naglasio: nisu samo vidovnjaci ti koji mogu percipirati istinu onoga što se vidovito doživljava, već svaki čovjek, jer je duhovni element ljudi potpuno zreo, samo kad bi se ljudi odlučili iskoristiti svoju sposobnost i moć, samo kad ne bi bili previše samozadovoljni da to učine. Ali da bih se uzdigli do tih stvari, da bi čovjek istinski dosegao stupanj koji mu je danas primjeren, bitno je da se stvari poput onih kojima je završila jučerašnja rasprava shvate vrlo ozbiljno. Jučer sam vam na to skrenuo pozornost trivijalnim primjerom kako se lako prevariti brojevima. Ali ne postoji li danas među čovječanstvom pravo praznovjerje u vezi s brojevima? Sve što se može na bilo koji način prebrojiti smatra se valjanim u znanosti. Prirodne znanosti vole vaganja i brojenje. U društvenim znanostima favorizira se statistika, koja također nije ništa više od vaganja i brojenja. I kako će čovječanstvu teško biti priznati da je sve, apsolutno sve, sve što nam se prenosi iz vanjskog svijeta putem mjere i brojenja, obmana.

Vidite, što znači mjerenje? Mjerenje znači uspoređivanje nečega s mjerom. Mogu mjeriti liniju uspoređujući je s manjom linijom, jedan, dva, tri i tako dalje. Kada tako mjerite, bez obzira mjerite li duljine, površine ili težine, kvalitativni aspekt se potpuno gubi. Broj tri je uvijek isti broj, bez obzira brojite li njime ovce, ljude ili državnike; broj tri uvijek ostaje isti. Ne radi se o kvalitativnom aspektu, već samo o količini. I upravo to je bitna stvar o mjeri i broju: da se ne radi o kvalitativnom aspektu. Ali to sve što nam se prenosi putem mjere i broja čini pukom iluzijom, i to moramo shvatiti ozbiljno: da u trenutku kada uđemo u svijet koji se može mjeriti i vagati - to jest, svijet prostora i vremena kakvi su nam dani - pristupamo svijetu obmane, svijetu koji je puka fatamorgana sve dok ga smatramo stvarnošću. Doista, ideal trenutnog razmišljanja je naučiti o svim stvarima u vanjskom prostornom i vremenskom svijetu što one znače u prostoru i vremenu, dok je u stvari ono što te stvari znače u prostoru i vremenu samo njihov vanjski izgled, i moramo prodrijeti izvan prostora i vremena u dublje područje ako želimo doći do istine, do biti. Stoga, mora doći budućnost kroz koju čovjek kaže

sebi: da, svojom inteligencijom mogu shvatiti vanjski svijet prirode. Svojom inteligencijom mogu shvatiti vanjski svijet na način na koji ga, naprimjer, prirodna znanost trenutno zamišlja kao ideal. Ali ovaj pogled, koji tako stječem, čisto je ahrimanski. - To ne znači da treba odbaciti prirodnu znanost, da je ne treba imati; ali treba biti svjestan da se kroz prirodnu znanost postiže samo ahrimanska iluzija. Dakle zašto? Zašto bi se i dalje trebala imati prirodna znanost, iako se kroz nju postiže samo ahrimanska iluzija? Jer se čovjek, u tijeku zemljinog razvoja, nalazi na silaznoj putanji svoj razvoja. On je biće koje je već u opadanju. Ako uzmete četvrtu od pet post atlantskih epoha, grčko-rimsko razdoblje, možete reći da je čovjek bio na relativno najvišoj točki u smislu svoje spoznaje. Ali sada je čovjek već ponovno u opadanju. I dok je čovjek u opadanju - objasnio sam to iz različitih perspektiva - on, kao biće koje je već ponovno fizički oslabilo, nije mogao podnijeti percipirati svijet kao što su ga Grci još uvijek percipirali.

To, vidite, nije ono što nam govori 'vanjska povijest'! Što bi rekli današnji ugledni povjesničari, koji jednostavno prenose povijest Grčke kao da prenose povijest bilo koje regije svojih suvremenika, jer ne znaju da su Grci prirodu gledali drugačijim očima od ljudi danas, da su svijet čuli drugačijim ušima od ljudi danas? Ljudi danas - a to vam povjesničari ne govore - stalno bi patili od glavobolja ili migrena kada bi u vanjskom svijetu vidjeli i čuli ono što su Grci vidjeli i čuli. Grci su imali daleko intenzivnije osjetilno iskustvo vanjskog svijeta. Već smo utrnuli u svojoj percepciji vanjskog svijeta. Da bismo ga mogli tolerirati, mora nam se predstaviti samo fatamorgana vanjskog svijeta. I predstavlja nam se puka fatamorgana vanjskog svijeta. I najvažnije od svega, ne samo ono što vidimo svojim osjetilima, već i sanjamo kroz našu znanost u našoj predodžbi vanjskog svijeta, samo je fatamorgana. Najveći sanjari o vanjskom svijetu danas su zapravo oni koji vjeruju da su realistični mislioci. Darwin ili John Stuart Mill, pravi su sanjari. Oni koji vjeruju da su sasvim realistični, to su sanjari.

Ali ne možemo se u potpunosti osloniti ni na svoju nutrinu. Među vama su mnogi, koji su iz tijeka pokreta koji je prošao kroz Teozofsko društvo - ukoliko je ovo Teozofsko društvo doista Teozofsko društvo - vidjeli kako jednostavno slijeđenje unutarnjeg puta, kada se to čini kao što to mnogi danas čine, ne vodi ničemu do čega bi čovjek trebao biti vođen, ili do čega bi trebao doći. Jer u mnogim slučajevima cilj nije da čovjek dosegne više razumijevanje vlastitom slobodnom voljom, nadilazeći običan život, već se

često apelira neslobodnom dijelu čovjeka. Koriste se svakakve sposobnosti halucinacije i iluzija.

Ali treba si reći: kao što vanjska znanost postaje ahrimanska, tako i viši razvoj čovjekove nutrine postaje luciferski, kada se ta nutrina, s kakvom je rođen, mistično produbljuje. - U svakom čovjeku koji se danas, bez samoobrazovanja opisanog u knjizi 'Kako se stječe uvid u više svjetove?', poduhvati mističnog produbljivanja onoga što već leži u njemu, budi lucifersko, lucifersko postaje posebno moćno. Ali ovo će sigurno posvjedočiti činjenicu, da u svakom čovjeku danas, ako se uopće počne premišljati o svojoj nutрини, izranja lucifersko. Taj luciferski element je zapravo užasno snažan u sadašnjem čovječanstvu. Manifestira se u egoizmu koji većina ljudi ni ne primjećuje kod sebe. Samo razmislite koliko često danas susrećete ljude koji su, nakon što su nešto učinili, zadovoljni ako su, kako često kažu, to učinili na takav način da si nemaju što predbacivati, ako su to učinili najbolje što su znali i savjesno. To što se iznosi to je isključivo lucifersko gledište. Jer ono što je važno u životu nije imamo li si što prigovoriti ili ne, već da stvari shvaćamo objektivno, sasvim odvojeno od sebe samog, da shvaćamo svijet, da djelujemo na temelju objektivnog tijeka događaja. A većina ljudi danas ne teži objektivnom razumijevanju stvari, prepoznavanju kako bi se stvari trebale događati na temelju povijesnog razvoja svijeta.

Stoga moramo naglasiti, posebno u okviru znanosti duha, kako stvari objektivno stoje: da Ahriman priprema svoju inkarnaciju, da možemo prepoznati kako je on priprema i kako se mi kao ljudska bića trebamo prema njoj odnositi! U takvim stvarima, zaista se ne radi o tome da si kažemo: radimo ovo ili ono da se ne bismo morali prekoravati - već moramo naučiti prepoznati objektivne stvari. Moramo naučiti prepoznati ono što djeluje u svijetu i djelovati u skladu s tim za dobrobit svijeta.

Sve to, međutim, ukazuje na činjenicu da suvremeni čovjek može istinski suditi samom sebi samo ako prizna da stalno lebdi između dvije krajnosti: između onog ahrimanskog s jedne strane, koje mu predstavlja vanjsku iluziju, i luciferskog iznutra, koje mu usađuje sklonost prema iluzijama, halucinacijama i tako dalje. Danas ljudi svoje ahrimanske tendencije žive u znanosti, a luciferske u religiji. A u umjetnosti ljudi osciliraju između to dvoje. Nedavno su se pojavili umjetnici s više luciferskih tendencija, a drugi imaju više ahrimanskih. Oni s više luciferskih tendencija postali su ekspresionisti; oni s više ahrimanskih tendencija postali su impresionisti. I između svega toga osciliraju oni koji zapravo ne žele biti ni jedno ni drugo, koji ne žele ispravno procijeniti ni lucifersko ni ahrimansko, već izbjegavaju oboje. Samo ne Ahriman! - Ne smijem to učiniti, neću to učiniti jer ću onda ući u oblast Ahrimana. - Ne smijem to učiniti, neću to učiniti, jer ću onda ući u lucifersko područje! - I žele biti 'sasvim dobri', kako bi izbjegli i ahrimansko i lucifersko područje.

Ne, nije o tom riječ. Radi se o promatranju ahrimanskog i luciferskog kao dvije strane vage, od kojih obje moraju biti prisutne. I moramo predstavljati polugu ravnoteže koja je u ravnoteži između njih dvoje. O tome se radi.

I kako se možemo obrazovati o takvoj stvari? Dubokim prožimanjem onoga što se u nama čini ahrimanskim s luciferskim elementom. Što se javlja kao ahrimansko u današnjim ljudima? Znanje o vanjskom svijetu. Najviše ahrimansko od svega je materijalno znanje o vanjskom svijetu, jer je to samo obmana. Ali ako se možemo za to oduševiti, ako razvijemo interes za to, ako nas strašno zanima kakva obmana proizlazi iz kemije, fizike, astronomije i tako dalje, tada mi, kroz vlastiti luciferski interes, od Ahrimana oslobađamo nešto što bi zapravo trebalo pripadati Ahrimanu.

To je upravo ono što ljudi ne žele. Ljudi to smatraju nevjerojatno dosadnim. I mnogi koji zapravo bježe od vanjskog, materijalnog znanja krivo i shvaćaju svoj zadatak i najbolje pripremaju inkarnaciju Ahrimana u zemaljskoj egzistenciji. A ono što danas izvire iz nutrine ljudi ima vrlo snažan luciferski karakter. Kako se možemo pravilno obrazovati u tom pogledu? Okretanjem prema nutrini s vlastitom ahrimanskom prirodom, to jest, pokušavajući izbjeći sve iluzije o vlastitoj nutrini, i prihvaćanjem sebe onako kako inače prihvaćamo vanjski svijet, to jest, gledajući sebe onako kako inače gledamo vanjski svijet. Moderni ljudi moraju iskusiti koliko im je očajnički potrebno obrazovati se na ovaj način. Svatko tko ima određeni osjećaj zapažanja za takve stvari, vrlo često se u današnjem životu susreće sa sljedećom činjenicom.

Osoba nekom dolazi i kaže mu na što je ogorčen kod osobe A, osobe B, osobe C, kod bezbroj drugih ljudi. Detaljno opisuje kako je ogorčena ovim i onim kod osobe A, osobe B, osobe C, i tako dalje. Nema pojma da je sve što opisuje njegova vlastita karakteristika! Ljudi nemaju pojma o tome! Ova ljudska osobina nikada nije bila toliko raširena kao danas. A oni koji vjeruju da to za njih nije istina upravo su oni koji su time najviše pogođeni. Poanta je u tome da bi, zapravo, s ahrimanskom smirenošću, s ahrimanskom odvojenošću, ljudi danas trebali pristupiti vlastitoj nutrini. Ona je još uvijek dovoljno zagrijana, čak i ako se donekle ohladila, ova nutrina ljudi! Nema potrebe bojati se da će se previše ohladiti. I doista je potrebno da čovječanstvo danas, kako bi steklo pravu perspektivu o budućoj inkarnaciji Ahrimana, postane objektivnije u vezi s nutrinom, a da u vanjski svijet unese mnogo, mnogo subjektivnog - ne puke plodove fantazije, već interes, pažnju i odanost, a posebno interes i odanost stvarima života, neposrednog života.

Vidite, vrlo učinkovito se promiče put kojim Ahriman namjerava krenuti, kako bi svoju inkarnaciju učinio što povoljnijom, tako što se ovo ili ono smatra dosadnim na temelju odgoja ili drugih okolnosti u odnosu na vanjski život. Samo zamislite koliko ljudi danas smatra ovo ili ono dosadnim.

Rudolf Steiner - Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

Naprimjer, upoznao sam bezbroj ljudi kojima je dosadno, recimo, upoznavati se s običajima banaka ili burze, ili razmatrati jednostavno i dvostruko knjigovodstvo. Ali nikada nije ispravno smatrati nešto apsolutno dosadnim. Smatrati nešto dosadnim jednostavno znači da još niste pronašli točku s koje postaje intenzivno zanimljivo; svaki suhi blagajnički izvještaj postaje zanimljiv, ako pronađete točku s koje postaje izuzetno zanimljiv, kao Schillerova 'Djeva Orleanska' ili Shakespeareov 'Hamlet', ili bilo što drugo, naprimjer, Rafaelova 'Sikstinska Madona'. Jednostavno je stvar u pronalaženju točke s koje sve u životu postaje zanimljivo.

Iz onoga što sam upravo rekao, mogli biste pomisliti da je cijela stvar prilično paradoksalna. Ali nije. Moderni čovjek je jednostavno paradoksalan u svom odnosu prema istini. Moderni čovjek osjeća snažnu potrebu da pretpostavi, sasvim naglašeno, da ne može nešto učiniti, a ne da svijet nije sposoban to učiniti. I ništa ne priprema bolje buduću inkarnaciju Ahrimana, od toga da je nekome ovo ili ono dosadno, da sebe smatra previše dobrim za jednu ili drugu stvar, da odbija sudjelovati u ovome ili onome. Sve se svodi na pronalaženje točke od koje nešto postaje zanimljivo. Ono što je danas važno nije da subjektivno odbacujemo ili prihvaćamo stvari, već da objektivno prepoznavamo u kojoj mjeri postoji nešto ahrimansko ili lucifersko u jednoj ili drugoj stvari, tako da se vaga može nagnuti u jednom ili drugom smjeru. Pronaći nešto zanimljivo ne znači pronaći to opravdanim; to jednostavno znači razviti unutarnju snagu da se s tim povežemo i usmjerimo to u pravom smjeru.

Znate - bilo je to davno - nekoliko mojih prijatelja kupilo je knjige iz matematike. Uvukao se određeni 'teozofski sportski princip'. Mnogi su kupili Lübsenove knjige o matematici. Većina ih je potom nakon nekog vremena spremila u svoje knjižnice, jer matematičko znanje nije baš zaživjelo. Naravno, ne želim sugerirati da biste odmah trebali ponovno početi raditi takve stvari; ne očekujem to od vas, ne želim vas poticati da to učinite. Ali prihvatiti se nečega što vas u početku uopće ne zanima, upravo kako biste našli mogućnost dolaska do razumijevanja egzistencije svijeta s neke polazne točke, to je od goleme važnosti. A ljudima danas treba nešto takvo. Jer takve stvari treba shvatiti ozbiljno i važne su, poput onih koje sam htio prenijeti ovim promišljanjima: kako Lucifer i Ahriman, uz Krist impuls, interveniraju u razvoju čovječanstva.

Vidite, da nije bilo luciferske mudrosti, gnosticizam prvih stoljeća ne bi doveo do razumijevanja otajstva Golgote. Jer kako je luciferska mudrost opadala, tako se postupno smanjivalo i razumijevanje otajstva Golgote. A danas? Pa, gdje bismo trebali tražiti razumijevanje otajstva Golgote? Da se ne može pronaći kroz vanjsku ahrimansku znanost, jasno je onima koji imaju neki uvid u vanjsku ahrimansku znanost. Uzmimo za primjer lik poput kardinala Newmana, koji je bio od velike važnosti za religijski razvoj u

drugoj polovici 19. stoljeća. Prilikom svoje promocije za kardinala u Rimu, izjavio je da ne vidi spasenje za religijski razvoj čovječanstva osim ako ne dođe nova objava! Ali tu je sve završilo. Nije pokazao posebnu sklonost da primi išta od onoga što sada može prodrijeti u čovječanstvo iz duhovnih svjetova kao novi duhovni život. To je ostala puka apstrakcija!

Čovječanstvu je potrebno novo otkrivenje. To možemo vidjeti na svakom području. Danas se vode rasprave u kojima se kaže da je moralno stanje čovječanstva patilo u posljednje četiri do pet godina. Iz toga se zaključuje da se denominacijski vjerski odgoj mora intenzivnije ponovno uvesti u škole. Nasuprot tome, ne može se dovoljno naglasiti: denominacijski vjerski odgoj već je bio tu, a sadašnje vrijeme je došlo pod njegovim utjecajem. Ako se sada ponovno uvedu stari načini, one stvari koje su donijele denominacije, onda bismo mogli ponovno započeti cijeli proces. Tada ćemo se, za neko vrijeme, vratiti tamo gdje smo bili 1914. ako oživimo stare institucije. Treba jasno prepoznati da u podsvijesti ljudi postoji nešto sasvim drugačije, čežnja sasvim drugačija od one koja se sada izražava na površini.

Kad smo osnovali Waldorfsku školu u Stuttgartu, bili smo obvezni organizirati vjersku pouku tako da je održavaju odgovarajući pastori. Odvojili smo sat vremena za vjersku pouku; katolički svećenik predaje vjeronauk katolicima, a protestantski pastor protestantima. Sada neću ulaziti u poteškoće koje su proizašle iz pastora. To je sasvim druga priča. Ali govorit ću o činjenici da se odmah pojavila želja da se ponudi i vjerska pouka izvan denominacijskog okvira. U početku sam mislio da će sudjelovanje biti vrlo beznačajno u usporedbi s onim u denominacijskoj nastavi. Međutim, iako uskoro u Stuttgartu neće biti propovjedaonice s koje se ne bi napadao antropozofski pokret, veliki broj djece - daleko više, barem pet puta više nego što smo očekivali - prijavilo se za neku vrstu antropozofske vjerske pouke, koja se morala poučavati u dvije skupine. To je nešto što mi, subjektivno govoreći, ne smatramo nužno ugodnim, jer bi nam se, naravno, moglo obiti o glavu. Ali o tome danas ne želim govoriti. Htio sam pokazati da u ljudima doista postoji čežnja za napretkom, ali da ljudi spavaju i ne vide kako sile potiskuju tu čežnju ljudi. I onda im, uglavnom, nedostaje hrabrosti da tu ljudsku čežnju istinski iznesu na površinu života.

Ali razmotrite potencijalni utjecaj takvog uvida, poput onog koji se tiče buduće ljudske inkarnacije Ahrimana, koji se priprema upravo kroz stvari koje sam opisao jučer i danas. Bitno je da se objektivno informiramo o tim stvarima kako bismo mogli steći ispravnu perspektivu o svemu što se oko nas događa u pripremi za buduću inkarnaciju Ahrimana. Samo temeljitim i pažljivim razmatranjem onoga što smo rekli o takvim ahrimanskim strujama na ova dva promišljanja, moći ćete shvatiti ozbiljnost situacije.

TRINAEŠTO PREDAVANJE

Dornach, 9. studenog 1919.

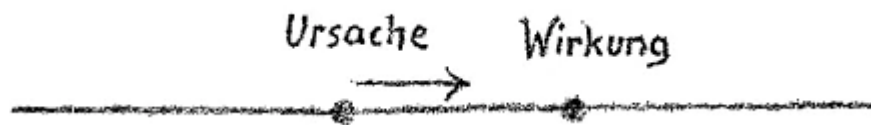
Predavanje poput onog koje ću sutra održati u Baselu trebalo bi, naravno, samo po sebi, biti razumljivo svima. Međutim, rekao bih da oni koji su povezani s antropozofskim pokretom ipak mogu steći određeno dublje razumijevanje. I stoga danas neke točke želim detaljnije objasniti, koje mogu poslužiti ne toliko kao pružanje potrebne osnove, već radije kao produbljivanje razumijevanja upravo unutar kruga onih istina koje sada treba reći čovječanstvu iz antropozofske perspektive. Podsjećam vas da smo često raspravljali o tome kako su sile unutar ljudskih bića organizirane, takoreći, duž dva pola. Čovjek čovjeka najbolje razumije, najbolje se dolazi do određene samospoznaje, kada se ova dva pola - pol volje i pol inteligencije - imaju pred okom duše.

Ljudska bića su bića volje i inteligencije. Između to dvoje, međutim, leži element raspoloženja i osjećaja u vremenu između rođenja i smrti. Taj element raspoloženja i osjećaja je most koji veže inteligenciju i volju. Također znate kako se te sile više-manje dijele kada osoba dosegne ono što se naziva pragom u duhovni svijet.

Ono što danas želimo posebno razmotriti jest odnos koji čovjek, s jedne strane, ima kao inteligentno biće prema okolnom svijetu, prema svijetu općenito, a zatim i drugi odnos koji čovjek ima prema svijetu jer je biće volje. Prvo razmotrimo ovo drugo. Zna se da čovjek u svom životu između rođenja i smrti razvija snagu volje kao pokretačku snagu iza svojih postupaka, iza svega svog djelovanja. Ta snaga volje je, naravno, nešto vrlo složeno u svojim manifestacijama kroz ljudski organizam. Međutim, sve u čovjeku što je vrste volje ima određenu sličnost, snažnu sličnost, čak do te mjere da je identično, s vrlo specifičnim prirodnim silama. Toliko da se može govoriti o intimnom odnosu između ljudske snage volje i sila prirode.

Sada, također znate iz prethodnih razmatranja da se čovjek, u odnosu na sve što se tiče njegove volje, nalazi u nekoj vrsti stanja sličnog spavanju čak i dok je budan. Čovjek doista u svojoj svijesti ima predodžbe o tome što želi. Međutim, čovjek ne zna ništa o tome kako dolazi do toga da se određena predodžba izražava voljom. Ne zna vezu između predodžbe: pomičem ruku - i cijelog procesa koji potom vodi do pokreta ruke. Sve se događa u podsvijesti i možemo reći: stvarni proces volje za ljude nije ništa više svjestan od svega što se događa tijekom spavanja. Ali postavljajući pitanje veze između ljudske volje i svijeta oko nas, moramo se odmah pozabaviti nečim što je zapravo prilično paradoksalno za svijest sadašnjice, koja se postupno razvijala tijekom posljednja tri, četiri, pet stoljeća. Ljudi općenito misle - to sam već

spomenuo - da bi Zemljin tok bio isti čak i kad ljudi uopće ne bi bili prisutni. Pravi prirodoslovac današnjice, recimo, opisuje tok Zemlje na temelju geologije i fizičkih procesa; i čak i ako to izričito ne kažu, u biti misle da bi od početka postojanja Zemlje do njenog hipotetskog kraja, na Zemlji sve moglo teći onako kako bi se odvijalo da Zemlja nije naseljena ljudima. Zašto ljudi koji danas razmišljaju u smislu znanstvenog načina razmišljanja, vjeruju u to? Misle tako jer vjeruju da ako se, naprimjer, nešto dogodi u mineralnom ili biljnom carstvu 9. studenog 1919, da je to uzročno određeno onim što je u mineralnom carstvu prethodilo tom 9. studenom 1919. Ljudi misle: postoji mineralno carstvo, stvari se odvijaju (vidi dijagram), a ono što se događa ovdje u mineralnom carstvu je posljedica onoga što je tome nekako prethodilo. Mineralni uzrok daje mineralni učinak.

Tako ljudi razmišljaju. Primijetite to ako otvorite bilo koju knjigu iz geologije. Tamo se ono što se događa u današnje vrijeme, opisuje kao posljedica ledenog doba ili neke prethodne epohe. Ali uzrocima se smatraju samo oni koji su se dogodili na mineralnoj razini. Činjenica da ljudi naseljavaju Zemlju se zanemaruje. Ljudi pretpostavljaju da bi se, čak i da ljudi nije bilo, sve odvijalo baš kao što se odvija izvana, kao što se čini u vanjskoj stvarnosti, koje su ljudi oduvijek bili dio. Vidite, ovdje postoji temeljni princip koji doista ukazuje na Zemlju kao cjelinu, odnosno kao takvu cjelinu da se ništa ne može dogoditi u odvijanju Zemlje bez da su sami ljudi među aktivnim uzrocima. Dopustite mi da vam dam primjer.

Svi znate da je našem sadašnjem vremenu - ako pod današnjim vremenom shvatimo sve što se dogodilo od velike atlantske katastrofe - prethodilo doba koje nazivamo atlantskim. Kontinenti Europa i Afrika u svom sadašnjem obliku tada nisu postojali, niti je današnja Amerika u svom sadašnjem obliku postojala. U to vrijeme na Zemlji je postojao jedan veliki kontinent, takozvana Atlantida, regija koja se protezala tamo gdje je danas Atlantski ocean. Također znate da se u određenom trenutku ovog atlantskog razvoja određena vrsta nemorala proširila cijelim civiliziranim svijetom tog vremena. Ljudi su mogli koristiti prirodne sile tog doba u većoj mjeri nego što je to bio kasnije slučaj. I koristili su ih na golemim područjima na nemoralan način. Tako da se na to doba možemo osvrnuti kao na doba nemorala. Tada se dogodila atlantska katastrofa. Pravi geolog je ovu atlantsku katastrofu sigurno pripisati mineralnim procesima: dio Zemlje je jednostavno potonuo, dok se drugi dio podigao. Osobi koja razmišlja u terminima moderne prirodne znanosti ne bi palo na pamet reći da je ono što su ljudi činili doprinijelo uzrocima koji ulaze u razmatranje. - I doista je doprinijelo. Toliko

je doprinijelo da je atlantska katastrofa doista bila posljedica onoga što su ljudi činili na zemljinoj kugli.

Ne pronalaze se samo vanjski, mineralno prirodni uzroci, već se za tako velike događaje koji katastrofalno pogađaju zemaljsku egzistenciju, moraju tražiti i uzroci koji leže u samim ljudskim postupcima i nastojanjima. Ljudska bića doista spadaju među sile koje treba nabrojiti unutar uzročnog lanca zemaljske egzistencije. To nije slučaj samo s takvim velikim događajima, već i sa svime što se neprestano događa. Međutim, stvarna veza između događaja kozmosa koji se manifestiraju na Zemlji - to jest, telurskih, zemaljskih događaja - i onoga što se u prvom redu događa unutar ljudskih bića, ostaje skrivena. I u tom pogledu, cijela naša prirodna znanost u biti nije ništa više od velike, sveobuhvatne iluzije. Jer ako želite stvari pratiti do pravih uzroka, ne možete proučavati što se događa u mineralnom, biljnom i životinjskom svijetu, naprimjer, kod pronalaženja uzroka ne možete se zaustaviti na mineralnom, biljnom i životinjskom svijetu.

Želio bih predstaviti o čemu se radi na sljedeći način. Pristupimo, takoreći, iz suprotnog smjera onome što danas želimo razmotriti. Ako se nešto dogodi u sferi Zemlje, što ću shematski skicirati (vidi crtež) - ovdje je zemljino središte - u mineralnom biljnom i životinjskom carstvu, tada se može tražiti uzrok. Želio bih naznačiti uzrok rekavši: za sve što se dogodi, postoje točke gdje se nalaze uzroci. - To su bilo koja mjesta gdje se nalaze uzroci (vidi crtež). Možete si vizualizirati što mislim ako razmislite, naprimjer, o sljedećem. Ako putujete u Italiju, u područje oko Napulja, primijetit ćete, nad širokim linijama, da ako zapalite komad papira, tlo počinje dimiti. Pare se istiskuju iz Zemlje jednostavnim paljenjem komada papira. Tlo ispod vas počinje dimiti. Morate reći: fizički proces koji se događa kada se papir zapali je ono što tjera pare prema gore. - Fizički proces u ovom slučaju je da paljenjem papira razrjeđujete zrak. Budući da se stvara masa rjeđeg zraka, pare u zemlji se podižu prema gore. Zadržava ih samo običan atmosferski tlak zraka, koji se paljenjem papira smanjuje. Kad bih htio prikazati samo takve

učinke - pare koje se podižu iz zemlje - koji su stoga čisto mineralne prirode, mogao bih reći: ovdje je zapaljen komad papira, ovdje i ovdje, i tako dalje (vidi točke); ovo spominjem samo kao ilustraciju. To pokazuje da uzrok uzdižuće pare ne leži ispod zemlje, već iznad. Sada, ove točke a, b, c, d, e, f nisu namijenjene predstavljanju takvih svijetlih komada papira, već, u našem današnjem slučaju, nečeg drugog. Prvo, zamislite da same točke nemaju značenje po sebi, ali da cijeli sustav točaka ima. Nemojte zamišljati svijetleće komade papira, već nešto drugo, što još neću imenovati; imenovat ću to uskoro. Neka postoji nešto drugo kao aktivni uzrok iznad tla. I ti različiti aktivni uzroci ne djeluju svaki samostalno, već djeluju zajedno. Sada zamislite da nema samo šest točaka, već recimo, 1500 milijuna točaka, koje sve zajedno djeluju. Nacrtao bih 1500 milijuna točaka, koje sve zajedno djeluju, proizvodeći ukupni učinak. Ovih 1500 milijuna točaka je zaista tamo. Jer svi u sebi imate ono što se može nazvati težištem vašeg vlastitog fizičkog bića. To težište nalazi se nešto više kod budne osobe, ispod dijafragme; kod osobe koja spava nalazi se nešto niže, ali je tu. Neka postoji 1500 milijuna takvih težišta razasutih po Zemlji. Ona vrše kolektivni učinak. I ono što proizlazi iz ovog kolektivnog učinka pravi je uzrok mnogo čega što se događa na Zemlji u mineralnom, biljnom i životinjskom carstvu. Stoga se ono što opažate oko sebe u smislu atmosferskih učinaka, učinaka vode i drugih mineralnih fenomena pripisuje mineralnim uzrocima samo ako se to temelji na lažnoj znanosti; pravi uzrok zapravo leži u ljudskim bićima.

Vidite, ovo je istina koje je danas vrlo malo ljudi uopće svjesno. Vrlo malo ljudi zna da se u mineralnim, životinjskom i biljnom carstvu odvijaju procesi jer, u istini, uzroci tih procesa leže u ljudskim organizmima - ne za svu aktivnost u mineralnom, životinjskom i biljnom carstvu, već za veliki dio djelovanja. Čovječanstvo, hodajući Zemljom, zapravo u sebi nosi uzrok onoga što se događa. Tako da se, u stvarnosti, mineralogija, botanika i zoologija ne mogu provoditi bez antropologije, bez da se pita o ljudima. Znanost govori o kemijskim, fizičkim i mehaničkim silama. Te fizičke, kemijske i mehaničke sile usko su povezane s čovjekovom snagom volje, s onom snagom volje koja je koncentrirana u središtu ljudskih bića. Kada se govori o Zemlji i nastoji shvatiti istinu, ne smije se govoriti o nekoj apstraktnoj Zemlji, kao što to čine geolozi, već se o Zemlji mora govoriti na način da se čovječanstvo uključi kao njezin dio. To su istine koje se otkrivaju s one strane praga. Sve što se može znati s ove strane praga zapravo pripada području spoznajnih iluzija, a ne području istinskog znanja.

Sada se postavlja pitanje: kakva je zapravo veza za današnje čovječanstvo - a u prvom redu upravo o tome raspravljamo - između snage volje ljudi, koncentrirane u težištu, i vanjskih fizikalnih i kemijskih sila? - U normalnom životu, taj se odnos očituje samo u ljudskim metaboličkim procesima. Kada čovjek unosi tvari iz vanjskog svijeta, zapravo je to njegova volja koja probavlja i obrađuje te tvari. I ako ništa drugo osim te volje ne bi djelovalo,

onda bi se ono što se unosi izvana jednostavno razgradilo. Ljudska volja ima moć razgraditi i otopiti sve druge tvari i sile, a veza između ljudi i ostatka mineralne, biljne i životinjske prirode je takva da je njihova volja povezana s razarajućim silama našeg planeta, s destruktivnim silama našeg planeta.

Mi, međutim, živimo od ovog uništavanja; ali to je ipak uništavanje! Ne bismo mogli živjeti da ne uzrokuje ovo uništenje. To se mora jasno reći. A ono što vam neki opisuju kao nelegitimne magične učinke u biti se temelji na činjenici da određeni ljudi nauče nelegitimno koristiti svoju volju na takav način da, s uništenjem, ne samo da ostaju unutar granica ljudske prirode, već se abnormalno šire izvan čovjeka, svjesno primjenjujući destruktivne sile svojstvene volji. To je, naravno, nešto što se nikada ne bi trebalo učiti!

Svojom voljom doista smo povezani sa silama uništenja na našem planetu Zemlji. I ako mi, kao ljudska bića današnjice, ne posjedujemo ništa osim snage volje, tada bi naša Zemlja bila osuđena od strane nas, od strane čovječanstva, na potpuno uništenje. Tada bismo se morali suočiti s budućnošću za Zemlju, koja bi zaista bila vrlo sumorna slika, koja bi se sastojala od Zemlje koja se postupno raspada i raspršuje u kozmos. To je naša priroda s obzirom na jedan pol.

Čovjek je dvojno biće. Jedan aspekt njegovog bića povezan je s destruktivnim silama planeta; drugi aspekt, kao što smo spomenuli, je njegov inteligentni dio, koji je mostom uma povezan s voljom. Ali ova inteligencija čovjeka ima vrlo malo utjecaja na naš planet Zemlju ukoliko smo u budnom stanju. Zaista nismo sposobni uspostaviti pravilan odnos prema zemaljskoj egzistenciji kroz našu inteligenciju dok smo budni. Ono što sam vam ovdje pokazao u vezi s voljom, nešto je što se, čak i ako toga ljudi nisu svjesni, događa kroz ljude dok su budni. Ako izađete i pogledate negdje istrošenu stijenu i zapitate se o pravim uzrocima trošenja stijene, tada morate pogledati u sebe, u organsku nutrinu samog čovjeka. Koliko god to čovjeku danas zvučalo paradoksalno, istina je. Ali Zemlja bi, kao što sam već rekao, imala sumornu budućnost da nije drugog pola ljudi, konstruktivnog. Kao što uzroci svakog uništenja leže u ljudskoj volji, koja je koncentrirana u težištu čovjeka, tako i konstruktivne sile leže u sferi u koju ljudi ulaze tijekom spavanja. Od uspavljivanja do buđenja, čovjek, sa svojim 'Ja' i astralnim tijelom, nalazi se u stanju koje obično opisujemo slikovito rekavši: 'Ja' i astralno tijelo su izvan fizičkog tijela. Ali u tom stanju, čovjek je doista duhovno-duševno biće, i upravo tada razvija sile koje postaju aktivne između uspavljivanja i buđenja. I tijekom tog vremena, kroz te sile, on je u odnosu sa svime što gradi planet Zemlju, sa svime što konstruktivne sile dodaje destruktivnima. Da nikada niste hodali po Zemlji, destruktivne sile, koje zapravo potječu iz vaše volje, ne bi bile aktivne unutar mineralnog, biljnog i životinjskog carstva na Zemlji. Da nikada niste spavali na Zemlji, ono što

neprestano obnavlja Zemlju ne bi potjecalo iz vaše inteligencije. Uistinu konstruktivne sile našeg planeta Zemlje leže i u samom čovječanstvu. Ne kažem: unutar pojedinačnog čovjeka. - Prije sam izričito naveo kako su ti prauzroci međusobno povezani. Ali sile izgradnje također leže unutar cijelog čovječanstva, zaista u polu inteligencije čovjekova bića; ne u dnevnoj inteligenciji. Dnevna inteligencija je nešto što se, poput mrtvog entiteta umeće u proces postajanja zemaljskim. Inteligencija čovjeka, koja nesvjesno radi za njega tijekom spavanja, zapravo je ona ista stvar koja neprestano izgrađuje planet. Želim samo dati do znanja da niste u pravu ako destruktivne i konstruktivne sile našeg planeta tražite izvan ljudi; treba ih tražiti upravo unutar ljudi. Ako ovo ispravno shvatite, lako ete shvatiti i ono što slijedi.

Okrećete pogled prema gore, prema zvijezdama. Govorite si: iz zvijezda proizlaze neki učinci koji su ovdje na Zemlji vidljivi ljudskim osjetilnim organima. - Ali ono u što gledate kada promatrate zvijezde nije ekvivalentno onome što opažate na Zemlji u mineralnom, biljnom i životinjskom carstvu; već potječe od bića inteligencije i bića volje čiji su životi povezani s tim zvijezdama. Samo zato što su zvijezde udaljene, čine se fizičkim. Nisu fizičke! To je ono što se zapravo događa unutar bića inteligencije i volje tamo. Kao što sam već rekao: astrofizičari opisuju naše Sunce; možete pronaći vrlo lijepe, ugodne opise. Ali kad bi netko mogao putovati do Sunca s nekom vrstom izuma u stilu Jules Vernea, bio bi jako iznenađen kada bi otkrio da tamo gdje traži Sunce, uopće ne bi pronašao ono što očekuje na temelju fizičkih opisa. Tako izgleda samo ovdje na Zemlji. To je samo kombinacija onoga što Sunce otkriva. U istini, ono što vidimo je učinak volje i inteligencije, koji se pojavljuje kao svjetlost iz daljine. I, recimo, stanovnik Mjeseca, ako bi takvo što bilo u ovom smislu, promatrajući Zemlju, ne bi otkrio travnata područja ili mineralne površine, već - percipirajući to i kao učinke svjetlosti i slično - ono što se događa oko težišta ljudskih tijela i što se događa kao posljedica stanja spavanja, dok su ljudi u stanju između uspavlivanja i buđenja. Zaista bi to bilo vidljivo izvana. Stolice na kojima ovdje sjedite, bez obzira koliko je instrument savršen, ne bi se mogle vidjeti izvana. Ali što se događa oko vašeg težišta, i što bi se ovdje dogodilo ako biste svi odjednom - sigurno se to nikada neće dogoditi svima, samo nekima - zaspali, to bi bilo vidljivo izvana.

Dakle, za vanjski kozmos, ono što se događa kroz ljudska bića ovdje na Zemlji upravo je ono što je vidljivo, ono što je bitno, a ne ono što okružuje ljudska bića. Vidite, doista je postalo općepoznato, rekao bih, i to se naširoko ponavlja, da je sve što izvana opažamo svojim osjetilima maya, velika iluzija, puki fenomen, a ne stvarnost. Takva apstraktna istina zapravo ima malu vrijednost. Takva istina postaje vrijedna samo kada se zadubimo u konkretno, kao što smo upravo učinili. Nema vrijednosti ako si kažete: životinjski svijet, biljni svijet, mineralni svijet su maya; ima vrijednost samo

kada postanete svjesni da ono što doživljavate kada izvana opažate, u osnovi ovisi o vama samima, ne u svakom trenutku, već u cijelom tijeku čovječanstva, da ste u središtu veze između uzroka i posljedice.

Želim reći: čak i kada netko artikulira šokantnu istinu - jer mislim, da može biti šokantna - kao duboku istinu prirode, ona ipak ne poprima onaj aspekt koji je najvažniji za ljudski život. Takva istina postaje važna tek kada iz nje izvučemo određenu posljedicu. Mi zaista nismo samo fizička bića ovdje na Zemlji, ili bića koja se mogu opaziti izvana. Mi smo moralna bića na Zemlji, ili bolje rečeno, nemoralna bića. Dakle mi smo moralna bića na Zemlji. Ono što činimo uvjetovano je moralnim impulsima.

Sada razmislite koliko je trenutni svjetonazor, upravo u tom pogledu, obuzet najdubljim i najžešćim sumnjama; kako vam prirodna znanost nudi znanje o zemaljskoj oblasti koje je u potpunosti iscrpljeno međudjelovanjem isključivo vanjskih, prirodnih uzroka i posljedica. I čovjek bi također bio smješten unutar ovog ciklusa isključivo prirodnih uzroka i posljedica. To tvrdi vanjska, apstraktna prirodna znanost. Ona razmatra, rekao bih, samo jedan aspekt zemaljske egzistencije.

I tada čovjek postaje svjestan da moralni impulsi doista sjaje unutar ljudskih bića; ali ne zna se nikakva veza između tih moralnih impulsa i onoga što se događa izvana u ciklusu prirode. To je srž, raskrižje moderne filozofije: da filozofi čuju od prirodoslovaca s jedne strane da je sve povezano prirodnim uzrocima i posljedicama - a da s druge strane moraju priznati da ljudi moralne impulse doživljavaju u sebi. Iz tog razloga je Kant napisao dvije 'Kritike': 'Kritiku čistog uma', koja se bavi time kako se ljudi odnose prema čisto prirodnom tijeku događaja, i 'Kritiku praktičnog uma', u kojoj iznosi svoje moralne postulate. Ti postulati, ako smijem upotrijebiti metaforu, u biti lebde u zraku, dolaze odnekud drugdje, i u prvom redu nisu povezani s prirodnim uzrocima. Doista, vidite, sve dok ljudi vjeruju da se vanjske prirodne pojave mogu pratiti isključivo do prirodnih pojava, sve dok se ljudi bave ovom mayom, intervencija moralnih impulsa ostaje nešto odvojeno od prirodnog poretka. Gotovo sve o čemu se danas raspravlja pati od ove dualnosti, stoji potpuno u sjeni dualnosti. Ljudi ne mogu tijekom i odvijanje Zemlje pomiriti s onim što se moralno događa unutar čovječanstva. Ali čim shvatite nešto poput onoga što sam danas pokušao ocrtati, moći ćete si reći: kao ljudsko biće ja sam jedinstvo, a moralni impulsi žive u meni. I ti moralni impulsi žive u jedinstvu s onim što jesam kao fizičko ljudsko biće. Ali kao fizičko ljudsko biće, ja sam, u biti, uzrok - zajedno s čovječanstvom, naravno - svega što se fizički događa. Stoga je ono što ljudi moralno postižu na Zemlji, pravi uzrok tijeka događaja u zemljinom ciklusu.

Mi ljudi na Zemlji imamo prirodnu povijest, prirodnu znanost, koja Zemljin kurs opisuje onako kako ga nalazimo u udžbenicima fizike, geologije, botanike i tako dalje. Ono što je tamo napisano o Zemljinom kursu je, za

moderne ljude, na temelju pretpostavki koje im je usadilo trenutno obrazovanje, sasvim zadovoljavajuće. Ali zamislimo Marsovca koji silazi na Zemlju i promatra je sa svojim postojećim znanjem, a zatim, tiho lutajući neko vrijeme poput Zemljanina - ne kažem da bi se to moglo dogoditi, već samo želim ilustrirati poantu - učeći neku vrstu zemaljskog jezika, čitajući geologiju, videći kakve predodžbe ti Zemljani imaju o zemaljskim procesima, tako da kaže: da, ali to ne govori sve, nedostaju najvažnije stvari! Vidio sam naprimjer, toliko studenata po pivnicama, stalno piju, prepuštaju se svojim strastima. Da, tamo se stalno nešto događa: ljudska volja surađuje s metabolizmom. To su procesi koje ste izostavili iz svojih udžbenika fizike i geologije! Ne kaže se da tok Zemlje ovisi i o tome piju li studenti ili ne!

Svatko tko nije u potpunosti očaran predodžbama o Zemlji kakve trenutno postoje među ljudima, kao predrasudama, našao bi da to nedostaje u opisima koje ljudi daju o odvijanju i tijeku same Zemlje. Za Marsovca bi bilo neupitno da ono što teče kroz ljudske postupke kao moralni impulsi, što prožima sav ljudski život, pripada prirodnom poretku. Za nas, prema današnjim predrasudama, prirodni poredak ima nešto izvanredno uvjerljivo, za neke čak i ugodno uvjerljivo, posebno za one koji razmišljaju na čisto materijalistički način. Misle da bi tijek događaja na Zemlji bio potpuno isti čak i da nema ljudi. Vjeruju da jesam li pristojna ili nepristojna osoba, ne mijenja ništa u tijeku Zemlje; time ne narušavam njezin tijek. Ali to je netočno; uzroci zemljinog tijeka ne leže izvan ljudi. Jer najvažnije je da tijek zemljinih događaja ne leži izvan ljudi, već unutar samog čovječanstva. A ako se svjetska svijest treba pojaviti kod ljudi kao daljnji razvoj puke zemaljske svijesti, tada se u čovječanstvu mora učvrstiti svijest da to čovječanstvo oblikuje Zemlju - ne u kratkim razdobljima, već tijekom dugih razdoblja - u ono što samo čovječanstvo jest. Najbolji način da se zemaljsko čovječanstvo uljuljka u samozadovoljstvo, jest uvjeriti ga da nema nikakvu ulogu u odvijanju Zemlje. To ljudsku odgovornost sužava na puku ljudsku individuu, na jednu ljudsku osobnost.

U istini, međutim, čovječanstvo snosi odgovornost za ono što Zemlja prolazi u kozmičkim vremenima. I čovjek se istinski osjeća Zemljaninom tek kada, unutar čovječanstva, osjeti da je sama Zemlja tijelo cijelog zemaljskog čovječanstva. A to uključuje spoznaju da, ako netko ima sličan osjećaj kao pojedinac koji kaže: deset godina sam se prepuštao svojim strastima i time uništio svoje tijelo - onda mora reći i: ako zemaljsko čovječanstvo živi prema nečistim moralnim impulsima, tada tijelo Zemlje postaje nešto drugo nego ako živi prema moralno čistim impulsima. - Jednodnevnicu ima drugačiji svjetonazor od ljudi, naravno, jer živi samo jedan dan. Ljudi ne shvaćaju kako ono što se izvana manifestira u tijeku prirode nije ovisno o isključivo prirodnim uzrocima. Mnogo važnije za razumijevanje trenutne konfiguracije Europe, mnogo važnije od ispitivanja vanjske mineralne i biljne strukture Zemlje prije dvije tisuće godina, jest pitanje: kako su ljudi živjeli ovdje, ili bilo

gdje unutar ljudske civilizacije, prije dvije tisuće godina? - I sudbina Zemlje kao planeta neće ovisiti o trenutnom stanju našeg mineralnog svijeta za dvije tisuće godina, već o tome što činimo i ne činimo! S globalnom svijesću ljudska odgovornost se širi u globalnu odgovornost. S vrstom svijesti koju sam opisao osjećamo nešto kada gledamo u zvjezdano nebo, da smo odgovorni prema kozmičkim oblastima prožetim i prepunim duha, da smo odgovorni ovom svijetu za to kako se odnosimo prema Zemlji. Rastemo zajedno sa svijetom, s kozmosom, u konkretno, individualno, kada tražimo istinu iza privida.

Ovo je dio, poglavlje onoga što često kažem: moramo naučiti gledati na stvari koje se danas često uče kao apstraktni koncepti, u njihovom konkretnom obliku. Jednostavno usvajanje stvari iz nekih istočnih tradicija, poput 'vanjski svijet osjetila je maya', ne postiže se mnogo. Da bi došao do istine čovjek mora dublje kopati. Takve apstrakcije nas ne vode daleko, jer te apstrakcije, pa i onakve kakve se prenose, nisu ništa više od ostatka drevne mudrosti koja nije živjela u apstrakciji, već u konkretnim činjenicama, koje se danas moraju ponovno iznijeti kroz intuitivno duhovno istraživanje. Nemojte vjerovati, kada čitate u orijentalnim tekstovima o mayi i istini koja stoji nasuprot tome, da ono što danas čitate možete shvatiti kao nešto što zaista možete razumjeti. To je samo sažetak stvari koje su bile poznate konkretno u drevnoj mudrosti, a zatim sažete. Moramo se vratiti konkretnim činjenicama. Mnogi ljudi danas vjeruju da nešto razumiju o procesima svijeta kada sebi govore stvari poput 'vanjski svijet osjetila je maya'. - Pravo razumijevanje može se steći samo kada se proдре u konkretne činjenice. U trenutku kada čovjek zna: ne smiješ pitati zašto je mineralni svijet takav kakav jest, temeljen na pukim mineralnim procesima u nekom drugom vremenu, već se moraš pitati o procesima koji se odvijaju u samom čovjeku - u tom trenutku, čovjek shvaća što to zapravo znači, da u vanjskom svijetu vidi samo mayu. Tada počinjete opažati daleko intenzivniju stvarnost unutar čovjeka nego što se obično vidi. Tada počinje duboki osjećaj odgovornosti prema egzistenciji.

Ako ikada u te stvari pokušate proniknuti iznutra - jer se one mogu samo iznutra promišljati, a ne dokazati uobičajenim vanjskim alatima inteligencije prema modelu moderne znanosti - tada ćete postupno shvatiti kako se čovječanstvo doista sastoji od slobodnih ljudskih bića. Priroda u biti nije nešto što proturječi našoj slobodi. Jer kao ljudska bića, mi oblikujemo prirodu koja nas okružuje. Samo u određenim aspektima priroda proturječi našoj slobodi. Usporedbe radi, priroda ne djeluje protiv naše slobode dalje od toga da pružite ruku, a netko drugi je uhvati i zadrži. Nećete izgubiti svoju slobodnu volju samo zato što netko drugi ograničava vaše kretanje. Slično tome, kao moderni ljudi, i mi smo na mnogo načina ograničeni činjenicom da su ljudi u prošlosti činili stvari čiji učinci tek sada postaju očiti. Ali to su činili ljudi. Kakvi ljudi? Ne oni protiv kojih se možemo okrenuti i optužiti ih,

jer smo mi sami, u prošlim zemaljskim životima, doveli do sadašnjeg stanja stvari.

Ne smijemo se ograničiti samo na govor o ponovljenim zemaljskim životima, već vezu shvatiti na način da čak i u vanjskoj prirodi percipiramo učinke onoga što smo pokrenuli kao uzrok u prethodnim zemaljskim životima. Međutim, kada govorimo u odnosu na pojedino ljudsko biće, govorimo samo o doprinošenju uzroku. Za sve te stvari, kao što sam objasnio, faktor je interakcija ljudi jednih s drugima na Zemlji. Ali nitko se zbog toga ne mora isključiti; naprotiv, svatko doprinosi svom dijelu onoga što cijelo čovječanstvo donosi, što se zatim izražava u onome što čini tijelo za cijelo čovječanstvo na Zemlji u njegovom tekućem životu i što je opisano izvana.

Htio sam vam dati predodžbu o tome kako duhovni znanstvenik mora gledati na ono što je opisano u vanjskim knjigama. To se zapravo ne razlikuje puno od toga da ovdje skiciram niz slika:

Pretpostavimo da je neko biće ispuzalo iz zemlje, biće koje nikada nije živjelo u ljudskom svijetu, vidjelo te oblike, pa čak i posjedovalo neku vrstu znanja aritmetike, i što se njega tiče reklo bi: prvi oblik, drugi oblik, treći oblik: treći je učinak drugog, drugi je učinak prvog oblika. Prvi ima učinak trokuta, drugi ima učinak kruga. - Tako bi ovo biće, koje je ispuzalo iz zemlje, saželo uzrok i posljedicu. Ali nije tako; radije, nacrtao sam jedan oblik za drugim. U istini, svaki je potpuno neovisan o drugome. Samo se ovom biću, koje, na temelju određene maksime, sažima prethodno sa sljedećim, čini kao da je jedno posljedica drugog. Ali otprilike tako geolog opisuje zemljine procese; ono što nastaje, recimo, u diluvijalnom razdoblju, tercijaru, kvartaru i tako dalje. Ali nije tako, baš kao što ovaj krug nije posljedica trokuta, a ovaj trokut posljedica kvadrata, već je to uzrokovano neovisno i postavljeno tamo, tako je to i ono što su djela zemaljskih ljudi donijela, uključujući sve što čovječanstvo donosi u snu kroz tajanstveno djelovanje inteligencije, koja razvija određene učinke kada je čovjek, kako se kaže, izvan tijela.

Vidite, u vrlo visokoj mjeri, ono što izvana opisuje takozvana znanost je samo maya, puka iluzija. I samo govoriti o mayi nije dovoljno. Potrebno je biti u stanju reći, kao odgovor na ovaj kritički sud da je vanjski svijet maya, koji su pravi uzroci. Ali pravi uzroci su prikriveni. Vrlo su malo vidljivi ljudskoj spoznaji. Jer u kojoj mjeri čovječanstvo izgrađuje svoju zemaljsku egzistenciju ne može se utvrditi vanjskim znanjem; može se utvrditi samo

prodiranjem od vanjske znanosti do unutarnje znanosti. Kao što možete vidjeti iz moje knjige 'Kako se stječe uvid u više svjetove?', moguće je znati što čovjek postiže od uspavljivanja do buđenja. To se može istražiti kroz onu znanost koja prodire do volje. Jer kako se volja odnosi prema vanjskom svijetu, nije otkriveno ljudima, jer je proces volje skriven od nas. Ljudi ne znaju što to zapravo znači kada u jednom trenutku podignu ruku, kada izvrše čin volje; ne znaju da se taj čin volje nastavlja i ima značaj za cijeli tijek događaja na Zemlji.

To sam mislio kada sam prikazao scenu Capesiusa i Stradera u 'Vratima posvećenja', gdje Strader i Capesius rade svakakve stvari, što zatim vodi do kozmičkih događaja s grmljavinom i munjama. Naravno, to je prikazano figurativno, ali figurativni aspekt označava dublju istinu. To nije nešto iz fantazije; to predstavlja stvarnu istinu. Tijekom prilično dugog razdoblja u ljudskom razvoju, takve su istine u biti izražavali samo pravi pjesnici, čija fantazija uvijek mora biti povezana s nadosjetilnim procesima.

Suvremeni ljudi to vrlo malo razumiju. Poeziju žele predstaviti, umjetnost općenito, kao nešto izmišljeno, uz vanjsku stvarnost. Osjećaju veliko olakšanje kada nema zahtjeva da se poezija shvaća kao nešto više od nečega zamišljenog. Prava poezija, prava umjetnost, doista je odraz nadosjetilne istine, ali ipak samo odraz nadosjetilne istine. Čak i ako pjesnik nije svjestan onoga što se događa nadosjetilno, ako je njegova duša povezana s kozmosom, ako se nije odvojio kroz puko materijalističko obrazovanje, tada su ono što izražava zaista nadosjetilne istine, čak i ako ih mora izraziti kroz slike osjetilne egzistencije.

Takve stvari se često nalaze u drugom dijelu Goetheovog 'Fausta'. Tamo se vanjske slikovne istine, kao što sam već pokazao za pojedine odlomke, svakako mogu povezati s nadosjetilnim procesima. Ovo što sam upravo rekao možemo čak i potkrijepiti s obzirom na razvoj umjetnosti u novijim epohama. Uzmite neku ne toliko davnu sliku iz ranijeg umjetničkog razdoblja i otkrit ćete da se krajolik, u pravilu, tretira vrlo usputno. Tretman krajolika zapravo se pojavljuje tek u posljednja tri, četiri ili pet stoljeća; tek tada se poštuje. Ako se vratite dalje u prošlost, vidjet ćete da se krajolicima posvećuje malo pažnje, a više je fokus na onome što je samo svijet ljudi, jer je još uvijek postojala svijest da je, za objektivne procese, svijet ljudi daleko važniji od krajolika. Jer krajolici su samo posljedica svijeta ljudi. Ta pojava sklonosti prema krajolicima u svijetu umjetnosti odgovara porastu materijalističkog načina razmišljanja. A taj materijalistički način razmišljanja sastoji se isključivo od uvjerenja da ono što je odvojeno od ljudi posjeduje egzistencijalnu vrijednost. Nema egzistencijalnu vrijednost; nema apsolutno nikakvu egzistencijalnu vrijednost! Marsovac koji bi se spustio uvijek bi mogao povezati značenje s Leonardovom slikom 'Posljednja večera'. S pejzažnim slikama, čak i kad bi mogao percipirati krajolik kao takav -

njegova bi ga osjetila percipirala sasvim drugačije, čak i naslikane pejzaže - ne bi mogao povezati nikakvo stvarno značenje, jer bi cijelu konfiguraciju Zemlje vidio drugačije. Međutim, ovo govorim samo kako bih ono što želim reći okarakterizirao kroz hipoteze.

Dakle, vidite, izjava 'vanjski svijet je maya' može se u potpunosti shvatiti samo gledajući konkretno. Ali onda se mi, kao ljudska bića, moramo uključiti u ukupnost zemaljskog postojanja. Tada se zapravo moramo uzdići do predodžbe da mogu postojati stvarnosti, vanjske stvarnosti, prividne stvarnosti, koje nisu istina, koje nisu istinske stvarnosti. Ako imate ružu u svojoj sobi, to je prividna stvarnost, ali ne i istinska stvarnost, jer ruža, kakva je pred vama, ne može postojati. Može postojati samo na grmu ruže, ako je povezana s korijenjem grma ruže, a to je pak povezano sa Zemljom. Slično tome, ono što geolog opisuje kao Zemlju ne može postojati. Ono što geolog opisuje kao Zemlju jest, sa svakoga tko želi biti poznavatelj stvarnosti, jednako neistinita stvarnost kao što je ruža neistinita stvarnost.

Znanost duha nastoji nikada ne biti zaglavljena u neistinitoj stvarnosti, već uvijek, kad god postoji neistinita stvarnost, tražiti ono što se mora dodati da bi se postigla cjelovitost, da bi se postigla potpuna, istinita stvarnost. Tu se manifestira nerealna priroda suvremene civilizacije: jednostavno uzimanje svega što nam se čini izvanjskim kao stvarnost. Ali stvarnost postoji samo u koherentnoj cjelini. Zemlja uzeta izolirano, ljudi odvojeni od Zemlje - to više nije istinita stvarnost, ništa više nego što je ruža istinita stvarnost kada se odreže od grma. Vidite, te stvari moraju biti razrađene; ne smiju ostati puka teorija, moraju postati dio samog našeg bića. Moramo se osjećati kao dio cijele Zemlje. I važno je da si opetovano imamo sljedeću predodžbu: prst koji mi je narastao, prava stvarnost je samo dok je pričvršćen za moje tijelo. Ako ga odrežem, onda više nije njegova prava stvarnost. Slično tome, čovjek više nije njegova istinita stvarnost kada je odvojen od Zemlje. Ali Zemlja također nije njena prava stvarnost kada je čovječanstvo odvojeno od nje. Nerealna je predodžba za modernog prirodoslovca, temeljena na njegovim pretpostavkama, misliti da bi se razvoj Zemlje odvijao na isti način kad ne bi bilo čovječanstva. Nedavno sam iz druge perspektive pokazao da se ne bi odvijao na isti način, pokazujući vam da tijela koja ljudi odbacuju prilikom smrti čine bitan sastojak razvoja Zemlje, jednako nužan kao kvasac, i da bi, ako ljudska tijela nisu povezana sa Zemljom, cijeli fizički proces zemljinog razvoja bio drugačiji nego što je kada su ljudska tijela - bilo kremirana ili pokopana - povezana sa Zemljom.

Danas sam želio detaljnije objasniti vezu između polova ljudske volje i inteligencije i kozmičkog okruženja.

ČETRNAESTO PREDAVANJE

Dornach, 14. studenog 1919.

Iz prošlih predavanja vidjeli ste kako ljudi dolaze do svojevrsne iluzorne predodžbe vanjskog svijeta, kako je ono što se obično shvaća kao prirodni poredak suštinski ovisno o samom čovječanstvu i kako pravi svjetonazor možemo steći samo promatrajući Zemlju, zapravo svijet općenito, u njegovoj cjelini - to jest, promatrajući ljude kao nešto što joj pripada i uzimajući u obzir recipročni odnos, međusobni odnos između ljudi i svijeta. Inače uvijek dolazimo do nematerijalne apstrakcije, pukog apstraktnog poimanja mineralnog svijeta, ili najviše biljnog i životinjskog svijeta, koji više ne igraju značajnu ulogu u sadašnjem pogledu na prirodu. Kada se govori o prirodnom poretku, obično se ima u vidu mineralni poredak, kojem se zatim pridružuje ova kratka epizoda - koju nazivaju povijesnom - kao potpuno drugačija vrsta istine. Čovječanstvo sada mora napustiti ovo poimanje, koje se zapravo ne proteže na ljude. Iz različitih perspektiva predstavili smo razloge zašto čovječanstvo mora napustiti ta gledišta, koja su se, kao što znate, s određenom nužnošću razvila tijekom posljednja tri do četiri stoljeća. Danas ću samo spomenuti da ljudi postaju sve više ovisni o svojim fizičkim tijelima i svojim potrebama za vanjskim znanjem i razumijevanjem, osim ako nisu spremni doprinijeti vlastitom razvoju, stvaranju višeg razumijevanja, što se mora postići kroz volju. Budućnost će biti određena sljedećim: ili čovječanstvo mora podleći onome što se može steći kao percepcija svijeta ostajući, rekao bih, onakvi kakvi jesu, kakvi su rođeni, odbijajući steći bilo kakve koncepte i ideje osim onih već prisutnih u svijetu kroz rođenje i odgoj koji je još uvijek uobičajen danas; to je jedna mogućnost. Druga mogućnost je da ljudi napuste vjerovanje da se samim rođenjem kao ljudsko biće može znati sve što treba znati, prosuditi sve stvarno i da se izgradi istinski razvoj ljudskog bića, kako pokazuje znanost duha. To bi bio drugi put. Čovječanstvo će morati krenuti ovim potonjim putem, inače bi Zemlja propala. Ovo što sam upravo rekao može se također promatrati, u određenom smislu, geografski, i tada za sadašnjost poprima sasvim posebno značenje.

Ako se dovoljno daleko vratimo u razvoju Zemlje, otkrivamo da ljudi nisu ukorijenjeni u samoj zemaljskoj egzistenciji. Naravno, znate da su ljudi prošli dugu prethodnu evoluciju prije svoje zemaljske egzistencije. Ovu evoluciju naći ćete opisanu u mojim 'Obrisima tajne znanosti'. Znate da je čovjek tada, u određenom smislu, povučen iz čisto duhovne egzistencije i iz čisto duhovne egzistencije je sišao u zemaljsku egzistenciju. Sada je doista slučaj da je s ovim silaskom ljudi u zemaljsku egzistenciju, čovječanstvo sa sobom ponijelo široko rasprostranjeno, moglo bi se nazvati naslijeđeno znanje, iskonsku mudrost, naslijeđenu mudrost; mudrost koja je bila takva

Rudolf Steiner - Socijalno razumijevanje temeljeno na uvidima znanosti duha

da je zapravo bila ujednačena za cijelo čovječanstvo. Ove stvari naći ćete detaljno opisane na ciklusu predavanja 'Misija pojedinačnih duša naroda' u Kristijaniji. To naslijeđeno znanje stoga je bilo jednoobrazno. Kada govorim o znanju, ne mislim samo na ono što se obično tako naziva unutar znanosti, već na sve što ljudi općenito mogu apsorbirati u svoj duševni svijet kao pogled na svoju okolinu i svoj život.

Sada je to iskonsko znanje postalo specifičnije. Postalo je toliko specifično da se razvilo i varira ovisno o različitim područjima Zemlje. Ako pogledate ono što se izvana naziva kulturom različitih naroda Zemlje - bolji pregled možete dobiti konzultirajući različita poglavlje naše znanosti duha gdje se raspravlja o ovoj temi - možete si reći: ono što su ljudi različitih naroda poznavali, oduvijek je bilo drugačije. Možete razlikovati indijsku kulturu, kinesku kulturu, japansku kulturu, europsku kulturu, a unutar europske kulture, daljnju diferencijaciju za pojedine europske teritorije, zatim američku kulturu i tako dalje.

Ako se zapitate: kako je naslijeđena i iskonska mudrost postala tako specifična, kako je postajala sve više diferencirana? - moći ćete odgovoriti: krivi su unutarnji uvjeti, inherentne dispozicije naroda. - Ali u biti, ono što uvijek vidimo su prilagodbe tih unutarnjih uvjeta naroda vanjskim uvjetima Zemlje. I barem se donekle razumije diferencijacija ako se pokuša pronaći veza između onoga što, recimo, jest indijska kultura i klimatskih i geografskih karakteristika Indije. Slično tome, dobiva se predodžba o specifičnoj prirodi ruske kulture kada se razmotri odnos ruskog naroda s njegovom zemljom. Sada se može reći: što se tiče tih odnosa, suvremeno čovječanstvo, kakvo jest u mnogim aspektima, nalazi se u svojevrsnoj krizi. - Ta ovisnost ljudi o svojem teritoriju postupno je postala najveća zamisliva tijekom 19. stoljeća. Istina, ljudi su se emancipirali, emancipirali su se u svojoj svijesti od svojih teritorija, to je istina; ali su ipak postali ovisniji o tim teritorijima. To se može vidjeti usporedbom kako se, recimo, Grk osjećao prema staroj Grčkoj, a kako se moderni Englez ili čak Nijemac osjeća prema svojoj zemlji. Grci su još uvijek zadržali mnogo iskonske mudrosti u svojoj kulturi i obrazovanju. Možda su fizički bili ovisniji o svom grčkom teritoriju nego što su ljudi danas. Ali ta veća ovisnost bila je ublažena, umanjena njihovim unutarnjim bićem ispunjenim iskonskom mudrošću. To iskonsko znanje za čovječanstvo je postupno izbljedjelo. Možemo jasno pokazati kako je oko sredine 15. stoljeća neposredno razumijevanje određene iskonske mudrosti prestalo i kako su čak i tradicije te iskonske mudrosti postupno presušile u 19. stoljeću. Umjetno, rekao bih, poput biljaka u staklenicima, iskonska mudrost se još uvijek čuva u svim vrstama tajnih društava, koja s njom ponekad čine vrlo loše stvari. Ali ta su tajna društva sačuvala iskonsku mudrost u 19. stoljeću - u 18. stoljeću je to bilo nešto drugačije - na takav način da se može reći da je, takoreći, poput biljaka u staklenicima. Što, uostalom, masonski simboli danas imaju s iskonskom mudrošću iz koje

potječu, osim onoga što i biljke uzgojene u staklenicima imaju s biljkama koje rastu u prirodi? Masonski simboli nemaju čak ni toliko veze s iskonskom mudrošću, koliko ove imaju s prvima.

Ali upravo zato što ljudi gube svoju unutarnju vezu s iskonskom mudrošću, postaju još ovisniji o svojim teritorijima. A bez stjecanja slobodno razvijajuće riznice duhovnih istina, ljudi diljem Zemlje postali bi potpuno diferencirani prema svojim teritorijima.

Doista možemo razlikovati tri tipa, koje smo već razlikovali iz drugih perspektiva. Danas možemo reći: ako se impulsi znanosti duha ne bi širili svijetom, sa Zapada bi se afirmirale samo ekonomske istine, istine koje, naravno, mogu dovesti i do mnogih drugih stvari. Ali ekonomsko razmišljanje, ekonomski koncepti, bili bi bitan element. S Istoka bi dolazilo ono što su u biti duhovne istine. Azija bi se sve više ograničavala, možda na vrlo dekadentan način. Srednja Europa bi sve više kultivirala intelektualnu sferu. I to bi postalo posebno očito, u kombinaciji s nekom tradicijom iz davnih vremena, u kombinaciji s onim što dolazi sa Zapada u smislu ekonomskih istina i onim što dolazi s Istoka u smislu duhovnih istina. Ljudi koji žive diljem ove tri glavne vrste globalne podjele, sve bi se više specijalizirali u tom smjeru. Tendencija našeg sadašnjeg doba svakako je usmjerena na to da ovu specijalizaciju čovječanstva stavi u prvi plan. Može se reći - i potičem vas da to shvatite vrlo, vrlo ozbiljno - da ako utjecaj znanosti duha ne bi prožeo svijet, Istok bi postupno postao potpuno nesposoban voditi vlastito gospodarstvo, razvijati ekonomsku misao. Istok bi mogao samo producirati, odnosno izravno obrađivati zemlju, izravno prerađivati prirodne proizvode alatima koje mu daje Zapad. Ali sve što funkcionira iz perspektive ljudskog razuma razvilo bi se na Zapadu. I s te točke gledišta, nedavno završena katastrofa svjetskog rata nije ništa drugo nego početak tendencije - da upotrijebim popularni izraz - da se sa Zapada ekonomski prodre na Istok; to jest, da se Istok učini regijom u kojoj ljudi rade, a Zapad regijom u kojoj se gospodarstvo gradi na onome što Istok proizvodi iz prirode. - Granica između Istoka i Zapada ne mora biti definirana, jer je promjenjiva.

Ako bi se trenutni prevladavajući trend nastavio, bez prožimanja duhovnim silama, onda bi - dovoljno je to samo hipotetski reći - cijeli Istok neizbježno postao predmet ekonomske eksploatacije za Zapad. I ovaj razvojni put bi se smatrao prirodnim poretkom stvari za zemaljsko čovječanstvo. Smatrao bi se potpuno opravdanim i samorazumljivim. Ne postoji drugi način da se u ovu tendenciju uvede nešto što polovicu čovječanstva ne pretvara u Helote [državni robovi u Sparti], a drugu polovicu u korisnike tih Helota, nego Zemlju prožeti zajedničkom duhovnošću koja se ponovno mora postići.

Kad se ove stvari izgovore, moderni ljudi su ih i dalje skloni odgurnuti. Moderni ljudi su jednostavno previše skloni odbaciti ih odmahivanjem

rukom, iz jednostavnog razloga što je izvana neugodno danas se suočiti s pravom stvarnošću. Ljudi si govore: pa, čak i ako se dogodi ekonomski prodor Istoka, neće se dogoditi tako brzo da ću to doživjeti. Oni koji imaju djecu doista nešto ozbiljnije razmišljaju o svojoj djeci, ali i dalje im se više sviđa ideja da će se možda vratiti bolja vremena i tako dalje. Ali istinski razmotriti činjenicu da ne postoji drugi način da se oblikuje budućnost čovječanstva na human način nego da se Zemlja prožme ne samo ekonomski već i duhovno - to je misao koju vrlo mali broj ljudi, iz određenog samozadovoljstva, ozbiljno razmatra. Moglo bi se reći da je čovječanstvo svoju trenutnu konfiguraciju kulturnog života steklo iz tri smjera. I izvanredno je zanimljivo ispitati upravo ta tri aspekta zemaljskog kulturnog života, posebno za zadatak kojeg se namjeravamo poduhvatiti na ovim predavanjima.

Vidite, kada se promatra Zemlja od istoka prema zapadu, mora se reći sljedeće: sve što čovječanstvo posjeduje kao određene temelje etičkih istina, moralnih istina, u konačnici je naslijedilo od Orijenta. Oblik u kojem je Orijent nekoć razvio svoje etičke principe, zajedno s univerzalnim svjetonazorom, oblikom svoje univerzalne kozmologije i tako dalje, izgubljen je. Ali ono što je ostalo, poput traga orijentalne misli i osjećaja, jest određena etika. Pročitajte, iz ove perspektive, govore Rabindranath Tagorea, sabrane pod naslovom 'Nacionalizam'. Vidjet ćete da gotovo ništa nije ostalo od velikih kozmičkih, učenja mudrosti koja su nekoć živjela u umovima ljudi na Istoku. Ali: izvanredno je zanimljivo. Svatko tko s razumijevanjem čita ove govore Tagorea, sabrane pod naslovom 'Nacionalizam', reći će sebi: moralni patos koji živi u njima - a to je doista glavna stvar u vezi s tim govorima - etička volja koja živi u njima, ova oštra moralna kritika usmjerena na cijeli individualni mehanizam Zapada, usmjerena na još gori politički mehanizam Zapada, sve što živi u smislu etosa u ovim govorima Tagorea, sve se to ne bi moglo reći bez drevne iskonske mudrosti Azije koja stoji iza toga, čak i ako danas više ne živi izvana u svijesti. Moralne istine kada govore ljudi kao što je Rabindranath Tagore, bile su prožete mudrošću izvučenom iz zvijezda. A ako se sve što se razvilo u Srednjoj Europi i na Zapadu ispita nepristrano, a ne s predrasudama, onda se mora reći: ono što je tamo živjelo, bilo među filozofima ili nefilozofima, bilo među najjednostavnijim ljudima ili visoko obrazovanima, ono što etički i moralno prožima ljude Srednjeg i Zapadnog svijeta, sve je, u osnovi, proizašlo iz azijske kulture, s Orijenta. Orijent je pravi dom etosa, etike.

Kad pogledamo Zapad, čija se kultura, rekao bih, razvijala pred našim očima kroz povijest, vidimo kako se tamo racionalnoj intelektualnoj obradi pojava svijeta posvećuje veća pažnja - onome što se odnosi na načelo korisnosti. Postoji veliki kontrast, kojeg čovječanstvo zaista treba postati svjesno, između nečega što živi kao patos u govorima Tagorea i onoga što živi u svemu što se razvija na Zapadu kao stajalište korisnosti, praktičnosti.

Ako bismo govorili radikalno, morali bismo reći: nešto poput onoga što nalazimo, recimo kod John Stuart Milla, ili političkih ekonomista poput Adama Smitha, ili intelektualna filozofska djela poput Bergsonovih, ostaju za Azijca, čak i ako ih pokuša razumjeti, nešto potpuno izvan njegove prirode. Može smatrati zanimljivom činjenicom da ljudi govore i takve stvari, ali nikada neće biti u iskušenju da takve stvari, koje se odnose na vanjsku ljudsku korisnost, generira iz vlastitog bića. Azijat u osnovi prezire europski i američki karakter jer mu on svugdje predstavlja stajalište korisnosti, kojim se može ovladati samo intelektom, razumom. I tako se dogodilo da je način razmišljanja i predodžbi povezan s idejom 'korisnosti' prije svega produkt Zapada.

Kao što sam ranije istaknuo, s obzirom na to da je iskonska mudrost diljem svijeta specificirana prema različitim narodima, sada možemo razlikovati glavne tipove: etički tip na Istoku, intelektualni, utilitaristički tip na Zapadu. Između njih, ono što bih nazvao trećim tipom, estetskim tipom, uvijek nastoji probiti svoj put. Estetski tip je zapravo jednako dio Srednje Europe kao što je etički tip dio Orijenta, a utilitaristički, intelektualni tip dio Zapada.

Dovoljno je prisjetiti se samo jednog fenomena kako bi se, na temelju vanjskih činjenica, pokazalo kako se estetski tip čovjekova bića nastojao nametnuti, upravo iz Srednje Europe. Dok je Francuska revolucija bjesnila na Zapadu, ali i donosila plodove, a istok bio zarobljen u duhovnim snovima, vidimo, naprimjer, Schillera kako piše svoja 'Pisma o estetskom odgoju čovjeka'. Ta se pisma izravno obraćaju Francuskoj revoluciji; međutim, cilj im je riješiti politički problem koji je ona pokrenula na čisto humanistički, ljudski način. Nastoje napraviti čovjeka slobodnim čisto iznutra. I zanimljivo je da se cijeli Schillerov pristup u 'Estetskim pismima' temelji na njegovom odbacivanju, s jedne strane, intelektualnog, čisto utilitarističkog stajališta, a s druge strane, čisto etičkog stajališta. Vidite, i etičko stajalište je nekoć bilo racionalizirano, intelektualističko. Sve u svijetu prolazi kroz razne metamorfoze, a zatim se pojavljuje u potpuno drugačijem obliku. Dakle, etičko stajalište Orijenta sigurno nije intelektualističko, ali se može shvatiti i intelektom; može se intelektualizirati, 'königsbergzirati', a onda postaje Kantovo. I upravo od Kanta potječe ona prekrasna izreka: "Dužnosti, ti uzvišeno i veliko ime, ti koja ne zahtijevaš ništa jeftino ili laskavo, već zahtijevaš podložnost...". naime podložnost moralu. Schiller je s druge strane, rekao: "Rado služim prijateljima, ali avaj, činim to sa sklonošću, / I zato me često iritira što nisam krepostan". Kao pravi Srednjoeuropejac, Schiller nije mogao upiti ovu kantovsku, königsberšku intelektualizaciju etike. Za njega čovjek nije bio potpuno ostvareno biće koje se prvo mora pokoriti dužnosti da bi je ispunio. Za njega je čovjek bio potpuno ostvareno ljudsko biće koje je u sebi osjećalo sklonost činiti ono što je moralno vrijedno. Stoga je Schiller odbacio Kantov etički rigorizam. Također je odbacio čisto intelektualni princip autoriteta, a u stvaranju i uživanju ljepote

- dakle, u estetskom pristupu - vidio je najviši slobodni izraz ljudske prirode. Svoja estetska pisma, moglo bi se reći, napisao je kao Goetheovu karakternu skicu. Uostalom, teško mu je bilo priznati Goethea. Schillerova početna reakcija proizašla je iz zavisti i unutarnje averzije prema Goetheu. Moglo bi se reći da je za Schillera postojalo razdoblje u mladosti kada mu je Goetheovo ime uvijek izazivalo gorčinu u ustima. Tada su se upoznali. Tada su naučili na samo poštovati jedno drugo, nego se i stopiti. I tada je Schiller napisao svoja 'Pisma o estetskom odgoju čovjeka' poput duhovne biografije, poput duhovne studije Goetheovog karaktera. Sve u tim 'Estetskim pismima' nikada ne bi moglo biti napisano da Goethe nije Schilleru pokazao što on sadrži.

Na početku njihova prijateljstva, Schiller je Goetheu napisao ono pismo od 23. kolovoza 1794, koje sam često citirao: "Već dugo, iako sa znatne udaljenosti, promatram tok vašeg uma". I sada opisuje Goethea kao um koji je u biti uskrslu Grk, tako da vidimo kako se to povezuje s prvom zorom estetskog duha Srednje Europe, s Grčkom.

I kod Goethea vidimo kako se probija od intelektualnih elemenata do priznanja istine koja se shvaća kroz umjetnost kao i kroz znanost. Ako pratimo kako je Goethe proučavao Spinozinu etiku s Herderom, kako Goethe zatim putuje u Italiju i piše kući da u umjetničkim djelima koja vidi kao da su proizašla iz grčkog duha, vidi 'nužnost', vidi 'Boga', onda se može reći: kroz kontemplaciju umjetničkih djela, Spinozin intelektualizam postaje estetski u Goetheovom talijanskom putovanju. I Goethe svjedoči o činjenici da su pri stvaranju umjetničkih djela Grci postupali kao i sama priroda, i vjeruje da je na tragu koji to prati. To jest, Goethe ne vjeruje da kada netko stvara umjetničko djelo, da stvara nešto fantastično i da je samo znanost striktno istinita. Ne, Goethe je bio mišljenja da ono što leži unutar istinske umjetnosti jest, štoviše, dublja istina prirodne egzistencije - to jest, estetski svjetonazor. I tako se može reći: zapad - intelektualno, utilitarno; središnje regije - estetsko; istok - etičko, moralno. I apsolutno je točno reći: gdje god su se pojavile etičke istine, bilo na istoku, u središnjici ili zapadu, one izvorno dolaze s istoka. Potpuno je nebitno pojavljuju li se utilitarne istine u srednjoj ili istočnoj regiji; one izvorno dolaze sa zapada. Ljepota potječe iz središnjih regija. Tijek ova tri elementa ljudskog života može se na ovaj način pratiti posvuda. Ponekad se može pratiti do najsitnijih detalja. Vidite, ako je nekome karmom suđeno uspostaviti antropozofiju u Srednjoj Europi, onda nešto od tog Goetheovog uvjerenja mora živjeti unutar te antropozofije: da je u konačnici isti element koji živi u umjetnosti ujedno i element istine, da isti element koji pronalazi izraz u slikarstvu, kiparstvu, čak i u arhitekturi, mora živjeti i u konceptualnom okviru istine. Doista, mora se, kao što sam pokušao u prvom poglavlju svoje 'Filozofije slobode' - sada, u novom izdanju, posljednje poglavlje - doći do toga da filozof, osoba koja uspostavlja svjetonazor, mora biti konceptualni 'umjetnik'. Inače se koncept

konceptualnog umjetnika odbacuje. Tu sam ga morao prihvatiti. Sve proizlazi iz jednog duha.

Sve ideje izražene na ovaj način poprimaju određene karakteristike, noseći boje onoga što sam upravo rekao. Tada se, međutim, pišu knjige, poput one Aimee Blecha, koja se nedavno pojavila poput pamfleta, a sadrži sve vrste zlonamjernih, svjesno zlonamjernih kleveta, u kojima, naprimjer, stoji: u onome što se s ove strane (Steinerove) predstavlja kao antropozofija, zasigurno ima mnogo ljepote; ali to proturječi jasnoći francuskog uma! - Svakako, to proturječi intelektualizmu, trezvenom, retoričkom shvaćanju konceptata. Takvi ljudi više vole grubo materijalno, opipljivo izgrađeno, jer se to može shvatiti oštrim konceptualnim konturama. Dakle, te se stvari zasigurno mogu pratiti do najsitnijih detalja. Mogao bih vam pokazati mnoge stvari koje idu mnogo detaljnije, što bi ilustriralo ono što sam upravo ocrtao u grubim crtama. Ali zaustavit ću se na onome što sam upravo spomenuo, jer je to zapravo izvanredno zanimljivo kao detalj.

Sada je poanta shvatiti da se, naprimjer, moral, umjetnost i intelektualizam nisu jednostavno proizvedeni na Zapadu. O ne, umjetnost je preuzeta iz središnjih regija, etika s Orijenta, a intelektualni element, utilitaristički element, je dodan. Slično tome, u središnjem dijelu se njeguje vrsta estetskog elementa, i sve što je ugrađeno u taj estetski element, posebno u 19. stoljeću, usvojeno je sa Zapada. Bilo bi zanimljivo jednom pisati o tijeku biologije iz te perspektive. Ako danas čitate Goetheovo učenje o metamorfozi, tu možete pronaći veličanstvenu teoriju evolucije. Ali Zapad će je uvijek smatrati estetski okaljanom. Jer darvinistički element je upravo sa Zapada prodro u teoriju evolucije u 19. stoljeću, kada je cijeli svijet postao ovisan o Zapadu. To je uvelo utilitarističko stajalište, doktrinu svrsishodnosti. Doktrinu svrsishodnosti naći ćete potpuno odsutnom kod Goethea, jer je Goethe u cijelosti prožet estetikom. Ne bi trebao biti slučaj da u budućnosti ljudi, upravo onako kako su ekonomski diferencirani - kako sam ranije okarakterizirao - ne budu htjeli išta prihvatiti jedni od drugih; jer bi se postupno proširio Zemljom, iz Azije, određeni etos kakav se nalazi predstavljen tako vatrenim tonovima kod Rabindranatha Tagorea. U Srednjoj Europi bi se proširio u nešto drugačijem obliku, nešto što su određeni Nietzsche kicoši već zagovarali, ali na njihov način: s izvjesnim 'S onu stranu dobra i zla', izvjesnom estetizacijom čak i moralnih konceptata. Vidimo trijumf te estetizacije u 19. stoljeću, posebno pred kraj, kako postaje vrlo, vrlo očit. I čisto utilitarno gledište preplavilo bi Zapad: pamet s utilitarnog gledišta, imitacija duhovnog elementa s utilitarnog gledišta i tako dalje. Jedini lijek za to je prodiranje čovječanstva u duhovno, u istinski duhovni element. Naravno, preduvjet za to je da se taj duhovni element shvati potpuno ozbiljno, da se razvije volja da se stvari vide onakvima kakve se danas čine nekome tko istinski želi biti nepristran. Ova ratna katastrofa doista je na površinu iznijela mnoge vrlo čudne stvari. Također je na vidjelo

iznijela fenomene koji su dijelom izuzetno uznemirujući, ali dijelom poučni. Želio bih vam spomenuti jedan takav fenomen.

Vidite, unutar suvremene njemačke književnosti - jedva se može čitati cijela - gotovo svaki tjedan pojavljuju se - rekao bih, 'iscjedci' - izljevi svakakvih ljudi o njihovoj umiješanosti u tijek rata i političkih događaja, a mi smo mogli čitati što takvi umovi, kažem izričito 'umovi', kažu, kao što su Jagow, Bethmann - Michaelis nas je, vjerujem, do sada poštedito - Tirpitz, Ludendorff i mogla bi se navesti cijela hrpa drugih. Da, uznemirujuće je, s jedne strane, čitati ovo. Ali s druge strane, to je i izuzetno zanimljivo! Izuzetno je zanimljivo sa sljedećeg gledišta. Vidite, knjige poput Bethmannove ili Tirpitzove mogu se doživjeti iz sasvim suprotnih perspektiva - ali što se misli pod perspektiva, zar ne! - ali ponekad se jednostavno svodi na to je li jedna tretirana pogledom s naklonošću, a druga petom čizme, na neko određeno vrijeme! Bethmanna je 'Svevišnji' određeno vrijeme tretirao s naklonošću, Tirpitz petom čizme, a nakon toga su razvili različita gledišta. Stoga se nećemo dalje zadržavati na njihovim gledištima. To je daleko manje važno od toga kakav duh živi u takvim spisima.

Sada, može se početi sa sljedećim. Vidite, proveo sam pokus: nakon što sam izdržao tu mutnu zbrku ovih spisa, ovu Bethmannovu i Tirpitzovu mješavinu, pokušao sam još pročitati nekoliko eseja Hermana Grimma, koje jako volim - posebno one koje bi ne-Nijemci smatrali šovinistički njemačkima, ali to je stvar perspektive, i to mi nije važno; ono što mi je važno je duh koji u njima živi. Sada bi se, u prvom redu, moglo pitati: kako se duh, način predstavljanja, unutarne raspoloženje Bethmann-Tirpitzove mješavine može usporediti s onim što živi u, za mene, Grimmovim političkim razmišljanjima? - Na to se mora reći: Za Hermann Grimma Goethe je živio, i to ne uzalud; bio je tu za njega. Nije bio tu za Bethmanna ili Tirpitzu. Ne želim reći da ga nisu čitali. Možda bi bilo mudrije da nisu; ali nije bio tu za njih. U početku, rekao sam sebi, ono što je napisano u tim knjigama zvuči kao da su to napisali srednjovjekovni plaćenici, u potpunosti s logikom srednjovjekovnih plaćenika. Ludendorffova logika, naprimjer, posebno je zanimljiva. On je taj koji ima 'velike zasluge' i bio je odlučujući faktor u transportu Lenjina kroz Njemačku u Rusiju u zapečaćenom vagonu. On je pravi 'uvoznik' boljševizma u Rusiji. Nema hrabrosti to izravno poreći u svojoj knjizi, iako je imao hrabrosti za mnoge stvari. Zato kaže sljedeće. Kaže: dovođenje Lenjina u Rusiju bila je vojna nužda; ali političko vodstvo trebalo je spriječiti teške posljedice; jednostavno to nije učinilo. - Vidite, to je logika ove gospode! Ali sigurno ne želim tvrditi da je Clemenceau imao bolju logiku. Stoga, molim vas, nemojte misliti da zauzimam stranu u bilo čemu; ni Lloyd George ni Wilson nisu imali bolju logiku; ali kod njih to nije tako lako utvrditi.

Da, to je ono što čovjek isprva misli. Ali onda se stvar razvija. Ako netko traži povijesnu usporedbu, otkriva da se mora vratiti prilično daleko u prošlost. Postoji izvanredna sličnost između načina razmišljanja, predodžbi, posebno kod Tirpitz i Ludendorffa, i načina razmišljanja onih ljudi koji su predvodili takozvanu kulturu Rima u 1 i 2 stoljeću prije Krista. I zapravo se može reći, ako se želi uspostaviti intimna duhovna veza s tim: kao da se način razmišljanja drevnog pretkršćanskog Rima ponovno pojavljuje i kao da sve što se od tada dogodilo, uključujući kršćanstvo - čak i ako ta gospoda izvana govore o Kristu i slično - nikada nije postojalo.

Vidite, kada ljudi kažu da je lucifersko nešto nazadno u čovječanstvu, često misle da se referiraju samo na onostrane stvari. Ali u samom svijetu, taj princip nazadnosti je vrlo izražen. Moglo bi se reći da su se predcezarske velike ličnosti drevnog Rima ponovno rodile u takvim ljudima. I sve što se od tada dogodilo u Europi je, u njihovim očima, u biti nebitno.

Ovaj fenomen ljudi danas moraju promatrati otvorenog uma. To se mora razmotriti. Jer samo na taj način može se steći slobodno, činjenično stajalište za prosuđivanje sadašnjosti. Sadašnjost postavlja velike zahtjeve pred sposobnost ljudi za prosuđivanje. Sve se to mora reći kada se kaže da je potrebno da ova sadašnjost bude prožeta duhovnim impulsima. Naizgled je lako reći: pa, sadašnjost mora biti prožeta duhovnim impulsima! - Ali stvar nije tako jednostavna. Samo treba ispitati jesi li duhovni impulsi, gdje god su stekli neko uporište u čovječanstvu, urodili poželjnim plodovima. Vidite, u obzir treba uzeti i sljedeće. Uzmimo određene brošure, određene pamflete koji su napisani. Neke su napisali dugogodišnji sljedbenici, napisane su čak neke u kojima se ono što se ovdje predstavlja kao znanost duha 'ispravno' predstavlja svijetu, samo je obrnuto, okrenuto naopačke. To su također biljke koje su izrasle na tlu na kojem se danas ljudima pokušava prenijeti duhovno znanje. I svatko tko bi vjerovao da se proces - proces kojim takozvani sljedbenici, ono što se prenosi kao duhovno znanje pretvaraju u njegovu suprotnost - već dogodio, bio bi naivan. Taj proces nipošto nije završen! Nije nimalo lako, kako bi netko pomislio, suočiti se s činjenicom da se čovječanstvu trebaju donijeti duhovne istine. Jer kakvo je čovječanstvo danas, ono se prvenstveno razlikuje prema trima tipovima koje sam okarakterizirao: etičkom, estetskom i intelektualnom, ali unutar tih kategorija dolazi do daljnjih podjela.

Sada, duhovne istine nisu isključivo namijenjene prihvaćanju od strane ljudi koji im pristupaju s takvom diferencijacijom. Sasvim je nemoguće da duhovne istine isključivo prime ljudi koji im pristupaju s ovom diferencijacijom i s drugim današnjim diferencijacijama. Zamislite samo da se danas sa svih strana ljudi nastoje izolirati u nacionalnom šovinizmu. Doista, ako pokušate primiti univerzalne ljudske i duhovne istine s nacionalnim šovinizmom, time ćete ih već pretvoriti u njihovu suprotnost.

Danas je nemoguće jednostavno komunicirati ono što bi bilo poželjno komunicirati s određenog gledišta. Jer ljudi teže vrsti diferencijacije koja je opisana. Stoga je prirodno da se prije svega pobudi interes onih kod kojih takvo razumijevanje već postoji. Potrebno je graditi na onome što već postoji, ali imati na umu da ljudi imaju tendenciju distancirati se od drevne naslijeđene mudrosti i zamijeniti je ničim drugim osim teritorijalnim podjelama diljem Zemlje. Stoga je nemoguće među ljudima širiti duhovnu mudrost bez širenja i određenog etosa. Mnogi ljudi su pročitali knjigu 'Kako se stječe uvid u više svjetove?'. Ta se knjiga već neko vrijeme naširoko čita. Ljudi su otkrili da su početni savjeti etički i da se s njima svakako može etički složiti. - U pravu su; prvi savjeti moraju biti etički i moraju predstavljati ekstrakt najboljeg etosa zemaljske kulture. Ali s druge strane, potrebno je njegovati i određeni umjetnički element. To je predstavljalo posebne poteškoće unutar antropozofskog pokreta; jer je unutar antropozofskog pokreta u početku postojala određena odbojnost prema umjetničkom. Cilj je bio apstraktna, estetska, ravnodušna simbolika. Čak i danas postoje pokreti koji sebe nazivaju 'teozofskim' i odbacuju sve umjetničko. Stoga je bila sreća, pozitivna karma za naš pokret, da smo ovdje u Dornachu mogli iskušati umjetničko i to umjetničko razvijati iz apstraktnog simboličkog elementa. Možda bi, da je nekim uspjelo, mnogi crni križevi sa sedam mrlja kao ruže oko njih, bili viđeni kao duboki simboli naše zgrade! Naravno, morali smo se oduprijeti toj prirodi simbolizma i nastojati stvarati iz samog umjetničkog elementa.

Stoga je potrebno povezati se s najboljom tradicijom - ako i te impulse nazivam tradicijom - ljudske kulture. I prije svega, treba imati na umu da su te stvari doista duboke, ozbiljne istine, koje zvuče otprilike ovako: tko želi doći do istinskog znanja, mora u sebi njegovati osjećaj istine. - Kada se o toj stvari radikalno govori, dotiče se nečega što mnogim ljudima već zvuči izvanredno odvratno. Jer striktna usmjerenost na istinu svugdje je nešto što je mnogim ljudima danas izuzetno neugodno, nešto što pokušavaju barem sakriti u svojim životima. Ali neistinito biće, čak i ako je neistinito samo iz sentimentalnosti, nespojivo je s onim što predstavlja strogi osjećaj za istinu, što je istinska odanost onim istinama koje se, naprimjer, nastoje unijeti u svijet putem antropozofije.

U tom su pogledu denominacije posebno teško sagriješile, jer su njegovale nešto što je potpuno nespojivo s punim, čistim osjećajem istine. U svijet su uvedene određene vrste pobožnosti koje više odgovaraju ljudskom egoizmu nego ljudskom osjećaju istine. Stoga je potrebno posebno posvetiti pozornost njegovanju unutarnje istinitosti, kao što se ističe na raznim mjestima u antropozofskim spisima. Sam život danas od ljudi zahtijeva mnogo neistinitog, i može se reći da danas jasno postoje dvije tendencije koje u ljudima pobuđuju određenu odbojnost prema prihvaćanju istina. Danas postoji tendencija karakterizacije stvari prema preferencijama, a ne prema

onome što same činjenice govore. Danas, kao što sam u posljednje vrijeme često govorio u vezi drugih stvari, netko se opisuje kao praktična osoba koja je, u određenom usmjerenju rutinska, koja djeluje nemilosrdno unutar svoje sfere iz određene brutalnosti, ako odbacuje sve što ne služi ovom rutinskom nastojanju. Iz te perspektive razlikuju se 'praktični' ljudi i 'fantasti'. I s određenom povijesnom neistinitošću, posljedice tih stvari postale su strašno očite, posebno tijekom 19. stoljeća pa sve do danas. Doista, prije nego što se dogodila ova katastrofa svjetskog rata, ovo veliko iskušenje za čovječanstvo, bilo je čak teško reći išta što bi ove stvari okarakteriziralo bez rezerve ili predrasuda. Uskoro ću objaviti zbirku nekih od svojih važnijih eseja iz osamdesetih i devedesetih kako bih pokazao kako se u to vrijeme moralo pokušati - čak bih rekao, kroz pukotine - izreći određene istine. Među tim esejima bit će i 'Bismarck, čovjek političkog uspjeha', u kojem pokušavam objasniti kako su uspjesi koji su proizašli iz ove figure bili u potpunosti utemeljeni na činjenici da on u biti nikada nije vidio dalje od svoje neposredne okoline. Ali bilo je besmisleno te stvari bacati svijetu u lice kada nije bilo nikoga tko bi ih upio. Sada, međutim, moramo krenuti od određenog temelja, od pretpostavke da nas ova katastrofa svjetskog rata doista može mnogo čemu naučiti. Za većinu ljudi, naravno, nema se što učiti iz činjenica. Imaju određeni skup prosudbi i ne mijenjaju ih. Ne mogu shvatiti temeljne principe, ako se općenito govori o učenju iz činjenica.

Svima kojima pokazujem ovu zgradu kažem: kad bi morao drugi put projektirati takvu građevinu, učinio bih to drugačije. - Svakako je nikada više ne bih sagradio na isti način. To ne znači da govorim išta protiv ove zgrade; ali ja sam, nikada je više ne bih sagradio na isti način, jer čovjek prirodno mora učiti iz onoga što je učinjeno, iz onoga što stoji kao činjenica. - Jutros sam, na svoj užas, pročitao da je feldmaršal Hindenburg rekao da ako bi danas morao ponovno voditi ovaj rat, učinio bi upravo istu stvar koju je učinio.

Da, vidite, te se stvari čitaju, one se previđaju, i čovjek ne shvaća kako se mora steći razumijevanje vremena kroz lekcije koje su tako grubo zanemarene ovom katastrofom svjetskog rata. Danas bi svatko, ono što mu iz svijeta dopire do ušiju, trebao - a pod tim mislim naravno i na ono pročitano - čitati s odgovarajućom pozadinom i trebao bi biti u stanju reći si: u važnim stvarima, revizija prosudbe je nužna, neizbježna. Do ove katastrofe svjetskog rata, imalo se vanjsko, prividno pravo Bismarcka nazvati praktičnim čovjekom. Hermann Grimm ga vidi kao 'kulu' pragmatizma. Svjetska katastrofa nas je naučila da je bio fantazist, i moramo se pomiriti s tim sudom, jer je stvaranje Reicha, naravno, bila fantazija.

Vidite, želim vam pokazati da je život, i mora biti, otkrivanje iluzija, čak i u moralnoj i povijesnoj sferi. Prošle nedjelje ovdje sam pokazao kako se moraju prepoznati iluzije unutar veza prirode; kako stvari postoje jedna pored druge

unutar svijeta prirode i kako ih opisuje prirodna znanost, te kako se onda mora reći kako je čovječanstvo zapravo uključeno u ono što se događa unutar svijeta prirode, kako stoga ono što prirodna znanost kaže o svijetu prirode može biti mreža iluzija. Danas sam želio pokazati kako se treba ispraviti činjenicama povijesti i života, jer se stvari često izvane, prije svega dulje vrijeme, čine samo kao iluzija. Danas je čovjek često prisiljen ljude koje su mnogi smatrali najpraktičnijima od svih, smatrati fantastima. Ali čovjek mora biti spreman revidirati svoj sud. U svakom trenutku života danas postoji ne samo obilje prilika, već i potreba za revizijom tog suda. A nečija uvjerenja su usklađena s onim što antropozofski pokret teži biti samo kada si kaže: moram revidirati svoj sud, čak i o najvažnijim stvarima! - Sudovi o svijetu prirode mogu se revidirati kroz samu znanost duha. Sudovi o životu bit će revidirani samo kada čovjek istinski u sebi razvije ono što mu je potrebno kao dispozicija za antropozofski pokret.

PETNAESTO PREDAVANJE

Dornach, 15. studenog 1919.

Jučer sam vam skrenuo pozornost na to kako je ljudska duša nekoć posjedovala neku vrstu iskonskog znanja, iskonske mudrosti, i kako je ta iskonska mudrost, u određenom smislu, venula i postupno se iscrpila do naših vremena, tako da se ljudi na ovoj civiliziranoj Zemlji sve više osjećaju ovisnima o onome što primaju iz fizičke egzistencije. Pod znanjem i spoznajom ne mislim samo na ono što čini 'znanost', već na ono što je prisutno u svijesti duša, čak i za običan život.

Sada se, naravno, u okviru znanosti duha postavlja pitanje: kako je zapravo došlo do ovog iskonskog znanja čovječanstva? - Ovdje moram istaknuti nove aspekte onome što smo već opširno raspravljali iz drugih perspektiva.

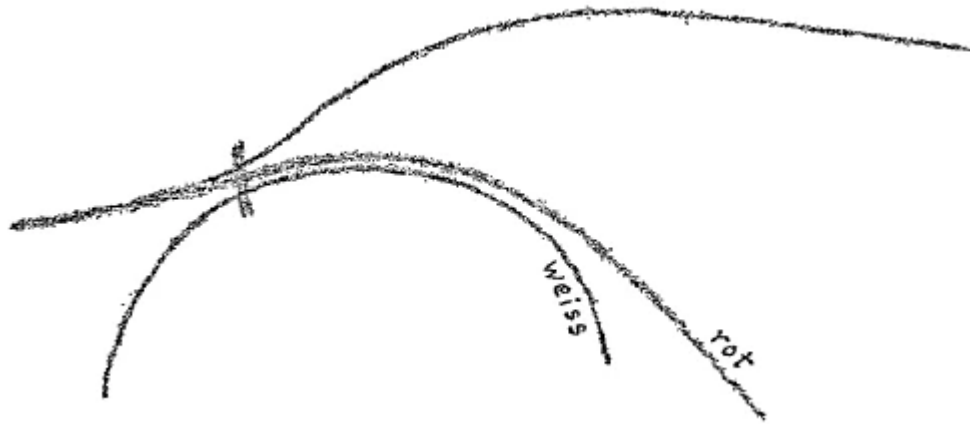
Osvrnimo se na vrijeme kada su ljudi počeli postajati pravim stanovnicima Zemlje, kada su se ljudi spustili na Zemlju prema svom duhovno-duševnom biću, odjenuli se u sile Zemlje i postali zemaljska bića u zemaljskoj sferi. Da je sve jednostavno bilo na način kao da se čovječanstvo spustilo na Zemlju s preduvjetima svojstvenim vlastitom biću, tada bi se čovječanstvo moralo razvijati sasvim drugačije nego što se zapravo razvija kroz različite kulturne epohe. Ljudi bi i tada morali krenuti od određenog odnosa sa svojom okolinom. Morali bi steći znanje o Zemlji iz onoga što ne bih baš nazvao vidovitošću, već donekle vidovitošću instinkta. To zemaljsko znanje bi se stjecalo vrlo sporo. Dugo bi ostali nespretna, djetinjasta bića. Svakako bi se probili do našeg vremena, dostigavši određeno ljudsko stanje duše i tijela, ali nipošto ne bi dosegli duhovne visine koje imaju. To što su se mogli razvijati drugačije osim kroz različite faze djetinjstva, posljedica je činjenice da su se bića koja smo uvijek nazivali luciferskim bićima ispreplela s zemaljskim razvojem. Sada, u novije vrijeme, također znamo da se luciferska jedinka u određenom trenutku pretkršćanskog doba utjelovila u Aziji i da je od tog luciferskog bića proizašla izvorna poganska mudrost, posebno ona koja se još uvijek može razaznati na temelju povijesnih činjenica. Ali, rekao bih, luciferska bića su oduvijek bila uključena u razvoj čovječanstva.

Sada bih vas želio zamoliti - iako znam koliko malo takvi zahtjevi zapravo koriste - da ovom razmišljanju o luciferskoj prirodi ne pristupate s potpunom uskogrudnošću i filistarstvom. Jer čak i danas, među mnogima koji ispovijedaju antropozofski pokret, postoji tendencija da se kaže - već sam prije govorio o toj tendenciji: da, to je lucifersko, za ime Božje, nemojte razmišljati o tome, samo to odbacite! - Poanta je u tome da se sve te stvari moraju prosuđivati iz širokog spektra perspektiva i mora se striktno uzeti u obzir da sva drevna poganska mudrost potječe od luciferskog izvora. Ali

mora se proučiti kako je do toga zapravo došlo. I što dalje idemo natrag u razvoju čovječanstva, to više nalazimo određene ljude koji su, kroz preduvjete svojstvene njihovim inkarnacijama, bili zreli da se upoznaju s mudrostima koje posjeduju luciferska bića. Govorimo, naprimjer, o sedam svetih Rišija Indije. Baš kao što je sam Indijac, kada je govorio iz svoje mudrosti, razumio mudrost sedam svetih Rišija, znao je, ukoliko je bio iniciran u te stvari, da su pravi učitelji Rišija luciferska bića. Jer ono što su luciferska bića unijela u razvoj Zemlje, u koju su se, kao što je spomenuto, ispreplela, prije svega je ono što je oduvijek bio svijet misli koji prožima ljudsku kulturu, intelektualni svijet misli, racionalni svijet u najboljem smislu te riječi, svijet mudrosti. Upravo kada se vratimo na podrijetlo čovječanstva, otkrivamo da izvore poganske mudrosti uvijek treba tražiti u luciferskim bićima.

Moglo bi se pitati: kako je takvo što uopće moguće? - Mora biti jasno da bi čovječanstvo ostalo djetinjasto da nije moglo kontinuirano primati upute od raznih luciferskih bića, koje proizlaze iz misterija. Bitno je da oni kojima je bilo potrebno znanje i mudrost za napredak čovječanstva, naime naslijeđena i iskonska mudrost, da se nisu ustručavali primiti tu mudrost od luciferskog elementa poput modernih filistara, već su na sebe preuzeli i sve što ljudi moraju preuzeti kada primaju takve upute iz duhovnih sfera od luciferskih bića. Iznad svega, ljudi su morali preuzeti na sebe - moglo bi se to nazvati obvezom, iako takve riječi ne mogu uvijek u potpunosti izraziti bit stvari - ovu lucifersku mudrost, koja je mudrost svijeta, [koja se koristi kao dobra mudrost u službi razvoja Zemlje]. Razlika između dobre mudrosti i luciferske mudrosti leži u činjenici da je dobra mudrost u drugim rukama, a luciferska mudrost, koja je u biti ista, je u luciferskim rukama; sadržaj je potpuno isti. To je srž stvari. Nije stvar u nekoj mudrosti koju netko može uredno sačuvati u svojoj duševnoj komori da bi postao dobra osoba, već u tome što, iako je mudrost doista jedinstven entitet u svijetu, jedina je razlika u tome što ona može biti, naprimjer, u rukama mudrih ljudi koji njome dobro upravljaju, ili u rukama anđela, arkandela i tako dalje, ili u rukama Lucifera. U davna vremena, mudrost se nije mogla steći ni iz jednog drugog izvora za napredak čovječanstva. Stoga su je posvećenici drevnih vremena morali primiti iz ruku Lucifera, i morali su preuzeti obvezu da neće podleći drugim težnjama luciferskih bića.

Namjera Lucifera bila je podariti mudrost čovječanstvu, time ga vodeći da ne krene putem zemaljskog razvoja, već da prođe put razvoja u višoj sferi, sferi udaljenoj od Zemlje. Dakle, ako bih nacrtao shematski dijagram, rekao bih: ako je ovo zemljina površina (vidi crtež, weiss), onda je ovo put koji bi ljudi morali proći na zemljinoj površini (rot) pri ulasku na Zemlju.

Luciferska bića usađuju svoju mudrost u ljude, ali žele da se time ljudi okrenu od Zemlje i ne podvrgnu se zemaljskom razvoju. Lucifer želi Zemlju prepustiti njezinoj sudbini, ostaviti je nenaseljenom od ljudi; čovječanstvo želi pridobiti za odvojeno carstvo, strano carstvu Krista.

Mudraci drevnih vremena, koji su iz ruku Lucifera primili iskonsku mudrost, stoga su morali preuzeti obvezu da se ne predaju Luciferu, već da prime njegovu mudrost i koriste je u službi zemljina razvoja. To je u biti ono što je postignuto kroz misterije pretkršćanskih vremena. A ako se netko pita što je čovječanstvo zapravo primilo kroz te misterije pretkršćanskih vremena, kroz utjecaj luciferskih bića koja su prvo, čak i u post atlantskom dobu nadahnula određene ličnosti, Rišije Indije, a zatim i sama poslala svoje glasnike na Zemlju, kao što sam naznačio, to je sve ono što su ljudi razvili od svoj nastanka u smislu sposobnosti govora i mišljenja. Jer govor i mišljenje su izvorno u potpunosti luciferske prirode, samo što su te sposobnosti, u određenom smislu, mudraci drevnih vremena uklonili iz stiska Lucifera. Ako želite pobjeći od Lucifera, onda morate odlučiti da ćete u budućnosti biti nijemi i da ne mislite!

Ove stvari pripadaju toj inicijacijskoj znanosti koju čovječanstvo postupno mora iskusiti, iako stoljeća filistarskog odgoja u civiliziranom svijetu tjeraju ljude da se gade tih istina. Toliko dugo ljudi su se suočavali s ovom karikaturalnom slikom Lucifera i Ahrimana, koji je ujedno i srednjovjekovni vrag. Ljudi su odgajani u takvoj filistarskoj atmosferi toliko dugo da još uvijek s užasom pristupaju ovoj mudrosti, koja je usko povezana s razvojem čovječanstva, jer ljudima je toliko privlačno moći reći: čuvat ću se vraga, predat ću se Kristu u dječjoj jednostavnosti, tada ću biti spašen, tada će moja duša u svakom slučaju biti spašena. - Ali ljudski život nije tako jednostavan u svojim temeljima. Apsolutno je bitno da se ove stvari o kojima sada raspravljamo ne skrivaju od čovječanstva, radi budućnosti njegova razvoja. Jer se mora shvatiti da su umijeće govora i umijeće mišljenja stvari koje su mogle ući u ovaj zemaljski razvoj samo zato što ih je čovječanstvo primilo neizravno putem luciferskog posredovanja. Rekao bih: u svom

mišljenju danas još uvijek možete otkriti luciferski element. Ahriman, koji je donio diferencijaciju, koji je ujedinjeni jezik sveo na diferencirani jezik širom Zemlje, već je napao jezike koji su odavno diferencirani i prilagođeni zemaljskim potrebama. Dok Lucifer uvijek ima tendenciju prema ujedinjenju, ahrimanski princip prožima tendencija diferencijacije. Kakvo bi bilo mišljenje da nije lucifersko?

Da, vidite, ako mišljenje nije lucifersko, onda bi većina ljudi na Zemlji, svi oni koji ne razmišljaju luciferskim terminima, mislili kao jedan od onih ljudi koji su najmanje luciferski mislili: Goethe. Goethe je među onim ljudima koji su najmanje luciferski mislili, koji su, u određenom pogledu, težili hrabro se suprotstaviti luciferskim silama. Ali to zahtijeva što više se držati konkretnog pojedinačnog. U trenutku kada se generalizira, u trenutku kada se ujedinjuje, približava se luciferskom mišljenju. Kad biste svaku pojedinu osobu, svaku pojedinu životinju, svaku pojedinu biljku, svaki pojedinačni kamen razmatrali zasebno, usmjeravajući svoje misli isključivo na pojedinačni objekt, bez formiranja rodova i vrsta, bez generaliziranja, bez ujedinjavanja u svom mišljenju, onda biste doista upili malo luciferskog mišljenja. Ali svatko tko bi to radio kao dijete danas bi u svakoj školi pao prvi razred! Dakle, ne može stvar biti u tome. Poanta je prepoznati da opće mišljenje, vrsta mišljenja koja je posebno bila raširena u poganskoj kulturi, postupno presušuje. Ljudi više nisu konstituirani na način da im ovaj luciferski princip ujedinjavanja na Zemlji može biti od velike koristi. To je upravo zbog činjenice da je Bogom stvorena ljudska priroda postupno uhvatila korak u svom razvoju, povezujući se sa Zemljom, sa zemaljskim stvarima. Budući da su se ljudi povezali s zemaljskim, sada su manje povezani - po samoj svojoj prirodi - s luciferskim elementom koji ih zapravo nastoji odvesti od Zemlje.

Ali bilo bi loše kada bi ljudi samo napustili luciferski element i ništa drugo ne bi zauzelo njegovo mjesto. Bilo bi jako, jako loše. Jer bi se tada čovječanstvo potpuno stopilo sa Zemljom, odnosno s pojedinačnim teritorijem na Zemlji na kojem je netko rođen. Postalo bi potpuno specijalizirano, potpuno diferencirano unutar svoje kulture. Vidimo kako se ta tendencija razvija danas. Predispozicija za to prisutna je od početka 19. stoljeća; ali danas vidimo kako se iz katastrofe svjetskog rata razvija tendencija cijepanja u manje skupine. Narodni šovinizam sve više dobiva na značaju dok ne dovede do cijepanja ljudi u sve manje skupine, tako da bi skupina na kraju mogla obuhvaćati samo jednu osobu. Tada bi se moglo dogoditi da se i pojedinci podjele na ljevicu i desnicu te uđu u rat sa samima sobom, gdje je desničar u sukobu s ljevičarom. Mnoge predispozicije za to već su danas vidljive u razvoju čovječanstva. Za to se mora stvoriti protuteža. A ta se protuteža može stvoriti samo ako se, baš kao što je iskonska mudrost prožimala i ispunjavala pogansku kulturu, usvoji i nova mudrost, ali ovaj put slobodnom ljudskom voljom, i ta se mudrost prenese na zemaljsku

kulturu. Ta nova mudrost mora, zauzvrat, biti mudrost inicijacije. Ta nova mudrost mora, zauzvrat, nadilaziti ono što se može postići samo pojedinačno.

I ovdje dolazimo do poglavlja koje ne bi trebalo skrivati od današnjih ljudi. Kada ljudi ne bi učinili ništa da za sebe postignu ovu novu mudrost, tada bi se u podsvjesnim dubinama ljudske prirode dogodile stvari koje sam već djelomično opisao: ahrimanizacija sve ljudske kulture. Ljudska kultura bi bila ahrimanizirana i tada bi toj inkarnaciji Ahrimana o kojoj sam govorio, bilo lako kulturu Zemlje prožeti vlastitom esencijom. Stoga je bitno poduzeti preventivne mjere protiv svih struja koje promiču ahrimansku kulturu.

Ali što bi se dogodilo ako bi, naprimjer, ljudi ostali skloni onome čemu su trenutno skloni, ako ne bi percipirali, razumjeli i prozreli struje koje vode Ahrimanu na način kako smo nedavno raspravljali? Tada bi, čim se u zapadnom svijetu Ahriman utjelovi u određeno vrijeme, ljudska kultura bila potpuno ahrimanizirana. Što bi Ahriman donio? Ahriman bi ljudima, kroz veličanstvenu umjetnost, donio vidovito znanje na kakvo se ovdje misli, koje bi se inače moglo steći samo uz velike teškoće i trud. Zamislite koliko bi to bilo nevjerojatno zgodno! Ljudi ne bi morali ništa raditi. Mogli bi živjeti materijalistički, mogli bi jesti i piti koliko god im je dostupno, dostupno nakon ratne katastrofe, i ne bi trebali imati nikakve duhovne težnje. Ahrimanske struje bi krenule svojim 'lijepim, dobrim' tijekom. I kad bi se Ahriman utjelovio u zapadnom svijetu u pravo vrijeme, osnovao bi veliku tajnu školu; u toj tajnoj školi prakticirale bi se veličanstvene magijske vještine, a čovječanstvu bi bilo darovano sve što se inače stječe samo s velikim teškoćama.

Ne smije se zamišljati, na filistarski način, da je Ahriman, kada siđe, neka vrsta 'Krampusa' koja ljudima izvodi svakakve trikove. O ne, svi ti samodopadni ljudi koji danas kažu: ne želimo imati ništa sa znanošću duha - pali bi pod njegovu čaroliju, jer on bi mogao velik broj ljudi učiniti vidovitim putem magije na veličanstven način. Međutim, on bi ljude učinio vidovitima na takav način da bi svaka osoba postala vidovita, ali na vrlo nijansiran način: ono što je jedna osoba vidjela, druga ne bi vidjela, niti treća! Ljudi bi bili zbunjeni, i iako bi dobili temelje vidovite mudrosti, mogli bi se samo prepirati i svađati, jer bi vizije različitih ljudi bile tako raznolike. Međutim, u konačnici bi ljudi bili vrlo zadovoljni svojim vizijama, jer bi svatko mogao pogledati u duhovni svijet. Posljedica toga, međutim, bila bi da bi sve što čini zemaljsku kulturu palo pod Ahrimana! Čovječanstvo bi palo pod Ahrimana, jednostavno zato jer nije steklo za sebe ono što bi mu Ahriman tada dao. Najgori savjet koji bi se ljudima mogao dati bio bi: samo ostanite kakvi jeste! Ahriman će vas sve učiniti vidovitima ako to želite. A vi ćete to htjeti, jer će Ahriman imati veliku moć! - Ali posljedica toga bila bi da bi se na Zemlji uspostavilo carstvo Ahrimana, da bi cijela Zemlja bila ahrimanizirana, da bi

sve što je ljudska kultura do sada postigla, u određenom smislu, propalo. Sve katastrofalne tendencije od ljudi njegovane nesvjesno, ispunile bi se.

Ključna je sljedeća stvar: upravo ta mudrost budućnosti, ta vidovita mudrost budućnosti, mora se istrgnuti od Ahrimana. Može se reći: to je samo jedna knjiga, a ne dvije mudrosti - jedna knjiga. - Jedino je pitanje posjeduje li knjigu Ahriman ili Krist. Krist je ne može posjedovati bez da se čovječanstvo za nju bori. A čovječanstvo se za nju može boriti, govoreći sebi da se, do trenutka kada se Ahriman pojavi na Zemlji, morao steći sadržaj znanosti duha vlastitim naporima.

Vidite, to je kozmički zadatak znanosti duha. Kozmički zadatak znanosti duha sastoji se u osiguravanju da znanje budućnosti ne postane ili ostane ahrimansko. Dobar je način da se ide Ahrimanu niz dlaku ako se iz denominacijske religije isključi sve što predstavlja znanje, ako se opetovano naglašava da se sve postiže samo jednostavno vjerom. Ako se ostane zaglavljen u toj jednostavnoj vjeri, onda se osuđuje na duhovnu tupost i apatiju, i onda ne može prodrijeti mudrost koja se mora uzeti od Ahrimana. Dakle, nije stvar u tome da čovječanstvo jednostavno primi mudrost budućnosti, već u tom da čovječanstvo stekne tu mudrost, a oni koji je steknu preuzimaju odgovornost spašavanja zemljine kulture; spašavanja zemljine kulture za Krista, baš kao što su drevni Rišiji i inicirani preuzeli odgovornost da ne popuste pokušaju Lucifera da čovječanstvo odvede od Zemlje.

Što je onda bitna stvar za ljude? Bitna stvar je da je slična borba nužna za mudrost budućnosti, baš kakvu su drevni posvećenici koji su ljudima dali jezik i sposobnost mišljenja morali voditi protiv Lucifera. Kao što su ovi posvećenici iskonske mudrosti morali Luciferu oteti ono što je postalo ljudsko mišljenje, tako se i ono što će biti uvid u unutarnju bit stvari u budućnosti mora oteti ahrimanskim silama. Ove stvari snažno djeluju između linija života i one doista igraju ulogu u samom životu.

Nedavno sam pročitao bilješku koju je napisao prijatelj antropozofskog pokreta neposredno prije svoje smrti. Bio je ranjen u ratu i proveo je znatno vrijeme u vojnoj bolnici, gdje je tijekom operacija kojima je podvrgnut stekao neke uvide u duhovni svijet. Posljednji redci koje je ostavio za sobom sadrže izvanredan odlomak. Sadrže viziju u kojoj opisuje što je doživio neposredno prije smrti. A među posljednjim stvarima koje je doživio bilo je da je sve što se širilo oko njega poput zračne sfere, kako on kaže, postalo 'granitno', potpuno gusto, kamenito; postalo granit, poput teškog granita koji se taloži na duši. Takav dojam mora se razumjeti. I može se razumjeti ako se zna da se čovjek mora boriti za ono što predstavlja mudrost budućnosti; jer ahrimanske sile ne odustaju tako lako od ove mudrosti budućnosti. Ne smije se vjerovati da se mudrosti može nadati u sladunjavim vizijama. Prava mudrost, kao što sam nedavno rekao na javnom predavanju, mora se 'steći

kroz patnju'. A ono što sam upravo rekao o umirućem čovjeku zapravo je vrlo dobra ilustracija takve patnje. Jer u borbi za mudrost budućnosti, jedno od najčešćih iskustava je upravo ovo: da vas svijet pritišće kao da se zrak odjednom pretvara u granit. Može se razumjeti zašto su stvari takve. Treba samo uzeti u obzir da je nastojanje ahrimanskih sila dovesti Zemlju do potpunog skrućivanja. Pobijedili bi u igri čim bi uspjeli dovesti sve što je zemlja, voda i zrak do potpunog skrućivanja. Tada se Zemlja ne bi mogla vratiti na onu toplinu iz koje se razvila od ere Saturna. Upravo tu toplinu treba ponovno steći u dobu Vulkana. Sprječavanje toga je cilj ahrimanskih sila. I ključna stvar ležala bi u činjenici da se u sadašnjosti ljudske duše ne bi mogle rasplamsati duhovnim sadržajem znanosti duha. Jer prvi poticaj za okoštavanje Zemlje tada bi dale ljudske duše, lijenost, bezvoljnost i samozadovoljstvo ljudskih duša. Ako uzmete u obzir da je to okoštavanje pravi cilj ahrimanskih sila, onda neće biti iznenađenje da je ovo sabijanje, ovo pretvaranje života u granit, među iskustvima koja se moraju podnijeti u borbi za mudrost budućnosti.

Uzmite u obzir da se ljudi u sadašnjosti moraju pripremiti za uvide u duhovni svijet tako što će prvo, kroz svoj zdravi razum, shvatiti ono što znanost duha donosi. Napor uložen u studije vođene zdravim razumom može biti dio borbe koja potom vodi do primanja vizija iz duhovnog svijeta. Mnogo toga će se morati prevladati. Danas je za ljude stvar teška u prvom redu samo zato što, ako žele razumjeti znanost duha, moraju se boriti protiv vlastitih krutih predrasuda. Da ta krutost vlastitih predrasuda nije prisutna, znanost duha bi danas bila mnogo lakše prihvaćena. Daleko mudrija od bilo kakvog filistarskog gnušanja prema ahrimanskim silama, bila bi i takva borba protiv Ahrimana - ona koja, naravno, ne može biti filistarska - koja se sastoji od iskrenog, poštenog proučavanja duhovno znanstvenog sadržaja. Tada bi ljudi postupno percipirali i iskusili ono što se i inače mora fizički spustiti na Zemlju: okoštavanje, proces učvršćivanja.

Stoga treba naglasiti da je uistinu duboko istinito da se mudrost budućnosti može steći samo kroz odricanje, patnju i bol, te da se za dobrobit čovječanstva mora steći podnošenjem odgovarajuće tjelesne i duševne patnje. Stoga bi svatko trebao usvojiti načelo da stjecanje mudrosti kroz patnju nikada ne bi trebalo odvratiti od traženja te mudrosti. Ono što čovječanstvu treba za njegov vanjski život jest da se u budućnosti ukloni opasnost od stagnacije Zemlje, od njenog zahlađenja, što bi se prvo manifestiralo u moralnoj sferi. To se može dogoditi samo ako ljudi u duhu postupno imaju predodžbu i u sebi osjete sve to, te se svojom voljom suprotstave onome što bi inače postalo vanjska fizička stvarnost.

Zato je, u biti, kriv samo kukavičluk te nevoljkost ljudi da se bave znanošću duha. Međutim, oni to ne prepoznaju svjesno; jednostavno je činjenica da moraju podnijeti strah i kukavičluk suočeni s onim što stoji na putu

njihovim težnjama. Koliko se često čuje, stalno iznova, da ljudi koji se pridružuju antropozofskom ogranku teže uzdizanju. Ljudi često uzdizanje doživljavaju kao unutarnje duševno blaženstvo. To se ne može ponuditi, jer to bi ljude samo obavilo tupošću i udaljilo ih od svijetla koje im je potrebno. Bitno je da se od sada nadalje ljudi ne smiju držati u mraku o pravim pokretačkim snagama razvoja čovječanstva. Ljudi moraju znati kako, zapravo, ljudska priroda postoji u nekoj vrsti ravnoteže između luciferskih i ahrimanskih sila i kako je biće Krista zaista postalo svojevrsni pratilac ljudi: prvo izašavši iz luciferske borbe, a zatim ulazeći u ahrimansku borbu.

Razvoj čovječanstva mora se promatrati u svijetlu ovih činjenica. Svatko tko danas predstavlja misterije svijeta kako je potrebno u znanosti duha, ponekad je oštro ismijan, upravo zbog bitnih točaka. Pogotovo kada je netko prisiljen, kao što sam ja to morao učiniti u svojoj knjizi 'Teozofija', opisivati stvari stalno iznova prema broju sedam, ljudi se rugaju ovom opisu. Sutra ću govoriti o jednom takvom primjeru ismijavanja koji je usmjeren protiv mene. Ali ako netko podijeli dugu na sedam boja, ili oktavu, glazbene ljestvice na prim, sekundu, tercu i tako dalje, a oktava je tada ponavljanje prima, onda se ljudi više ne rugaju! U fizičkom ljudi prihvaćaju te stvari, ali u duhovnom to ne smije biti! Ono što treba ponovno steći nekada je bila komponenta drevne poganske mudrosti. I posljednji bljesak ove drevne poganske mudrosti u vezi s nečim poput broja sedam, vidimo u pitagorejskoj školi, koja je zapravo bila škola misterija. Danas o Pitagori možete čitati posvuda u školskim udžbenicima, ali nigdje nećete pronaći razumijevanje zašto je Pitagora poredak svijeta izgradio na broju. Ali posljednja iskra uvida u numeričku mudrost još je uvijek bila prisutna kada je Pitagora osnovao svoju školu. Drugi aspekti iskonske mudrosti opstali su dulje; neki su čak preživjeli i u 16. i 17. stoljeću. Naprimjer, još uvijek čujemo mnoga fizikalno uvjerljiva objašnjenja o višim svjetovima od ove ili one osobe sve do 15. i 16. stoljeća. Tada, postupno, ako smijem tako reći, iskonska inteligencija čovječanstva presušuje.

Zamislimo na trenutak da se pravi predstavnik suvremenog obrazovanja skriva negdje u kutu i kaže: pa, na kakve se gluposti ovi antropozofi daju nagovoriti? U posljednje vrijeme imamo tako divna postignuća! Što znači reći da je iskonska mudrost presušila? Dobili smo velike i značajne stvari, posebno u posljednjim stoljećima pa do danas. Možda je to završilo s 1914, ali ipak, do 1914. dobili smo tako divne stvari. - Međutim, ako nepristrano pogledate što smo dobili u posljednje vrijeme, doći ćete do sljedećeg zaključka. Svakako, ljudi su prikupljali sve vrste znanstvenih, opisnih i povijesnih bilješki. Sakupljanje je postalo posebno moderno. Također su provodili i opisivali razne eksperimente. Ali sada se upitajte: ima li stvarno išta novo u svim idejama i konceptima koji su se pojavili u posljednje vrijeme? - Pojedinačni izgubljeni umovi poput Goethea doprinijeli su nečim novim u smislu ideja i koncepata; ali Goethe nije shvaćen. Ispitajte što se

dogada, naprimjer, u prirodnoj znanosti ili čak u najnovijoj povijesnoj znanosti i vidjet ćete da ideje koje su tamo u igri nisu nove. Darwin je svakako putovao, opisao mnogo toga što je vidio na svojim putovanjima, sažeo to što je vidio i sažeo to u jednu ideju. Ali ako razmotrite ideju evolucije do najsitnijih detalja, naći ćete je već u djelu grčkog Anaksagore. Slično tome, najvažnije ideje koje danas posjeduje prirodna znanost nalazite kod Aristotela, dakle već u predkršćanskim vremenima. Te su ideje riznica iskonske mudrosti, luciferski izvor. Međutim, ta iskonska mudrost mora postupno presušiti i mora se steći nešto novo, u obliku uvida u duhovni svijet. To zahtijeva određenu spremnost ljudi da prihvate one stvari koje izravno doprinose uistinu novim idejama. A čovječanstvu danas trebaju nove ideje, posebno one koje se tiču duševnog. Ono što se ljudima danas znanstveno predstavlja o duševnom, u biti, nije ništa više od riječi. Kada općenito u učionicama ljudi na znanstveni način govore o volji, mislima i osjećajima, oni se zapravo bave samo riječima koje ljudi bacaju okolo kao u kaleidoskopu. Ali to su u biti iscijeđene riječi, zvuk riječi. Ljudi uopće nisu zainteresirani za ozbiljno bavljenje onim što trenutno radi na nečem novom.

U tom smislu, zaista se mogu imati neka neobična iskustva. Naprimjer, nedavno sam bio pozvan da govorim u društvu Schopenhauer u Dresdenu. Društvo Schopenhauer - pomislio sam u sebi, mora biti nešto posebno u tome. I tako sam pokušao objasniti kako kontrast između spavanja i budnosti, buđenja i uspavljivanja, treba shvatiti psihološki, duševno. Istaknuo sam ono što sam nedavno spomenuo: da nulta točka u prvom redu postoji samo u buđenju i uspavljivanju, da spavanje nije samo prestanak budnosti, već se odnosi prema budnosti kao što se dug odnosi prema imovini.

Kad biste tako nešto tražili u suvremenoj psihologiji, ne biste pronašli ni početak rješavanja ovih dalekosežnih pitanja. Tada su se u takozvanoj raspravi javili neki učeni ljudi, odnosno neki filozofi. Jedan od njih, između ostalog, došao je do prekrasnog niza sudova koje bih mogao okarakterizirati otprilike na sljedeći način. Rekao je: Ono što smo tu čuli nije ništa što bi se zapravo htjelo postići ozbiljnom znanošću. Ozbiljna znanost mora se baviti sasvim drugim stvarima. To nema nikakve veze s onim što želimo znati, jer ako se stvar pomno razmotri, to nipošto nisu bile nove istine, već nešto što nam je odavno poznato. - Dakle: ono što uopće ne želimo znati i što nije sadržaj naše znanosti, to je nešto što je već dobro poznato!

Pa, u stvarnosti postoje proturječnosti, ali proturječnosti te vrste postoje samo u glavama suvremenih znanstvenika. Ako netko kaže: stvari se ne mogu spoznati, nisu predmet ljudske spoznaje - u redu. Ali ako netko istovremeno kaže da su im stvari odavna poznate, onda je to očita proturječnost! Takvo suprotstavljanje dvaju sudova, često je prilično poznato glavama suvremenih znanstvenika.

Ali ono s čime se suočavamo u sadašnjosti, također je ovisno o ovom načinu razmišljanja. Jer put je dug, između, u konačnici pojedinca, koji zahvaljujući božanskim moćima i zahvaljujući - oprostite - Luciferu i Ahrimanu, još uvijek nije sasvim glup predstavljajući te stvari o svijetu. Pojedinač razumije neke od ovih stvari i ponekad formira ne sasvim nezdrav sud; ali od te točke do primjerenog rješavanja problema u svijetu, put je dug, vrlo, vrlo dug. I za mnoge je situacija takva da su, s jedne strane, sasvim sretni što mogu uroniti u znanost duha, ako se formira više sektaško društvo u kojem se mogu skloniti. Ali kada stanu pred svijet i od njih se očekuje da svijetu predstave nešto o čemu sam svijet sadrži svjedočanstva, onda se stvar opet gasi; onda su oni samo dobri građani zemlje filistara. Ali to promovira postupke Ahrimana.

Bilješke

Tekstualni materijal: Predavanja održana članovima Antropozofskog društva, stenografkinja je profesionalna stenografkinja Helene Finckh, koja je snimila većinu predavanja Rudolfa Steinera od 1917. nadalje, a potom ih je prepisala u običan tekst.

Naslov sveska odabrao je urednik.

Što se tiče crteža na ploči: originalni crteži Rudolfa Steinera na ploči i bilješke s ovih predavanja su sačuvani, budući da su ploče u to vrijeme bile prekrivene crnim papirom. Reproducirani su u smanjenoj veličini u zasebnom svesku kao dodatak predavanjima. Grafički prijepisi Hedwig Frey (pokojne), koji su umetnuti u tekst u ranijim izdanjima, također su sačuvani za ovo izdanje. Reference na odgovarajuće originalne ploče nalaze se u tekstu na relevantnim mjestima.

Sljedeća predavanja objavljena su u časopisima:

3-5 listopada 1919: 'Blätter für Anthroposophie', 1951, brojevi 3-5

10-12 listopada 1919: 'Das Goetheanum', 16. godina, 1937, br. 39-52

7 listopada 1919: 'Das Goetheanum', 17. godina, 1938, br. 1-4